

KECSKÉS JUDIT

**A 18-19. SZÁZADI MISKOLC KERESZTNÉV-HASZNÁLATÁNAK FELEKEZETI,
ETNIKAI ÉS TÁRSADALMI JELLEGZETESSÉGEI**

TÉMAVEZETŐ: DR. B. GERGELY PIROSKA

DEBRECEN
2004.

**A 18–19. SZÁZADI MISKOLC KERESZTNÉV
-HASZNÁLATÁNAK FELEKEZETI, ETNIKAI ÉS TÁRSADALMI
JELLEGZETESSÉGEI**

ÉRTEKEZÉS A DOKTORI (PH.D.) FOKOZAT MEGSZERZÉSE ÉRDEKÉBEN
A NYELVTUDOMÁNY TUDOMÁNYÁGBAN

ÍRTA: **KECSKÉS JUDIT** OKLEVELES MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM SZAKOS BÖLCSESZ ÉS
KÖZÉPISKOLAI TANÁR

KÉSZÜLT A DEBRECENI EGYETEM NYELVTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLÁJA
(**MAGYAR NYELVTUDOMÁNY PROGRAMJA**) KERETÉBEN

TÉMAVEZETŐ: **DR. B. GERGELY PIROSKA**

A DOKTORI SZIGORLATI BIZOTTSÁG:

ELNÖK:

TAGOK:

A DOKTORI SZIGORLAT IDŐPONTJA:.....

AZ ÉRTEKEZÉS BÍRÁLÓI:

DR.

DR.

A BÍRÁLÓBIZOTTSÁG:

ELNÖK: DR.

TAGOK: DR.

DR.

DR.

A NYILVÁNOS VITA IDŐPONTJA:.....

ÉN, KECSKÉS JUDIT, TELJES FELELŐSSÉGEM TUDATÁBAN KIJELENTEM, HOGY A BENYÚJTOTT ÉRTEKEZÉS A SZERZŐI JOG NEMZETKÖZI NORMÁINAK TISZTELETBEN TARTÁSÁVAL KÉSZÜLT.

DEBRECEN, 2004. ÁRPILIS 23.

.....

Előszó

Történeti személynév kutatással a Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén kezdtem el foglalkozni. Jelen dolgozatomat a Debreceni Egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának magyar nyelvészeti alprogramjában készítettem el.

Disszertációm célja kettős. Egyrészt egyetlen város, Miskolc 18–19. századi keresztnéveit kívántam bemutatni felekezetek szerint. Másrészt a lokális sajátosságok ábrázolásán túl átfogóbb, általános kérdésekre is kerestem a választ, úgymint a felekezeti névhasználat megbomlásának időbeli és okozati feltárására, a névöröklés felekezeti tulajdonságaira, az eltérő névminták működtetésére és egymásra hatására, többnyelvűség szerepére a névhasználatban és a társadalmi folyamatok: asszimiláció, polgárosodás névalakító tényezőként való megjelenésére.

Témaválasztásommal csatlakozni kívánok a névtani szakirodalomban jellemző, az egyes települések, kisebb régiók névanyagát feltáró és elemző munkákhoz

Kutatási korszakom kijelölését névtani tekintetben meghatározta, hogy míg az ómagyar és középmagyar kor személynéveiről rendelkezünk átfogó tanulmányokkal (BENKŐ 1949, 1967; BERRÁR 1951–52; FEHÉRTÓI 1983; HAJDÚ 2003), s e korszakok felekezeti névhasználatának feltárása is megindult (B. GERGELY 1997, 1998/a,b, 1999; ÖRDÖG 1997; MEZŐ 2003), addig az újmagyar kor legújabb összegzése (Hajdú: 2003) és az e témában megjelent egy-egy felekezetet, vagy települést feltáró kiváló tanulmányok ellenére is (SZABÓ 1990; TÁSKAI 1992; VARGA I. 1994, N. CSÁSZI 1995, ÖRDÖG 1991–8, RAÁTZ 1996; SÍPOS 1996), a görögkeleti, görög katolikus és az izraelita névhasználat orthodox, neológ, szefárd sokszínűsége ma még nem, vagy kevésbé feltárt. A 18–19. századi miskolci névanyag e hiányok pótlására is alkalmas volt.

A felekezeti névhasználat vizsgálata a 18–19. században azért ígérkezett lényeges kutatási feladatnak, mert a keresztnévek vallási irányzatokhoz kötődésének fellazulása elfogadott tény a szakirodalomban, azonban keveset tudunk annak mikéntjéről, névrendszeren belüli és kívüli okairól. A 18–19. század kiválasztását társadalomtörténeti okok is indokolták. Kevésbé feltérképezett még a 18. századi betelepítések és a természetes mobilitás névalakító hatása. II. József névhasználatra vonatkozó rendeletei szintén ebben a korban változtatják meg néhány etnikum tulajdonneveit. S végül, a 19. században polgári fejlődésnek induló városok társadalmi átstrukturálódásának névtani lecsapódásáról szintén keveset tudunk.

Kutatásom területe Miskolc. A 18–19. században 14000–30000 főre duzzadt lakosú város felekezeti és etnikai sokszínűsége miatt kiválóan alkalmas a fent említett névtani vizsgálatokra. Hat felekezetben (református, evangélikus, római katolikus, görög katolikus, görögkeleti, izraelita) hat etnikum (magyar, szlovák, német, macedo-vlach, szerb és ruszin) élt itt együtt, amelyek sajátos névadási szokásokkal rendelkeztek, ugyanakkor formálták, befolyásolták is egymás névhasználatát.

Forrásaim az adott korszakból származó születési anyakönyvek, anyakönyvi másodlatok, Miskolc mezőváros kémény és pinceösszeírása és Miskolc város

Kötelkönyve. Munkám során törekedtem arra, hogy az empirikus felmérések eredményei hűen tükrözzék a helyi sajátosságokat, de összevethetőek legyenek más településekről készült hasonló munkákkal, s felhasználhatóak legyenek névelméleti problémák megoldásához.

Vizsgálati szempontom alapvetően nyelvtörténeti, mikrodiakróniai. A nyelvi, névtani változásokat szinkrón metszetek alapján, a nyelvi rendszer elmozdulásaiból fejtettem ki a lehető legnagyobb korpuszra támaszkodva. Követtem a mikrodiaakronia anyagomban vizsgálható főbb aspektusait, azaz a rendszerbeli kapcsolatokat, a funkcionális variánsok és szinimák ismertetésére különösen nagy hangsúlyt fektettem mind a névegyedek, mind a névegyedtől a kettős keresztnévig fellelhető névkombinációk tekintetében. A névtani változásokat irányító folyamatok közül, legfőképpen az analógia rendszerépítő szerepét figyeltem (vö. KÁROLY 1980, ismerteti KEMÉNY 2003: 290). Az adatok feldolgozási módszerét kettős célkitűzésemnek megfelelően választottam ki. Így a helyi sajátosságok bemutatásakor nélkülözhetetlen volt statisztika, valamint a keresztnév állomány statikus és dinamikus oldalának vizsgálata, amelyeket funkcionális vizsgálatok egészítettek ki. Az átfogóbb kérdések megválaszolása és más tanulmányokkal való összevethetőség érdekében általános nyelvészeti, névszerkezeti elemző módszereket használtam.

Többéves kutatásom összefoglalása ez az értekezés. Így az előkészületi időszakban alaposan megismerkedhettem Miskolc történelmével és s jelen munka hozadékaként a várostörténet egy szeletét névtani oldalról is bemutathattam levéltári kiadványokban.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár vezetőinek nagylelkűsége folytán olyan forrásokkal is dolgozhattam, amelyek a nagyközönség számára korábban nem voltak hozzáférhetőek, illetve kéziratban lévő külföldi tanulmányokat is rendelkezésemre bocsátottak. Külön köszönöm Dr. Dobrossy Istvánnak és Dr. Tóth Péternek valamint a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár összes dolgozójának segítségét. Az anyagok értékelése, feldolgozása sokszor nyelvi nehézségekbe ütközött, ezért köszönöm Raguczky Gábor úrnak, hogy a héberül írt forrásokat áttekintette és a felekezetek egyházi vezetőinek, akik az anyakönyvek megtekintésén túl a felekezeti névpreferenciák meghatározásához szükséges teológiai alapokkal is elláttak.

Hálás vagyok a Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén dolgozó összes kollégámnak, akik kutatásomat támogatták, de legfőképpen Dr. B. Gergely Piroska professzor asszonynak, aki a kezembe adta e témát, önálló kutatásokra sarkallt és irányította e disszertációt.

1. Alapvetések

A történelmi események újraelemzésének, az irodalmi alkotások újraolvasásának korát éljük. A változatlan sorok az idő, vagy tudásunk változásával sokszor új értelemben csillannak meg. Ezért el kell fogadnunk, hogy bármely adatsorról alkotott véleményünk a megközelítési szempontok függvénye. Így a legfontosabb teendő – jelen dolgozatomban is – az értelmezés kereteinek kijelölése; a koordináta-rendszer megrajzolása, amelyben mozoghatunk, s amelyben az adatok összefüggésekké épülnek.

Így legelőször *névelméleti kiindulópontjaimat* határoztam meg, amelyek vázaltszerűen adnak képet a névtan és a tulajdonnév egyes aspektusairól kialakított nézeteimről. Ebben a részben olyan alapkérdések merülnek fel, amelyek meghatározták témaválasztásomat, befolyásolták az adatok feldolgozási módszerét, kialakították a tárgyalt fejezetek szemléletét. Persze az áttekintett alapproblémák és kérdések nem új-keletűek. Sőt, azt is mondhatnám, hogy évtizedek óta mindenki megválaszolta – ilyen vagy olyan módon –, aki a tulajdonnevek bármely fajtájával foglalkozott. Dolgozatom kettős szála, miszerint a nyelvi és nem nyelvi: etnikai, társadalomtörténeti folyamatok keresztnévalakító hatását is vizsgálom; szükségessé tette az *onomasztika* elhelyezésének újragondolását. Állást kellett foglalnom a *tulajdonnév definíciójában*, hiszen a nevek leírásán túl a névviselek és tulajdonnevek kapcsolatát is vizsgáltam. Fontossá vált a *tulajdonnév és a köznév* kategóriáinak áttekintése is, mivel e dolgozat olyan korszakot ölel fel, amelyben egyes perifériális társadalmi csoportok körében közszavak, névkiegészítők váltak tulajdonnévvé. S a névvé válás folyamata pedig indokoltta tette a névhasználati szokások és névminták elméletének áttekintését.

1.1. Névelméleti kiindulópontok

Koordináta-rendszerünk origója: az *onomasztika helye* a tudományok körében. Már az onomasztika szó magyar megfelelői közötti választás is állásfoglalásnak tűnhet a tekintetben, hogy önálló tudománynak vagy a nyelvtudomány részeként gondoljuk el. A *névtudomány* műszó az onomasztika önállóságát sugalmazza, míg a *névtan* a tudományág jellegét. A legóvatosabb definíció: a *névkutatás*, vagy a MIKESY által ajánlott *névészet* (MISESY 1960: 236) kevésbé elterjedt a hazai szakirodalomban. S bár régóta kitűzött cél műszavaink egységesítése (NÉ 2) – legutóbb HOFFMANN ISTVÁN és HAJDÚ MIHÁLY mutatott rá a fenti kifejezések mai napig fennálló szinoním használatára (HOFFMANN 2003: 53–57; HAJDÚ 2003: 10) – a hazai szakemberek mégis inkább választanak a kifejezések közül, s talán a nyelvi variációk fenntartásának ösztöne eredményezi, hogy nem jutunk közelebb a kitűzött célhoz.

Én a *névtan* mellett foglalkozom állást; mivel nem tekintem önálló tudománynak, ugyanakkor fenntartásaim vannak azzal szemben, hogy kizárólag a nyelvtudomány egyik ágaként értelmezzem. Az onomasztika interdiszciplináris jellegét hangsúlyozó hazai és

külföldi kutatások érlelték meg bennem azt a meghatározást, miszerint a névtan a nyelvtudomány és a művelődéstörténet, szociológia metszeteként fogható fel.

Meghatározó volt BENKŐ LORÁNDnak az V. Magyar Névtudományi Konferencián elhangzott megnyitó beszéde, amelyben kiemelte, hogy a névtudomány az egyik legkomplexebb tudományág. „Komplexitása és tág interdiszciplináris jellege mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy benne az anyaggyűjtésen túlmutató, érdembeli feldolgozó, elemző tevékenységnek a színvonalas és eredményes végzéséhez számos tudományágban való jártasság kívántatik meg” (BENKŐ 1997: 6). HOFFMANN ISTVÁN hasonlóképpen fogalmazott az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson: „...kevés más elem mutat olyan szoros kölcsönhatást a nyelven kívüli kultúrával, mint amilyen kapcsolatban a nevek, a tulajdonnevek, elsősorban pedig legrégebbi fajtáik: a hely- és személynevek állnak a kulturális változásokkal” (HOFFMANN 2002: 9).

A szociolingvisztika felől közelítve KISS JENŐ szintén a nyelv és a társadalmi környezet meghatározó voltát emeli ki a névtani kutatásokban (KISS 2001: 285–91). Más kutatók, például FABÓ KINGA a beszédaktus-elmélet és a tulajdonnév kommunikációs funkciójának kutatása következtében jut arra a véleményre, hogy „a névtan a nyelvi és a nem nyelvi határán lévő tudományág” (FABÓ 1979: 6).

Az onomasztika interdiszciplináris felfogása az újabb nemzetközi szakirodalmat is áthatja, mutat rá FRANK NUESSEL. Az általa összefoglalt nézetek közül MARKEY: *Crisis and Cognition in Onomastics* c. munkájában kifejtett álláspontja hasonló az enyémhez. „It was designed to signify that the domain of onomastics or the study of names relates directly to at least three academic endeavors: formal linguistics, the philosophy of language, and ethnography. Despite the interdisciplinary nature of onomastics, the study of names has remained at the periphery of formal linguistic theory simply because questions and issues that involve names are different from those that relate to linguistic theory”¹(NUESSEL 1992:6).

Az onomasztika ilyenén felfogása – a névtan határtudományág jellege – visszatükröződik disszertációm vizsgálati módszereiben. Egyfelől nyelven kívüli hatásokat vizsgálók a gyűjtött anyagban, amely az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson meghatározott Név és kultúra irányvonalat követi. Másfelől nyelvi változásokat, hiszen a névtant nem lehet kivonni a nyelvtudomány köréből, a tulajdonnevek fejlődése sok tekintetben azonos más nyelvi alrendszerek fejlődésével, hogy csak egy a jelen dolgozatban is tárgyalt példát említsek: a névhasználat normalizálódása és a névszerkezetek egységesülése köznyelvünk egységesülésével mutat párhuzamos jelenségeket.

Az onomasztika elnevezése és a tudományok körében elfoglalt helyéről alkotott vélemények sokkal kevésbé képezik ma már vita tárgyát, mint a tulajdonnév definiálása.

A *tulajdonnévről* alkotott felfogásom meghatározása, különös tekintettel a szófaji besorolás problémájára és a közszó-tulajdonnév viszonyra azért vált fontossá, mert a

¹ Kiemelés tőlem. Vö. MARKEY, H L. 1982, *Names: Crisis and Cognition in Onomastics*: 129–142.

dolgozathoz gyűjtött adatok szegmenseiről el kellett döntenem, hogy melyik tekinthető tulajdonnévnek, és hogyan értékelhető az egyik közösség számára tulajdonnévként, a másik számára köznévként funkcionáló elem. Így a disszertáció szempontjából főként a tulajdonnév szófaji és funkcionális meghatározásai érdekeltek.

Áttekintve a hazai és a nemzetközi szakirodalmat, a definíciók közötti választás bizonyult a legnehezebb feladatnak. Nem kívánom bemutatni a névelmélet e tárgyban megjelent „lépcsőfokait”, annál is inkább, mivel erről kiváló összefoglalásokat olvashatunk BENKŐ LORÁND (BENKŐ 1970), KISS LAJOS (KISS 1970) és HOFFMANN ISTVÁN (HOFFMANN 2003) tollából. Inkább a tanulmányokban megjelenő szempontok alapján foglalnék állást; előrevetítve, hogy HEGEDŰS ATTILA (HEGEDŰS 1997, 1999) tulajdonnév-meghatározása áll hozzám a legközelebb.

KIEFER FERENC véleménye szerint a tulajdonnevek problémája három egymástól független módon vizsgálható. A filozófusokat elsősorban a tulajdonnevek referenciális tulajdonsága érdekli, s általában jelentés nélküli kategóriaként értelmezik. A filológusok a tulajdonnév eredetét, elterjedtségét, motiváltságát kutatják. S a nyelvészeti kutatás foglalkozik a tulajdonnév használati szabályaival, formai, szemantikai tulajdonságaival és így a köznevesülés mechanizmusával is (KIEFER 2000: 159–166).

A nemzetközi és a hazai szakirodalomban egyaránt, történetileg az első kérdés *a tulajdonnév jelentése* volt.

A legkorábbi logika felőli megközelítésektől (MILL 1868) egészen a saussure-i jelmodellen alapuló felfogásokig a tulajdonnevet jelentés nélküli kategóriaként kezelték, vagy jelentését azonosították jelölő és jelölt kapcsolatával. GOMBOCZOT idézve: „a tulajdonnevek (nomina propria) a jelentés-probléma szempontjából sajátos helyzetben vannak; szinte azt mondhatnók, kívül esnek a jelentéstan körén” (GOMBOCZ 1926: 44). Úgyszintén a logika eszközeivel bizonyította be MARTINKÓ ANDRÁS, hogy jelentésszerű kategória (MARTINKÓ 1956, 2001), BALÁZS JÁNOS pedig tovább víve a gondolatot hozzátette, hogy a tulajdonnév is hordoz általánosítást és társulhat hozzá osztályfogalom (BALÁZS 1963).

Elszakadva azonban a „filozófus” attitűdtől szintén BALÁZS alapozta meg a nevek formai és szemantikai tulajdonságainak vizsgálatát, tipizálását (BALÁZS 1970). A legtöbb mai magyar meghatározás erre épít, s a nézetek közt eltérések a tulajdonnév jelentésszerkezetének leírásában vannak. A jelentésszerkezet összetettsége szinte minden kutató számára elfogadott J. SOLTÉSZ KATALIN óta (J. SOLTÉSZ 1979), abban a kérdésben azonban két tábor rajzolódik ki, miszerint a tulajdonnév jelentését azonosíthatjuk-e azzal az egyeddel, amely a nevet viseli vagy „leginkább egy kvantorként értelmezett predikátum formájában adható meg” (KIEFER 2000: 176).

A tulajdonnév formális leírhatóságának vizsgálata vezetett el ahhoz a kérdéshez, hogy *van-e a magyarban tulajdonnév*. BARABÁSÉK tanulmányának (BARABÁS–KÁLMÁN–NÁDASDY 1977) fontosságát tükrözi, hogy a mai napig kikényszeríti szófaji rendszerünk

átgondolását, a tulajdonnév-köznév viszonyának értelmezését. A szerzők hasonló szempontok alapján vetik egybe a tulajdonnév és köznév sajátosságait, mint PULGRAM² (PULGRAM 1954:43).

A szófaji rendszer tekintetében HEGEDŰS ATTILA véleményével értek egyet, miszerint a tulajdonnév lehet szó, szerkezet vagy mondat, ezért kilóg a szófaji rendszerből. Ugyanakkor mondatbeli viselkedését tekintve főnévszerű tulajdonságokat mutat (HEGEDŰS 1997: 6). NYIRKOS ISTVÁN például abban látja a szófaji besorolás megoldását, ha a szófajok rendszerén belül két nagy csoportot hoznánk létre: „az egyikbe a köznevek, a másikba a tulajdonnevek tartoznának” (NYIRKOS 1998: 61). Hasonló felfogás az uralkodó például a finn szakirodalomban is (ZILLACIUS 1997: 14). SEBESTYÉN ÁRPÁD a tulajdonnév belső tagoltságával és szerteágazó rendszertani, történeti kapcsolataival magyarázza, hogy „mutathat a peremeken átmeneti jelenségeket, anélkül, hogy a kategória belső lényege megkérdőjelezhető lenne” (SEBESTYÉN 1998: 66). A fentebb említett vélemények mindegyike azt érzékelteti, hogy a tulajdonnévnek vannak a szófaji rendszerünkben értelmezhető és nem értelmezhető tulajdonságai. Mindezekkel szemben KIEFER idézett művében a hagyományos szófaji elrendezésben, azaz a főnév alkategóriájaként vizsgálja a tulajdonnevet (KIEFER 2000: 175).

Véleményem szerint a jelenlegi: lexémákra, állexémákra, mondatszókra korlátozódó szófaji beosztás nem alkalmas arra, hogy benne helyet találjunk a szintagma vagy összetett mondatértékű neveknek. Gondoljunk például a ragadványnevekre vagy a szleng nevek körébe tartozó miskolci diáknevekre (l. *Fóka móka Miki móka Viki módra*).

A tulajdonnév főnévszerű sajátossága és az ezzel összeegyeztethetetlen alaki viselkedése a jelenlegi névelméleti munkák központi kérdése. A legújabb szakirodalomban HAJDÚ MIHÁLY a kommunikáció felől közelítve igyekszik megoldani – véleményem szerint sikeresen – a problémát. „A tulajdonnév tehát főnévként illeszkedik be a kommunikációba..., független a többi szófajtól, mellette külön rendszert alkot.” (HAJDÚ 2003: 131)

A nemzetközi szakirodalomban hasonlóképpen nincs egyöntetű vélemény; közszó és tulajdonnév viszonyának újragondolását sürgetik. „Ideally, both words and names should be subsumed under the umbrella term appellative but this would necessitate radical changes – a revolution might be the right term – in the current terminology and the concepts it represents”. (NAMENFORSCHUNG 1996: 391).

Tulajdonnév-köznév viszonyt sokféle szempontból vizsgálhatjuk. A kommunikáció felőli megközelítések közül NYIRKOS ISTVÁNNal értek egyet, azaz a kommunikációs folyamat során a köznevek a közlésben mutatkozó bizonytalansági tényezőt kisebb

² Pulgram szempontjai:

1. Names: Only in singular; Without determiner; Always definitive; Species of object contains only one specimen, but (a) name may become noun by connecting it with a determiner: two Johns, a Mackintosh, (b) name may be preceded by the definite article: the Mississippi.
2. Common Nouns: In singular and plural; With determiner; Definite and indefinite; Species of object occurring in more than one specimen.

mértékben szüntetik meg, mint a tulajdonnevek. A köznevesülés és tulajdonnevesülés folyamatának leírására alkalmazott skála-modelljét pedig akkor tartom alkalmazhatónak, hogy a köznévtulajdonnév kategóriákat nem a főnév alkategóriájaként, s nem a hagyományos szófaji rendszerben értelmezzük (NYÍRKOS 1989: 57–65).

A szigorú grammatikai elemzésen túl azonban már a legújabb leíró nyelvtanok is utalnak (BALOGH 2000: 127–40) a tulajdonnév pragmatikai, pszichológiai, szociokulturális és más: nem nyelvi kritériumokon alapuló vizsgálatára. Ilyennek tekinthető HAJDÚ MIHÁLY és HEGEDŰS ATTILA egybehangzó, nyelvhasználat központú meghatározása: tulajdonnév az a nyelvi elem vagy elemsor, amelyet alkotója és használója annak tekint, amelyről az aktuális nyelvhasználat dönti el, hogy köznévként vagy tulajdonnévként funkcionál (HAJDÚ 1998: 12; HEGEDŰS 1999: 314). A fenti véleményt dolgozatomban a *névhasználat* kifejezés alkalmazásával igyekeztem visszatükrözni.

Elfogadva, hogy a tulajdonnév a nyelvhasználat eleme, maga után vonja azt, hogy valamilyen szociolingvisztikai megközelítés mellett is állást foglaljak. A hazai szakirodalomból leginkább TOLCSVAI NAGY GÁBORNAK (TOLCSVAI 1996: 319–25) a tulajdonnevek szociolingvisztikai meghatározottságáról kifejtett véleményét fogadom el. Kiterjesztve a szociokulturális függőséget az általunk működtetett *névmintákra* is. J. SOLTÉSZ elsősorban a névminták morfológiai hatását írja le (J. SOLTÉSZ 1979: 25), míg korábban KÁROLY SÁNDOR (KÁROLY 1970: 112–4) a szemantika felől közelítve azt emelte ki, hogy e minták alapján illesztjük a szavakat tulajdonnévi vagy köznévi rendszerbe.

Jelen dolgozatomban külön fejezetet szentelek a különböző felekezetekben működő névminták ütközésének, illetve kísérletet teszek annak meghatározására, hogy mely komponensük (morfológiai, szemantikai vagy egyéb) a meghatározó a nevek alakításában.

Visszatérve ahhoz a gondolathoz; amelyben a névtant metszetként vázoltam fel, ennek megfelelően a nyelvészeti alapvetéseket művelődéstörténeti, szociológiai (szociolingvisztikai) bevezetővel szükséges folytatnom.

1.2. Településtörténeti vázlat

Kutatásom területe Miskolc, amelynek 18–19. századi határai nagymértékben különböztek a mai városhatártól. Sőt a vizsgált két évszázadban is jelentősen átrajzolódtak. A területi változások hátterében sok esetben hűbéri, vallási függőség vagy éppen függetlenségi harc állt. Ezért az alábbiakban azokat a topográfiai és társadalomtörténeti adottságokat és változásokat emeltem ki, amelyek befolyásolták a 18–19. századi felekezeti erőviszonyok kialakulását.

A város életét alapításától a 15. századig minden szempontból meghatározta az a gazdaságföldrajzi tény, hogy a diósgyőri uradalom része. A 11–13. században vesztette el az alapító Miskolc nemzetség a birtoktömböt (DRASKÓCZY 1996: 84), amely azután királyi, királlyé vált. Történeteseink 1365-től számítják a királyi birtoklás kezdetét, ekkor

a település még falu; possessio³, villa major megnevezésekkel fordul elő az okiratokban. Alig egy évtized múlva azonban már oppidum regale/reginale, később civitas a meghatározása (GYULAI 1996: 197, 263; TÓTH 1996: 337).

Noha Miskolc volt az uradalom⁴ leggazdagabb városa, politikai és gazdasági központtá csak a 15. század közepén vált. Ekkor vette át a megyeszékhelyi funkciót Sajószentpétertől (TÓTH 1998:368) és fokozatosan hódította el a gazdasági vezető szerepet Diósgyőrtől.

Miskolc életében a 16. századot összefoglalóan úgy jellemezhetném, mint a diósgyőri földbirtokosoktól való elszakadás korszakát. Jóllehet a város 1441-től rendelkezett a szabad papválasztás jogával, az uradalom részeként mégis az egymást váltó katolikus és protestáns földbirtokosok közt hanyódott, s csak a 17. század végére vált képessé a „...megváltkozás révén mintegy önmaga urává válni és olyan mezővárossá fejlődni-alakulni, amely sok tekintetben a szabad királyi városokhoz volt hasonlatos, és amely rendelkezett egy feltűnő specialitással: akkora létszámban laktak nemesek, hogy joggal nevezhetjük «nemesi mezővárosnak» „(TÓTH 1998:357).

A 17. század területi változásai szintén jelentősek. A környező megyékből betelepülő zsellérek, jobbágyok révén a városhoz egyre nagyobb művelési terület tartozott, az iparosok és nemesek pedig a beépített területek nagyságát növelték műhelyeikkel, boltjaikkal, házaikkal. Az egyre terebélyesedő városnak két földterületéről bővebben is szót kell ejtenem: Mindszentről és a Papszerről, amelyek felekezeti szempontból fontos városrészek.

A középkorban még Miskolchoz tartozó Mindszent (ld. II térkép) szintén a 17. században különült el: „segregationi plateae vulgo Mindszent dictae” (B-A-Z m.Lt.IV.501/c.IX.V.822), s ezt a státusát megőrizte 1870-ig. Az uradalom katolikus urai, majd a későbbi református guthi Országok is támogatták a mindszeri ispotályt és katolikus templomot, amely a 17. században a körülötte levő zsellér utcákkal együtt a tapolcai apátság joghatósága alá került. GYULAI ÉVA kutatásai alapján (GYULAI 2000/a:151–76) azt is megállapíthatjuk, hogy az 1731-ben még „utcányi birtok”, 1810-ben már „városrész” különállása csak birtokjogi volt, hiszen a templom és intézményei a miskolci katolikusok egyetlen plébániája volt a 18. században. Mindszentet minden oldalról körbefonta Miskolc, de csak a 19. század végén, 1879-ben kebelezte be hivatalosan. A 18. századi felekezeti névhasználat szempontjából különösen fontos a fentebb leírt topográfiai mozzanat, hiszen a város katolikusai javarészt itt laktak. Mindszent volt a bázisa a rekatolizációs folyamatnak, és szó szerint táptalaja a 19. században növekvő katolikus gyülekezetnek.

Vallási és birtokjogi szempontból Mindszennel összefonódik, és Miskolc életében hasonlóan fontos szerepet töltött be egy másik közeli, önálló település: Görömböly (I. I. térkép). Itt jött létre a vidék egyetlen görög katolikus anyaegyháza a 18. században.

³ Miskolc falu (possessio) első határjáró oklevele 1325-ből való (vö. GYULAI 1996:180).

⁴ A diósgyőri uradalom települései az 1430-as években: Diósgyőr, Miskolc, Kisgyőr, Mezőkövesd, Mezőkeresztes, Aranyos, Bábon, Hradistyán, Kápolna, Lászlófalva, Nyék, Parasznya, Petri, Szirma, Varbó, Zsolca, Muhi, Sajószentpéter (vö. DRASKÓCZY 1996:138).

(Miskolc 1905-ig a görömbölyi anyaegyház filiája volt.) S mivel mindkét település a tapolcai apátságához tartozott, a Mindszenti templomot használta a görög és római katolikus közösség is, amíg Görömböly kőtemploma 1795-ben el nem készült.

Külön ki kell emelnem a Mindszenthhez közel fekvő, és szintén sajátos joghatóság alá eső Papszert (l. II. térkép). A 18. században az itteni házhelyek felett a református lelkész és konzisztórium rendelkezett. Az ingatlanok adásvételéhez és a letelepedéshez is a református egyház jóváhagyása szükségeltetett. Ez a terület azonban Mindszennel vagy Görömböllyel ellentétben Miskolc koherens része volt (GYULAI 200/b: 57–124).

A 18. században Miskolc lakossága 14000 főre duzzadt. Ez köszönhető volt a század 30-as éveitől jellemző intenzív népességmozgásnak, amelyet FARAGÓ TAMÁS a Gömörből beköltöző magyar és szlovák ajkú lakosság és a felvidéki német iparosok beözönlésével jellemez (Ö.KOVÁCS-SZENDI 2000: 518,538). A korábbi társadalmi szerkezet a foglalkozási rétegződés irányába fejlődött tovább, ugyanakkor megmaradt a nemesség magas aránya⁵. Az egyre gyarapodó város természetesen területileg is növekedett. E fejlődést jól szemléltetik az II. és III. térképek. A 18. században alakult ki az Újvárosnak nevezett városrész Miskolc északi határán; a Szentpéteri és Zsolcai kapuk között. A Felső-városban új utcák nyílnak, a Kis-Hunyad, Tót utca, Szepesi-újsor, Bagaméri-sor telkei benépesülnek; az Alsóváros szintén terjeszkedik.

A 19. században Miskolc területileg megállíthatatlanul nyújtózkodik a közeli Diósgyőr, Csaba, Szirma települések felé. 1817-ben a város külső határa 9468 kh. volt, belső területe pedig kb. 684 kh. lehetett (l. IV. térkép). A leggyorsabban növekvő városrész az 1868-ban létesített Vasgyárhoz kapcsolódó terület lett. Mindazonáltal a mai területet megalapozó „nagy Miskolc” koncepció azonban csak a 19-20. század fordulóján született meg. Ekkor vásárolt a város a tapolcai apátságához tartozó földekből, valamint ekkor vált Miskolc részévé a korábban önálló Hejőcsaba (l. I. térkép). A községi törvény 1871/18. tc. alapján Miskolc rendezett tanácsú város, önkormányzata és igazgatása a megye önkormányzatának volt alárendelve. Székhelye két püspöknek, egy fő- és egy algimnáziuma, polgári, ipari és kereskedelmi iskolája van, s két felső leánynevelő intézete. Lakosainak száma egyre nagyobb mértékben növekszik, s a 20. század fordulójára meghaladja a 40 ezret.

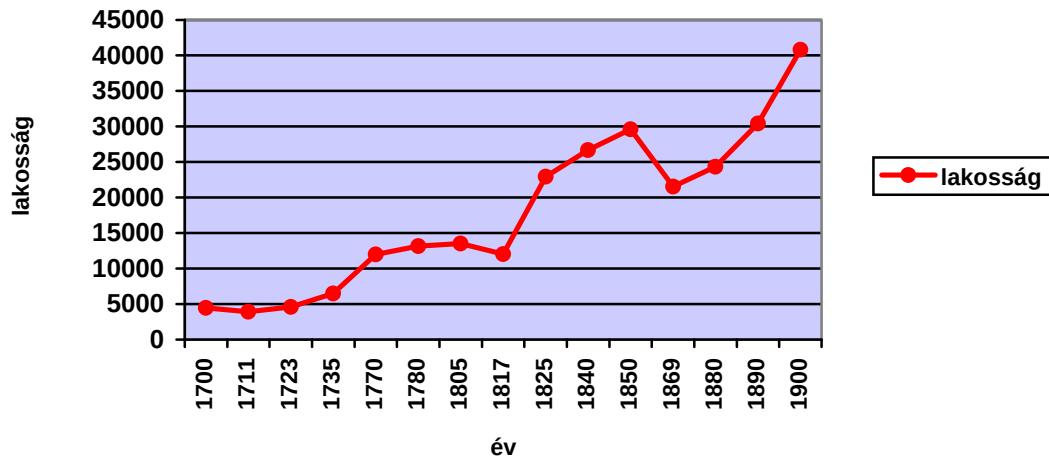
A népszámlálási adatokra támaszkodó különböző forrásokból általam összeállított táblázat jól mutatja e nagyarányú növekedést. A vizsgált két évszázadban szinte tízszeresére növekszik Miskolc lakossága. Ha azonban a számokat diagramra vetítjük át, jól látható, hogy a gyarapodás nem egyenes ívű: tűzvészek (1781, 1843) és különösen az 1878-as árvíz megtizedelte a lakosságot és sok épületet elpusztított.

⁵ Az 1786-os népszámlálás szerint a felnőtt férfiak 35%-a tartozik a nemességhez.

I. diagram

év	1700	1711	1723	1735	1770	1780	1805	1817	1825	1840	1850	1869	1880	1890	1900
lakosság	4460	3935	4600	6500	12000	13148	13500	12013	22910	26670	29612	21535	24319	30408	40833
forrás	1	1,3	2	1	1	3,4	6	7	5	6	1	1	8	8	8

Miskolc népessége

A I. diagramm forrásai.⁶

⁶

1: Marjalaki Kiss Lajos: Régi népszámlálások Miskolcon. Miskolc. 1928.

2: Marjalaki Kiss Lajos: Régi miskolci népszámlálások. Hermann Ottó Múzeum, Marjalaki hagyaték. Ltsz: 774. 423. 71.

3: Borsod vármegye. Vármegyei szociográfiák V. Budapest. 1939.

4: Korabinsky, Johann Mathias: Geographisch-Historisches und Producten Lexicon von Ungarn. Pressburg. 1786. adatait feldolgozza Kendi Pálné: Miskolc létszámadatainak alakulása az 1780-as népszámlálás alapján. Miskoc. 1978. Kéziratban.

5: Nagy Ludovicus: Notitae Politico-Geographico Statisticae incltyi Regni Hungariae Partiumque Eidem Adnexarum. Buda. 1828–1829. adatait feldolgozza Kendi Pálné: Miskolc létszámadatainak alakulása az 1780-as népszámlálás alapján. Miskoc. 1978. Kéziratban.

6: Kovács Alajos: Miskolc lakosságának összetétele. Budapest. 1930.

7: Miskolc. Magyar városok monográfiája V. Szerk. Halmay Béla–Leszih Andor. Budapest. 1929.

8: Miskolc Története IV/1. Szerk. Veres László. Miskolc. 2003: 576.

1.3. Felekezeti erőviszonyok a 18–19. században

A felekezeti erőviszonyok állása és változása meghatározhatja egy közösség névadási szokásainak jellegét, az uralkodó névdivatot, s mint látni fogjuk, a tulajdonnevek szerkezetét. Az erőviszonyok megítélésében azonban nem hagyatkozhatunk pusztán a létszámbeli adatok vizsgálatára, hiszen egy kisebb, de tehetős vagy politikai befolyással bíró közösség névhasználata éppúgy követendő mintául szolgálhat, mint a domináns közösségé. Különösen fontosnak tartom a vallásgyakorlás lehetőségeinek feltárását, hiszen azok hiánya egy másik felekezetbe való beolvadással, más névadási szokásokhoz való alkalmazkodással járhat. Ugyanilyen szerepű lehet az egyház által fenntartott iskola. Az alábbiakban ezen irányvonalak mentén mutatom be Miskolc 18–19. századi felekezeteit.

A népszámlálási adatok összegzése alapján a vizsgált két évszázadot a reformátusok dominanciájával jellemezhetnénk. Mélyebbre tekintve azonban látnunk kell, hogy az 1880-ig megtartott erőfölényt a 19. században már csak a római katolikusok szigorú és nehézkes visszaszorításával érhetette el a református közösség. A többi négy felekezet (ágostai evangélikus, görög katolikus, görögkeleti, izraelita) nem veszélyeztette vezető szerepüket.

A legkisebb vallási közösség a 18. században az izraelita volt, melynek a következő században tapasztalt ugrásszerű növekedése arra utal, hogy a 18. században korlátozták betelepülésüket a városba. A 19. század második felétől azonban a harmadik legnépesebb felekezetté léptek elő, s korábbi helyüket a görögkeletiek vették át.

A két pólus áttekintése után nézzük meg az alábbi táblázatot (forrásokkal ellátva a Függelékben I. I. táblázat), amely sokat elárul az egyes felekezetek létszámának alakulásáról.

év	római kat.	református	ágostai evang.	Görög kat.	görögkeleti	izraelita
17.sz vége	4-5 család					
1746	385	7000	250	150	70	35
1760					31	
1769	1520				50	
1770					61	
1780	3984	8433	508			70
1781		8727				
1783		8817	550		210	82
1792				376		
1795					480	
1806				397		
1869	6632	8130	1576	352	75	4770
1880	7927	7951	1806	408	92	5978
1900	18259	11989	2434	1667	161	8551

Amint arra már korábban utaltam Miskolc 1441-től rendelkezett a szabad papválasztás jogával. Azonban a „vaskezü” katolikus Fánchy Borbála haláláig (1563) esély sem adatott a protestáns tanok elterjedésére a diósgyőri uradalomban, így Miskolcon sem.

Az első adat, amely a reformátusok meglétére utal 1566-ból való (B.-A.-Z. m Lt. XV-17. Miskolc 1566.), ekkor említik először Hevesy Mihályt, aki a miskolci közösség vezetője volt. Első templomuk az avasi, korábban római katolikus templom volt. A 18. századra azonban a hívek száma oly mértékben gyarapodott, hogy új templom vált szükségessé. 1724-ben épült a Deszkatemplom, amely a 18. században csak temetési szertartások céljára szolgált, s anyakönyveket itt nem vezettek (DOBROSSY 2000/b: 873). Harmadik templomuk alapkövét 1808-ban tették le. A rekatolizáció hatását s a reformátusok hatalmának gyöngülését is mutatja, hogy az építkezés 1843-ig elhúzódott.

Egy felekezet erejét az általa működtetett intézmények is mutatják. A reformátusok első iskolájának alapításáról nincs pontos adatunk, de az iskolalátogatásokra alapozó várostörténeti kutatások szerint 1648-ra már a „nagyobb városi iskolák” közé sorolták (BALOGH 1998: 490). Az első iskolát a 18. században újjáépítették, illetve a század végén újat emeltek, ahol 1793-tól már gimnáziumi szintű oktatás folyt. Az intézmény 1835-től Református Lyceumként működött.

A lányok neveltetésére is gondot fordító reformátusok az 1790-es évektől tartottak fenn külön iskolát a lányoknak. A „nagyobb leányok iskolája” pedig 1821-en nyitotta meg kapuit (PAPP 2000: 740–4).

Az iskolák fenntartásáról a városi tanács gondoskodott. Ez nem meglepő, hiszen az egyházi vezetés és a városi magisztrátus összefonódása már a XVII. századtól jellemző volt. Bár 1735-ben hivatalosan megtörtént a szétválás, létrejött a független református consistorium (BALOGH 1999: 39-47); a városi vezetés továbbra is befolyással bírt az egyházban és fordítva, mivel a consistorium egyes tagjai városi tisztségviselők voltak. Kétségtelenül ez az erős kapcsolat tette lehetővé, hogy a felekezet a rekatolizáció ellenére is megőrizhette vezető pozícióját a vizsgált két évszázadon át. Képes volt hatékonyan fellépni az egyre gyarapodó római katolikus közösség ellen, elsősorban azért, hogy mindvégig megakadályozta, hogy templomot emelhessenek.

A reformátusok között magas volt a nemesek aránya. Az 1819-es összeírás szerint 4164 nemes és 5126 nem nemes tartozott a felekezethez (DOBROSSY 2000/b: 857). Politikai befolyásuk révén nemcsak a római katolikusokat szoríthatták vissza, hanem szabályozhatták a városba betelepülő, s ezzel gazdasági konkurenciát jelentő görögkeleti és izraelita vallású kereskedőket is.

A fent leírtakat jól tükrözik a táblázat adatai. A református közösség már a vizsgált két évszázad előtt megszerezte vezető szerepét. Híveinek száma a 18. században és a 19. század első felében lassan növekedett. Az 1880-as években vált kiegyenlítetté helyzete a római katolikusokkal, s bár létszámuk továbbra is gyarapodott, a római katolikusok gyorsabb ütemben szaporodtak.

A másik protestáns felekezet, az ágostai evangélikus, bár kiváló és nagyhatású személyeket⁷ adott a városnak, mégiscsak azt mondhatjuk, hogy a reformátusok árnyékában létezett. FÜGEDI MÁRTA kutatásai szerint mire a helvét irányzat teret hódított a régióban, addigra már csak elvétve fordultak elő evangélikusok a környező településeken (FÜGEDI 1993: 177–94). Számukat ugyan növelte vizsgált időszakunkban a felvidékről Miskolcra betelepülő német iparos réteg. Azt azonban, hogy az evangélikus a vezető református felekezet támogatása mellett sem tudott nagyszámú közösséggé fejlődni, azzal is magyarázhatjuk, hogy nem volt templomuk, s valláskerületileg a közeli Arnót településhez (I. térkép) tartoztak. S mivel az ottani „tót lelkész” nem tudta a miskolci magyar- és németajkú lutheránusok lelki szükségleteit kielégíteni (MARJALAKI KISS 1930: 6), azok a református prédikátorok szolgáltatásait vették igénybe. Templom híján magán vallásgyakorlatúaknak számítottak, az ilyen személyeket pedig III. Károly 1731-es vallásügyi rendelete a katolikus plébániákra bízta. Ily módon két felekezet is „osztozott” az amúgy is csekély számú evangélikusokon. A katolikus irányítás és térítési kísérletek elől az 1760-as években mintegy 100 család tért át a református vallásra (Ö. KOVÁCS–SZENDI 2000: 534), véleményem szerint ennek következményét láthatjuk a táblázatban is: az 1770–80-as évek stagnáló létszámában.

Az 1781-es türelmi rendelet után az evangélikusok imaházat, majd 1797-ben templomot emeltek. 1803 előtt iskolájuk is, mint vallásgyakorlatuk magánházakban működött. Az igen jó hírű iskola 1836-tól esperességi főiskolává nőtte ki magát. Ennek ellenére 1842-ben megfogalmazódott a református és evangélikus iskolák egyesítésének gondolata. A terv nem valósult meg, de maga e tény is a reformátusok és evangélikusok összefonódására utal. Nem meglepő ezek után, hogy az anyakönyvek számos református-evangélikus vegyes házasságról tanúskodnak.

A római katolikus felekezet többségbe kerülése után, úgy gondolhatnánk, az evangélikusok száma csökkenni fog. A táblázat azonban gyarapodást mutat, a vasgyár köré telepedő evangélikus munkáskolóniának köszönhetően. A türelmi rendelet után önállósuló és megerősödő közösség létszáma a 19. század végére a tízszeresére nő.

A református után a második legjelentősebb felekezet a római katolikus volt a 18–19. században. A 16. századig javarészt a földbirtokosok hatalma által fenntartott vallás hívői a 17. század végére szinte teljesen eltűntek, mindössze 4–5 család élt Miskolcon. E jelenség nem magyarázható pusztán Mindszent birtokjogi elkülönülésével, igaz a katolikus többség ott lakott. (A 18. század elején Mindszenten 20, Miskolcon 9 római katolikus családot jegyeztek föl (SZENDREI 1904: 367). Sokkal inkább meghatározó volt az, hogy a 18. században nem volt római katolikus templom Miskolc területén, így az a néhány család is Mindszentre járt vallásgyakorlatra. Az egyesülés, azaz 1879 után létrejövő Miskolc-alsóvárosi egyházkerület a mindszeri templom köré szerveződött.

A felekezet másik bástyája a minorita rend volt. 1729-ben telepedtek meg Miskolcon, de rendházuk és templomuk nem plébániai rangban működött, így ott

⁷ Szemere Bertalan, Vásárhelyi Pál, Hunfalvy Pál és Hermann Ottó is evangélikus volt.

anyakönyvezés sem folyt. Oktató tevékenységük azonban elősegítette, hogy az a néhány család ne kényszerüljön más felekezet vezette iskolába, s így csökkent a vallásváltás esélye. 1740-ig ideiglenes épületekben oktattak, s a város ellenkezése miatt csak 1753-ban nyithatta meg kapuit két tantermes iskolájuk. A gimnáziummá fejlődő iskola újabb épülete 1773–1777 között készült el, amelyhez egy görög nemes ember tett ezer forintot alapítványt (PAPP 2000: 744).

A rohamos léptekkel növekvő lélekszámú gyülekezet hiába fordult többször is a városi tanácshoz templomépítési kérelemmel, mindannyiszor elutasították. Csak 1828-ban alapíthatták meg az első egyházközséget Felső-Miskolcon. A reformátusok politikai erejének gyöngülése, valamint a 19. században betelepülő katolikus földműves és iparos réteg, s nem utolsósorban Mindszent bekebelezése a századfordulóra átrendezte a vallási erőviszonyokat. Immár a római katolikus vált vezető felekezetté.

A római katolikusokkal szorosan együtt élő kis közösség volt a görög katolikusé. Viszonyuk sok tekintetben hasonlított a református-evangélikus kapcsolathoz. Templomuk nem lévén, vasárnapon és ünnepnapon a minoriták templomában tarthattak görög szertartású misét.

A felekezet 18. századi lélekszámáról ellentmondó adataink vannak. Ennek részben az az oka, hogy a miskolci görög katolikusok 1771-ig a Munkácsi Főapátságához, 1818-tól pedig az Eperjesi görög katolikus egyházmegyéhez tartoztak. A két egyházmegye iratanyaga kevéssé feltárt. UDVARI ISTVÁN és KOI ISTVÁN kutatásainak ellenére is (UDVARI 1991: 189; KOI 1994, 1995) még sok rendezetlen irat pihen még ezen könyvtárakban, amelyekből pontosabb képet nyerhetnénk a 18. századról.

Helytörténeti adatokból tudjuk, hogy a Rákóczi szabadságharc után görög katolikus ruszinokat telepítettek a közeli Görömbölyre, Hejőkeresztúrra, Sajópetribe és Sajópálfalvára. Miskolcra azonban egyénileg költözött be néhány család. Elsősorban a városszéli utcákban laktak (Gordon, Bagaméri, Meggyes-alja, Szeles, Szepessy-sor) és zsellérek voltak. BAÁN ISTVÁN véleménye szerint létszámuk a század közepéig sem érhetette el a 150-et. Dokumentumokkal igazolható, hogy 1736-ban a munkácsi püspök Ternai István személyében papot szentelt a miskolci parochia titulusára, ám tizenhárom évvel később már Görömbölyön működött Ternai, s nem említik a miskolci plébániát. BAÁN magyarázata szerint a Miskolcon lakó csekély számú görög katolikusra, s az unióval kecsegtető görögkeletiekre való tekintettel jogilag alapítottak parochiát. Görögkeleti pap híján az egyesült pap látta el a papi teendőket, ez azonban nem hozta meg a várt eredményeket, s a parochia megszűnt (BAÁN 1997: 146–56). A templom és pap nélküli gyülekezet anyakönyvezése is Görömbölyön történt.

Amikor 1776-ban Mária Terézia a munkácsi görög katolikus püspököt nevezte ki tapolcai apáttá, felmerült annak lehetősége, hogy az apátságához tartozó Mindszent templomát megszerezzék, ám az adomány a templomra nem terjedt ki (bár tartottak benne görög szertartású misét). A 18. és 19. században többször kérvényezte a közösség kápolna, majd templom építésének engedélyezését, ám gazdasági erő és politikai befolyásuk nem lévén ez csak 1908-ban vált valóra.

Természetszerűleg, ahogyan templomot, úgy iskolát sem tudtak emelni e felekezet hívei, így egyetlen lehetőségük a tanulásra a minoriták iskolája volt.

A fentiek ismeretében érthető, hogy két évszázad alatt százötvenről mindössze 1667-re nőtt a görög katolikusok létszáma, s mindvégig a második legkisebb lélekszámú csoportot alkották.

Ötödik vizsgált felekezetünk a görögkeleti, amely létszámát tekintve a görög katolikushoz hasonlóan kis közösség, ugyanakkor hatalmas gazdasági erőt képvisel, kulturális hatása meghatározó a 19. század közepéig, s vagyonuk által tagjai befolyással bírnak a városi vezetésre, noha önmaguk nem szereznek politikai hatalmat. E közösség példázza legjobban, hogy milyen fontos elszakadnunk a népszámlálási adatoktól a felekezeti erőviszonyok megítélésekor.

Miskolc város jegyzőkönyvében 1707-ből való az első feljegyzés görög boltosról (DOBROSSY 2000/a: 463). A 17. század végén, 18. század elején betelepülő „görögök” főként Moszhopoliszból és Kasztóriából származó macedo-vlachok voltak. Kezdetől fogva konkurenciát jelentettek a bőr- és borkereskedelemben, amelyet számos panaszos bejegyzés is tanúsít a városi jegyzőkönyvben (például 1727-ben és 1732-ben). Ezért Miskolc vezetése a 18. század első felében betelepedésüket korlátozta (pontosabban házbérlésüket), 1740-től pedig tevékenységüket; rendeletben tiltották meg a görögök és zsidók számára a piacon való árusítást déli 12 óráig (Ö. KOVÁCS–SZENDI 2000: 531). Azt azonban nem állítanám, hogy a táblázatban látható, 1770-ig inkább csökkenő, mint növekvő létszámuk e korlátozások eredménye. DOBROSSY ISTVÁN kutatásai (1976, 1991, 2000/a,b) alapján megállapíthatjuk, hogy életmódjuk miatt nem növekszik kezdetben a létszámuk. A Balkán és Galícia közti kereskedelmi útvonalakon (Nagyszében–Temesvár–Szeged–Kecskemét–Miskolc, Marosvásárhely–Kolozsvár–Nagyvárad–Debrecen–Tokaj–Miskolc) családi kapcsolatokra épülő „kompániás helyeken” szálltak meg. Így a miskolci bérlők sem tartózkodtak minden népszámláláskor Miskolcon, másrészt a tehetősebbek Debrecenben és Pesten is rendelkeztek házakkal. Folyamatos jelenlétük tehát még nem utal tényleges letelepedésükre. Jól példázza mindezt az 1770-es összeírás egyik vallomása, miszerint „jelenleg még nem tudja meghatározni, hol szándékozik állandóan lakni” (HORVÁTH 1997: 140). Sok vallomásból kiderül, hogy családjuk többi tagja Macedóniában maradt, vagy más magyar városban van, ezért nem bizonyos a vallomást tevő a letelepedés helyében. Mária Terézia 1774. évi rendelete után azonban sokan leteszik a hűségesküt, s családjaikat áthozatják Macedóniából, Törökországból; ennek következtében az 1777-es összeírásban már 296 Miskolcon letelepedett görög szerepel (HOLOPCEV 1997: 214). A kompániába tömörült, saját elöljárósággal és bíróval rendelkező csoport a 18. század végére már jelentős gazdasági erővel rendelkezik. Erre utal a városi jegyzőkönyv 1789-ből származó adata, amely szerint pénzfizetés ellenében mentességet kaptak a katonai beszállítás alól. A 18. század második felétől vizsgált korszakunk végéig a Pilta-Xivkovits család a város legvagyonosabb családja.

Gazdag egyházközösségük, 1785-ben épített pompás templomuk nemcsak Miskolc városképére, de az ott lakók értékrendjére is kihatott; egy szőlás (KECSKÉS 2000:80) központi figurájává vált.

Az oktatásban kifejtett tevékenységük nem korlátozódott csupán saját iskolájukra. Kezdetben az anyaországi iskolákat támogatták., a 18. század második felétől azonban már Miskolcon is tartottak fenn görög tannyelvű iskolát, 1805-től gimnáziumot. Alapítványokkal támogattak más felekezeti iskolákat.

A közösség a 18. század végéig éli virágkorát, amint az I. táblázat 1795-ös adatából is jól látható. A 19. század számukra a hanyatlás kora. Az előregedés és az asszimiláció csökkentette leginkább a közösség létszámát. A fiatalabbak közül pedig sokan visszaköltöztek 1830 után Görögországba. Az 1868-ban megnyitott vasgyár és a vasút miatt ugyan települt be néhány görögkeleti vallású román munkás a városba, etnikai és vagyoni különbözőségük miatt nem épültek be a görögök közé. A 19. század második felében tapasztalható lassú létszámnövekedés a bevándorló bolgároknak köszönhető. Ez az újonnan érkezett csoport sem anyagi erővel, sem politikai hatalommal nem rendelkezett. A városban maradó birtokos vagy felsőértelmiségi görögök így egyre inkább elszigetelődtek.

A görögkeleti közösség szétesését az etnikai, vagyoni és foglalkozási eltérések okozták. A 19. század végére a legkisebb lélekszámú, és felekezeti erőviszonyok szempontjából a leggyöngébb, szétmorzsolódó csoporttá válik.

S végül essék szó az izraelita felekezetről, amely a legkisebb lélekszámú közösségből a harmadik legnépesebb és legerősebbé nőtte ki magát a 19. század végére. E fejlődés nem egyedülálló a magyar városok felekezeti adatait tekintve. Sőt GERGELY JENŐ–KARDOS TIBOR–ROTTER FERENC hasonló országos képet ad. A kezdeti szórványos betelepedés a 18–19. század fordulójára tömeges méreteket ölt, „ami nyilvánvalóan kapcsolatban volt a polgári fejlődés kezdeteivel” (GERGELY–KARDOS–ROTTER 1997: 129).

Miskolcon az első zsidók a 18. század első negyedében jelentek meg. Olyan nemesi házakat béreltek, amelyek fölött a város nem rendelkezhetett, így nem tudta megakadályozni lassú megtelepedésüket. Pedig a pálinkakocsmát, mészárszéket nyitó vagy borkereskedelemmel foglalkozó izraeliták a helyi kereskedők és a görögök számára is konkurenciát jelentettek. A betelepedés tilalmának fokozatos feloldását a diósgyőri uradalommal elmélyülő gazdasági kapcsolatuk tette lehetővé (CSÍKI 1999: 122), de törvényerejű rendelet csak 1840-től engedélyezte.⁸ A miskolci zsidóság származását és társadalmi helyzetét tekintve nem egységes csoport. Magyarország galíciai határterületeiről való nagyrészüket (kb. 70%), kisebb részük a Borsoddal szomszédos megyékből (kb. 27%), az 1870-80-as években megjelenő csoport pedig, nyugat-magyarországi. A 18. században érkezők kereskedelemmel és háziiparral foglalkoztak⁹, legfelső rétegük a 19. századra

⁸ Az 1840. évi XXIX. tc. teszi lehetővé szabad letelepedésüket. Vö. GERŐ 1993: 298.

⁹ 1836-ban alapított sorcéhükben szabó, cipész, festő, bádogos, aranyműves, pék, asztalos, szűcs, fehér- és vöröstímár, asztalos, gyertyamártó és gombkötő volt.

vagyona révén pozíciókat szerzett a városi vezetésben¹⁰. Az 1849-es majd az 1867-es egyenjogúsítási törvények¹¹ következtében nagybirtokosokká és nagyvállalkozóvá¹² váltak. Az 1870–80-as években Nyugat-Magyarországról érkező kis létszámú csoport is tőkeerős vállalkozói réteg volt (CSÍKI 1999: 35–7). E felső réteg erős asszimilációs készséget mutatott, így leginkább ők támogatták a vallásban jelentkező megújulási törekvéseket. A felekezet elszegényedő rétege pedig az ortodoxia felé fordult.

Az izraeliták 1787-ben avatják fel első zsinagógájukat (két korábbi imaházukról tudunk). A második zsinagóga (1863) körül fellángoló viták – amelyek neológoknak minősülő külsőségek (orgona, kórus) elleni támadásban jelentkeztek – már előrevetítették az 1870-es hitközségszakadást. Az 1871-től működő „Miskolci Autonóm Izraelita Orthodox Hitközség” és az „Anyahitközség, „törzshitközség” néven említett neológok öt év után újra egyesültek. Az egység azonban törekenynek bizonyult: 1877-ben kivált az ortodoxiánál is konzervatívabb családokat tömörítő Szezárd Autonóm Hitközség. Ugyanakkor a szezárdok voltak a helyi zsidóság legszegényebb tagjai is. Különállásukat királyi rendelet értelmében Borsod vármegye közigazgatási bizottsága számolta fel 1888-ban, amely az anyakönyvezés jogát az ortodox anyahitközségnek adta (KAPUSI 2003: 884).

Az izraelita tanítás hagyományos színhelye kezdetben az imaház, majd a zsinagóga volt. 1808-ban Bródy Farkas a hitközség elnöke alapítványt tett iskola építésére, amely 1843-ban nyílt meg. Vetélytársaikhoz, a görögökhöz hasonlóan nemcsak saját felekezeti iskolájukat támogatták alapítványokkal. Így például Miskolc első kereskedelmi iskoláját az izraelita Strausz Móric alapította 1848-ban (UJVÁRI 2000: 606).

Az izraelita felekezet számára a 18–19. század a megerősödés korszaka lélekszám és vagyon tekintetében. Legfőbb veszélyt a közösségre ebben a korszakban a belső szétmorzsolódás jelent, nem a külső fenyegetettség.

Kutatásomban nem szerepel, de a teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy 1880-tól unitáriusok is megjelennek Miskolcon. A népszámlálásokból ismert néhány fő (1880-ban 4 fő, 1890-ben 2 fő, 1900-ban 20 fő, (CSÍKI 1999: 313) nevét azonban nem ismerjük, önálló egyházközséget nem alapítottak, anyakönyvezést nem folytattak.

10 Például Grünfeld Ignác, későbbi nevén Győri Ödön, aki tagja volt a városi törvényhatósági bizottságnak, a Miskolci Terménycsarnok elnöke, több részvénytársaság igazgatótanácsának tagja. Az ő javaslatai alapján dolgozta ki Wekerle Sándor a királyi haszonélvezeti jogok megvásárlását. Vö. CSÍKI 1999: 151.

11 Az 1849. júl. 28-án beterjesztett, jogegyenlőségre vonatkozó törvényjavaslatot az a Szemere Bertalan dolgozta ki, akit az evangélikus felekezetről megemlékeztem. 1867. XVII. tc. 1.§. „Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottak nyilvánítanak.” GERŐ 1993: 306.

12 Weisz Móric szeszgyáros, Furmann testvérek téglagyárosok, Kohn Salamoné az első miskolci gőzmalom, Nagy Andor kenyérgyáros, Pollák Mór ecetgyáros, Herz Zsigmond mezőgazdasági gépgyárat alapított, Herz Miksa festékgyárat, Koós család géparugyárat. Vö. CSÍKI 1999: 123–42.

1.4. Etnikum, felekezet és nyelv

Etnikum és felekezet kapcsolatát elsőször a nyelv szempontjából kívánom megvizsgálni, majd etnikum és felekezet szétválaszthatóságát elemzem egyetlen felekezet esetében.

A 18. századra a döntően magyar nyelvű, reformátusok lakta város sokfélekezetűvé válik. Etnikai tekintetben a felekezetek összetettek. Ennek következménye, hogy a hívek többsége kétnyelvű. A tulajdonnév nyelvi jel voltából következik, hogy a beszélők által használt két nyelv egymáshoz való viszonya, presztízse ¹³ a névadásban is megjelenik. A 19. században tapasztalható etnikai asszimiláció nyelvi vetülete az anyanyelvvesztés. Az asszimiláció névtani hatásait az egyes felekezetekre jellemző névanyag elemzések mutatja be a dolgozat.

Etnikai és nyelvi szempontból a leginkább magyar felekezet a református volt a 18. és 19. században.

Három nemzetiség tagjai tartoztak az evangélikus valláshoz: túlnyomórészt szlovákok, magyarok és németek. A 19. században is követelmény maradt a három nyelv tudása az egyházi vezetőknel, azonban a szertartások nyelve egyre inkább a magyar volt, ami a közösség elmagyarosodására utal.

A római katolikusok többségükben magyarok, kisebb részben elmagyarosodott németek és szlovákok voltak. Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a plébánosok a 18. században még mindhárom, a 19. században magyar és latin nyelven prédikáltak.

Miskolc görög katolikus lakossága ruszin nemzetiségű, amelyről egy korai és ritka anyakönyvi bejegyzés is tanúskodik. 1810-ben jegyezték be Julianna néven egy leánygyermeket, akinek a szüleiről a következőket írták: „*Nobilis Gabriel Sarkady et Susanna Lonyai mater ruthena, parens Helv.Conf., Martiny Gedeon et Julianna Racsó Nobilis Dom. omnes Calvinissi*”. Ám nyelvhasználatukról közvetlen adatunk nincs. Források bizonyítják, hogy a görömbölyiek még a 19. században is megőrizték nyelvüket, mindegyre a templom és iskola nélküli, magyarok közt elszórtan lakó miskolciaknak aligha volt esélyük.

A görögkeleti felekezet tagjai a 18. században macedo-vlach etnikumúak, akik közé rokoni kapcsolatok révén kerültek a 19. századra szerbek (kb. 20%). A kompániai iratok, az iskolai oktatás és a liturgia nyelve görög volt. Elmagyarosodásukat és etnikai asszimilációjukat az mutatja, hogy sokuk magyarnak vallja magát az összeírások szerint. Az e felekezethez tartozó, 19. század végén betelepülő románok nyelvgyakorlatára nincs adatunk.

S végül az izraeliták vegyük sorra, akik etnikai tekintetben zsidók voltak, s a jiddis nyelvet beszélték a héber liturgiai nyelv mellett. Másodnyelvként azonban a németet is használták, hiszen többségük a galíciai határvidékről származott (FARAGÓ 2000: 151–75).

¹³ E tekintetben PÉNTEK JÁNOS véleményével értek egyet, miszerint a nyelv és a nyelvet használó (etnikai) csoport presztízse nehezen választható el egymástól, de nem csak ez utóbbi határozza meg, hanem a nyelv használati értéke is, mint a státus egyik tényezője. PÉNTEK 2002: 312.

A másik meghatározni kívánt kérdés: etnikum és felekezet szétválaszthatósága az izraeliták tekintetében. A probléma történész szemmel a következőképpen foglalható össze: a zsidóságot definiálják etnikumként a dualizmus éveiben; felekezetként definiálni a legjellemzőbb, de az 1930-as évek tendenciájának és az 1941-es népszámlálás kategóriájának megfelelően fajként is lehetséges (CSÍKI 1999: 11). Jelen dolgozat a probléma szemszögéből az „átmenet korszakra” esik. A 18. században még valóban nehezen elválasztható vallás és etnikum, a 19. században – kezdetben a neológok erős asszimilációjának következtében, a század végén pedig a vallásváltásoknak köszönhetően – jól elkülöníthetővé válik. Ezért a felekezet megnevezésekor az alapító okiratban használt izraelita elnevezést fogom használni a továbbiakban, az etnikum tárgyalására pedig a zsidó kifejezést.¹⁴

2. Szempontok és források

2.1. A feldolgozás szempontjai

A tulajdonnevek bemutatása főként anyakönyvek alapján történik, időben a 18. századból származó legkorábbi forrásoktól 1895-ig, az állami anyakönyvezés kezdetéig haladva. A nagy lélekszámú római katolikus, református és evangélikus egyházak anyagának minden évtizedből egy évet kiválasztva történt a feldolgozás, s mivel a levéltári források ezeknél a felekezeteknél az 1827-es évvel kezdődnek; a mikrofilmek pedig a római katolikusok esetében 1717-ben, az ágostai evangélikusoknál 1744-ben – de az első nagymennyiségű adat csak 1767-ből való –, a reformátusoké 1770-ből, így a hétre végződő éveket (1717, 27,37 stb.) választottam vizsgálatom alapjául. A kis létszámú és névtanilag még kevésbé feltárt felekezetek (izraelita, görög katolikus, görögkeleti) minden egyes évből származó keresztnéveit feldolgoztam. A korszakolás meghatározásában három szempont vezérelt. Egyrészt már az anyaggyűjtés során mutatkoztak olyan felekezeti sajátosságok (pl. a névcsoportok gyors változása) és nyelven kívüli folyamatok (pl. áttérés egyik vallásról a másikra), amelyek hatásukat a keresztnévek körében 50–25 évnél rövidebb idő alatt fejtették ki, vagy zajlottak le, ezért e folyamatok igényelték a megszokott 25–50 évesnél részletesebb bemutatást. Másrészt a kisfelekezetek rendkívül gazdag (l. izraelita) és más forrásokból fel nem lelhető anyaga (l. görög katolikus gyűjtés), arra sarkallt, hogy ezekből minden évet feldolgozva, más kutatók számára is hasznosítható, részletes ismertetéssel szolgáljak. A legkorábbi források kevés vagy hiányos adatai azonban nem tudták jellemezni az adott korszakot, ilyen esetben el kellett térnem fentebb leírt részletesebb módszertől a megfelelő mennyiségű és jellemzőerejű adat érdekében.

Az adatgyűjtésben megmutatkozó, s a három szempont egybekovácsolásából adódó aránytalanságokat, úgy vélem, feloldja az, hogy a *Felekezeti erőviszonyok* gondos bemutatásával az olvasó képet kaphatott a létszámbeli arányokról. Névtani szempontból a

¹⁴ Mindez összhangban áll névanyag gyűjtésekor segítséget nyújtó izraelita vallásúak nézeteivel.

református, evangélikus és római katolikus, azaz „bevett vallások” évtizedenkénti ismertetése összevethető az elmúlt évtizedben született kiváló tanulmányokkal, amelyek dolgozatokkal megegyező időszakot ölelnek fel. A kis felekezetekben lejátszódó belső névmozgásokat pedig sokkal részletesebben megismerhetjük az évenkénti feltárás által.

Szintén az összevethetőség vezérelte az alakváltozatok és írásváltozatok jól elkülönített jelölését. Az írásváltozatot a névegyedek táblázataiban dőlt szedéssel jelzem; a félkövérrel jelölt főváltozat alá kerültek normál szedéssel az alakváltozatok.

Egy-egy név és alakváltozatainak megítélése felveti azt a kérdést, mi tekinthető különböző névnek. HAJDÚ MIHÁLY meghatározását továbbfejlesztve a következőképpen jártam el: „ahol megállapítható volt, hogy az azonos etimonú két névforma már különböző névként volt használatos (egyetlen összeírásban mindkettő előfordult)” (HAJDÚ 2003:368) és bizonyosan nem vonatkozhatott egyetlen denotátumra, azt különböző névnek tekintettem. Szintén különböző névként vettem fel az idegen névformákat, amelyekből gyűjtött anyagom etnikai összetettségnek megfelelően sok előfordult. Ugyanakkor nem tekintettem külön névnek a latin és magyar nyelvű anyakönyvezés következtében jelentkező Andreas–András, Johannes–János stb. alakpárokat.

Az egyes felekezetek bemutatása a következőképpen épül fel. Fő rendező elvnek a felekezetek szerinti ismertetést tettem meg. Mikrodiakronikus vizsgálatról lévén szó az egyes szinkrón metszetekben statikus és dinamikus vizsgálatokat végeztem. Nem ragaszkodtam azonban a statikus elemzéshez az első húsz név ismertetéséhez, hiszen táblázataim részletesen bemutatják minden évtizedben egy kiválasztott éven keresztül a névviselek számát, az előforduló nevek gyakoriságát és százalékos megoszlását. A dinamikus leírásban az adott korszak legjellemzőbb és leggyakoribb neveit ismertettem, valamint vizsgáltam az újító névadáshoz tartozó neveket.

Következő szempontom a keresztnévek felekezeti jellegének meghatározása volt. B. GERGELY PIROSKA szerint: „az egyház felekezetre tagolódása kétségtelenül megindítja a középkorban használt nevek felekezeti preferenciálódását, de ez korántsem úgy jelentkezik, ahogy – a sarkítástól torzulva – a köztudatban megfogalmazódik, tudniillik, hogy a katolikusok ezután a szentek neveit, a protestánsok pedig ószövetségi neveket viselnek”, hanem e típusok arányaiban mutat ki jellemző különbségeket (vö. B. GERGELY 2003:12). Ezért a felekezeti jelleg meghatározására az egyházi névcsoportok szerinti leírást alkalmaztam, amelyet statikus táblázatban és a nagyobb korszakokat felölelve változásukban is bemutattam. A nevek felekezeti hovatartozását KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMOND (1961), FEKETE ANTAL (1991) és KUSTAA, VILKUNA (1977) munkái nyomán határoztam meg.

Harmadik szempontként a névadási indítékokat vizsgáltam. E szerkesztési megoldást az indokolta, hogy anyagom sokszínűsége nem tette lehetővé az általában vizsgált névadási indítékok végigkövetését. A naptári névadás nem követhető nyomon a források jellege miatt a görögkeletiekénél, és sok esetben a római katolikusoknál és evangélikusoknál sem, ahol az anyakönyvek elégtelen adatai mellett, nagy szerepet játszott ebben az a tény, hogy a keresztes és születés időpontja között nagy az eltérés, amint azt egy katolikus példa meg is világítja. „ *A gyermek megkeresztelésének ily elhalasztási oka az, hogy a szülők*

ragaszkován természeti jogukhoz a gyermeket semmi áron sem akarták református részen megkereszteltetni, hanem határozottan követelték, hogy katolikus Pap által kereszteltessék meg.”A keresztelő pap névadásra gyakorolt hatásának mérését pedig nem tartottam célravezetőnek, vagy meghatározónak olyan közösségek esetében, amelyeknek a lelkipásztora más településhez tartozott (l. görög katolikusok), vagy több felekezetben tevékenykedett (l. református papok az evangélikusoknál, görög katolikus a görögkeletinél). A névadási indítékok közül így a szülők, keresztszülők nevének átörökítése és az etnikai és társadalmi motiváció került vizsgálatomba, amelyeket nem önelvűen egymáshoz viszonyított arányuk szerint elemeztem, hanem felhasználtam őket a helyi sajátosságok bemutatására. Az névöröklést a több keresztnév ismertetésekor beépítettem a keresztnévek ismertető táblázataimba is. Mivel a több keresztnéveken nem jelentek meg sem alak-, sem írásváltozatok, ezért felhasználtam a vastag szedést a szülőről örökölt, a dőlt szedést a keresztszülőről örökölt nevek jelzésére, így egy táblázatban láthatóvá vált a névöröklés az előfordulás és a teljes keresztnév kombináció is.

S végül a helyi, miskolci sajátosságokat tártam fel, amelyekhez más települések névanyagát használtam kontrollcsoportként. Debrecen (KÁLMÁN–BALOGH–TAKÁCS 1967) kiválasztását társadalmi összetételének jellege és református felekezeti dominanciája indokolta, míg Gödöllőét (RAÁTZ 1996) az, hogy református, római katolikus és izraelita névanyagokat is feldolgozott, ugyanabban az időszakból, mint saját kutatásom. A Somogy megyei Vízmentéhez tartozó településeket (FÜLÖP 1990) pedig azért választottam, mert a felekezetek etnikai kevertsége (német, szláv, magyar) azonos volt a miskolcival, s a településszerkezet eltérése rávilágíthatott a polgáro fejlődés eredményezte névtani jelenségekre.

2.2. A feldolgozott források

A református keresztnévek gyűjtésekor csalódottan szembesültem a ténnyel, miszerint a Borsod-Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár vonatkozó forrásai (anyakönyvek, iskolakönyvek, egyházi iratok) csak 1786-tól kezdődnek, az Országos Levéltár Mikrofilmtárában pedig 1770–1895-ig terjedő anyakönyvi anyag van (x 2867 Miskolc-Avas). Sem a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában, sem a Tiszáninneni Református Egyház Püspöki Levéltárában, sem a jelenlegi miskolci fiókegyházakban nincsenek 1770 előtti anyakönyvek. E hatalmas pusztulás — gondoljuk csak el, egy 7–8 ezer fős közösség teljes iratanyagának megsemmisülése — vélhetőleg az 1781-es tűzvész következménye. Semmiképpen sem akartam azonban kihagyni a vezető felekezet tulajdonneveinek bemutatását a 18. század első feléből.

A kiváló helytörténeti kutatásokból tudjuk, hogy „*az egész Papszert, melyet a Superintendentia Jegyző Könyvében iktatott össze írás szerent már 1613^{ban} és az előtt is*” a helvét hitvallású szent egyház bírt (SRK. Lt. R. B.II. 3/1.), a 18. században csak reformátusok lakták (l. II. térkép). Így olyan összeírásokat kerestem, amelyekben a névviselek lakhelye fel van tüntetve, azzal a kiindulóponttal, hogy a Papszer városrész megmutathatja a reformátusokra jellemző keresztnéveket.

Az első ilyen forrásom A miskolci Kötelkönyv volt, amely azokat a leveleket és összeírásokat tartalmazza, amely alapján 1702-ben a város megváltásának összegét a birtokosokra kivették. Az összeírások közt szerepel a „Pap szeresi és Torony allyai” taxások jegyzéke. Második forrásként az 1764-ből való Miskolc mezőváros kémény és pinceösszeírását (B-A-Z. m. Lt. IV. 1501/b. 309/1764.) választottam. Kétségtelenül e két anyag nem adhat teljes képet a 18. század első feléből, hiszen a két emberöltőnek tekinthető időszak: 1702 és 1764 között nincs forrásom, az összeírások típusából adódóan pedig a női nevekre nincs példa. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy a két forrás értékes adatokkal szolgál. A Kötelkönyv becse: a vizsgált korszak legkorábbi tulajdonneveit tartalmazza magyar nyelven, a concriptio pedig a szokásoktól eltérően jelöli a családi összefüggéseket, így a névöröklés vizsgálatára is lehetőséget ad.

1786-tól 1895-ig a református egyház születési anyakönyveiből (B-A-Z. m. Lt. IV. 1926/12-13.) végeztem az anyaggyűjtést.

1745–1827-ig az evangélikusokra vonatkozó forrásaim az Országos Levéltár Mikrofilmtárának „Az Arnóti Evangélikus Egyház első vegyes anyakönyvéből” való keresztelési adatai (X 3878 Miskolc), minthogy nem vezettek Miskolcon evangélikus anyakönyvet. 1827–1895-ig a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei Levéltárban őrzött születési anyakönyveket használtam (B-A-Z. m. Lt. IV. 1926/19-20. köt.). Az 1837 előtti adatokat latinos, utána magyaros formában jegyezték be.

A miskolci római katolikusok legkorábbi keresztnéveit Mindszent község születési anyakönyveiben találhatjuk, az egyesülés után e község temploma Miskolc–alsóvárosi egyházkerületként működött tovább. A mindszei és alsóvárosi anyakönyveket 1717–1895-ig az Országos Levéltár Mikrofilmtár (X 2561) és a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei Levéltár (B-A-Z. m. Lt. IV. 1926/1-3. köt.) bocsátotta rendelkezésemre. 1877-ig latinul azt követően magyarul vezették e könyveket. Miskolc első római katolikus egyházkerületének keresztnéveit összevettem a Felső-városi plébánia névanyagával, amelyhez szintén keresztelési anyakönyveket használtam fel 1828–1895-ig (B-A-Z. m. Lt. IV. 1926/8. köt.).

A görög katolikusok névhasználatát nem levéltári források alapján dolgoztam fel, hanem a görömbölyi plébánia születési anyakönyveiből, amelyekben a mikrofilmtári forrásoknál 45 évvel korábbi, azaz 1810-től kezdődő adatokat találtam. Joggal mondhatom, hogy a források feltárása e dolgozat, s a görömbölyi plébános szíves „kutató munkájának” eredménye. Ennek az anyagnak a feldolgozását rendkívüli módon megnehezítette, hogy a latin és magyar fejlécű könyvekben a cirill és latin betűket az anyakönyvezők gyakran keverve használták. Egy-egy éven belül latin, szláv, magyar alakváltozatokkal jegyezték be keresztnéveket, s akár egyetlen tulajdonnévben is vegyesen használták a latin és cirill betűket. A fő névforma és az alakváltozatok megkülönböztetését szinte lehetetlenné tette e nagyfokú kevertség.

A görögkeleti egyház 1726-tól vezetett vegyes (születettek, elhaltak és házasultak) anyakönyvéből gyűjtöttem ki a keresztelek tulajdonneveit. A forrás görög és magyar nyelven vezeték, s benne az első születési bejegyzés 1760-ból való.

A miskolci izraelitákra vonatkozó 18. századi forrásaim az 1764-es és 1790-es Miskolc mezőváros pince és kémény összeírásából készült kimutatások (RÉMIÁS 1994: FÜGGELÉK: Izraelita adatok 1764, 1790), valamint az 1775-ből való Conscriptio Judeaorum Borsodiensis (B–A–Z. m. Lt. IV. A–501/b. 98. köt.). 19. századi forrásaim pedig az izraelita születési anyakönyvi másodlatok (B–A–Z. m. Lt. IV. 1926/21–22. köt.), amelyeket 1836-tól vezettek. A felekezeti irányzatok szétválása és egyesülése anyakönyvileg is jól dokumentált, így 1836-tól 1870-ig terjed az egységes orthodox egyházi anyakönyv, 1871-től 1875-ig a neológ irányzathoz tartozó Izraelita Anyahitközség anyakönyve, s külön vezetett az Orthodox Izraelita Hitközségé. 1876-ban az egyesülés után Izraelita Orthodox Anyahitközség néven jelentek meg a források. A szefárd irányzat anyagai azonban nem teljeseek, mivel csak 1879-ből, 1883-ból, 1885-ből maradtak fenn születési anyakönyvek, illetve 1886-ban az Orthodox Anyahitközségnél jegyezték be néhány szefárd kereszteltet. (Itt kell megjegyezni, hogy az izraelita felekezet 19. századi keresztnév-használatáról még teljesebb képet kaphatnánk, ha megismerhetnénk azokat a kora 19. századi forrásokat (többek között miskolci anyakönyvek), amelyekre HOWARD LUPOVITZ hivatkozik PhD. értekezésében, s amelyek sajnos nem lelhetők fel Magyarországon (LUPOVITZ 1996: xv, 133). Felhasznált forrásaim latin, magyar és héber nyelvűek, ez utóbbiakat azonban sok esetben még hozzáértő segítségével sem sikerült elolvasni, részben a kézírás milyensége és a jiddis névalakok rövidítése miatt.

3. Református felekezet

3.1. Névegyedek

3.1.1. Férfi keresztnévek

A 18. és 19. századi keresztnéveket a II. táblázat mutatja be. Első vizsgált forrásom (1702) 46 személy nevét tartalmazta, amelyből 39 adat vonatkozott férfira, de csak 38 volt felhasználható keresztnév kutatásra, hiszen az egyetlen foglalkozás általi megnevezést (*Kántor uram*) nem lehetett bevonni vizsgálatomba. A névgazdagság mérésére a szakirodalomban jól ismert relatív megterheltségi mutatót alkalmaztam, a 38 vizsgált személy 12 néven osztozott (l. II. táblázat). A nevek relatív megterhelése 3,16 volt. Ennek megfelelően négy név tartozott a nagy megterheltségű keresztnévek közé: *István*, *János*, *György* és *Mihály*, s hat név alkotta a közepes megterheltségűek csoportját: *Gergely*, *Mátyás*, *Demeter*, *Márton*, *Pál*, *Péter*, s az egy személy által viselt nevek száma mindössze kettő: *András*, *Ferencz* volt. Ha összehasonlítjuk e listát a KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMOND kutatásai alapján HAJDÚ MIHÁLY által összeállított 1701-1725 között előforduló férfinevek gyakorisági táblázatának első tizenkét adatával: *János*, *István*, *Mihály*, *György*, *András*, *Ferenc*, *Pál*, *József*, *Márton*, *Gergely*, *Mátyás*, *Péter* (HAJDÚ 2003: 386), azt tapasztaljuk, hogy az országostól alig tért el a miskolci keresztnévanyag. Továbbá ha a területi megoszlás szerint az észak-kelet régió az első három leggyakoribb nevét tekintjük: *János*, *András*, *György* (HAJDÚ 2003: 487), szintén találunk egyezést. A miskolci reformátusok

körében ugyan a *János* még csak a második helyen állt, az *András* pedig ekkor még csak egy személy által viselt név volt, de a *György* harmadik helye a regionális adatokkal megegyezett.

A nevek gyakorisági sorrendjének minimális eltérését nem tekintve, a miskolci adatok egyik legszembetűnőbb sajátossága az volt, hogy az országos listán nyolcadik helyre rangsorolt *József* nem jelent meg forrásomban. A másik, hogy a Miskolcon ötödik leggyakoribb név: a *Demeter*, az országos táblázatban csak a huszadik helyen állt.

A *József* közkedvelté válásának, ahogyan HAJDÚ is írja " a rekatolizáció teremtetett talajt" (HAJDÚ 2003: 388), így hiánya a 18. század elején a miskolci névanyag felekezeti sajátosságából következett. A *Demeter* előkelő helyezését azonban nem felekezeti, hanem helyi jellegzetességnek tekintem. A további vizsgált évek anyagában ugyanis egyetlen egyszer sem szerepelt, ezáltal nem minősíthetjük a nevet a református névadáshoz köthetőnek. Megjelenésének gyökereit a név 17. század közepén tapasztalható népszerűségében kell keresni: 1626–50 között a 16. leggyakoribb név volt az országos rangsorban, 1651–75 között a 13. helyre került (HAJDÚ 2003: 379-80). Véleményem szerint, a *Demeter* népszerűségének 18. század elejéig tartó kitolódása helyi sajátosság, s ennek köszönhető a keresztnév utolsó megjelenését az 1702-es forrásban.

Az országos és regionális, felekezetektől független névgyakorisággal összevetve a kiindulópontnak tekintett 1702-es adatsort úgy jellemezhetjük, hogy inkább a középkori névhasználatot tükrözi, mintsem a felekezeti vagy helyi sajátosságokat. Összegzésem párhuzamba állítható B. GERGELY PIROSKA az erdélyi akadémiták középkori és kora újkori (XVII. század végéig) névanyagának kutatási eredményeivel, amely szintén azt hangsúlyozza, hogy a középkorban kialakult keresztnév-használati hagyományok annyira megszilárdították a *János*, *Mihály*, *György*, *András*, *Márton*, *István*, *Péter*, *Pál*, *Ferenc*, *Tamás*, *Gáspár*, *Bálint* de még a *Benedek* és *Lőrinc* nevek helyzetét is, hogy változatlanul a legkedveltebb nevek maradtak katolikusok és protestánsok körében a reformáció után is (B. GERGELY 2003:12).

Az 1702-es Kötelkönyv neveinek egyházi névcsoportok szerinti bemutatása arról tanúskodik, hogy az újszövetségi nevek fordultak elő legtöbbször, azaz hétszer, a mártírológiumi nevek négyszer, és mindössze egyetlen egy ószövetségi név szerepelt ebben a református forrásban.

A névjegyzékek nem tartalmaznak családi viszonyokra kiterjedő leírást, így a névöröklést ebben az évben nem tudtam vizsgálni.

Az 1764-es összeírásból bizonyosan reformátusnak tekinthető 112 személy 18 néven osztozott. Az átlagmegterheltség 6,22, tehát rendkívül szegény a névállomány. Nagy megterheltségű nevek voltak: *János*, *Mihály*, *István*, *András*, *György*. Átlagos volt a megterheltsége a *Pál*, *Márton*, *Ferenc*, *Sámuel* neveknek, s a kevésbé megterheltek közé tartozott a *Gábor* és a *Mátyás*. A leggyakoribb névként 1764-ben a *János* szerepelt, de látnunk kell, hogy ez csupán pillanatnyi, pontosabban egy évtizednyi állapot, hiszen a század elejétől a végéig vetélkedett az *István* keresztnév népszerűségével. A nagy megterheltségű nevek körében a legnagyobb változást az *András* negyedik helyre kerülése jelentette. S érdemes kitekinteni a nyolcvanas és kilencvenes évekből származó adatokra

is, amelyek szerint negyedik helyét végig megtartotta e név a 18. században. Az 1702-es adatokhoz képest az egyetlen névviselővel jelzett nevek (*Gáspár, Gergely, Imre, Máté, Miklós, Péter, Sándor*) aránya gyarapodott.

1764-ben, az első nyolc keresztnév a 18. század elején jelentkezők közül került ki. A ritka nevek között újonnan két ószövetségi név jelent meg a *Sámuel* és a *Gábor*, valamint az egy személy által viselt nevek közt három mártírológiumi (*Gáspár, Imre, Miklós*) és két újszövetségi keresztnév (*Máté, Sándor*). Ugyanakkor elkezdődött a *Gergely* név hanyatlása, visszaszorult a 11. helyre, s e században már többet nem is jelent meg. Összegezve az 1764-es conscriptio névcsoportok szerinti adatait nyolc újszövetségi, hét mártírológiumi és három ószövetségi keresztnévet tartalmaz.

A névöröklés szempontjából már néhány információt ez a forrás is nyújtott: névazonosság esetén feltüntette az apa-fiú kapcsolatot. Ennek megfelelően a 112 névviselőből háromról bizonyosan tudjuk, hogy az apja nevét örökölte.

A nyolcvanas évekből vizsgált metszetben (1787-ben) 189 fiút kereszteltek 17 különböző névre. A nevek relatív megterhetsége 11,11 volt. A névgazdagság tehát a felekezet létszámának gyarapodásával nem növekedett, hanem még inkább csökkent. A nagy megterheltségű nevek között az 1702-ből megismert keresztnéveket láthattuk, azzal a változással, hogy az 1764-ben megjelent *Sámuel* megerősödött, s a hatodik leggyakoribb névvé vált, valamint leszálló ágba került a *Pál* és a *Péter*. Új keresztnévek jelentek meg, amelyek közül a névrendszer szempontjából a legnagyobb változást eredményező elem a *József* volt. E név első megjelenésekor rögtön a harmadik leggyakoribb névvé vált, életútja a divatnevek hirtelen emelkedő szinuszgörbéjét mutatta. B. GERGELY PIROSKA az unitáriusok körében végzett kutatásai alapján e név népszerűségét a protestánsok körében azzal magyarázta, hogy a *József* katolikus kultuszával párhuzamosan, a rekatolizációs névdivatot ellensúlyozva protestáns tartalommal megtöltve, azaz az ószövetségi Józsefhez, Jákob fiához kötve vált gyakorivá (B. GERGELY 2003: 75). Az 1770-es évekből származó források hiánya miatt azonban azt a korábbi, KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMONDNál is megjelenő nézetet sem hanyagolhatjuk el, amely szerint e névnek a protestánsok közti divatjára II. József uralkodása és türelmi rendelete is hatott (KARÁCSONY 1961: 110).

Az 1787-ben először előforduló nevek közül másodikként a *Károlyt* emelném ki. Ez a mártírológiumi név első megjelenésekor rögtön hét fiúgyermek keresztnéve lett, és ezzel együtt a hetedik leggyakoribb név is.

A gyakorisági sorrend kilencedik helyére szintén egy mártírológiumi név került a *László*, s az egy személy által viselt nevek közt is feltűntek újak például az ószövetségi *Áron* és a mártírológiumi *Lajos*. Az egyes névcsoportokhoz ebben az évben összesen hat újszövetségi, hat mártírológiumi és öt ószövetségi keresztnév tartozott.

1787-ben a 189 megkeresztelt fiúból 79-en, azaz a névviselők ~41%-ának öröklött neve volt. Az apa nevét 57-en vitték tovább a keresztapáét 14-e, és a két név között egybeesés 8-szor fordult elő. Négy ikerpárnak voltak fiú tagjai, akik közül egy kapta az édesapja nevét és kettő a keresztapját.

A 18. század utolsó évtizedének képét az 1797-es születési anyakönyv keresztnévei nyújtották. A gyakorisági sorrend első kilenc helyét továbbra is az 1702-ből

megismert keresztnévek foglalták el: *János, István, József, András, Mihály, György, Pál, Sámuel, Ferencz*. Az előző évtizedben megjelent, s harmadik helyre feljutott József népszerűsége nem csökkent. Ugyanez elmondható a három, szintén 1787-ben megjelent névről is (*Károly, László és Lajos*). Velük szemben a század végéről visszatekintve jól kirajzolódott a *Márton* és *Mátyás* keresztnévek hanyatlása, amelyek a kilencvenes években csatlakoztak a már korábban is kevésbé népszerű *Péter*hez és *Pál*hoz. Egyetlen új férfinév szerepelt a listánkon, az egy névviselővel jelzett ószövetségi név, a *Benjámín*. Azonban a nevek relatív megterheltsége e látványos belső névmozgások ellenére szinte változatlan: 10,00; a 198 személy 18 keresztnéven osztozott. A névcsoportok eloszlása is stagnált: hét újszövetségi, hat mártírológiumi és öt ószövetségi név volt. A névöröklés kismértékben csökkent, a névviselők ~35% kapta szülője vagy keresztszülője nevét. A 71 örökölt névből 54 apáról és 11 keresztaáról származott, s 6 esetben volt egyezés. Ebben az évben 8 ikerpárban születtek fiúk is, de mindössze kettőben jelentkezett örökölt név, méghozzá mindkét esetben az apa neve.

1. A század református névhasználatáról egybefoglalóan megállapíthatom, hogy a kiindulópontnak tekintett 1702-ből származó és középkorinak minősített nevek nagy része továbbhagyományozódott, egy részük kevésbé gyakorivá vált például a *Péter, Pál, Márton* és a *Mátyás*, s kiszorult a névállományból a *Demeter*.

2. A névcsoportok aránya lassú változást mutatott: egyaránt csökkent az újszövetségi és mártírológiumi nevek száma, helyettük gyarapodott az ószövetségi névcsoport. Ennek a változásnak a jelzője volt a nagy megterheltségű nevek körében megjelenő *József*, az átlagos megterheltségűek között a *Sámuel*, valamint az egy személy által viselt *Áron* és *Benjámín*.

A miskolci adatokat úgy értékelhetjük igazán, ha más városok vizsgálati eredményeinek keresztüzébe állítjuk. Három összevetési pontot választottam ki. Elsőként a debreceni keresztnévek 18. századi metszetét, majd Gödöllő és a Somogy megyei Vízmente keresztnéveit (KÁLMÁN – BALOGH – TAKÁCS 1967, RAÁTZ 1996, FÜLÖP 1990).

A legkorábbi források Gödöllőről származtak. A város 1751-75-ig felgyűjtött keresztnéveit (RAÁTZ 1996: II/302) a miskolci 1764-es adatok mellé állítva kevés eltéréssel találkozunk. Az első hat helyen ugyanazok a nevek, ugyanabban a sorrendben szerepeltek: *János, Mihály, István, András, György, Pál*. A hetedik Miskolcon a *Márton*, a gödöllői anyagban ugyanitt a *Gergely* helyezkedett el. A további nevekben szintén találtam egyezést: mindkét városban a kilencedik volt a *Sámuel*, tizenegyedik a *Sándor*, egy névviselővel jelzett a *Péter*.

Figyelemre méltó különbséget jelentett, hogy a *József* keresztnév az 1764-es miskolci anyagban nem fordult elő, Gödöllőn ezzel szemben a tizedik leggyakrabban választott. Illetve míg a *Bálint* egy-egy névviselővel megjelent a Gödöllői anyagban, addig Miskolcon nem mutatkozott

A debreceni keresztnévek (KÁLMÁN – BALOGH – TAKÁCS 1967: 91–2) 1770–80-ig feldolgozott metszete csak református személyek nevét tartalmazza, és 31 férfinévet állított gyakorisági sorrendbe. Beágyazva a miskolci nevek közé sokatmondóvá vált e lista.

<u>Miskolc (1764)</u>	<u>Debrecen (1770-80)</u>	<u>Miskolc (1787)</u>
1. János	1. István	1. István
2. Mihály	2. János	2. János
3. István	3. Mihály	3. József
4. András	4. József	4. András
5. György	5. András	5. Mihály
6. Pál	6. Ferenc	6. Ferentz
7. Márton	7. György	György
8. Ferencz	8. Sámuel	Sámuel
9. Sámuel	9. Péter	7. Károly
10. Gábor	10. Sándor	8. Márton
Mátyás	11. Gábor	9. László
11. Gáspár	12. Bálint	10. Pál
Gergely	13. Pál	11. Gábor
Imre	14. Miklós	Sándor
Máté	15. Dániel	12. Áron
Miklós	16. Márton	Lajos
Péter	17. Gergely	Péter
Sándor	18. Imre	

Így egymás mellé helyezve az adatok oly annyira nem mutattak szignifikáns különbséget, hogy akár egyetlen település névanyagának is vélhetnénk őket! A debreceni sorrend első két helyezettje: *István*, *János* azonos volt a Miskolcon 1787-ben találtakkal, szintúgy a továbbiakban rangsorolt *Ferenc*, *György*, *Sámuel*. A *József* korábban jelent meg a debreceni nevek között, de hasonló gyakoriságot ért el, mint Miskolcon.

A tizennyolc debreceni név közül mindössze kettő nem jelentkezett az általam gyűjtött forrásokban a *Bálint* és a *Dániel*. A *Bálint* mindvégig hiányzott a 18. századi miskolci nevek közül, csak 1827-ben jelentkezett először (I. II. táblázat), de nem vált divatos névvé a 19. században sem. A *Dániel* név szintén csak a 19. századtól jelentkezett Miskolcon, ám helyette a névanyagot más őszövétségi név az *Áron* színesítette.

A *Bálint* név hiányát a három települést összevetve helyi sajátossággént értékelhetjük. A *József* keresztnév Gödöllőn és Debrecenben egyaránt korábban jelent meg, mint Miskolcon. a 18. század elején e jelenség még felekezeti sajátosságokkal volt magyarázható, a század közepétől azonban már nem csupán helyi sajátossággént értékelem, hanem a hetvenes évek hiányzó forrásainak rovására is írom. Ezzel is magyarázhatóvá válik, véleményem szerint, a név 1787-ben tapasztalt kiugró gyakorisága.

Gödöllő 1776-1800-ig összegzett férfi keresztnéveit (RAÁTZ 1996: II/305) elemezve, hasonló következtetésre jutottam, mint a korábbi összevetéskor, a felsorolt 16 név közül mindössze négy nem szerepelt Miskolcon, így ismét nagyfokú egyezést állapítottam meg. Nem jelent meg a miskolci névanyagban a már korábban ismertetett *Gergely*, valamint az *Ádám*, *Dániel*, *Dávid*. Az egyező nevek sorrendbeli különbsége minimális volt, csak a

József kirívóan alacsony – egy személy által viselt – gödöllői megjelenése mutat jelentős eltérést.

Végül vessünk egy pillantást Magyarország másik felére! A somogyi települések közül Kaposfőt választottam összehasonlításom alapjául, mivel a faluban eredetileg magyar ajkú református vallású lakosok éltek. A férfinevek első összefoglalását tartalmazó 1773-tól 1800-ig terjedő táblázatában (FÜLÖP 1990: 284–5) a leggyakoribb nevek csökkenő sorrendben a következők voltak: *János, József, István, György, Mihály, Sámuel, Ferenc*. a nyolcadik helyen a *Gergely* és *Péter* állt, őket követte a *Miklós, Márton, András*. Miskolc és Kaposfő legszembevetőbb módon az András név eltérő kedveltségében különbözött, hiszen az első hét helyen ugyanazon nevek osztoztak, minimális sorrendbeli különbséggel. A debreceni és gödöllői anyagokat is bevonva az összehasonlításba, megállapítottam, hogy az *András* gyakoriságbeli eltérése nem pusztán Miskolc és Kaposfő, de kelet és nyugat különbségét is mutatta, mivel Gödöllőn és Debrecenben, valamint Miskolcon az előkelő negyedik-ötödik helyen állt. A négy település ritka nevei alapján pedig, azt állapíthatjuk meg, hogy az *Áron, Benjámín* megléte, *Ádám, Dániel* hiánya a 18. századi miskolci református keresztnévanyag jellegzetessége volt.

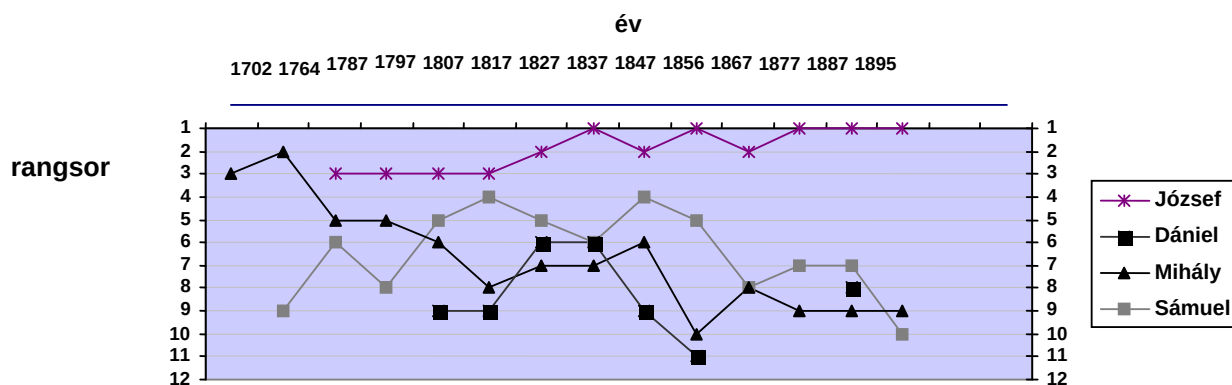
A 19. századot két részre bontva 1807–1847-ig és 1857–1895-ig elemeztem a II. táblázat segítségével.

A 19. század első felében a nevek relatív megterhelése egyre csökkent, azaz fokozódott a névgazdagság. A kereszteltek száma évtizedről évtizedre fogyatkozott, ezzel szemben a felhasznált nevek száma gyarapodott. 1708-ban 215 fő 23 néven osztozott, a relatív megterheltség 9,34 volt. 1817-ben már csak 158 fiút kereszteltek, s a felhasznált nevek száma eggyel növekedett, így a relatív megterheltség 6,58 lett. 1827-ben növekedett a megterhelési arány: 7,52, mivel a születések száma (188) nagyobb arányban szaporodott, mint a neveké (25). 1837-ben ismét csökkenni kezdett a lélekszám: 167, és a választott különböző nevek alig gyarapodtak: (26 név), ismét névgazdagodás történt, a relatív megterhelés 6,42-re változott. 1847-ben 142 főt és 31 nevet jegyeztek fel, amely 4,58-as relatív megterheltséget eredményezett. Mindezekből az következik, hogy a névhasználat jelentékeny módon gazdagodott a század közepére.

A 18. században az *István* és a *János* vett részt leggyakoribb névért vívott küzdelemben. Ez a 19. század elején is folytatódott, s benne változást a *József* név első helyre kerülése hozott 1837-ben. Ugyanakkor az előző század nagy megterheltségű nevei: *János, István, András, Ferentz, György, Mihály* még mindig a gyakorisági lista élén helyezkedtek el. E középkorból öröklődő nevek a 18. században zárt tömböt alkottak, amelynek a fellazulása a 19. század elején felében történt meg. Az első változást okozó név a *József* volt. A harmadik helyről előre ugró név után azonban nem zárult vissza a tömb, hanem a szintén ószövetségi *Sámuel* vált a negyedik-ötödik névvé. A felekezeti jelleg kialakulásában döntő fontosságúnak tartom ezt a lépést, mivel így a nagy gyakoriságú nevek között a 19. század első felében három ószövetségi név is szerepelt. A *József*, a középkorból hagyományozódó *Mihály* és a *Sámuel*. A középkori nevek hegemoniájának gyöngülése még tovább folytatódott: 1807-ben jelent meg és a következő évtizedben vált

kedvelté Miskolcon a *Dániel* név. 1807-ben és 1817-ben a kilencedik volt a gyakorisági listán, 1827-ben hármát előre lépve a hatodik lett. Beépült a *Sámuel* és *Mihály* közé és 1837-ben is tartotta helyét, 1847-ben a kilencedik. Diagramra vetítve a fenti adatokat, jól látható, hogy a 19. század elejétől a század közepéig a *József* vezető szerepe mellett az előbb említett nevek viszonylag zárt egységet hoztak létre (l. II. diagram).

II. diagram. Felekezeti jelleget meghatározó keresztnévek

év	1702	1764	1787	1797	1807	1817	1827	1837	1847	1856	1867	1877	1887	1895
József			3	3	3	3	2	1	2	1	2	1	1	1
Dániel					9	9	6	6	9	11			8	
Mihály	3	2	5	5	6	8	7	7	6	10	8	9	9	9
Sámuel		9	6	8	5	4	5	6	4	5	8	7	7	10

Az egy-egy névviseelőjű újonnan megjelenő nevek között is szinte minden vizsgált évben feltűnt egy-két ószövetségi név: 1807-ben a *Boldisár*, *Gedeon*, 1817-ben az *Ábrahám*, 1837-ben a *Dávid*. A nevek ilyen irányú átstrukturálódása: a középkori nevek többirányú megbontása, és egy kisebb ószövetségi *tömb*¹⁵ létrejötte valóban az ószövetségi nevek dominanciájának érzetét alakíthatta ki. Szerintem ezzel is magyarázható annak a "sarkított" véleménynek a kialakulása, amelyet B. GERGELY PIROSKA is említett (B. GERGELY 2003: 12), holott ha az egyházi névcsoportok arányait áttekintjük, nem mutatkozott jelentős változás a 19. század első felének vizsgált éveiben: a legtöbb a mártírológiumi nevek szám volt, azt követték az újszövetségi nevek, majd az ószövetségi nevek (l. III. táblázat). Az is figyelemre méltó, hogy az ószövetségi tömb kialakításában nem szükségszerűen protestáns preferenciájú nevek vettek részt, például a középkorból áthagyományozódó *Mihály* nem hordozott vallási preferenciát, mégis ószövetségi származásánál fogva a felekezeti jelleget kialakító nevek vonzásába került, követte mozgásukat. De kétségtelen, hogy az ószövetségi tömbben jelentkeztek a felekezeti preferenciát hordozó nevek. Miskolcon ez a *Sámuel* és *Dániel* volt. Majdan a római katolikusoknál is megjelenő nevek csak protestánsokkal kötött vegyes házasságban fordulhatott elő.

¹⁵ Ószövetségi tömbnek tekintem a felekezeti jelleg kialakításában döntő fontosságú, adott korszakban a gyakorisági sorrendben együtt szereplő és azonos belső mozgású neveket.

A 19. század első felének másik jellemző, ám felekezeti jellegtől független változása, a *Lajos* név lassú előrehaladása, valamint a *Károly* előrelépése volt, amely az első tíz névben szintén átalakulást eredményezett. A *Lajos* 1817-ben és 1827-ben még kilencedik, 1837-ben negyedik, 1847-ben ötödik helyen állt, a *Károly* 1807-ben nyolcadik, tíz év múlva ötödik, újabb tíz év elteltével a nyolcadik, s 1847-ben a hetedik volt. A *Lajos* keresztnév felfelé ívelése az országos ranglistán is megjelent, de csak fél évszázadnyi késéssel (HAJDÚ 2003: 578).

A harmadik névanyagot átalakító tényező a 19. század első felében az új típusú, világi nevek megjelenése volt. A nemzeti öntudatra ébredés nemcsak a magyar, vagy „ösmagyar” tekintett neveknek nyitott utat, hanem a kevert etnikumú vidékeken a germán és szláv neveknek is. Miskolcon a reformátusok körében az első ilyen korábbi kategóriához (mártírológiumi, ószövetségi, újszövetségi) nem köthető név az 1827-ből adatolt *Gyula* és *Gusztáv*, majd 1847-ben az *Adolf*, *Béla*, *Géza* volt.

Új nevekkal a hagyományos névcsoportok is gyarapodtak. A mártírológiumi neveket gazdagította 1807-ben az *Antal*, *Albert*, *Sigmond*, 1817-ben a *Ferdinánd*, 1827-ben a *Bálint* – amely a Biblia fordítói által vált népszerűvé a protestánsok körében –, s 1837-ben az *Elek*, *Ignácz*, 1847-ben a *Dezső*, *Vilhelm*. Az újszövetségi neveket gyarapította 1817-ben a *Bertalan*, 1847-ben a *Lukács*; az ószövetségeket 1807-ben a *Gedeon*, 1817-ben az *Ábrahám*, 1837-ben a *Dávid*. Az egyes vizsgált évek névanyagába újonnan bekerülő nevek névcsoportok szerinti összetételét elemezve azt tapasztalhattam, hogy a világi kategóriába sorolt nemzeti nevek az újszövetségi nevek rovására jelentek meg (I. III. táblázat).

Az etnikai tekintetben egyöntetűen magyarnak mondható reformátusoknál az *Adolf*, *Vilhelm* germán neveket is magyar ajkú, "nobilis társadalmi állású" szülők választották gyermeküknek. Így például *Adolfra Béres Mihály (ns.)* és *Rácz Susánna* gyermekét keresztelték. Etnikai motiváció egyedül a *Ferdinánd* név kapcsán merülhetett fel, akinek a keresztanyja német származású volt.

Az újító nevek a 19. század első felében a legfelső társadalmi réteg névadására voltak jellemzőek, például tekintetes és nemzetes urak, vitézlő és nemzetes urak adták gyermeküknek a *Gedeon*, *Albert*, *Gyula*, *Gusztáv*, *Elek*, *Barnabás*, *Géza* neveket. Előfordult ritka és megbecsült foglalkozást űzők körében is, így elsőként *Bélára* egy kisdédóvó fiát keresztelték. S 1847-től a névalakításban egyre nagyobb részt követeltek a nemesi jogállású, de elszegényedett, lényegében polgári foglalkozást űző személyek. Ők választották gyermeküknek először a *Vilhelm*, *Dezső* neveket.

A névöröklés aránya továbbra sem változott. 1807-ben a fiúgyermekek ~37%-a viselt örökölt nevet: 215-ből 80-an. Apjuk nevét vitték tovább 52-en, keresztapjukét 20-an és 8 esetben egyezett az apa és keresztapa neve. Öt ikerpárban születtek fiúk, de csak háromban fordult elő örökölt név, kettőben pedig az apáé. Ez az év a névöröklés újabb típusát vonultatta fel az asszonynéven bejegyzett keresztanya férjének nevét kapta a gyermek. Ez olyan esetekben történt, ha a keresztanya anyagi helyzete, vagy társadalmi rangja volt magasabb a keresztelő felek közül, vagy csak keresztanyja volt a gyermeknek. Például *Családnév+Jánosné* után a megkeresztelt *János* lett. Háromszor fordult elő ilyen típusú átöröklítés. 1817-ben a 158 gyermek közül 31 az apa nevét, 14 a keresztapáét viselte, 8

megegyező név szerepelt, összesen a megkereszteltek ~33%-a örökölte nevét. A két ikerpárban: *János* és *Susánna*, *József* és *Susánna* mindkét fiút apa és keresztapa azonos nevét kapta. 1827-ben a 188 névviselőből 73-an, azaz 39%-nál volt felfedezhető a névöröklés, mint névválasztási indíték. A részletes adatokat az IV. táblázat tartalmazza. Az ikrek névadása egy újabb érdekességet mutatott, a névesztétikát felhasználva utalt a nevek a szorosabb összetartozásra *Borbála* és *Bálint*. 1837-ben és 1847-ben 38%-ról 42%-ra növekedett a névöröklés aránya, de továbbra is az apa nevének átörökítése maradt a meghatározó tendencia (l. IV. táblázat).

A 19. század második felében a nevek relatív megterheltsége egy hullámot írt le, majd visszatért a század közepén tapasztalt szintre. 1856-ban 150 fiúgyermeknek 25 különböző név közül választottak a szülők, így a relatív megterheltsége a neveknek 6,00 volt. 1867-ben 172 személy 20 néven osztozott, ami 8,60-es megterheltséget eredményezett. A névviselők száma azonban egyre fogyott, így 1877-ben 145 személy összesen 27-féle nevet viselt 5,37 volt a relatív megterheltség. Tíz év múltán alig csökkent ez az átlag: 5,25, lett, amely a 126 névviselő és 24 keresztnév arányából adódott. 1895-ből 106 személyt és 24 eltérő keresztnévet tartalmazott forrásom, a megterheltségi mutató ekkor 4,16 volt. Mindezek a névhasználat változatosabbá válására utalnak. A keresztelesek számának csökkenése nyelven kívüli okokkal volt magyarázható. A Településtörténeti vázlatomból is nyomon követhető a reformátusok hatalomvesztése és demográfiai növekedésük ütemének lelassulása, amelyen az 1870-es években megnyíló vasút és 1880-as években induló vasgyár változtatott némiképpen, a betelepülő magyar és német munkásréteg által.

A 19. század második felének összegzéseként megállapítható (l. II. táblázat), hogy a *József* volt a leggyakoribb név. Az *István*, *János* tartotta második és harmadik helyét. A 18. század elejéről megismert nevek egysége, amelyet a 19. század elején már néhány név megbontott, tovább lazult a *György* és *Ferencz* háttérbeszorulásával, és a *Sándor* és *Gyula* előretörésével. A *Sándor* 1856-ban kilencedik, 1867-ben negyedik, 1877-ben ötödik, 1887-ben és 1895-ben hatodik helyen állt; a *Gyula* 1856-ban a hatodik, 1867-ben a kilencedik, 1877-ben a hetedik, 1887-ben az ötödik és 1895-ben az előkelő negyedik volt. A *Sándor* keresztnév felekezetektől függetlenül hasonló utat járt be a korszakban (HAJDÚ 2003: 578–9).

Szólnom kell még az 1787-ben megjelent, s a 18. században egyre kedveltebbé váló *Károly* névről, amelyet a 19. századi gyakorisági sorrend középmezőnyének jellemző neveként írhatnék le, hiszen nyolcadiktól az ötödikig és vissza a nyolcadik helyig járta be a ranglista lépcsőfokait.

Nézzük meg mi történt a század első felének felekezeti jellegét meghatározó nevekkel! A *Sámuel* háttérbe szorult: 1856-ban még ötödik volt, 1867-ben és 1877-ben valamint 1887-ben már csak a hetedik, 1895-ben a kilencedik. A *Mihály* követte a *Sámuel*t, azaz 1856-ban a tizedik, 1867-ben a hetedik és 1877-től a kilencedik helyre került. A *Dániel* pedig olyannyira a ritka névvé vált, hogy 1856-ban csak egyetlen fiúgyermek, 1887-ben pedig három kapta. Az egy névviselővel jelzett ószövetségi nevek közül egyik sem erősödött meg annyira, hogy a hanyatló nevek helyét átvehesse, a 19. század második

felében újonnan megjelenő nevek egyike sem ószövetségi, hanem a világi kategóriába sorolt nemzeti név: *Aladár*, *Árpád* vagy reformkori divatnév volt: *Ernő*, *Zoltán*.

A fent leírtak együtthatása nem a felekezeti jelleg erősödését segítette elő, hanem éppen fordított irányba hatott: nem utalt a névanyag protestáns mivoltára. Így míg a 19. század első felére a felekezeti sajátosságok hangsúlyos volta, addig a század második felében azok hangsúlyvesztése volt a jellemző. A ténymegállapítást azonban csak akkor követheti indoklás, ha a többi felekezetet is hasonló módon megvizsgáltam.

A névöröklés az évszázad első és második felében sem az összes névviselőhöz mérten, sem a névátadó személyek arányait tekintve nem változott. Továbbra is ~40%-ban jelentkeztek az öröklődő nevek, s a gyermekek többsége az apa nevét vitte tovább (l. IV. táblázat). A névhasználat szempontjából újító családok vagy szülők közül kettő is a vasúthoz kötődik, *Aladár*ra egy vasúti munkás, *Zoltán*ra egy mozdonyvezető keresztelte gyermekét. Más felekezetekben is jellemző a 19. század végén, hogy a vasúti és gyári munkások, akik hagyományos polgári foglalkozástól eltérő, a földművesekhez képest kirívó és életmódja szerint is mozgékonyabb csoport gyorsabban reagál a divatnevekre, divatos névválasztási tendenciákra.

A miskolci sajátosságok meghatározásához ismét a gödöllői, kaposfői és debreceni adatok lesznek a segítségemre.

Gödöllő 19. századi keresztnévhasználatát négy huszonöt éves korszakra bontva ismerteti RAÁTZ (RAÁTZ 1996: II/208–323), Kaposfőét ugyanolyan időközökben FÜLÖP LÁSZLÓ (FÜLÖP 1990: 284–5). Debrecenből viszont csak egy öt évet átfogó metszettel rendelkezem 1870–75-ből, amelyet az összehasonlítás harmadik szakaszában tudok felhasználni.

Az 1801–1825-ből származó adatokat egybevetve megállapíthatom, hogy Miskolcon a legnagyobb a névgazdagság, mivel Gödöllőn 15, Kaposfőn 18, Miskolcon viszont a vizsgált időszak mindkét évében 23, illetve 24 keresztnéven osztoztak a férfiak. A gödöllői nevek mindegyike megtalálható volt Miskolcon, viszont a kaposfői nevek közül kettő nem jelent meg: az *Ádám*, amelynek hiánya miskolci jellegzetesség, és a *Dávid*, amely csak az 1837-es felmérésben jelentkezett először.

Helyi sajátosságot a nevek eltérő sorrendjében is kimutattam, ilyen a *József* harmadik legkedveltebb névként való előfordulása. Kaposfőn az élen állt e név, Gödöllőn pedig a miskolcinál is jóval hátrébb helyezkedett el (a hetedik helyen). Hasonlóan beszédes az *András* keresztnév, amely Gödöllőn még a következő huszonöt évben is az előkelő harmadik, Miskolcon közepesen megterhelt név, Kaposfőn viszont már nem is jelentkezik a névanyagban. A harmadik helyi jellemzésre felhasználható név a *Károly*. Kaposfőn még csak egy személy viseli, Gödöllőn a 10. leggyakoribb név, ugyanakkor Miskolcon már elindult a rangsorban felfelé a nyolcadikról az ötödik helyre.

Persze nemcsak a meglévő nevek eltérő gyakorisága alapján egyedíthető egy névcsoport, hanem a más településeken hiányzó egy személy által viselt keresztnévek is alkalmasak arra. Ilyen név Miskolcon az *Ábrahám*, *Albert*, *Antal*, *Bertalan*, *Boldisár*, *Ferdinánd*, *Gedeon*, *Gerson*, amelyek tehát nem jelentkeztek sem Gödöllőn, sem

Kaposfőn. Véleményem szerint, a három őszösvetségi név megjelenése: *Ábrahám*, *Boldisár* és *Gedeon* a felekezeti preferáltság következménye, ugyanakkor az *Albert*, *Ferdinánd* a német etnikummal kevert más felekezetek hatása lehetett.

A következő vizsgált korszak 1826–50-ig tart. Ebben az időszakban is Miskolcot láttam a legnagyobb névgazdagságú településnek. Hasonlóan az előző huszonöt év jellegzetességeihez, a gödöllői nevek mindegyikét megtaláltam a miskolci névanyagban. Kaposfőn ugyan kevesebb név volt, de az ott meglévőkből még mindig hiányzott Miskolcon az *Ádám*. A gyakorisági sorrend élén álló nevek közül a *József* elvesztette helyi jellegzetességét azáltal, hogy a legkedveltebb névvé vált Kaposfőn és Miskolcon is. Meghatározó volt viszont a *Károly*, amelyik továbblépdel Miskolcon a gyakorisági listán felfelé, s szorosan követte a *Lajos* keresztnév. Gödöllőn e két név még kevésbé kedvelt kilencedik és tizedik, Kaposfőn pedig egyetlen személyt neveztek el *Lajosnak*, s *Károlyra* még senkit sem kereszteltek. Végül megállapíthatjuk, hogy az említett két településtől eltérően, Miskolcon szinte azonnal jelentkeztek a reformkor új neveinek tartott *Adolf*, *Barnabás*, *Gusztáv*, vagy a nemzeti megújódás hatását mutató: *Géza*, *Kálmán*, *Béla* nevek (vö. HAJDÚ 2003: 531).

1851 és 1875 között Gödöllő robbanásszerű névgyarapodásával (36 férfinév) Miskolc a második helyre szorult a felhasznált férfi keresztnévek arányát tekintve. Párhuzamot vonhatunk Miskolc és Kaposfő között a *József* (egyaránt az első helyen állt), Gödöllő és Miskolc között pedig, a *Sándor* kedveltségében (negyedik, harmadik). Mégis Debrecen 1870-75-ig bemutatott (KÁLMÁN – BALOGH – TAKÁCS 1967: 94–5) református férfikeresztnévei egyeztek meg leginkább az első négy helyet illetően a miskolci nevekkel. Eltérés a *Mihály*-nál mutatkozott, amelyik már nem volt olyan kedvelt, mint Debrecenben, ahol még az ötödik, Miskolcon a kilencedik helyen állt. S egyre inkább különbözővé váltak a listák, ahogyan a nagyszámú újonnan megjelenő ritka névre nézünk. Közülük vizsgált korszakunkban csak Miskolcon találtam meg az *Endre* és *Bertalan* neveket.

S végül a század utolsó húsz évét tekintve Miskolcra volt a legkevesebb keresztnév-fajtánk. Ráadásul az azonos tendenciák (a 18. századból öröklődő nevek fellazulása, új névcsoport megjelenése) szinte homogenizálják a három település névanyagát. Mégis kiemelhetjük helyi jellegzetességként a *Gyula* keresztnév magasabb népszerűségét Miskolcon az ötödik, majd a század végén a negyedik volt, Gödöllőn viszont csak a tizenhetedik, a somogyi településen pedig egy személyt neveztek így. Az egyetlen személy által viselt nevek közül kettő is csak a borsodi megyeszékhelyen fordult elő: az *Aladár* és a *Bertalan*. Visszatekintve az egyes korszakok jellemzésére az egész századot átívelően Miskolcra jellemző névnek tartom a *Bertalant* és ugyanúgy, bár hiányával jellemzett az *Ádám*.

Végző összegzésként a 18–19. századi református anyagomból az alábbi megállapításokat vontam le.

1. A középkor leggyakoribb nevei (*János*, *István*, *György*, *Mihály*, *Gergely*, *Márton*, *András*, *Ferenc*, *Péter*, *Pál*) egészen a 18. század végéig meghatározták a református férfi keresztnéveket. E felekezetektől független domináns nevek hegemoniáját elsőként a 19. század elején előretörő őszösvetségi nevek bontják meg, amellyel együtt hat, hogy minden

évtizedben leszakadt egy-egy név a középkori tömbből, és ritka névvé vagy egyetlen névviselőjűvé vált (l. *Demeter, Gergely, Pál, Péter, Márton, Mátyás*). A 19. század második felében még inkább kiszorították a használatból a középkori neveket a közepes megterheltségűvé váló, 1764-es első előfordulású *Sándor*, és 1787-ben megjelenő *Károly* és *Lajos*. A *Sándor* és *Lajos* nevek hasonló utat jártak be a felekezetektől függetlenül összeállított országos gyakorisági rangsorban is. Szintúgy a 19. század első felében (1827-ben) megjelenő nemzeti nevek közül a század második felére megerősödő *Gyula* név, amely csatlakozván a közepes megterheltségű nevekhez szintén részt vesz a névanyag belső átalakításában.

2. A protestáns felekezeti jelleg a 19. század első felében hatotta át a névállományt. Első lépésként *József* leggyakoribb névvé válása, illetve folyamatos vezető szerepe nyomta rá ószövetségi bélyeget a névanyagra, még ha felekezeteken átívelő, tehát nemcsak a protestánsoknál jelentkezett a kedveltsége. Ezt követően a *Sámuel* és *Dániel* előretörése, s a középkorból öröklődő *Mihállyal* együtt haladásuk eredményezte a közepes megterheltségű nevek körében az ószövetségi *tömb* létrejöttét. Az egyetlen személy által viselt nevek körében is minden évtizedben jelentek meg ószövetségi nevek: *Gedeon, Ábrahám, Áron, Benjámín, Dávid*. E hármas változást összegezve az ószövetségi névcsoport a 19. század első felében lassú gyarapodást mutatott, ugyanakkor a mártírológiumi és újszövetségi nevek vezető helyét nem tudták átvenni. Nem valamelyik másik névcsoport mennyiségi rováására érték tehát el a felekezeti jelleget kialakító hatásukat, hanem a nevek belső mozgását követően megszerzett helyükkel. A névanyagot színesítő egy névviselőjű, felekezeti preferenciájú nevek településenként jellemzőek voltak, Miskolcra vonatkoztatva ilyennek tartom az *Áront* és *Benjámint*, amelyeket HAJDÚ is protestáns neveknek tekint az országos felmérés alapján, ám csak a 19. század első feléből regisztrálta őket (HAJDÚ 2003: 548).

3. A 19. század második felének fő változási iránya a felekezeti jelleg elhalványulása és a megjelenő nemzeti nevek erősödése volt. Az első folyamat a közepes megterheltségű és a ritka nevek körében beállt változásokkal magyarázható: a *Sámuel, Mihály, Dániel* névcsoport széthullásával és népszerűségük csökkenésével; valamint az új nevek sorából az ószövetségi kiszorulásával. A névcsoportok aránya is megváltozott, a nemzeti nevek az ószövetségi kategória rovására gyarapodtak.

3. 1.2. Női keresztnemek

A 18–19. századi női neveket az V. táblázatban foglaltam össze. A református felekezetben használt 18. századi női nevekről csak a század utolsó két évtizedéből rendelkeztem forrásokkal. Az 1702-es Kötelkönyvben szereplő 6 nőre vonatkozó adat asszonynévvvel nevelte meg a személyeket, s csak egyetlen női nevet találtam, amely éppenséggel férfiakra vonatkozott: *Tóth Annók veji*. Az 1764-es kémény és pinceösszeírás

20 női nevet tartalmazott, amelyek szintén asszonynévi formájúak voltak, így kutatásom tárgyát a 18. századból csak az 1787-es és 1797-es születési anyakönyv képezhette.

1787-ben 165 leánygyermeket kereszteltek a református vallásra, s a szülők 15 különböző név közül válogattak. A névállomány szűrkeségét mutatta az, hogy a relatív megterheltség 11 volt, vagy az is, hogy nagyon kevés alakváltozat, írásváltozat fordult elő.

A leggyakoribb nevet, amely a *Susánna* volt, 48-an, azaz a megkeresztelt leánygyermek 29%-a viselte. Az *Ersébeth* állt a második helyen, amelyet a *Mária* követett. Átlagos volt a *Borbála*, *Julianna*, *Judith* megterheltsége, a ritka nevek közé az *Anna Katalin*, *Sára*, *Éva*, *Sofia* tartozott, s egy személy viselte az *Eszter*, *Rákhel*, *Rebeka* neveket.

Az egyházi névcsoportok közül legnagyobb számban az ószövetségi nevek jelentek meg, amelyeket 8 név képviselt, s mellettük 4 újszövetségi és 3 mártirológiumi név szerepelt.

A női nevek öröklődésének vizsgálata nehézségekbe ütközött mivel a legtöbb keresztanya csak asszonynevén volt bejegyezve, így a keresztanyáról származó örökléstípus, vagy a szülő, keresztszülő nevének azonossága csak kevés adattal jelzett. Ebben az évben az édesanyjáról 50 kislány kapta nevét, amely azt jelentette, hogy a megkeresztelteknek majdnem egyharmadára kiterjedt e névöröklési tendencia. A keresztanya nevét bizonyosan csak 6-an vitték tovább, mivel 83-szor a keresztanyára vonatkozó adat nem volt értékelhető.

1797-ben a gyakorisági lista első öt helyén nem történt sorrendi változás csupán az élen álló *Susánna* előfordulása növekedett kimagaslóan. A század végen már 62 gyermeket neveztek így, azaz a 183 kislány 33,87%-át. A relatív megterheltség szintén emelkedett ebben az évben (13,07), mivel a gyermekek létszámával ellentétesen a felhasznált nevek száma 14-re csökkent. A közepesen megterhelt és ritka nevek körében az előző évtizedben a hetedik helyet elfoglaló *Sára* előbbre lépet, s ezzel helyet cserélt az előző évtized hatodiként ragsorolt nevével, a *Judith*tal.

Két új név jelentkezett, a *Klára*, amely 5 névviselővel fordult elő és a *Theresia*, egyetlen gyermek nevéként. Mindkettő a mártirológiumi nevek csoportját gazdagította, amely így 5 keresztnévvel felzárkózott az ószövetségié mögé. Azonban a leggazdagabb egyházi névcsoport még mindig az ószövetségi maradt 6 névegyeddél, s a legszegényebb az újszövetségi 3 névegyeddél.

Az anyakönyvbe 89 esetben a keresztanyát asszonynevén jegyezték be, így nem tudhatjuk milyen szerepet játszott a gyermek névválasztásában. 44 kislány azonban biztosan az édesanyja nevét vitte tovább, egy a keresztanyját és egyszer megegyezett az anyja és keresztanya neve.

A 18. századi miskolci névhasználatra a női nevek szűrkesége volt jellemző. Csak egyetlen név, az *Ersébet* mellett fordultak elő írás- és becéző alakváltozatok. Ez utóbbiak között érdekes a *Lizi*, amelyet *Elisabeth* nevű német anyja után kapott a gyermek.

KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMOND (KARÁCSONY 1961: 99) kutatásai alapján a 18. századi legkedveltebb női nevek közül a *Zsuzsánna*, *Erzsébet*, *Anna*, *Katalin*ról megállapíthatjuk, hogy „minden társadalmi rétegben egyaránt használatos... időbelileg

folytonos és igen elterjedt nevek” voltak. A szerző által nemesi neveknek minősítettek közül azonban egyet sem találtam Miskolcon, jóllehet a reformátusok körében a nemesek száma igen magas volt.

A leggyakoribb miskolci női név, a vallási preferenciát hordozó *Susánna* volt, amely 1771–1800 között az országos gyakorisági listán leszállóágban volt, s részesedése 5% körüli értéket mutatott a névhasználatban. A második helyen álló *Ersébet* százalékos aránya megegyezett az országos átlagával, viszont a *Mária* Miskolcon ~14%-ával pont az országos átlag kétszeresét érte el (HAJDÚ 2003: 401). A felekezeti jelleget meghatározó egyéb nevek *Sára*, *Eszter*, *Sófia*, *Rebeka* a ritka és egy személy viselte nevek körében helyezkedtek el, s csak a *Sára* tudott a század utolsó évtizedében a közepesen megterheltté válni.

A miskolci sajátosságok bemutatására használt kontroll anyagaimból a következőket állapítottam meg. Debrecen 1770–80 közötti nevei (KÁLMÁN–BALOGH–TAKÁCS 1967: 92) nem mutattak olyan nagyfokú hasonlóságot a miskolci református női nevekkal, mint azt a férfineveknél korábban tapasztaltam. Egyedül Gödöllőn (RAÁTZ 1996: II/348) szerepelt a legkedveltebb névként a *Zsuzsanna*, Debrecenben ezt a helyet egy másik protestáns név a *Sára*, Kaposfőn (FÜLÖP 1990: 286) pedig a *Katalin* foglalta el. Az *Ersébet* országos gyakoriságának megfelelően mindenhol a második–harmadik helyre került. Viszont a *Mária* a miskolcival azonos népszerűséget csak Debrecenben ért el. Kifejezetten miskolci sajátosságnak tartom a *Borbála* nagy megterheltségét és 4. helyét a ranglistán, illetve a *Lidia* hiányát, amely a többi településen ritka vagy egy névviselőjű névként mindenhol jelentkezik.

A 19. század elején, 1807-ben alig néhány változás történt a névállományban. A 18. század végén helyi sajátosságokként megjelölt nevek fejlődtek tovább, azaz a *Borbála* népszerűsége tovább növekedett és a *Susánna* mögé a második helyre került. Egyel lejjebb szorította ezáltal a rangsorban az *Ersébet*, *Mária*, *Juliánna* neveket. A *Sára* mellé a hatodik helyre a *Klára* lépett előre, és egy névviselővel megjelent a *Lidia* is. Ez volt az egyetlen újító név. A névállomány tehát tovább szegényedett. S nemcsak a felhasznált nevek köre szűkült le 12-re, hanem az alaki- és írásváltozatok is eltűntek. 196 személy és 12 név arányában a relatív megterheltség 16, 33-ra szökkent fel. Az egyházi névcsoportok teljesen kiegyenlített képet mutattak, ugyanis minden alcsoporthoz négy-négy név tartozott. A megkereszteltek több mint felénél (102 személy esetében) a keresztyanya neve asszonynévi formájú volt, így ebből is eredhet, hogy mindössze 4-szer fordult elő ilyen örökléstípus. Az anya nevét 37-en vitték tovább, s 6-szor volt azonosság a keresztyanya nevével.

1817-ben a nevek átlagos megterheltsége 10-re csökkent. Ezt azonban nem a felhasznált nevek (15 név) gyarapításával érte el a közösség, hanem a keresztelések számának (150) csökkenésével, bár a nagy megterheltségű nevek előfordulásában is mutatkozott némi csökkenés. A leggyakoribb három név továbbra is a *Susánna*, *Borbála*, *Ersébet* volt. A *Juliánna* népszerűsége növekedett, s helyet cserélt az elmúlt évtized 4. gyakori nevével, a *Máriával*. Az 1797-ben először adatolt *Theresia* átlagos megterheltségűvé vált, s a *Lidia* is bekerült a ritka nevek közé. Az állományt két új név

frissítette fel a *Johanna* és a *Francisca*. Mindkét név a mártírológiumi névcsoportot gazdagította, s mivel az eddig megjelent új nevek folyamatosan a mártírológiumi nevek számát növelték, az előző évtizedben az egyházi névcsoportokat jellemző kiegyenlítettség megszűnt. A mártírológiumi csoport vette át a vezetést 7 névvel, 5 név tartozott az újszövetségihez és a 18. század meghatározó egyházi névcsoportja, az ószövetségi, a legkevesebb nevet (3) tartalmazta. Az újító nevek társadalmi és etnikai kötöttséget mutattak, amennyiben az egyik *Johanna* német keresztanya után kapta nevét, a másik édesapja – nincs feltüntetve pontosan milyen – professor volt, a *Francisca* nevet egy tekintetes úr leánya viselte.

A névöröklésben az anya neve 39-szer, a keresztanyáé bizonyosan 5-ször határozta meg a gyermek számára választott nevet, egybeesés mindössze 1-szer mutatkozott, bár 84 esetben a keresztanya keresztnéve nem jelent meg a névformában.

A következő évtizedből választott évben, 1827-ben 164 kislány 11 különböző néven osztozott. A relatív megterheltség (14, 91) a névhasználat beszűküléséről árulkodott. A gyakorisági sorrend legjelentősebb változása a *Julianna* újabb előrelépése volt: a század elején az ötödik volt, 1817-ben a negyedik és most a második. Soha ilyen közel még nem került név a *Susannához*, mert nemcsak sorrendileg zárkózott fel hozzá a *Julianna*, hanem névviselek számát tekintve is: csupán öt személy választotta el a két keresztnévet egymástól. A *Borbála* ennek következtében a harmadik helyre szorult, az *Ersébet* a negyedikre, s az *Eszter* állt a gyakorisági lista ötödik lépcsőfokán.

Egyetlen új név fordult elő ebben az évben az *Emilia*, amely ismét a mártírológiumi névcsoportot erősítette. Érdekessége, hogy a felekezetektől független országos listán csak 1831 után fordult elő (HAJDÚ 2003: 529–32). Az egyházi nevek eloszlása a tíz évvel ezelőtti állapotoknak megfelelően 1827-ben is a mártírológiumi nevek elsőségét eredményezte: 6 név tartozott ide, az újszövetségi nevekhez 3, és már csak két ószövetségi név volt jelen a *Susánna* és az *Eszter*.

A bejegyzési forma megváltozásával a névöröklés mérhetősége jelentősen javult, már csak 2 kislány keresztanyjának bejegyzése volt asszonynévi formájú. A 164 gyermekből 31 névadását határozta meg az anya neve, 22-en keresztanyjuk nevét örökölték és névazonosság szülő és keresztszülő között 10 esetben történt. A névörökítésnek olyan ritka példájával is találkoztam, amelyben a kettős keresztnévű nemesi származású keresztanya (*Ágotha Borbála*) egyik nevét vitte tovább a gyermek, még hozzá nem a ritka nevet, hanem a közösségben gyakori *Borbála* nevet.

1837-ben 141 kislánynak adtak nevet, s az anyakönyvben 15 különböző nevet jegyeztek be. A relatív megterheltség csökkenése 9,40-re minimális névgazdagodást mutatott. Jelentős változást hozott ez az év a névhasználat szempontjából. A század eleje óta folyamatosan előre lépdelő *Julianna* átvette a *Susannától* a vezető szerepet. A gyakorisági sorrend első hat helyén más változás nem is történt, de ez döntő fontosságú volt a felekezeti jelleg tekintetében. A felekezeti jelleg kialakításában és megtartásában nem szükséges, hogy egy vallási preferenciájú név legyen a gyakorisági sorrend vezetője – amint azt a férfiaknál is láthattuk – ha a nagy gyakoriságú nevek között legalább egy, a közepesen megterheltek között pedig egy tömb szerepel, amelyek erejét az egy személy

viselte nevek is állandóan támogatják. A 18. században a *Susanna* kiugróan magas kedveltsége rányomta bélyegét a névhasználatra, de látnunk kell, hogy az ószövetségi nevek minden megterheltségi szinten jelen voltak, s a század végére, 19. század elejére inkább a ritka nevek körében kezdett kialakulni az ószövetségi tömb: 1797-ben a *Sára*, *Judit*; 1807-ben *Sára*, *Judith*, *Eszter* együttállásával. A századvégtől megjelenő új nevek azonban megbontották ezt az egységet, mégis a különböző gyakorisági szinteken előforduló ószövetségi nevek a *Susanna* elsősége mellett megtudták őrizni a névanyag felekezeti jellegét. Az 1827-es adatok azonban már előre jelezték a változást. A *Susanna* népszerűségének növekedési üteme egyre lassult, a nagy megterheltségű nevek körében vallási preferencia tekintetében semlegesek fordultak elő, s az egy személlyel jelzett nevek körében sem jelentek meg újabb ószövetségi nevek, s meglévők is kikoptak a használatból. A mártirológiumi nevek térhódítása ellenére, mégis 1827-ben a *Susanna* és *Eszter* még őrizte a névállomány protestáns jellegét, de már jelentősen meggyöngyülve. S 1837-ben hiába volt több ószövetségi név a forrásokban, a *Julianna* térhódítása és a más vallási preferenciát hordozó nevek megjelenése a felekezeti jelleg megszűnését eredményezte. A női nevek körében e jelenség korábban bekövetkezett, mint a férfiaknál, ahol a 19. század közepére zajlott le a folyamat.

1837-ben négy új név jelent meg. Az egyházi névcsoportokat azonban csak egy, a *Karolina*, mártirológiumi név gyarapította, az *Amalia*, *Szerena*, *Rozalia*¹⁶ a világi névcsoport első hírnökei voltak. Az újneveket szélsőséges társadalmi csoportokban jelentek meg, az *Amalia* és *Szerena* törvénytelen gyermekek nevei voltak, *Rosália* ezzel szemben Miskolc egyik meghatározó családjában (*Bató*) született. S további érdekesség, hogy a *Karolina* 2 előfordulása, bár átlagos polgári családokhoz kötődött, egymás után keresztelt két leány neve volt.

Az egyházi névcsoportok alakulását a megjelenő 3 világi név nem befolyásolta, továbbra is 6 mártirológiumi, 3 újszövetségi és 3 ószövetségi tartozott oda.

A névöröklésben 51 név vett részt, amelyből 32 anyáról származó volt, 16 keresztanyáról, s 13-szor mutatott a szülő és keresztszülő neve azonosságot. S ha figyelembe vesszük, hogy a 141 névadásból mindössze egyetlen esetben volt ismeretlen a keresztanya neve, bizonyosan állíthatjuk, hogy a neveknek több mint egyharmad öröklődött.

1847-ben a névállomány gazdagodott, mivel a 128 leánygyermeknek 22-féle névből válogattak. A relatív megterheltség ennek megfelelően 5,81 volt. A gyakori nevek körében a *Susanna* a harmadik helyre került, mivel a *Julianna* és *Borbála* népszerűsége is megelőzte. A gyakori nevek körében azonban más számottevő változás nem történt. A ritka és egy névviselővel előfordulókat 8 új név gyarapította: *Ida*, *Irma*, *Antónia*, *Berta*, *Emma*, *Eulália*, *Ilka*, *Jolanka*. Minden tekintetben színes palettáról válogatva jelentek meg ezen új nevek: az *Euláliát* például HAJDÚ regionálisan (Szatmár 1831–50) elterjedt

¹⁶ A Rozália kétarcúságát számon tartva, miszerint egyfelől a világi eredetű neveink körébe tartozik (l. KARÁCSONY 1961: 80) másfelől mártirológiumi eredeztetése is lehetséges Rozália és Róza alakoknak is (Im. :90; ÖRDÖG 1973: 56), a korai történeti adatok alapján (BERRÁR 1952: 19; FEKETE 1991:37) és a Roza >

kezdetben református kötődésű névként mutatta be, amelyet kezdetben a honoraciorok használtak. Az *Ida*, *Jolán* reformkori városi nevek, az *Emma*, *Berta* csak a századvég új nevei közt szerepelt nála (HAJDÚ 2003: 477, 540, 532–3, 54). Alakjukra nézve is vegyesnek mondhatók az új nevek, mivel egyes nevek első előfordulása becéző formában történt: *Ilka*, *Jolanka*, vagy becéző névből önállósult név: *Berta*. Az újítás többségében a legfelső társadalmi réteghez kötődött, *Emma* és *Ilka* nevet tekintetes tábla bíró ikerlányai kapták, az *Antónia*, egyik *Irma* és egy *Ida* szintén Tekintetes és nagyságos címet viselők gyermeke, de a többi *Ida* és *Irma* valamint az *Eulália* is olyan családból való volt, ahol az anya vagy az apa nemesi származású volt, ám vagyon híján már valamilyen polgári foglalkozást űztek.

Az egyházi névcsoportok aránya nem változott 7 mártírológiumi név mellett 4 újszövetségi és 3 ószövetségi számláltam össze. Jelentős változást hozott ez az év a világi eredetű nevek névhasználati részesedésének tekintetében, hiszen 7 tagjával a mártírológiumi csoporttal azonos nagyságú.

A 128 személyből 52-nek valamely típushoz tartozó öröklött neve volt. Ebből az édesanyjáé 26 kislányra hagyományozódott, a keresztyanyjáé 17-re, és 9 szer egyezett meg az anya és keresztyanya neve. Ritka névörökléssel is találkoztam, amikor a keresztya nevének női párját kapta a gyermek: *Antal* > *Antónia*.

1857-ből töredékforrással rendelkezem, ezért az ötvenes évekből 1856-ot választottam vizsgálatom tárgyául. Ebben az évben 128 személy 17 keresztnéven osztozott. A relatív megterheltség 7,52 volt, amely az előző évtizedhez képest növekedett. A legtöbbször választott név ismét a *Zsuzsánna* lett, a névállomány felekezeti jellegét azonban már nem tudta visszaállítani, minthogy a 17 név közül a *Zsuzsánna* mellett már csak az *Eszter* hordozott protestáns preferenciát. A gyakorisági sorrend további lépcsőfokain nem történt számottevő változás.

Két új név szerepelt a listán egy-egy névviselővel: *Izabella* és *Matild*. Mindkettő világi, spanyol illetve germán eredetű volt. A *Matild* az országos megjelenésével egy időben, átlagos polgári családban, az *Izabella* viszont jóval megelőzve 20. századi elterjedését, nemesi családban fordult elő (HAJDÚ 2003: 545). Az előző évtized világi nevei közül csupán egy maradt része a névállománynak, így az új nevekkal növekedett e kategória névhasználati részesedése. Összesítve 7 mártírológiumi, 4 újszövetségi, 2 ószövetségi és 3 világi név szerepelt. A névöröklés 53 keresztelésre terjedt ki, amelyen 26-szor az anya, 21-szer a keresztyanya nevét kapta a gyermek, s 6 esetben megegyezett az anya és keresztyanya neve.

Visszatekintve a század közepéről, s a kontrollanyagokkal együtt szemlélve (FÜLÖP 1990: 286, RAÁRZ 1996: II/351, 353) a miskolci neveket, a következőket állapítottam meg. Miskolcon a névhasználat felekezeti jellege az 1830-as években már alig volt tapasztalható, ezzel szemben Gödöllőn és Kaposfőn a század első felében még meghatározó volt. A miskolci névállomány leginkább Gödöllőjéhez hasonlít, amelyet az azonos településforma és földrajzi közelség is magyarázhat. De míg a *Zsuzsanna* Gödöllőn

Rozália összefüggést elfogadva (LADÓ–BÍRÓ 1998: 232), és figyelembe véve, hogy első megjelenése 1837-ből való, a világi nevek közé soroltam.

a 18. századtól töretlenül állt a gyakorisági sorrend élén, Miskolcon két évtizedben is a *Juliánna* vette át helyét. A *Borbála* kedveltsége továbbra is magas volt a borsodi megyeszékhelyen, ám e jelenség hasonlóan a férfineveknél jelentkező *Andráshoz* északeleti sajátosság is. Miskolcon már a század elejétől jelentkezett a germán nevek hatása, ez Gödöllőn csak 1826–50 között mutatkozott, Kaposfőn pedig nem is volt tapasztalható. A településszerkezetből adódó különbségek láthatóvá tették, hogy az említett névhatás szorosan összefüggött a polgári átalakulással, melynek következtében a városokban megjelenő idegen – gyakran német – iparos és polgári réteg egyfelől új nevekkal gazdagította a névhasználatot, másfelől a hagyományos feudális társadalom felső rétege mellett, amely eddig irányította a névállomány felfrissülését, élénken reagált az új névadási szokásokra, divathullámokra.

A nemzeti nevek divatja, vagy az „ősmagyaroknak” tekintett neveké nem jelentkezett olyan látványosan a református nők körében, mint a férfiaknál. A *Jolánka* és az *Ilka* sorolható ide mindössze a miskolci anyagban, bár meg kell állapítanom, hogy kontroll településeimen még e két név sem fordult elő. Így, ha kevés névvel is, s még ha a germán nevek hatása erősebb is volt, de tükrözte a miskolci névanyag ezt a nemzeti nevek tendenciáját.

A 19. század második felében, 1867-ben 147 kislányt kereszteltek meg, mivel az elmúlt évtizedhez képest a felhasznált nevek száma nem változott (17), így a relatív megterhelés minimálisan emelkedett (7,52-ről 8,64-re). A gyakorisági sorrend élére újból a *Juliánna* lépett, tetemes különbséggel megelőzve a mögötte álló *Zsuzsannát*. A lista további négy helyén a század elejétől ugyanazok a nevek álltak: *Erzsébet*, *Borbála*, *Mária*, *Terézia*. A hetedik helyre a hullámzó népszerűségű *Eszter* és *Katalin* mellé egy új név is került, az *Etelka*, amely késői jelentkezése a magyar nemzeti nevek divatjának. Az *Etelkák* egyike a Rákócziakkal rokonsági kapcsolatban álló Homonnai családban született, a másik keresztanyja után kapta nevét. Ezen kívül még 4 új név fordult elő, a *Czilia*, *Hermina* átlagos polgári családban, a *Magdolna*, *Veronika* törvénytelen gyermekeknél.

A névegyedek belső mozgása nem érintette a névcsoportok arányait. Az egyházi nevekhez csakúgy, mint az előző évtizedben 7 mártírológiumi, 4 újszövetségi, 3 ószövetségi név tartozott, s a világi nevek száma 3-ról 4-re gyarapodott. A névöröklés aránya sem módosult a legtöbb gyermek (31) az édesanyja nevét vitte tovább, keresztanyja után nevezték el 22 kislányt és 13-szor egyezett meg az anya és keresztanyja neve.

1877-ben 132 gyermek 21 különböző néven osztozott. A számok és a relatív megterheltség (6,28) tükrében névgazdagodás állapítható meg. A legkedveltebb név a *Juliánna* volt, amelyet az *Erzsébeth* követett, s csak harmadikként jelentkezett a *Susánna*. A *Borbála*, *Mária* maradt a negyedik és ötödik helyén a gyakorisági listának, s nagyon leszakadva követte őket az *Etelka*, *Ilona*. Mert míg a negyedik helyre rangsorolt *Mária* 12 névviselőjével nagy megterheltségű név volt, az öt követő *Etelka* a ritka nevek közé tartozott.

A névállomány felfrissüléséről a *Helena*, *Irén*, *Gizella* *Vilma* és a *Piroska* gondoskodott. Az új nevek aránya megmutatta a névcsoportokban tapasztalt változás irányát: a világi nevek gyorsütemű növekedése, az egyházi nevek lassú gyarapodása

következtében a 11 egyházi név mellé 10 világi név társult. Az egyházi nevek aránya azonban nem változott: 5 mártírológiumi, 4 újszövetségi, 2 ószövetségi név összetételéből álltak. Az új nevek azonban más irányvonalakat is mutattak, a magyar nemzeti nevek hatását: *Piroska*.¹⁷ vagy a germán nevekét: *Gizella*, *Vilma*. A germán nevek választását nemcsak a divat befolyásolta, hanem az is, hogy a *Vilma* és az egyik *Gizella* nevű lányok édesanyja is a miskolci közösségben kirívóan ritka germán nevet viselt: *Johanna* és *Berta*. A másik *Gizella* pedig egy törvénytelen gyermek volt.

A névöröklés vizsgálata továbbra sem mutatott változást: 26-an kapták anyjuk nevét, 15 kislányt a keresztyanya után neveztek el és a két név egybeesett 10 alkalommal.

1887-ben a megkeresztelt 141 gyermeknek 19 névből válogattak. A nevek relatív megterheltsége 7,42 volt. Ebben az évben – két évtized után – újra a *Zsuzsanna* lett a legkedveltebb a *Juliánna*, *Erzsébet*, *Mária*, *Borbála*, *Etelka*, *Ilona* előtt. Búvópatakként elő-előtört e név, azonban a másik legszívósabb protestáns preferenciájú névvel, az *Eszterrel* együtt csak a múlt hagyatéka, s azért sem tudták már újjáéleszteni az egész névanyag felekezeti meghatározottságát, mert a vegyes házasságok, keresztszülő névöröklése útján a *Zsuzsanna* időközben más miskolci felekezetekben is megjelent.

Három új név került be a névhasználatba: *Margit*, *Róza* és *Karolina*. A *Margit*-nál két esetben etnikai motivációval találkoztam, ugyanis az egyik kislány keresztszülői voltak németek (*Reinhard* és *Ernestine*), a másiknak az édesanyja (*Jozepha*), a harmadik kislánynál viszont sem etnikai, sem társadalmi meghatározottságot nem tapasztaltam. *Rózára* egy törvénytelen gyermeket kereszteltek, *Karolina* pedig keresztyanya után kapta a nevét. A *Margit* és a *Róza* országszerte e vizsgált korszakban megjelenő és népszerűvé váló nevek voltak, míg a *Karolina* a század elején jelentkező, német hatásra elszaporodó férfinevek női alakváltozatához tartozott (HAJDÚ 2003: 545-6).

A névcsoporthoz az előző évtizedhez képest semmit sem változott: 10 egyházi név mellett 9 világi fordult elő. Ám az egyházi névcsoporthoz jelentősen ártrendeződtek. Az újszövetségi alcsoporthoz 5 név tartozott, a korábban vezető mártírológiumihoz már csak 3, az ószövetségihez 2.

A névöröklési tendenciákban szintén az átalakulás kezdete volt ez az év. Az arányok változatlanul az édesanyjáról kapott nevek dominanciáját mutatták (33), de a keresztyanyáról vett nevek majdnem ugyanannyiszor fordultak elő (30). A szülő és keresztszülő neve pedig 4-szer megegyezett.

A század végén csökkent a születések száma, mindössze 135 leánygyermeket kereszteltek 19-féle névre. Az relatív gyakoriság az előző évtizedhez képest csak tizedekben mérhetően változott (7,10). A gyakorisági sorrend eleje viszont jelentősen ártrendeződött. A korábban egymást váltó *Zsuzsanna* és *Juliánna* helyére az *Erzsébet* került, amelyet a *Mária* követett. A korábban népszerű *Juliánna*, *Zsuzsanna*, *Borbála* a harmadik, negyedik és ötödik helyre szorult. Az *Etelka* kiesésével az *Ilona* lépett a hatodik helyre. Az előző évtizedben újonnan megjelenő *Margit* népszerűsége gyarapodott, így a hetedik volt a rangsorban.

¹⁷ A *Piroska*, középkori *Piros* nevünkkel való azonosítása adta alapját l. FEKETE 1991: 52.

Két új nevet vett használatba a közösség, amely mindkettő világi név volt: *Olga*, *Sarolta*. Az újító nevek társadalmi kötöttséget mutattak. *Olgára* egy földbirtokos lányát keresztelték, azt azonban nem tudjuk, hogy a keresztanya neve szerepet játszhatott-e a névadásban, mert asszonynéven jegyezték be, *Saroltára* pedig éppen az új városi elithez tartozó vasúti alkalmazott lányát nevezték. Jellemzően e polgári réteg névadására, a *Sarolta* a nemzeti nevek divatjának hozadéka volt.

A névcsoportok arányai még mindig az egyházi nevek (12) nagyobb kedveltségét mutatták a világiakkal szemben (7). S az előző évtized újdonsága, az egyházi nevek körében az újszövetségek többsége, most nem jelentkezett: 6 mártírológiumi, 5 újszövetségi, 1 ószövetségi név volt. A mártírológiumi és újszövetségi alcsoportokat azonban csak egy keresztnév választotta el.

1895-ben kiteljesedett az 1887-ben még csak elkezdődő folyamat, azaz a keresztszülő nevének térhódítása a névöröklésben. Anyáról származó nevet 16-an viseltek, míg a keresztanyjukét 18-an, s 6-szor volt egybeesés. A keresztszülői név hatását többféleképpen is magyarázhatjuk. Egyfelől láthattuk a *Margit* kapcsán is, hogy német keresztszülők és német etnikum jelent meg a reformátusok körében, akiknél ez a névhasználati szabály élt, így közvetlen etnikai hatásként is felfoghatjuk. Másfelől a kevert etnikumú felekezetek névhasználatából is áttekinthető e jelenség, de úgy gondolom, akkor járunk legközelebb a megoldáshoz, ha a két hatás konvergencia működésének tulajdonítjuk a keresztanya névátörökítésének térhódítását.

Összevetve a 19. századi miskolci adatokat más településekével, Debrecen (1870-75-ös névjegyzéke KÁLMÁN-BALOGH-TAKÁCS 1967: 96) és Miskolc különbözőségét egyrészt a *Borbála* eltérő kedveltségében látom. Másrészt Miskolcon a *Rozália*, *Róza* és *Eszter* nevek nem olyan népszerűek, mint Debrecenben. A két település névhasználatára mégis a hasonlóság, mint különbözőség a jellemző. Gödöllő (RAÁTZ 1996: 360, 367), Kaposfő (FÜLÖP 1990: 286) és Miskolc 1751-től 1895-ig terjedő gyakorisági listáiból a két város névhasználatát közelít jobban egymáshoz. A *Juliánna*, *Zsuzsánna* mellett azonban Miskolcon az *Erzsébet* volt a harmadik legerősebb név, s ez vált a századvégen a leggyakoribbá, Gödöllőn a *Mária* népszerűsége megelőzte. Az *Etelka* és *Margit* nevek útja hasonló, s a *Lídia* helyén észak-keleti sajátosságként Miskolcon a *Borbála* állt. A kaposfői névanyag viszont oly mértékben eltér, hogy szinte csak az *Erzsébet* gyakoriságában egyezik a többi településsel. S jól látható az is, hogy csak a század végen jelentek meg olyan nevek: *Eugénia*, *Emilia*, *Paulina*, amelyeket a polgári átalakulás már a század első felében a városok „névkeringésébe” hozott. Csak Miskolcon jelentkező nevek voltak az *Eulália*, *Izabella*, *Helena*, *Olga*.

A 19. század református női keresztnév-használatának jellemzőit ekként foglaltam össze.

1. felekezeti jelleg a 18. századtól 19. század harmincas évéig jellemezte e református női névadást, azaz korábban szűnt meg a névállomány vallási meghatározottsága, mint a férfiaknál. Ennek okát abban látom, hogy az egyházi szempontból semleges és középkorból öröklődő nevek továbbra is gyakori nevek voltak, így nem tudott létrejönni egy protestáns tömb. Nem táplálták a felekezeti jelleg erejét egy

személy viselte nevek sem. A felekezeti preferenciával rendelkező nevek (*Zsuzsánna, Eszter, Judit, Sára, Rebeka, Rákhel*) közül legtovább a névállomány részese az *Eszter* és *Zsuzsánna* maradt. A felekezeti jelleg hangsúlyvesztésével együtt jelentek meg más névadási jellemzők, a germán nevek és a nemzeti nevek hatása.

2. Az egyházi névcsoportokban a 18. századi ószövetségi dominancia a század elejére megszűnt, s fokozatosan egyre nagyobb tért hódítottak a mártírológiumi nevek. A világi nevek megjelenését a nemzeti és germán nevek divatja idézte elő, de vezető szerepet nem szereztek a 19. század végére sem.

3. A névöröklésben a század utolsó két évtizedében változás történt, a korábban jellemző tendencia – anya nevének átöröklése – helyébe a keresztanya nevének továbbvitele. E jelenséget etnikai és a névhasználati szabályok egységesülésével egyaránt magyarázhatjuk.

4. A miskolci református női nevek sajátossága a 19. században az észak-keleti jellegzetességnek is tekinthető *Borbála* nagyobb népszerűsége, mint a vizsgált kontroll településeken; az első öt névnek a 19. század folyamán tapasztalható állandósága. Csak Miskolcra adatolt az *Eulália, Helena, Izabella, Olga, Sarolta*.

3.2. Több keresztnév

A több keresztnév előfordulását nemenként megosztva mutatja be a VI. és VII. táblázat. A vastagon szedett nevek a szülő nevének áthagyományozódására, míg a dőlttel szedettek a keresztszülőre utalnak.

A kettős illetve hármas keresztnévek egy időben, 1817-ben jelentkeztek először. Külön érdekessége e névadásnak, hogy a férfiaknál előforduló első keresztnév kapcsolta 2 utónévből állt, míg a nőknél először egy hármas nevet találtam.

Az első férfi kettősnevet egy fiscalis adta gyermekének. A névkombináció első eleme: *János*, apáról származott, míg a második keresztnév: *István* a gyakorisági sorrend második helyén álló nagy megterheltségű név volt.

Ugyanebben az évben *Antonia Apollónia Thereziára* egy nemesi származású nőt kereszteltek. A hármas név első két tagja nem szerepelt a névegyedek között, csak a *Thererezia*, amely átlagos megterheltségű volt.

1827-ben ismét egy fiúcska kapott kettős nevet, egy átlagos polgári családban. Az *István János* névkapcsolatban a keresztapa tiszteletére választották az első tagot, a második keresztnév pedig gyakori egyedi név volt. Ugyanebben az évben két leánynak adtak kettős nevet. Mindkettő átlagos polgári foglalkozású szülők gyermeke volt. *Mária Franciska* nevében egy ritka névhez a *Franciskát* illesztették a keresztanya után, míg a *Susánna Antónia* egyik eleme sem volt motivált, s a leggyakoribb névhez egy addig a névállományban nem szereplőt választottak a szülők.

1837-ben csak két férfi kettős név szerepelt az anyakönyvben: *Josef Károly* és *István Bertalan*. A polgári réteghez tartozó szülők az első névben a legkedveltebb névhez

egy nagy gyakoriságú másikat választottak, amely egyben a keresztapa neve is volt, míg a másik kettős névben egy nagy megterheltségűhöz egy ritka nevet társítottak.

1847-ben a kettősnevek társadalmi felhasználtsága kiszélesedett. A *János László* kombinációt egy nemesi családban, míg a *József Pált* egy törvénytelen gyermeknek adták. A két név motiváltsága is eltérő volt, mert a nemeseknél választott névben az első tag apáról öröklődött, a törvénytelen gyermeknél mindkét elem választott volt. De mindkét név egy nagy megterheltségű és egy ritka nevet kapcsolt össze. Ebben az évben jelent meg az első férfi hármas keresztnév: *Árpád Pál Tamás*. Ez a nemesi családban előforduló névtípus a férfiaknál akkor fordult elő, amikor a társadalom különböző szintjein divatossá vált a kettős keresztnév. A felső társadalmi réteg – és ide nem tartoztak a Miskolcra oly jellemző polgári foglalkozást űző elszegényedett, de nemesi jogállású személyek – új utat keresett különállásuk nevekben történő kifejezésére. S abból a szempontból is figyelemre méltó e név, hogy első tagja a magyar nemzeti nevek hatását mutatta.

1847-ben 3 női kettős keresztnévet találtam. *Agusta Susannára* polgári foglalkozást űző nemesek keresztelték lányukat, *Emma Szerenára*, *Therézia Krisztinára* viszont „Tekintetes Nemes és Nemzetes” urak. Az első névkombináció elemeit az öröklődés nem jellemezte, s a névállományban nem szereplő tag mellett egy nagy megterheltségű nevet láthatunk. A második névként szereplő *Emma* a névegyedek között is újító volt, míg a hozzá társított *Szerena* nem is fordult elő. S végül a *Therézia Krisztina* összekapcsolását teljes mértékben a névöröklés határozta meg, hiszen az első tag anyáról a második keresztanyáról származott.

A század második felében gyarapodásnak indult e névtípus a férfiak és a nők körében is. 1856-ban már 6 férfi és 5 nő viselt kettős keresztnévet. A számszerű növekedés azonban azt is jelentette, hogy mindkét nemnél egyre több átlagos polgári családban fordult elő. A 11 esetből csak két nemesi családot jegyeztek be.

A 6 férfinév első tagjaként kétszer szerepelt a *József*, amely egyben a leggyakoribb név is volt. S egyszer fordult elő az *Árpád*, *Endre*, *Sándor Zoltán*. Az *Árpád* és *Zoltán* a névegyedek körében még nem jelentkezett, így ezek az elemek újító jellegűek voltak, az *Endre* első előfordulását ebből az évből adatoltam, míg a *Sándor* ritka név volt. A második nevek között nem volt azonosság. A *Miklós*, *Kálmán* nem szerepelt 1856 névegyedei között, az *Ábrahám*ot egy személy viselte, a *Bertalan* ritka név volt, míg az *István* és *Lajos* nagy gyakoriságú. Az első nevekben csak két apáról öröklődött találtam, a második keresztnévben pedig 2 apáról, 1 keresztapáról származott, s a *Lajos* esetében apa és keresztapa neve azonos volt. Meg kell jegyeznem, hogy az apa neve első elemként csak a nemesi családokban fordult elő.

1856-ban 5 leánygyermeket kereszteltek kettős névre. Négy polgári családból származott, *Piroska Ida* viszont törvénytelen gyermek volt. A felhasznált nevek közül első tagként kétszer fordult elő a *Mária*, egyszer az *Erzsébet*, *Klára* és *Piroska*. A *Mária* és *Erzsébet* nagy megterheltségű név volt. A *Piroska* viszont megelőzte egyedi névként való előfordulását húsz évvel. A női kettős keresztnévben ez a elem tükrözte először a nemzeti nevek divatját. A második nevekben kétszer fordult elő a *Johanna*, amelyet önállóan ebben az évben egy gyermeknek sem adtak, s egyszer jelentkezett a *Malvina*,

Therézia, Ida. Az első keresztevekben mindössze egy anyáról származó volt, a másodikban viszont csak a keresztanyáról vett nevek szerepeltek.

1867-ben 6 férfi kettősnevet találtam a forrásokban: *Endre István, Ferencz Kálmán, István Imre, István Lázár, József Lajos, Lajos Béla*. Csak egyetlen nevet viselt nemesi sarj, az *Endre Istvánt*. Az első keresztnemekben az *István*on kívül mindegyik név csak egyszer fordult elő, míg a második tagban egy sem ismétlődött. Az első nevek között 2 apáról és egy keresztapáról öröklődött, míg a második nevekben csupán egyetlen származott apáról.

Ebben az évben 2 hármás keresztnetet is bejegyezték: *Ágoston Ferencz József*. A gyermek nemesi családban született, s történelmi motiváltságú nevéhez első névként az apáét társították. *Oszkár János Béla* viszont polgári származású volt, és nevének elemei nem voltak motiváltak. Korábbi izraelita kutatásaim alapján a szülők családnevét tekintve, azok zsidó származása nem zárható ki. A gyermek választott nevei is eltértek a református nevektől, különösen az *Oszkár*, amely a század végén, az izraelita felekezetben jelentkezett először.

1867-ben 9 kislánynak adtak kettős keresztnetet. Közülük kettő: *Etelka Erzsébet* és *Anna Emma* szülei polgári foglalkozást űző nemesek voltak. A legkirívóbb nevet mégis egy tanár választotta gyermekének. Ez a név: *Luiza Angelika* a tekintetben tért el az összes többitől, hogy azok valamely eleme a névállomány része volt, míg ennek a névnek mindkét tagja újító jellegű és a további évtizedekben sem fordult elő a református névhasználatban.

Az első nevek között kétszer szerepelt az *Erzsébet* nagy megterheltségű név és egyszer az *Anna, Etelka, Katalin, Luiza, Margit, Mária* és *Vilma*. Az *Etelka* ebben az évben jelentkezett először a névegyedek körében is. A *Margit* és *Vilma* előbb jelentkezett e fenti kettős keresztnemekben mint névegyedként. A második nevekben 9 különböző név szerepelt: *Emma, Ida, Karolina, Erzsébet, Jolán, Angelika, Vilma, Terézia* és *Mária*. Áttekintve e sort, jól láthatjuk, hogy a szülők a gyakoriság minden fokáról válogattak, s hogy a névadási irányvonalakat tekintve a második névre is hatottak a magyar nemzeti nevek: *Jolán*, vagy a korszak új nevei: *Ida*.

A névöröklés egyre többször határozta meg a felhasznált elemek kombinációját. Az első nevekben a korábbiakhoz hasonlóan, most is csak az anya neve fordult elő, míg a második nevekben bővült a motiváció jellege: a korábban jellemző keresztanyáról vett elemek mellett anyáról származóak is megjelentek. A férfiaknál kezdettől fogva megjelenhetett mindkét öröklési típus mindkét keresztnévben.

1877-ben a következő férfi kettős keresztneteket találtam: *Jenő Lajos, József Béla, József Lajos, Kálmán Károly, Sándor János*. Mindegyik gyermek polgári családban született. A korábbi tendenciáknak megfelelően az első nevet hárman kapták apjuk után, a második nevet kétszer választották a keresztapa tiszteletére. Az első nevekben kétszer fordult elő a *József*, az évtized legkedveltebb neve, s egyszer a magyar nemzeti hatást tükröző *Jenő*, a század feltörekvő neve a *Sándor*, és a *Kálmán* ritka név. A második nevekben a *Lajos* szerepelt kétszer, egyszer a *Béla, Károly* és a *János*. Közülük a *János, Lajos* gyakori név volt, a *Károly* átlagos gyakoriságú, a *Béla* nevet egyetlen személy viselte. Az egymás mellé társítás elvében egyöntetűséget nem lehetett felfedezni, hiszen

gyakori és ritka név (*József Béla*) ugyanúgy kombinálódhatott, mint két gyakori név (*József Lajos*).

Ugyanebben az évben 6 leányt kereszteltek kettős névre. *Anna Johanna, Emma Margit, Jolán Sarolta, Juliánna Jolán, Margit Borbála, Piroska Julia* polgári családok gyermekei voltak. Első neveik és második neveik is mind különböztek, s csupán kettőt határozott meg a névöröklés: *Anna Johanna* első nevét anyja után kapta, míg a *Jolán Sarolta* kombináció második tagja a keresztanya nevét örökölt tovább. Az első nevek a gyakoriság széles skáláján helyezkedtek el, hiszen a *Piroskát, Johannát, Jolánt, Annát* egy személy viselte, velük szemben a *Julianna* a korabeli névegyedek rangsora élén állt. A *Margit* még nem jelentkezett a névállományban csak egy évtized múlva, így e kettős keresztnév hatása is lehet későbbi elterjedése.

Fel kell figyelni arra, hogy a kettős keresztnévben jóval korábban éreztette hatását a nemzeti ébredés, mint a névegyedekben. 1877-ben az ősmagyarnak tekintett *Saroltával* bővült az állomány, amely névegyedként csak 1895-ben fordult elő először.

1887 a mennyiségi és minőségi emelkedés éve volt. 13 férfi és 10 női kettős keresztnév mellett, 3 férfi és 2 női hármas nevet találtam és megjelent a férfiaknál a négy keresztnévet összekapcsoló forma. A fejlődés iránya azonos volt a kettős után a hármas kombinációk kialakulásával. Amikor a kettős név a társadalom széles rétegeiben kedvelté vált, a nemesség körében az elkülönülést szolgáló új forma a hármas név volt. A század második felére azonban e típus is elterjedt az alsóbb rétegekben, s az új 4 névből álló szerkezetet ismét a nemesség felső rétege vezette be.

Az 1887-ben bejegyzett 13 férfi kettős keresztnév első elemeként kétszer fordult elő a *Dezső*, egyszer az *Árpád, Elemér, Ernő, Gábor, János, Jenő, Lajos, László, Márton, Sándor* és *Zoltán*. Közülük hármat az öröklődés szabálya határozott meg, azaz kettőben az apa neve élt tovább, egyben a keresztapáé. A második névben a *György* fordult elő legtöbbször (3-szor), s egyszer jelentkezett a *Barnabás, Béla, Bertalan, István, József, Lajos, László, Sándor, Zoltán*. A 13 közül csupán egy apáról és egy keresztapáról származó elem volt.

Ebben az évben 3 hármas keresztnévet adtak a szülők gyermeküknek. Mindhárom polgári családban jelent meg. A *Dezső Ádám Barna* összes tagja választott név volt, míg a *Lajos Béla András* első eleme apai név, harmadik eleme a keresztapa tiszteletére választott név, s a *Pál András Lóránt*nak csak az első nevét jelölte ki apa névátörökítésének igénye.

Az egyetlen négyes név: *Zoltán Géza István Péter*, erősen kötődött a nemzeti öntudatra ébredéshez. A *Zoltán* és *Géza* mellett többször tapasztaltam (l. Görög katolikus több keresztnév), hogy az *Istvánt* is magyar nemzeti névként értelmezték. Nem ritkaság, hogy egy nevet újabb tartalommal töltenek fel (l. a *József* kapcsán B. GERGELY 2003: 74), s úgy gondolom, hogy az *István* névben is nemzeti ébredés az újszövetségi első vértanú alakját elmosva *Szt. István* első királyunkat léptette, s talán az országos összesítésben is kirajzolódó enyhe hullám 1831 és 1850 között (HAJDÚ 2003: 398) e jelenségnek volt köszönhető.

1887-ben 9 átlagos polgár és 1 leányanya kereszteltette leánygyermekét kettős névre. Kétszer fordult elő az első nevek között az *Anna* ritka név és egyszer az *Erzsébet*,

Etelka, Ilona, Irén, Juliánna, Margit, Mária, Otília. Az állomány régi (*Anna, Erzsébet*) és új (*Margit*) névegyedei egyaránt részt vettek a névkombinációkban. Nemcsak a névegyedeket újította meg egy-egy elem, például az *Otília*, hanem a névadási szabályokat is, hiszen ebben az évben találtam először keresztyánról öröklődő nevet az első nevek között. Kétszer fordult elő a *Juliánna, Erzsébet* a második nevekben, míg egyszer a *Margit, Mária, Anna, Jozefa, Klára* és *Gizella*. A 10 második névből pedig kettőben élt tovább a keresztyán neve.

A hármas keresztnéveket szintén polgári családok gyermekei viselték. Az *Ilona Erzsébet Margit* névkapcsolat egyik eleme sem volt öröklődő, a *Margit Irén Joláné* viszont igen. De érdemes megjegyezni hogy, e nevet egy napon jegyezték be *Lajos Béla András*sal, amelynek felépítése: apa neve + 2. utónév + keresztpai név volt, ugyanezt a mintát követte a fenti női név.

A 19. század utolsó vizsgált évében 1895-ben 19 férfi kettős keresztnévet, míg 11 női kettős keresztnévet és 4 női hármas nevet jegyeztek be az anyakönyvbe. E nagymértékű növekedés egyfelől a több keresztnév országosan és felekezettől függetlenül is tapasztalható elterjedésével magyarázható, ugyanakkor Miskolcon egy új polgári réteg és egyben új kolónia megjelenésével is. A vasúti és a vasgyár alkalmazottak széles körét hívta ide az ország különböző pontjairól és országhatáron túlról is. Ez az Európában vándor tanulmányokat végzett iparos réteg (rézöntők, vasúti esztergályosok, lakatosok) vagy a társadalmi elithez tartozó irányítók (állomásfőnök, postafőoszt, vasúti főhivatalnok) a feudális kisnemesekből kinőtt miskolci polgároktól eltérő névegyedeivel és kettősneveivel is különbözött. A névállomány megújításának lehetősége bennük rejtett, hiszen a tulajdonnevek földrajzi differenciáltsága következtében eltérő névállomány ismeretét hozták magukkal és terjesztették el. A 19 fiúgyermekből 5 apja volt vasúti alkalmazott.

Az első nevekben kétszer fordult elő a *Ferencz, István, Lajos, Sándor*. Közülük az *István* nagy megterheltségű volt, a *Ferencz, Lajos, Sándor* közepes. Egyszer választották a *Béla, Ede, Elemér, Gábor, Gyula, Imre, József, Miklós, Taksony* és *Zoltán* neveket. A 19 első névből hatot határozott meg az öröklődés, s éppen a kétszer választott nevek öröklődtek apáról. A második névnek leggyakrabban a *Lajost* adták, ritkábban a *Gézát, Jánost* és *Józsefet*, s egyszer fordult elő a *Béla, István, Dezső, Károly, András, Zoltán, Tivadar*. Általában a keresztpai nevet öröklítették tovább e tagok, s csak egyetlen egyszer az apáét.

A 11 kettős keresztnévű lányból vasúti alkalmazott volt 4-nek az édesapja, a férfi névadástól eltérően a női névhasználatban újító elemek kapcsolódtak össze: *Blanka Lujza, Ella Mária, Gizella Irma, Zsuzsanna Ida*. E kombinációk hagyományosnak mondható tagjai: *Mária, Zsuzsanna* öröklött elemek voltak. Az első névként legtöbbször az *Annát* választották, egyszer-egyszer a *Blankát, Ellát, Gizellát, Ilonát, Juliannát*. A 11 első elem közül két anyáról vett nevet és két keresztyánról származót találtam. Második névként az *Erzsébet* volt a legkedveltebb, amely mellett a gyakorisági sorrend minden lépcsőfokáról képviseltette magát még név. A névöröklés által csupán 4 nevet határozott meg, amelyekből kettő anyáról, kettő keresztyánról öröklődött.

Hármas keresztnéveket két honorácior egy vasúti hivatalnok és egy nemes ember adott a leányának. Érdekes módon csak ez utóbbi névadást nem jellemezte öröklődő név: *Rozália Katalin Karolina*. A többi háromban az anya és keresztanya neve mellé egy újító, divatos elemet választottak: a *Gizellát, Vilmát, Lenkét*.

Összegezve a férfi és női több keresztnév-használatáról a következő mondható el.

1. Nem állapítható meg olyan szabály, amely meghatározná, hogy egy bizonyos gyakoriságú név mellé, milyen másik elem kapcsolódhat.
2. Nincs kiugróan kedvelt név egyik pozícióban sem, és nem a vallási preferenciájú neveket örökítik tovább a több keresztnévvel.
3. Mindegyik nemnél a magyar nemzeti neveknek szélesebb skálája és a névegyedekhez képest korai jelentkezése tapasztalható.
4. S egyedül a női nevekben fedezhető fel az öröklődés terén az a szabály, vagy irányvonal, hogy az első névben 1877-ig az anya, a másodikban a keresztanyáról származó helyezkedik el.

4. Ágostai evangélikus felekezet

4.1. Névegyedek

4.1.1. Férfi keresztnévek

Az ágostai evangélikus férfiak keresztnéveit a VIII. táblázatom foglalja össze. A 18. század első feléből (1745–50-ig) mindössze egy adattal rendelkezem. 1745-ben egy miskolci fiúgyermeket kereszteltek apja után *Joannes*nek.

A következő huszonöt év adatai is szegényesek, az arnóti anyakönyvből összesen harminckilenc fiúról állapítható meg, hogy miskolci születésű. A szülők kilenc név közül válogattak a kereszteléskor, így a nevek átlagos megterheltsége 4,33 volt. Tizenketten kapták a *Samuel* nevet, nyolcan a *Danielt*, hat fiút kereszteltek *Johannes*re, ötöt *Stephanus*ra, hármat *Andreas*ra és kettőt *Michael*re. Egy-egy személy viselte a *Gabriel*, *Josephus*, *Fridericus* neveket. A névcsoportok szerinti elemzés tehát a következő eloszlást mutatta: öt ószövetségi, három újszövetségi és egy mártírológiumi keresztnévet választottak a szülők. A névöröklés aránya a református felekezethöz tapasztaltakhoz hasonlóan alakult. 1751–75-ig a fiúgyermekek ~38%-a viselt örökölt nevet. 10 fiú az apja nevét vitte tovább, 4 a keresztapja után kapta nevét és egy esetben volt azonos az apa és keresztapa neve.

A nyolcvanas évektől növekedett a keresztelések száma, így minden évtizedből egy-egy kiválasztott év is alkalmassá vált a névállomány bemutatására.

1787-ben tizenegy személy hat keresztnéven osztozott. A nevek relatív megterheltsége 1,83 volt. Egyaránt hárman-hárman viselték a *Josephus* és a *Sámuel* nevet, két fiú a *Joannest* és egy-egy személy kapta a *Carolus*, *Paulus*, *Stephanus* neveket a keresztségben. Ez utóbbiak közül az előző évtizedekben még csak a *Stephanus* szerepelt. A névcsoportok megoszlását tekintve a három újszövetségi nevet: a *Joannest*, *Paulust*, és a

*Stephanus*t két ószövetségi követte: *Josephus*, *Samuel*, és egy mártirologiumi, a *Carolus*. Ebben az évben egyedül a *Carolus* tekinthető a névhasználat szempontjából újító elemnek, amelyet német betelepülők választottak gyermeküknek. (*Johann* és *Elizabetha*, az apa nevének bejegyzésekor még az általánosan használt *Joannes* névalakot sem követte a plébános). Csekély az örökölt nevek száma, mindössze egy apáról származó nevet találtam, és egy olyan névadást, ahol apa és kereszta neve azonos volt.

1797-ben huszonhárom személyt és tizenegy különböző keresztnévet írtak össze. A nevek relatív megterheltsége 2,09-re növekedett. A gyakorisági lista első helyére egy addig nem szereplő név: a *Georgius* került. A *Josephus* a második volt, amelyhez felzárkózott a *Johannes* és *Stephanus*, ugyanakkor a korábban népszerű *Samuel* ebben az évben csak egyetlen gyermek neve volt. Újjonnan jelent meg a század végén a *David* és *Martinus*. A 23 fiúból 6-an apjuk nevét örökölték, egy személy a kereszta neve és egyszer azonos volt apa és kereszta neve. Arányaiban tehát a névviselők ~39%-ának nevét határozta meg ez a névadási indíték.

A névcsoportok szempontjából jelentős változás ment végbe, azáltal hogy az élre egy mártirologiumi név került. Ennek ellenére az ószövetségi csoporthoz tartozott a legtöbb név (*Josephus*, *Daniel*, *David*, *Michael*, *Samuel*), az újszövetségi nevek száma nem változott: továbbra is három név tartozott ide, és ugyanígy három volt a mártirologiumiak száma is.

Önmagukban az adatok kevésbé értékelhetők, de egy hasonlóan kevert etnikumú ágostai közösség neveivel összevetve többet mondanak. Kontrolltelepülésnek a Vízmentéhez tartozó Szabadit választottam, ahol a magyarral együtt német ágostai evangélikusok éltek. FÜLÖP LÁSZLÓ gyűjtése azonban nagyfokú eltérést mutatott az enyémtől (FÜLÖP 1990: 518–9). 1750 és 1775 között Miskolcon a leggyakoribb név a *Sámuel* volt és a második a gyakoriságban a *Dániel*, amelyek Szabadi keresztnévei közt nem is szerepeltek. Ott még a középkori hagyományokból származó neveket találtam (*József*, *János*, *Mihály*, *György*, *István*). A két adatcsoport eltérősége származhatott egyrészt a területi különbözőségről és a településtípusból is, hiszen Szabadi falu, míg Miskolc már város volt ebben az időben. Másrészt származhatott abból is, hogy a Szabadiba és Miskolcra betelepült németység eltérő vidékről érkezett és eltérő kedvelt neveket hozott magával. S ha várható is volt a két névanyag különbözősége következetesen kívántam megválasztani a kontrollanyagokat, és a települések azonos etnikai szerkezet vezérelt abban, hogy Szabadi helyett ne válasszak másikat.

Visszaidézve a miskolci reformátusok keresztnéveit, a két protestáns közösség névállományában sokkal több párhuzamot fedeztem fel. Egyrészt a *Sámuel* kedveltsége a reformátusok körében hasonló volt, bár a század végén még nem érte el az evangélikusoknál tapasztalt szintet. S a *Károly* mindkét miskolci névanyagban 1787-ben tűnt fel először, azaz a század végétől indult el népszerűségi hulláma.

Mindezek alapján a következő kérdésekre kerestem a választ. Vajon a 19. század első felében kimutathatunk-e párhuzamosságokat az ágostai közösségek névhasználatában, vagy továbbra is a két miskolci protestáns névanyag mutat nagyobb egyezőséget? Hogyan

fejeződik ki az etnikai kevertség és a felekezeti jelleg a miskolci ágostai közösség névállományában?

A 19. század első felében csökkent a nevek relatív megterheltsége. 1807-ben a vizsgált negyvenöt személy tizenhárom különböző nevet viselt, a relatív megterheltség így 3,46 volt. 1817-ben már csak 2,28, mivel a harminckét személy 14 néven osztozott. 1827-ben enyhe emelkedés volt tapasztalható: 2,40, amelyet a névviselők nagyobb arányú növekedése (36 személy), mint a nevek számának gyarapodása (15 név) okozott. 1837-ben visszaesett a vizsgált személyek és keresztnévek száma (26 és 13), így a relatív megterheltség csökkenni kezdett: 2,00. S ez a szám 1847-ben tovább esett a kereszteltek létszámának 24-re csökkenése és a választott különböző nevek stagnálása (13) miatt. A század első ötven évében tehát névgazdagodás jellemezte a közösség névhasználatát.

A legkedveltebb név 1807-ben a *Joannes* volt. Az előző évtizedben élen álló *Georgius* nemcsak ebben az egy évben, de a század első felében végig háttérbe, a negyedik-ötödik helyre szorult. A második helyen megosztva az *Andreas* és *Carolus* állt, mindkettő népszerűsége a továbbiakban hullámzó képet mutatott. Az *Andreas* 1807-ben második volt, 1817-ben a negyedik, 1827-ben az ötödik, 1837-ben első *Józseffel* együtt, és végül 1847-ben ismét a negyedik. A *Carolus* a második helyről indult, 1817-ben a leggyakoribb névvé vált a *József* mellett. 1827-ből nincs rá adatunk, 1837-ben egy névviselővel jelzett és 1847-ben a harmadik (ugyan csak két személy neve). A harmadik helyen 1807-ben a *Samuel* állt, a negyediken a *Josephus*. De míg az utóbbi név a század első felében folyamatosan az élre tört, addig a 18. században vezető *Sámuel* a harmadik helyen állapodott meg.

Szabadi 1801–25-ig rangsorolt nevei – amint azt az első hat név is mutatja: *József*, *János*, *Ferenc*, *Mihály*, *György*, *Imre* – lényegesen eltértek a miskolciaktól, sőt még a német etnikumra utaló nevek között sem találtam átfedést. Az 1826-tól 1850-ig terjedő anyagra is ez volt a jellemző. Egyedüli hasonlóságot a *József* név gyakoriságában fedeztem fel, ez azonban, amint azt a református nevek kapcsán is megjegyeztem felekezettől függetlenül az országos sorrendre is jellemző volt.

Nagyfokú hasonlóságot mutatott viszont az evangélikus keresztnévi csoport a miskolci reformátusokéval. Azonos a volt *Samuel* kedveltsége, párhuzamos a két névanyagban *Josephus*, *Samuel*, *Daniel* név együttes mozgása, 1807–17–27-ben tömörszerű elhelyezkedésük az élen, majd a *Dániel* leszakadása. A *Carolus* keresztnév még a református névgyedek körében tapasztalt gyakoriságnál is magasabbra tört, amelyet az evangélikusoknál a német betelepülők tettek kedvelté. Az egyes évtizedekben újonnan megjelenő nevek viszont eltérést mutattak a két protestáns csoportban a harmincas évekig. Az evangélikusoknál az etnikai jellegből adódóan germán nevek színesítették a névcsoportot: *Ludovicus*, *Godofredus*, *Vilhelmus*, *Fridericus*. S névtanilag az is figyelemre méltó, hogy a szláv betelepülők hatása kevésbé volt mérhető a nevek tükrében, mint a németeké. A világi névcsoport azonban a reformkortól átszíneződött, megjelentek a magyarnak tekintett nevek, például a *Gyula* 1837-ben. Az egy személy által viselt új nevek körében a reformátusokhoz képest egy évtizednyi késéssel jelent meg csakúgy, mint a mártírológiumi csoporthoz tartozó *Elek*.

A névcsoporthoz tartozó tulajdonságai a miskolci református és evangélikus anyagban megegyeztek abban, hogy a 19. század elején mindkét felekezetnél megállt az ószövetségi nevek gyarapodása. Elterjedt viszont abban, hogy az evangélikusoknál a leggazdagabb csoport az újszövetségi, a reformátusoknál a mártírológiumi volt. A világi neveket tartalmazó kategória mindkét felekezetben, 1837-ben jelent meg.

1807-ben tehát a miskolci evangélikusok legtöbbször újszövetségi neveket használtak, s ezt követte az ószövetségi és mártírológiumi csoport. 1817-ben a mártírológiumi nevek száma ugyanannyi volt már, mint az ószövetségié, s 1827-re a hat mártírológiuminév átvett a vezetést. 1837-ben jelent meg az új névtípus, azaz a magyar nemzeti név, s végül 1847-ben három mártírológiumi, hat újszövetségi és négy ószövetségi név volt az arány (I. III. táblázat).

A felekezeti jelleg kialakítója az evangélikusoknál a 18. században a domináns ószövetségi csoport volt. Ezt a 19. század első felében a ranglista élén álló *József* és a hozzá feljutó *Dániel* (1817-ben), *Sámuel* (1827-ben), *Mihály* (1837-ben) együtthatása teremtette meg, anélkül, hogy az egy személy viselte nevektől támogatást kapott volna.

Az újító nevek egy része a németiséghez kötődött, például 1807-ben egy ikerpár által vált a névállomány részévé a *Thomas* és *Antonius*. A két fiú közül az első az apa nevét viselte. Ugyanebben az évben magyar családok kereszteltették fiaikat a szintén újító névnek számító *Ludovicus*-ra. 1817-ben apja után egy német kisfiú kapta a *Godofredus* nevet, s szintén apja után egy magyar a *Petrus*. Az 1827-ben jelentkező *Vilhelmus* magyar nemesi névadásban szerepelt.

1837-ben a névcsoporthoz tartozó változást hozó *Gyulát* nemes *Bognár Sámuel* vásáros és *Csillag Mária* adta gyermekének. A polgári foglalkozású nemesek névalakító hatása ebben a felekezetben korábban jelentkezett, mint a reformátusoknál, ahol egy évtizednyi késéssel találtam rá példát. 1847-ben ugyanez a réteg indította útjára a *Bertalan* nevet, és egy könyvkötő gyermeke után terjedt el az *Elek*.

A névöröklés a 19. század első felében szinte azonos mértékű volt, mint a miskolci reformátusoknál. 1807-ben a fiúgyermekek ~35%-a, ~1817-ben ~28%-a, 1827-ben ~33%-a örökölt nevet kapott a keresztségben. 1837-ben a nevek ~31%-ában 1847-ben pedig ~41%-ában szerepelt e névadási indíték. S az a 18. században jellemző tendencia sem változott, miszerint az apa neve hagyományozódott át nagyobb számban (I. IV. táblázat).

A 19. század második felében újabb hullámot írt le a relatív megterheltség. Az 1857-es év hiányos volta miatt az 1851-es adatokat dolgoztam fel, amelyek szerint harminc névviselő tizenkét néven osztozott, így a relatív megterheltség 2,50 volt. 1867-ben csak huszonhat fiúgyermeket kereszteltek, akik összesen tizennégyféle nevet viseltek. A relatív megterheltség 1,92-re esett. 1877-ből mindössze tizenöt személyről és kilenc névről volt tudomásunk, így tovább csökkent a megterheltség 1,55-re. 1887-ben a huszonhat személy és tizenhat különböző keresztnév aránya 1,62 volt, amely a század végére ismét megemelkedett 2,10-re a névviselők (21 fő) és a felhasznált nevek (10 név) egyöntetű csökkenése miatt. Ezen értékek közötti hullámlás is névgazdagodást mutatott.

A nevek sorrendjében is fontos változások történtek. A század első felében vezető *József* helyére 1851-ben a *Károly* név lépett a *Lajossal* együtt. A második helyen a *János*

állt, a harmadik helyre az 1837-ben először előforduló *Gyula* került, megosztva helyét az előző évtizedek két meghatározó nevével, a *Józseffel* és a *Sámuellel*. Ebben az évben három új név jelentkezett: *Béla*, *Géjza*, *Zsigmond*. A névcsoportokat összegezve elmondhatjuk, hogy a mérleg holtpontra állt, mivel minden csoportot három-három név képviselt. Lényeges azonban az összegzésen túltekinteni, és a névcsoportokhoz tartozó nevek gyakorisági pozíciójára vetni egy pillantást. A legnépszerűbb nevek a mártírológiumi és újszövetségi kategóriából kerültek ki, a harmadik-negyedik helyen a *József*, *Sámuel*, *Mihály* ószövetségi csoport állt, ugyanakkor az újonnan megjelenő nevek közül kettő a nemzeti nevekhez egy a mártírológiumihoz volt sorolható.

1867-ben az ószövetségi nevek kisebbségbe kerültek, az öt újszövetségi, öt mártírológiumi mellett csak három volt belőlük. A nemzeti nevek közé egyetlen név, a *Gyula* tartozott. A leggyakoribb név szerepét ismét az *István* vette át, de nem volt látványos különbség a felhasznált nevek kedveltségében, s ez az állapot 1877-ben a lélekszám csökkenésével nem változott. A második helyen, de mindössze két-két névvisselővel, a *Béla* és az újonnan feltűnő *Dezső* állt. Az egy személy által viselt körében két új is szerepelt az *Emil* és az *Imre*. Az *Emil* HAJDÚ MIHÁLY (HAJDÚ 2003: 532) minősítése szerint is a 19. század közepének (1851–1870) új nevei közé tartozott, amelyet azzal egészít még ki a szerző, hogy elsősorban a városok névanyagára volt jellemző. Véleményét a fentiekkel Miskolcra nézve is igazolhatom. Az *Imre* név első előfordulása 1877-ben, valóban érdekes jelenség. Az országos rangsorban nyolcadik helyen álló név (HAJDÚ 2003: 562) a felekezetektől független összesítésben már népszerűségi hullámának első szakaszában volt, miskolci megjelenése nem magyarázható csupán országos elterjedtségével. Véleményem szerint a magyar nemzetinek tekinthető nevek fokozott kedveltsége nyitott neki új utat. S azonos azzal a jelenséggel, hogy a kevert etnikumú evangélikusoknál a magyarnak tekintett nevek kerülnek előtérbe. Így például az *Imre* nevet egy szlovák apa (*Darula György*) magyar anyja (*Szabó Mária*) házasságából született gyermek kapta, *Bélára* pedig, jóllehet már elmagyarosodott, de családneveik alapján szlovák és német etnikumhoz tartozók gyermekei kapták (apa–anya–keresztapa–keresztanya sorrendben ismertetve: *Roszik–Ducsán–Ducsán–Krecsár; Róth–Farkasovszky–Kiffer–Róth*).

1887-ben a *Gyula* vált a legkedveltebb névvé, amelynek véleményem szerint háttérében a fentebb leírt asszimilációs folyamat és a név reformkortól felfelé ívelő általános kedveltsége állt. Az előző évtizedben népszerű *Béla* továbbra is jelentkezett, noha a második helyre visszakerült a *János* és a *Pál*. 1887-ben tűnt fel az *Andor*, már az *Andrástól* elkülönült önálló névként, s bár több név közül válogattak a szülők, egyéb új név nem jelent meg.

1895-ben a *Gyula* még mindig őrizte első helyét, a *Lajos* és *Béla* három-három névvisselővel a második volt. Két eddig nem szereplő nevet is bejegyeztek az *Ernőt* és a *Rezsőt*.

A névcsoportok alakulására az 1867-es lenyomat továbbra is jellemző volt: egyre csökkent az ószövetségi nevek száma (1877-ben 2, 1887-ben 2, 1895-ben 1) az újszövetségi és mártírológiumi nevek nagyjából egyforma erőviszonyt képviseltek (1877-

ben 3 mártirológiumi, két újszövetségi; 1887-ben 5 mártirológiumi, 6 újszövetségi, 1895-ben mindkettőhöz 3 név tartozott), a s világi nevek száma is gyarapodott (l. III. táblázat).

A névöröklés a század közepén 20%-ra esett vissza, s csak a 19. század végére érte el újra a ~42%-ot. Az apa nevének áthagyományozódása továbbra is jellemző volt (l. IV. táblázat). A közösség létszámának folyamatos csökkenésével és elmagyarosodásával magyarázható, véleményem szerint, hogy e kevert etnikumú felekezetben nem mutatkozott a keresztapa névadásának nagyobb népszerűsége, holott ismeretes, a németiség körében ennek elterjedtsége.

A Szabadival való összevetés, mint korábban, így most sem mutatott egyezőséget. A Miskolcon népszerű *Gyula*, *Lajos*, *Kálmán* a somogyi település ritka nevei közé tartozott. A miskolci reformátusokhoz viszonyítva már sokkal több párhuzamos jelenséget tapasztaltam. A gyakori nevek körében mindkét protestáns felekezethnél előtérbe került a század második felében a *Gyula* keresztnév. A reformátusoknál azonban nem támogatta népszerűségi hullámát egy nyelven kívüli, etnikai asszimilációs folyamat. Mindkét közösség fogékony volt az új nevek befogadására, hiszen szinte az országos megjelenésükkel azonos időben, egyszerre jelentkezett reformátusoknál és evangélikusoknál is a *Dezső*, és egy évtizednyi késéssel követte a református előfordulást az evangélikusoknál a *Géza*, *Ernő*.

A miskolci evangélikusoknál a felekezeti jelleg úgy alakult a 19. század második felében, hogy az ószövetségi nevek csekély előfordulása mellett a mártirológiumi és újszövetségi nevek kerülnek túlsúlyba.

A miskolci evangélikusok férfi keresztnévet a következő tulajdonságok jellemezték. Általában a helyi jelleg és kevésbé a felekezeti sajátosságok tükröződtek benne. Ennek köszönhetően nagyobb egyezést mutatott a névanyag a miskolci reformátusokéval, mint más ágostai közösségével. S ez az egyezés nemcsak a felhasznált nevek körére, de változási tendenciákra (gyakoriság, felekezeti jelleg) is kiterjedt. A 18. században az etnikai eltérés miatt még mutatott különbségeket a református és evangélikus anyag, de a 19. századi asszimiláció és a névdivat is a helyi református közösség névhasználatára terelte az evangélikusok névválasztását.

4.1.2. Női keresztnévek

A miskolci evangélikus női nevek gyakorisági sorrendjét a 18. század közepétől a IX. táblázat foglalja össze.

1745 és 1750 között csakúgy, mint a férfiaknál egyetlen miskolci gyermeket kereszteltek erre a vallásra. A kislánynak a *Maria* újszövetségi nevet választották a szülők. Névöröklést sem az anyáról sem a keresztanyáról nem lehetett kimutatni.

1751-től 1775-ig 24 leánygyermeket 8-féle névre kereszteltek. E szerint átlagosan egy nevet 3 személy viselt. A gyakorisági lista első helyén a *Mária* állt. E középkorból áthagyományozódó egyházi név, vallási szempontból semlegesnek minősült, helyi kedveltségét ez segíthette elő, hiszen a felekezetektől független országos ranglistán is

csupán 7% körüli volt részesedése a névhasználatból (HAJDÚ 2003: 401). A gyakorisági sorrendben a második, a protestáns preferenciájú *Susanna* volt, amelyet a szintén protestáns *Éva* követett. Két névviselővel a negyedik helyen állt a mártirológiumi *Catharina* és *Rosina*¹⁸, s egy-egy személyt neveztek *Annának*, *Barbarának*, *Clarának*. Vagyis a névállomány magját a középkor kedvelt nevei adták: *Maria*, *Catharina*, *Anna*, *Clara*, amelyekhez nagy és átlagos megterheltségüként a vallási preferenciát hordozó nevek kapcsolódtak: *Susanna*, *Eva*. A névanyag észak-keleti vonását a *Barbara* határozta meg, etnikai jellegét pedig a *Rosina* mutatta, amelyet először német édesanyja után kapott.

Az egyházi névcsoporthoz a mártirológiumi nevek voltak túlsúlyban (4 név), s az ószövetségi és újszövetségi alcsoportnak egyaránt 2-2 tagja volt. A névöröklés a megkeresztelték felére terjedt ki: 6 gyermek az édesanyja nevét vitte tovább, 4 a keresztanyját, és két esetben azonos volt az anya és keresztanya neve.

1787-ben a nevek relatív megterheltsége 1,85 volt, mivel a 13 gyermeknek 7 név közül válogattak. A gyakorisági sorrend élére a *Susanna* állt, s a korábban legkedveltebb *Mária* már csak egy kislány nevéként szerepelt. A *Susannát* a sorban a *Catharina*, *Esther*, *Julianna* követte, s egy gyermek viselte a *Maria*, *Rosina*, *Theresia* neveket. Három új név jelentkezett: az ószövetségi *Esther*, az újszövetségi *Julianna* és a mártirológiumi *Theresia*. Az egyházi névcsoporthoz arányát azonban az új nevek nem befolyásolták: 3 mártirológiumi, 2 ószövetségi, 2 újszövetségi nevet foglaltak magukba. Az *Eshter* egyszer választott név volt, egy esetben pedig keresztanyjáról örökölt, a *Julianna* úgyszintén egyszer választott másszor anyjáról örökölt volt. *Theresiára* egy nemesi család sarját keresztelték.

Ebben az évben mindössze 3 keresztelekor kapott a gyermek örökölt nevet, kétszer a keresztanyját és egyszer az édesanyját.

A század utolsó évtizedében, 1797-ben a felhasznált nevek köre nem bővült (7), csupán az elnevezettek száma emelkedett (19). A relatív megterheltség így 2,71-re változott. A legkedveltebb név továbbra is a *Susanna* volt. Ugyanannyi névviselővel az átlagos megterheltségük közé tartozott a *Barbara*, *Julianna*, *Maria*. S egy személyt neveztek el *Clarának*, és egy gyermek kapta a névállomány egyetlen új nevét a *Sophiát*. Ez utóbbit édesanyja után kapta a gyermek, s vele a mártirológiumi névcsoporthoz 4 név tartozott. Az újszövetség alcsoportnak 2, az ószövetségének 1 tagja volt.

A 19 gyermekből 8-an édesanyjuk nevét kapták a keresztségben, s más névöröklési tendencia nem is mutatkozott ebben az évben.

A 18. századból ismert adatok alapján a miskolci evangélikusok női névhasználatára csakúgy, mint etnikai összetételükre a kevertség a legkifejezőbb szó. Nem érvényesült benne olyan erős felekezeti jelleg, mint a református női nevekben, ugyanakkor nem mondható, hogy nem volt protestáns jellege a névanyagnak. A *Susanna* és a hozzá társuló *Éva*, vagy *Esther* ebben a rendkívül kicsiny közösségben képes protestáns színezetet adni a névhasználatnak, mivel a gyakori nevek körében fordultak elő. De ugyanannyira meghatározta az etnikai kötöttség is a neveket.

¹⁸ Elfogadom azt a véleményt miszerint a *Rosina* nem becézés, hanem rokon neve a *Rosa*, *Rosaliának* (FEKETE 1991: 37), és KARÁCSONY (Im: 90) alapján a mártirológiumi nevekhez soroltam.

Összehasonlítva anyagomat a Vizmentéhez tartozó Szabadi névállományával azt tapasztaltam, hogy mindkét névsorban a *Susanna*, *Eva* ószövetségi nevek voltak jelen, de míg Miskolcon ezek gyakoriak, Szabadiban ritka nevek voltak. A borsodi forrás tehát tükrözött felekezeti jelleget, a vízmentei nem. Mindkét településen előfordult *Rosina*, de csak a miskolcira állíthatom bizton, hogy a betelepült németesség terjesztette el. Azt mondhatjuk, hogy a települések névanyagában inkább az etnikai vonás hasonlít – jóllehet nem azonos területről érkeztek a betelepülők –, mint a felekezeti jelleg. Azt is érdemes megfigyelni, hogy a protestáns preferenciájú nevek választása Miskolcon valóban választás volt, mivel az *Éva* 3 előfordulásból egyszer sem, az *Esther* két előfordulásból egyszer volt örökölt név, míg a *Susanna* 15 előfordulásából csak 5-ször jelentkezett a névátörökítés indítéka. A 20 eset kétharmadában, véleményem szerint, tudatos volt a protestáns név választása, s ezt az elgondolásom erősíti az is, hogy bár a Bibliában kevés ószövetségi női név van, mégsem valamely más, hanem a miskolci reformátusok körében is megjelenő neveket választották a miskolci evangélikusok is.

A 19. század első feléből származó adatokat együtt elemeztem tekintettel a közösség kis létszámára és az egyes évtizedekben azonos jelenségekre, minimális változásokra.

A 19. század első feléből vizsgált években, 1807-ben, 1817-ben, 1837-ben és 1847-ben amint azt a relatív megterhetségi adatok is mutatták (3,20; 2,30; 3,25; 2,88;2,44) névállományt inkább az állandóság, mint a névgazdagodás jellemezte. 1807-ben 32 gyermeknek 10 név közül válogattak, 1817-ben ugyanennyi nevet használtak fel 23 kislány elnevezésére. 1827-ben 39 névviselő 12 különböző néven osztozott, 1837-ben 26-ra csökkent a gyermekek száma, a felhasznált nevek pedig 9-re. S végül 1847-ben a bejegyzett női nevek száma nem változott, csupán a megkeresztelt leányok voltak kevesebben, összesen 22-en.

1807-ben a legkedveltebb női név a *Susanna* volt. A *Maria* állt a második helyen s a *Julianna* a harmadik volt, amelyet két névviselővel a *Catharina*, *Elisabetha* követett. A *Carolina*, *Judith*, *Theresia*, *Rosina* neveket egy-egy kislánynak adták a keresztségben. Amint látható a 18. századi kiindulópontom alig tért el a 19. század végi állapot. A *Susanna* és *Julianna* helyzete nem változott, ugyanúgy a *Catharina*, *Theresia*, *Rosina* megterheltsége sem, csupán a *Mária* népszerűsége növekedett az 1797-es 3. helyéhez képest.

Négy új nevet hozott az új század a *Rosaliát*, *Elisabethát*, *Carolinát* és *Judithot*. A *Judith* vallási preferenciájú név volt, s az ószövetségi névcsoportot erősítette, míg az *Elisabetha*, amely a középkorból hagyományozódó kedvelt nevek egyike volt, az újszövetségeket. A *Carolina* a mártírológiumi névcsoporthoz tartozott a *Rosalia* a világihoz. A *Rosalia*, *Rosina* névrokonság motiválta azt a névválasztást, amelyben a gyermek *Rosalia* nevet kapott, az édesanyja pedig *Rosina* volt.

1807-től 1837-ig a gyakorisági sorrendet a *Susanna* vezette, s egyeduralmát 1847-ben törte meg a *Julianna*. A *Susanna*, *Julianna* váltakozását a reformátusoknál is láthattuk, e felekezetről azonban nem e két név között dőlt el az első vagy a második hely sorsa, tehát nem a két név vetélkedésén volt a hangsúly, hiszen időről időre más nevek is szerepeltek a *Susanna* mögött. 1817-ben az *Anna*, *Johanna*, *Julianna* és a *Mária* 3

névviselővel egyaránt a második volt, 1827.-ben a *Julianna* egyedül állt a *Susanna* mögött, 1837-ben megelőzte az *Ersébet*, így a harmadik helyre szorult a *Julianna*, míg végül 1847-ben a legkedveltebb névvé vált. E változás csakúgy, mint a reformátusoknál a felekezeti jelleg megszűnésével fonódott össze. Az amúgy sem erős protestáns jelleget az evangélikus női neveknek a *Susanna* nagy megterheltsége és az egyes évtizedekben mellette megjelenő vallási preferenciájú nevek adták. 1807-ben ilyen volt *Judith*, 1827-ben az *Esther*, s 1837-ben ismét a *Judith* tűnt fel. A felekezeti jelleg gyengeségét az is mutatta, hogy a *Susanna*-hoz társuló ószövetségi neveket egy, legfőljebb két személy viselte, valamint 1817-ben nem is fordult elő.

Mindezek fényében megállapíthatjuk, hogy a 18. századi evangélikus női nevekre még jellemző protestáns jelleg a 19. században fokozatosan gyöngült, mígnem a *Susanna* hangsúlyvesztésével meg is szűnt.

Az észak-keleti sajátosság, azaz a *Barbara* helyzetének alakulása következő képet mutatott. A 19. század első évtizedében nem jelentkezett a névanyagban, 1817-ben 2 előfordulásával, 1827-ben 3-mal átlagosan megterhelt névnek számított. 1837-ben kimaradt a felhasznált nevek köréből, míg 1847-ben másik – a reformátusoknál jellemző – alakváltozatában *Borbálaként* fordult elő. A 19. század első felében tehát meghatározó eleme volt a miskolci névhasználatnak.

Az egyes évtizedek újonnan megjelenő nevei nemcsak a névállomány felfrissüléséről gondoskodtak, hanem megítélhetjük őket a szerint is, hogy az egyházi névcsoportok alakulását befolyásolták-e, követték-e a divathullámokat, vagy nem; mutattak-e etnikai vagy társadalmi kötöttséget. 1817-ben egyetlen új név fordult elő a *Johanna*, amely első megjelenésekor a gyakori nevek közt szerepelt. A 18. században még nemesi névnek minősítette KARÁCSONY (KARÁCSONY 1961: 99) Ám a 19. század eleji Miskolcon átlagos polgári családok lányait keresztelték erre a névre. Motivációját tekintve csupán egy esetben viselte keresztanyja után a gyermek. 1827-ben ismét egy újabb névvel gazdagodott a felhasználható nevek köre, az *Amaliával*. E világi eredetű nevet *Michaelis Stemling* és *Maria Teper* adta leányának, akinek keresztszülei is németek voltak: *Georgius Bertl* és *Susanna Brettschneider*. 1837-ben is csak egy újító név fordult elő, amely az egyházi csoporton belül a mártírológiumi nevekhez tartozó *Jozefa*. E törvénytelen gyermeket édesanyja, *Fröhlich Jozéfa* után nevezték el. Az új név így ismét a németiséghez kötődött. 1847-ben viszont egy már elmagyarosodott családban (*Röck-Boros*) született meg az egyetlen, névhasználat szempontjából újító nevű kislány, *Matild*.

A megjelenő új nevek egy része etnikai kötöttséget mutatott, más része a nemesi nevek köréből került át a polgári rétegbe.

Az egyházi névcsoportok arányára a 19. század elején a mártírológiumi nevek dominanciája volt a jellemző, amelyeket számban az újszövetségiek, majd az ószövetségiek követték. Ez az arány vizsgált időszakomban végig jellemző maradt (l. III. táblázat.), egyedül 1827-ben szerepelt azonos mennyiségű név (3-3) az új- és ószövetségi alcsoportokban, de a mártírológiumiak ebben az évben is vezettek 5 névvel.

A névadás névörökítő motivációja 1807-ben a vizsgált 32 név felére terjedt ki. Az anya nevét vitték tovább a legtöbben (8 gyermek), a keresztanyáét 6-an és egybeesett anya

és keresztanya neve 2-szer. Ez a megoszlás volt a jellemző 1817-ben és 1827-ben is. 1817-ben 7 kislány az édesanyja nevét kapta, 2 a keresztanyját, s nem volt egybeesés. 1827-ben újból 7 gyermeket kereszteltek az anyja nevére, 4-et a keresztanyjára és 2 egybeesést találtam. 1837-ben viszont a keresztanyjáról származó nevek átmenetileg nagyobb arányban fordultak elő: 6-an kapták ilyen módon nevüket, míg az édesanyjáról csak 4-en és ismét 2-szer volt azonos anya és keresztanya neve. A következő évtizedre visszaállt a század eleji rend: 4 kislány az anyja után, 1-et keresztanyja tiszteletére neveztek el.

Kontrollanyagom tükrében a miskolci evangélikus női keresztnevek a következőképpen festettek. A legkedveltebb nevek a miskolci református női nevekkal azonosak voltak, és eltértek a Szabadira jellemző *Katalin*, *Erzsébet*, *Anna* sorrendtől. A *Barbara* ~ *Borbála* népszerűsége mindkét településen a 4.-5. helyre rangsorolt, ez eltért a Borbála fejlődésének HAJDÚ (HAJDÚ 2003: 582) által bemutatott földrajzi jellemzőitől. A miskolci névanyagot az 1830-as évek végéig jellemezte a felekezeti vonás, a vízmentei települését nem. Szabadi névhasználatát a lakosság számának növekedése kedvező módon befolyásolta, míg a miskolci kicsiny közösség neveit csak egy-egy név frissítette fel. De ezek az új nevek: *Carolina*, *Johanna*, *Amália*, *Matild* Szabadi névanyagában nem jelentkeztek.

A 19. század második felében a nevek relatív megterheltsége hullámzó volt (1,70; 3,09; 1,36; 2,87; 1, 58). A század elejéhez viszonyítva azonban gazdagodás jellemezte a névhasználatot. A születések száma (17, 34, 15, 23, 19) csökkent az egyes években, csakúgy, mint a felhasznált neveké (10, 11, 11, 8, 12).

1851-ben a század első felében még második-harmadik helyen álló *Mária* volt a legkedveltebb név, ugyan nem kiugró névviselővel (4). A *Terézia* és *Zsuzsanna* követte a gyakorisági sorrendben 3-3 személy neveként. A többi keresztnév csak egyszer fordult elő, így a korábban népszerű *Julianna* is. Mivel az első és második helyen állókat csupán egy névviselő választotta el, ezért nem csoda, hogy 1867-ben a *Mária* mellé felzárkózhatott a *Zsuzsanna*. A második helyre pedig, egy félig-meddig új név került a *Júlia*. „A Júlia nevet a nép a Julianna változatának tartotta a legtöbb vidéken, noha elfogadott anyakönyvezhető név volt.” (HAJDÚ 1974: 40) A *Júlia* vizsgálatom idején hivatalosan már két különböző név volt, azt azonban hogy a névhasználók nyelvi tudatában a két név különválasztása milyen fokon állt, nehéz megítélni, mivel 1867-ből csak *Júlia*, 1877-ből csak *Julianna* adataim voltak. A szétválás legbiztosabb megnyilvánulásának az 1887-es forrást tartom, amelyben mind a két név előfordult.

1877-ben aligha beszélhetünk gyakorisági listáról, mivel a neveket egy vagy két személy viselte. Az így élre kerülő nevek a *Maria*, *Zsuzsanna* mellett két új név a *Gizella* és *Paulina* volt. A következő évtizedben az *Ilona* már határozott előnnyel vette át a vezetést a *Máriától*, s a *Julianna*, *Zsuzsanna*, az *Anna* után a negyedik helyen álltak. Míg a század végen a reformátusok névhasználatához hasonlóan az *Erzsébet* tört az élre, amelyet szorosán követett a *Mária*. S a *Zsuzsanna* egy névviselővel az utolsó helyre szorult. A század második fele tehát a korábban népszerű *Zsuzsanna* és *Julianna* háttérbe kerülését eredményezte, amelyhez a *Zsuzsanna* esetében a vallási meghatározottság hiánya, a *Julianna* esetében a *Júlia* ~ *Julianna* szétválása is hozzájárult.

A névállomány evolutív fejlődését – mint a szókincs egészére jellemzően – az új nevek bekerülése és a régiek kihullása adta. Újnévként jelentkezett 1851-ben a *Magdolna* újszövetségi név egy átlagos iparos családban. Az egyre erősödő római katolikus névhasználat hatásának tekintem a megjelenését, mivel e katolikus preferenciájú név a miskolci római katolikusok körében meghatározó volt. 1867-ben az előző évtizedekhez képest sok új név fordult elő: a már korábban, más összefüggésben elemzett *Júlia*, az *Etelka*, *Ilona*, *Lujza*, *Paulina*, *Vilhelmina*, *Vilma*. Három irányvonalat lehetett megfigyelni az újító nevekben: egy részük asszimilálódó vegyes etnikumú családban jelent meg, vagy a társadalmi perifériához kötődött, és itt volt mérhető először a vasúthoz kapcsolódó új polgári réteg névmegújító hatása.

A vegyes etnikumú szülők asszimilációs törekvése és újító szándéka mutatkozott meg a *Julia* (szülők: *Haramcsek–Dorch*, *Steiner–Kiffer*, *Barcsák–Bogár*, *Polnis–Bíró*) és az *Etelka* nevekben (szülők: *Ruzsinszky–Rajz*). Az *Etelka* másik viselője *Szénfy Gusztáv* ügyvéd és *Solymossy Amália* gyermekeként látta meg a napvilágot, keresztszülei *Dóczy Gedeon* és *Illés–Braun Mária* voltak. Korábbi izraelita kutatásaim alapján minősítettem az *Etelkát* az asszimilációs szándék képviselőjének, mivel ebben a családban az apa eredetileg izraelita vallású zsidó volt, aki áttért a feleség vallására, de az anyakönyvben már új vallásán szerepelt. Párhuzamba állítható e névválasztás azzal a jelenséggel is, hogy az izraeliták előszeretettel és elsőként használták a magyar nemzeti neveket.

A társadalmi perifériához tartozó leányanyák, már korábban is láthattuk, hogy különleges neveket választottak gyermeküknek, vagy saját idegen nevüket örökítették tovább. Ez utóbbi hozadéka a névállományban a *Paulina*, a névviselő édesanyja ugyanis német származású volt.

S végül, az újonnan megnyíló vasúti szárnyvonal hatását érezte a névadásban az *Ilona*, *Júlia*, *Luiza*, akiknek apja vasúti lakatos, mozdonyvezető, vasúti esztergályos volt. Az 1877-es első előfordulású *Gizellát* egy törvénytelen kislány és egy átlagos magyar iparos család lánya viselte, az *Irének* nevezett gyermek apja német származású volt (*Trillhaas Henrich*), s *Izabella* szülei sem biztos, hogy született magyar evangélikusok voltak, ismét csak korábbi izraelita kutatásaim alapján *Krausz Gusztáv* vélhetőleg áttért felesége *Budik Krisztina* vallására. E feltételezés az izraelita felekezetben népszerű *Izabella* név választásával még inkább alátámasztható.

1887 csak egy új nevet hozott, a *Margitot*, amely a reformátusoknál és evangélikusoknál egyszerre jelent meg. Egy német szolgáló törvénytelen gyermeke kapta e nevet az evangélikusoknál. A század utolsó újítása a *Gabriella* volt. Néhány régi név ugyanakkor kikopott a használatból például az 1850-es évektől a *Katalin*, *Rosina* 1880-as években a *Borbála*.

A névcsoportok arányai a 19. század második felében hullámzó képet mutattak. Az egyházi névcsoporton belül a század első felében kialakult mártírológiumi dominancia nem maradt meg, 1851-ben, 1867-ben, 1887-ben és 1895-ben is az újszövetségi nevek szerepeltek többségben. Az ószövetségi nevek legkevesebb előfordulása azonban változatlanul jellemző volt. S a világi nevek is hullámzó fejlődést mutattak (l. III. táblázat).

A névöröklés irányváltása alapvetően a keresztyánról örökölt nevek nagyobb arányát hozta. Ez a változás, amint a számok is mutatják fokozatosan ment végbe. 1851-ben az anyáról és keresztyánról származó nevek egyaránt 4-szer fordultak elő, azonosság nem is volt; 1867-ben 5 anyai név, 10 keresztyáni név és 1 egybeesés volt, 1877-ben csak öt anyáról vett nevet és kétszeri egybeesést tartalmazott az anyakönyv; míg 1887-ben az anya nevét 3 a keresztyánját 5 gyermek vitte tovább és 1-szer azonosság fordult elő. A század végén 3 kislányt neveztek el az édesanyja után, 4-et a keresztyánya tiszteletére.

Szabadi neveivel való összevetés után megállapíthatjuk, hogy az *Erzsébet* előretörése mindkét névállományban jellemző, de Miskolcon csak a század végén vált vezető szerepűvé. Ott korábban a *Mária* előzte meg. A *Júlia* ~ *Julianna*, különválása és különösen az új polgári réteghez kötődő nevek nem jelentkeztek Szabadiban.

Az evangélikus női nevekre a felekezeti sajátosság, újító nevek és névöröklés szempontjából az alábbi jellemzőket tapasztaltam.

1. Már a 18. század végén is csak gyenge protestáns jelleg hatotta át az evangélikusok névhasználatát, amelyet a nagy és közepesen megterhelt vallási preferenciájú nevek biztosítottak. A 19. század elején az élen álló *Susannához* nem társultak gyakori ószövetségi nevek, így annak elsőségvesztésével a felekezeti jelleg is megszűnt. E folyamatot az egyházi névcsoportok alakulása is jól mutatta: az ószövetségi nevek a legkisebb részesedéssel szerepeltek a 19. században, amelynek első felében a mártírológiumi nevek, másodikban az újszövetségiak kerültek többségbe.

2. A névállomány megújítása egyfelől a betelepült idegenekhez kötődött: *Rosina*, *Theresia*, *Amalia*, *Irén*, *Vilhelmina*, a társadalmi periférián élőkhez: *Jozefa*, *Paulina*, *Gizella*, vagy az új polgári réteghez: *Júlia*, *Ilona*. Az etnikai hatást tükrözve nagyszámban fordult elő közöttük divatos germáneredetű név, de megjelent egy magyar nemzeti név is: *Etelka*.

3. A névöröklés átlagosan a 18. században a kereszteleseknek közel felére terjedt ki, míg a 19. században ~ 40%-os volt. A 18. században és a 19. század első felében az anya neve jelent meg nagyobb számban, ezzel szemben a század második felében a keresztyánya nevének átörökítése hódított. A névöröklés egy bizonyos típusa kifejezetten a német etnikum asszimilációs szándékát mutatta, amikor a kettős keresztnévű szülő egyik nevét kapta a gyermek, alkalmazkodva a közösségben általánosan használt névformához. Például 1768-ban anya: *Anna Susanna*, gyermeke: *Susanna*, 1817-ben anya: *Maria Anna*, gyermeke: *Maria*.

4.2. Több keresztnév

Az előforduló több keresztnévet a X. táblázatom mutatja, amely vastagon szedett elemei a szülőről, illetve dőlten szedett részei a keresztszülőről öröklött neveket is mutatja.

Az ágostai evangélikusoknál az első kettős keresztnév 1762-ből származott és egy kislány viselte. A névszerkezet mindegyik eleme motivált volt, az *Anna Susanna*

kombináció első tagjában a keresztanya, másodikban az anya neve élt tovább. 1763-ban jelent meg az első férfi kettős keresztnév: *Joannes Daniel*, s 1764-ben már mindkét nemnél jegyezték be kettős neveket: *Anna Rosinát* és *Carolus Sigismundust*. *Anna Rosina* édesanyja is ezt a kettős keresztnévet viselte, míg a férfi kettős keresztnévből csak a *Sigismundus* volt apáról örökölt elem. Mind a négy gyermek szülei német betelepülők voltak, így az evangélikusoknál e névtípus elterjedése etnikai kötöttséget mutatott.

1787-ben egyetlen kettős keresztnév sem fordult elő, míg a következő vizsgált évben, 1797-ben csupán egy kislányt kereszteltek *Anna Charlottára*. Újfent egy német család gyermeke kapott kettős nevet, akinek az édesanyja szintén több nevű volt (*Anna Maria*), s keresztanyját is *Annának* hívták, így a gyermek első neve az öröklődés szempontjából kétszeresen is motivált volt.

A több nevűség ritka előfordulását az is magyarázta, hogy a többi miskolci felekezetek közül csak a római katolikusok viseltek ebben az időben kettős neveket, másfelől az evangélikusoknál ez a nyelvi minta idegenekhez kötődött. A betelepülő németek azon része, akikben erős volt az asszimilációs törekvés, egyetlen utónevet választottak gyermeküknek, amely beilleszkedett a miskolci magyar evangélikusok névhasználatába (*Schubert Gustav* és *Waldmann Francisca* fia *Stephanus* lett).

1807-ben két férfit és egy nőt illeltek kettős névvel. *Fridericus Carolus* német származású volt, *Christianus Joannes* viszont magyar nemes, *Theresia Anna* úgyszintén magyar, de átlagos polgári család gyermeke. A 19. század újdonsága tehát, a több keresztnév használatában, hogy egyszerre terjed át a magyarságra ez a névhasználati sajátosság több társadalmi szinten. Csak *Christianus Joannes* viselt öröklődő nevet, méghozzá a *Joannest* kapta keresztapja után.

1817-ben mind a nőknél, mind a férfiaknál gyarapodott e névtípus. *Fridericus Wilhelmus* teljesen német családból való volt, míg *Joannes Eduardus* magyar apától és német anyától származó gyermeket kereszteltek, *Abraham Samuel* pedig magyar családban született. A kettős keresztnévek átterjedésének módját e néhány adat nagyon jó mutatja. A német etnikumhoz tartozók a germán neveket kapcsolták össze, míg az elmagyarosodó családokban a magyarságra jellemző és germán név egyaránt előfordulhatott. S érdemes egy pillantást vetni arra, hogy a magyar családban a vallási preferenciájú neveket társították.

Ugyanebben az évben 6 kislány kapott kettős keresztnévet, s közülük kettőt *Emilia Johannának* neveztek. A nevek egybeesése véleményem szerint tudatos választás következménye, mivel az egyik névviselő egy nemes leánya volt, a másik egy tehetős görög kereskedőé, aki felesége vallására kereszteltette gyermekét. Az evangélikus névállományban mindkét elem újító jellegű volt, de a görögkeletiben a *Johanna* már előfordult. Így a *Johanna* elterjedését az evangélikusoknál a görögkeleti névhasználat hatási is elősegítette.

Clara Carolinára, *Hermina Elisabethára*, *Theresia Elisabethára* nemesi gyermekeket kereszteltek, míg *Susanna Carolinára* egy polgárlányt. Amint látjuk az első neveken nem fordult elő egyezés, s a gyakoriság minden szintjéről válogattak a szülők, hiszen a *Susanna* a legkedveltebb, a *Theresia* egy névviselőjű volt, ugyanakkor a *Clara* az

előző évtizedben fordult elő, a *Hermina* pedig sem a 18. sem a 19. század névegyedei között nem jelentkezett.

A második keresztnév azonban csak az *Elisabethára* és *Carolindra* korlátozódtak, amelyek a névállomány részesei voltak.

Csupán a polgári származású szülők adtak öröklődő nevet leányuknak, a *Susannával* az édesanya nevét vitte tovább a gyermek.

1827-ben mindössze egy fiúnak és egy lánynak adtak több nevet. Az előforduló férfinév: *Ludovicus Carolus*, azt mutatta, hogy e névtípus a szlávásra is áttért, még pedig német keresztszülő választásával. A női név: *Anna Susanna Theresia*, az első hármas keresztnév volt, amelyet egy „medicina doctor” adott gyermekének. Az elemek egyike sem volt motivált, s gyakoriságukat tekintve az *Anna* 1817 második kedvelt neve, a *Susanna* az évtized legmegterheltebb, a *Theresia* nagy megterheltségű név volt.

1837-ben ismét a magyar társadalmi elithez tartozó professzor és egy nemzeti gyógyszerész adott gyermekének kettős keresztnévet. *Adolf Sámuel* apja professzori címe mellett a *Tudós* ragadvány nevet is viselte, s fiának első névként az evangélikus névhasználatban nem szereplő germán nevet adta, amelyhez a saját keresztnéve kapcsolódott. *Lajos Herman*, magyar keresztaja után viselte első nevét amely a névállománynak már eddig is eleme volt, a *Herman* germán név, viszont utalt a szülők német származására (*Wachter János Gottlob, Szaltzer Constantina*). A névhasználat kiegyenlítődését mutatta e példa, amikor is a germán kettősneveket a magyar keresztszülő névöröklése alakította át.

Az egyetlen kettős keresztnévű nő: *Paulina Alexandra* a meglévő névegyedektől eltérő névkombinációt kapott.

A következő évtized férfi kettős neve az *Imre Mátyás* és *Károly Gyula* volt. Mindkét név első tagja öröklődött, az *Imre* keresztajáról, a *Károly* apjáról és keresztajáról. A második elemek közt feltűnt az első magyar nemzeti név: *Gyula*, amely a névegyedekben már 1837-ben megjelent. S azt is érdemes megfigyelni, hogy csakúgy, mint a névegyedeknél, itt is asszimilációs törekvést mutatott, hiszen magyar apától, német anyától született a gyermek.

Az öt női kettős keresztnévet négy polgár és egy nemes adta lányának. A nemesi származású, vegyes etnikumú család (magyar apa, német anya) *Emma Idára* kereszteltette gyermekét, tehát a névhasználat szempontjából újító germán nevekett kapcsoltak össze. *Ilka Erzsébet, Mária Zsuzsanna, Mathilda Amália* névviselői magyar származásúak voltak, s utóneveik közül csak az *Ilka* volt újító. Míg a szláv (*Plánka–Hluda*) szülők közkedvelt *Mária Magdolna* névkapcsolatot választották leányuknak.

A 19. század közepén, 1851-ben a magyar polgári családban előforduló kettős keresztnév egyik eleme sem volt azonos, vagy motivált: *Kálmán Dániel, Lajos János*. A névállományban csak névkombinációban előforduló *Kálmán* mellé egy felekezeti preferenciájú nevet társítottak, míg a másik névben két gyakori elemet kapcsoltak össze.

A két női név első tagja azonban megegyezett: *Erzsébet* (egy személy viselte névegyedként), s a hozzá illesztett *Mária* a leggyakoribb név volt. A másik kettős

keresztnevet, az *Erzsébet Teréziát* az anya és a keresztanya nevének átörökítése határozta meg.

A következő évtizedtől egyre többen választottak gyermeküknek több nevet. 1867-ben már négy férfi és négy nő viselt ilyen névtípust, 1877-ben 6 fiú és 9 lány, a század végén pedig 8 fiú és 8 lány.

1867 férfi nevei a *Béla István*, *Julius Adeodatus*, *Rezső János* és *Sándor Gyula* voltak. Egyetlen név sem öröklődött, és egyetlen azonos utónevet sem találtam. Az első névkombinációban az előző évtized újító nevéhez a hatvanas évek leggyakoribb nevét illesztették, a *Rezső János*ban szintén újító volt az első elem és a gyakorisági sorrend második helyén állóval kapcsolták össze, míg a *Sándor Gyula* mindkét tagja egy-egy személy neve volt a névegyedek kötött. A *Julius Adeodatus* nemcsak latinos formájával, hanem etnikai kötöttségével is eltért a többitől, hiszen egy szláv mérnök – aki maga is kettős nevet viselt – adta gyermekének. S ezzel ismét fel kell vetni, a vasúti kolónia (nagyobb részük a Vasúti telep néven bejegyzett városrészben élt) név frissítő szerepét, hiszen a négy névből két névadó vasúti mérnök, illetve *Rezső János* apja vasúti lakatos volt. A kettős nevek használatának társadalmi kiszélesedését az is mutatta, hogy negyedik névviselő, *Sándor Gyula* törvénytelen gyermek volt.

Az ugyanebben az évben adott női nevek egyike: *Ilona Josepha*, szintén a vasút miatt ide települő, vélhetően már elmagyarosodott németektől származott, csakúgy, mint a lányuknak *Júlia Zsuzsanna* nevet választó *Glatz–Schwechter* család. A két másik megkeresztelt: *Julia Ilona* és *Szeréna Magdolna* magyar polgári családból valók voltak. A névkombinációban előforduló *Szeréna* az evangélikus felekezet női névegyedei között a vizsgált két évszázadban nem is jelent meg, az *Ilona* és *Júlia* 1867 újító nevei voltak, míg a többi a törzskeresztnevekhez tartozott.

1877-ben 6 férfi kettős keresztnév szerepelt. Az első nevek között a *Kálmán* kétszer fordult elő, míg a *Béla*, *János*, *Miklós* egyszer. Ismét azt tapasztalhattam, mint más névegyedeknél, hogy egy név korábban jelentkezett névkombinációban, mint a névegyedek között. Erre most a *Kálmán* mutat példát, amelyet névegyedként, csak 1887-ben regisztráltam. Ám az is érdekes, hogy mindkét előfordulása nem magyar etnikumhoz kötődött, *Kálmán Alajos*ra a német *Schwarz–Hachstock*, *Kálmán János*ra a szláv *Zurik–Plavka* család kereszteltette gyermekét. Mindkét név második tagja öröklött elem volt. A német névadási szabálynak megfelelően az *Alajos* a keresztapáról származott, míg a szláv névkombinációban a *János* az apáról vett név volt. A magyar polgári családokban előforduló *Béla Lajos*, *János Sándor*, *Miklós András* a névállományak már meglévő tagjaiból kombinálódtak. S elsőször fordult elő az a társítás, amikor az apa neve mellé az anyanevének férfi párját választották, ezt a típust az *István Emil* képviselte, akinek az édesanyját *Emiliának* hívták, s így mindkét szülő nevét továbbvitte a gyermek.

Az egyetlen hármas keresztnévet: *Ábrahám János Vilmost* nemesi származású személy viselte. E kombinációban a vallási preferenciájú *Ábrahám* névhez nagy megterheltségű és a keresztapáról származó tagok kapcsolódtak.

Ugyanebben az évben 9 női kettős nevet jegyeztek fel, amelyek első tagjaként kétszer jelentkezett az *Ilona* – az előző évtized új névegyede –, s egyszer fordul elő az

Anna, Gizella, Johanna, Margit, Piroska, Szidónia, Vilma. Újító közülük a *Margit* és *Szidónia* volt, az egyetlen anyáról származó pedig az *Anna*. A második nevekben a *Teréz* fordult elő kétszer, s a *z Erzsébet, Gizella, Magdolna, Borbála, Emilia, Johanna, Róza* egyszer. Viszont három név is öröklődött, az *Erzsébet* anyáról, a *Magdolna* keresztanyáról, és *Teréz*nek hívták a gyermek édesanyját és keresztanyját. A második elem öröklődése olyan családokban fordult elő, ahol legalább az egyik szülő német volt. S ismét jó példát láthatunk arra, hogy a vegyes etnikumú családokban fokozottan jelentkeztek a magyar nemzeti nevek, amelyet a *Piroska* Emília is képviselt.

1887 férfi kettős nevei feltehetően elmagyarosodott – a gyermekek számára választott nevekben erős asszimilációs szándékot kifejező – vegyes etnikumú családokból származnak. A magyar ősi neveket felvonultató kettősnevek mellé helyezett családnevek mutatják legjobban e jelenséget: *Árpád László (Polacsek–Schneider)*, *Gyula György (Dzurányi–Steinhausz)*, *Kálmán Barna (Károlyi–Mazer)*, *Kornél Dezső (Danielis–Kaizer)*, *Lajos József (Grosz–Sohlmann)*, *Zoltán Gyula (Schuster–Szaubner)*. A magyar polgári családban adott *Ferencz Pál*, és a nemesi származású *Lénárd Dániel* nevében a nemzeti öntudatra ébredés nem tükröződött. A névöröklés is fokozottabban jelentkezett mind az első, mind a második nevekben (l. X. táblázat).

A 9 női kettősnévben 5 név mutatott hasonló etnikai kötöttséget: *Aranka Paula, Emma Lujza, Helena Anna, Mária Anna, Paulina Emilia*. A fennmaradó neveket egy törvénytelen gyermek (*Mária Theresia*), egy vasúti alkalmazott lánya (*Irén Margit*) és két átlagos polgári család sarja (*Erzsébet Julianna, Mária Emma*) viselte. Az első tagként leggyakrabban *Mária*, az évtized nagy megterheltségű neve fordult elő, míg másodikként az *Anna*, amely a gyakorisági sorrendben közvetlenül a *Mária* mögött állt. Az első nevekben kétszer a keresztanya egyszer az anyaneve öröklődött és egy esetben volt azonosság, míg a második nevekben ugyanez a tendencia magasabb számokkal jelentkezett.

1887 egyetlen hármas keresztnévét egy nemesi nő viselte. Az *Alice Anna Izabella* kombináció második tagja a keresztanya, míg harmadik tagja az anya neve volt.

A század utolsó évtizedében egyre elterjedtebbé vált e névtípus. 1895-ben a 8 kettős férfinév mellett 2 hármas keresztnévet is bejegyeztek. A hármas keresztnév elterjedését és társadalmi kiszélesedését az is mutatta, hogy már nem nemesek, hanem egy királyi albíró és egy kereskedő fiai kapták a *Lajos Mihály Rezső* és *Pál Ferencz Lajos* neveket. A kettős kombinációkat csak iparosok, mesterek és leányanyák gyermekei között találtam meg. Az első névként legtöbbször a *Lajos* fordult elő legtöbbször, amely a névegyedek között a második volt a gyakorisági sorrendben. A névhasználat frissítéséről az *Ödön, Oszkár* gondoskodott. Míg a második nevek variációja olyan nagy volt, hogy nem találtam azonos neveket, újítót viszont igen: *Arnold, Viktor*. Az első nevekben háromszor a keresztanya neve élt tovább, s csak egyszer az apáé, míg a második tagokban csupán egyszer fordult elő egy keresztapáról származó.

A 8 női kettős név mellett 2 hármas is szerepelt. A szülők foglalkozási megoszlása hasonló volt a férfiakra: *Márta Mária Eszter* apja királyi törvényszéki bíró volt, míg *Margit Anna Ilonáé* vonatvezető. A kettős keresztnévek közül csak a *Mária*

Lydiát adták egy földbirtokosnő gyermekének, a többi polgári családokhoz kötődött. Az első nevekben a *Mária* fordult elő legtöbbször, a második utónevekben nem volt azonosság. Az első nevekben mindössze két keresztyánról vett fordult elő, a második tagban a *Sarolta*, *Lydia* anyáról származott a *Rozália* keresztyánról. Két név frissítette fel az első neveket: *Blanka* és *Márta*, s egy, a *Sarolta*, a második tagokat.

Ebben a felekezetben a több keresztnév használata egyfelől követte a reformátusoknál tapasztaltakat, másfelől eltér attól. Követte, amennyiben itt is a kettős vagy hármas keresztnév tagjaiban korábban jelentkeztek az újító nevek, mint a névegyedekben. Követte, hiszen a társadalmi kiterjedése a több keresztnévnek hasonló volt: a hármas nevet a polgári elit és a nemesség kezdte először használni, amikor a kettős keresztnév már a társadalom minden rétegére (törvénytelen gyermekekre is) kiterjedt. S eltért, amennyiben az első kettős keresztnév német etnikumú családokhoz kötődtek, s ebből következően jellemző névkombinációk árulkodtak az etnikumokról. S eltért, amennyiben a magyar nemzeti nevek használatát – itt csakúgy, mint a névegyedekben – az asszimilációs szándék vezérelte.

5. Római katolikus felekezet

5.1. Névegyedek

5.1.1. Férfi keresztnév

A római katolikusok keresztnéveinek szinkrón metszeteit a XI. táblázat tartalmazza. Az első születési anyakönyvi bejegyzés 1717-ben keletkezett, amelyben *Andreas Tóth* és *Helena Tóth* kereszteltette fiát *Andreasra*, kinek keresztaja *Adamus Ujvári alias Adam Meszes*, kereszanyja *Catharina* volt.

A század első két évtizedében alig néhány miskolci fiúgyermek szerepelt a mindsenti templom anyakönyvében, így 1717–1725-ig együttesen ismertetem az adatokat. Az első megkeresztelttel együtt az említett kilenc évben összesen huszonhat fiú tizenegy néven osztozott. A nevek relatív megterhetsége 2,36 volt. Öt fiút kereszteltek *Michaelre*, négyet *Andreasra* és *Joannesre*, hármat *Franciscusra*, *Georgiusra*, kettőt *Stephanusra* és egy-egy személy kapta az *Adamus*, *Jacobus*, *Josephus*, *Mathias*, *Simon* neveket. A gyakorisági sorrend tagjai közt nem volt kiugróan kedvelt név, ez a lista – ahogyan azt a reformátusoknál is tapasztalhattuk – nagyfokú hasonlóságot mutatott a felekezetektől függetlenül összeállított országos gyakorisági sorrenddel (HAJDÚ 2003: 386), csupán az egy személy által viseltek körében találtam országosan ritka neveket pl. *Adamus*, *Jacobus*, *Simon*.

A névcsoportok eloszlása szerint a legtöbb név (5) újszövetségi volt, alig kevesebb az ójszövetségi (4) és a legkevesebb (2) a mártírológiumiak száma ebben az időben. Az ószövetségi nevek előkelő helyét a középkorban kedvelt *Adamus*, *Michael* áthagyományozódása és betelepülő német családokban népszerű *Jacobus*, *Simon*

együttesen eredményezték (SEIBICKE 1982: 133–40). A 26 gyermek közül 5 örökölte az édesapja nevét, egy a keresztaapját, és egy esetben az apa és keresztaapja neve azonos volt. Motivációs szempontból a ritka nevek voltak a legbeszédesebbek. Az *Adamus* nevet 1719 első szülöttjeként egy ikerpár férfi tagja kapta (*Adamus* és *Eva*), a *Jacobus* pedig apáról öröklött. *Simonra*, *Martinus Hartmann* "szüles germanus" kereszteltette gyermekét, így elmondható, hogy ez, a névállomány szempontjából újító keresztnév a németek által jelent meg a római katolikus közösségben. Más etnikumhoz köthető nevet nem találtam, holott a XII. táblázat jól tükrözi a Felekezet, nyelv és etnikum fejezetben is leírt etnikai kevertséget.

A 18. század első negyedében választott nevek nagy része – újból megerősítve B. GERGELY PIROSKA nézetét (B. GERGELY 2003: 12) – a miskolci római katolikusoknál is a középkorból hagyományozódó keresztnév volt.

1725 után már nagyobb mennyiségű adat szerepelt évenként is, így a feldolgozás az korábban vizsgált felekezeteknek megfelelően tízéves periódusokban történt.

1737-ben tizenhárom miskolci fiút kilencféle névre kereszteltek. A nevek relatív megterheltsége 1,44 volt. A leggyakoribb nevet, a *Joannest*, mindössze hárman viselték és egy-egy személy a következőket: *Adamus*, *Franciscus*, *Ignatius*, *Josephus*, *Laurentius*, *Michael*. Két új név jelentkezett ebben az évtizedben: a mártírológiumi névcsoporthoz tartozó *Ignatius* és *Laurentius*. Velük együtt a névcsoportokban változás indult el: az újszövetségi nevek vezető helyzete megszűnt. Három név tartozott a mártírológiumiak és az ószövetségiak körébe, az újszövetségihez kettő. A névöröklés ennek az évnek a tanúsága szerint is ritka volt, a tizenhárom fiúból ketten kapták keresztaapjuk nevét, egy gyermek az apját, egy esetben megegyezett apa és keresztaapja neve. Az *Adamus* ebben az évtizedben is egy ikerpár: *Adamus* és *Franciscus* egyik tagja által vált a névállomány részévé. A két névnél középkori kedveltségükön túl sem lehetett más névadási indítékot kimutatni, mivel egyik sem a naptári ünnepnapra esett. Etnikai kötődése egyetlen keresztnévnek volt az *Ignatiusnak*, e katolikus preferenciájú nevet *Rougini Czimbalmos* „zingarus” adta gyermekének

1747 nem sok változást hozott a felhasznált nevek, vagy a gyakorisági sorrend tekintetében. A tizenöt személy kilenc néven osztozott, a relatív megterheltség 1,66 volt. Mindössze egy új név jelent meg az újszövetségi *Philippus*. Mégis az egyházi névcsoportokban óriási változás állt be: ismét növekedett az újszövetségi keresztnévek száma: 5 újszövetségi, 2 mártírológiumi és 2 ószövetségi név alkotta az egyes kategóriákat. A névöröklés mértéke az előző évtizedekéhez hasonló volt (l. IV. táblázat).

A helyi sajátosságok megállapítása érdekében összevettem a 18. század első felét más települések keresztnéveivel.

Gödöllő szintén katolikus lakosainak 1722–1750 közötti névhasználata Miskolcétól csak az egy személy által viselt nevek körében mutatott eltérést (RAÁTZ 1996: II/298). Ilyen nagyarányú egyezést csak a Vízmentéhez tartozó toponári anyagtól vártam, mivel e település római katolikusainak etnikai kevertsége szinte azonos volt a miskolciakéval.

A gödöllői, toponári és miskolci források összevetéséből nem választható ki egy-egy a településre vagy a felekezetre jellemző név mivel mindhármát az országos listához való hasonlóság jellemezte (HAJDÚ 2003: 389).

A század második felében a nevek relatív megterheltsége – a századra jellemző módon, azaz a névállomány elszürkülésének megfelelően – folyamatosan növekedett. 1757-ben 2,69, 1767-ben 3,80, 1777-ben 4,40, 1787-ben 3,31 és végül 1797-ben 5,06 volt. Mindezt a névviselők létszámának gyarapodása ($35 > 57 > 66 > 63 > 76$ fő) és a felhasznált nevek szinte változatlan száma (13, 15, 15, 19, 15 név) eredményezte.

A gyakorisági sorrend élén továbbra is a *Joannes* állt, helyzetét csak a *Josephus* veszélyeztette. A 18. század első feléből áthagyományozódó nevek sorát mindössze egyetlen név törte meg, az 1757-ből először adatolt *Antonius*. E mártírológiumi név harminc évvel később a harmadik legkedveltebb névvé vált, s ugyan a század végen veszített népszerűségéből, továbbra is közepesen megterhelt név maradt (l. XI. táblázat).

Az egyes évtizedek anyagát szinte csak az egy személy által viselt nevek különböztették meg. 1757-ben jelentkezett először az *Emericus*, *Ferdinandus*, *Gabriel*, *Martinus* és a már korábban említett *Antonius*, 1767-ben a *Daniel*, *Géza*, *Ladislaus*, *Samuel*, 1777-ben a *Petrus* és *Wilhelmus*. 1787-ben sok eddig elő nem forduló nevet kaptak a gyermekek, ezek az *Aloysius*, *Carolus*, *Elias*, *Vincensius* voltak, 1797-ben viszont csak kettőt, az *Adalberthust* és *Alexiust*. Az új nevek nem a korábban megjelenők kiszorításával kerültek be a használatba, hanem a meglévők körét kiegészítve.

Az 1767-es adatokban szerepelt egy figyelemre méltó keresztnév, a *Géza*. A magyarnak tekintett neveket a nemzeti öntudatra ébredés keltette életre 19. század első felében. A *Géza* név választását e jelenség korai megnyilvánulásának tartom, s ebben megerősít az is, hogy az anyakönyvező a következetes latin névalak-használat ellenére az édesapát is magyaros formában *Mátyásnak* jegyezte be, ugyanakkor az anyát és a keresztszülőket latin alakváltozattal. Nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy egy mesterember fia viselte ezt a nevet, mintegy fél évszázaddal korábban jelezve, azt a folyamatot, amelyben a névmegújítást éppen a magyar nemzeti nevek használatával vette át a polgárság a nemességtől.

Szintén 1767-ből való a *Samuel* keresztnév, amelyik több szempontból is felhívja magára a figyelmet. Egyfelől a hetvenes és nyolcvanas években növekedett meg a népszerűsége és közepes megterheltségű névvé vált. Másfelől a vizsgált korszak ószövetségi neveivel (*Daniel*, *Elias*, *Adamus*) együtt egy nyelven kívüli: társadalomtörténeti folyamat névtani tükröződései voltak. Amint azt a Településtörténeti vázlatban is megírtam több evangélikus család tért át az 1760-as évektől római katolikus vallásra. Az 1767-es és 1787-es anyakönyvek nagy hiányossága, hogy nem tüntettek fel erre vonatkozó adatokat. Így csak az 1777-es forrásban tapintható ki e folyamat. A 66 megkeresztelt fiúgyermekből 27-nél volt ki mutatható lutheránus szülő vagy keresztszülő. A *Daniel* előfordulásánál és a *Samuel*-nél négy esetből háromszor szerepelt a "lutheran" bejegyzés. Az említett nevek a nyolcvanas évekből származó ószövetségi *Eliasszal* és *Adamusszal* együtt véleményem szerint a kényszerű felekezetváltás és burkolt hitmegőrzés névtani megnyilvánulásai voltak.

Megerősíti elgondolásomat az, hogy a névcsoportok alakulásában is jelentkezett ez a vallásváltási hullám. A 18. század első felében az ószövetségi nevek száma csökkenni kezdett a mártírológiumi csoport stagnálása és az újszövetségi névcsoport hirtelen változása mellett. E folyamattal ellentétben a század második felében emelkedett az ószövetségi keresztnévek száma (l. III. táblázat). A legkiemelkedőbb értéket 1787-ben érték el (5 ószövetségi név állt a 9 mártírológiumi és 5 újszövetségi mellett), s ebben az évben a *Joannest* felváltotta a gyakorisági lista első helyén a *Josephus*. A név élre törése két oldalról is megközelíthető. Egyfelől a *Josephus* név választása a színlelt vagy valós vallásváltás tudatos kifejezése amennyiben e név az ellenreformáció óta növekvő népszerűségű és katolikus preferenciájú. Másfelől a *Josephus*, immáron más bibliai alakhoz kötve a miskolci református közösség legkedveltebb neve volt abban az időszakban, amikor a névdivat a katolikusok körében ugyanerre a helyre a *Joannest* emelte. S e tekintetben a *Josephus* név választásában a protestantizmushoz való kötődés is kifejeződhetett. Úgy gondolom, a két folyamat együtthatása eredményezte a név áttörését a másodikról az első helyre. Ugyanakkor a középmezőnyben a *Michael*hez felzárkózott a *Samuel*, valamint az egy személy által viselt nevek között megjelenő ószövetségiek (*Elias*, *Adamus*) együttesen szinte protestánsba fordították át a felekezeti jelleget. A század végre azonban lezárult ez a folyamat: a *Joannes* visszakерült az első helyre, nem jelentkeztek újabb ószövetségi nevek, a *Samuel* egy személy által viseltté vált. 1797-ben már a mártírológiumi csoporthoz tartozott a legtöbb név (7), öt újszövetségi és három ószövetségi szerepelt mellette.

E „protestáns hullám” mindössze negyven év alatt bontakozott ki és zárult le, így a hagyományos. 25 évenkénti vizsgálati periódusokban nem lett volna mérhető. Pedig e jelenség névtani tekintetben különös bizonyító erővel bír: igazolja, hogy a protestáns felekezeti jelleg kialakításában nem elsősorban az ószövetségi nevek túlsúlya, hanem a gyakorisági sorrendben elfoglalt pozíciójuk és tömörszerű viselkedésük játszott a fő szerepet.

Változást hozott a névöröklésben is a 18. század második fele. Míg a század elején ritka volt a keresztnév továbbadása, 1857-től egyre nagyobb tért hódít ez az indíték. 1757-ben a 35 névviselőből 10 apáról, 3 keresztapáról, és egy gyermek egy mindkettőről is kaphatta a nevét. 1767-ben az 57-ből 17 gyermeket apáról, 8-at keresztapáról neveztek el, 1777-ben 66-ból 10 fiú vitte tovább az apja és 7 a keresztapja nevét, s egy esetben volt egybeesés. A következő évtizedben csökkenés mutatkozott a keresztapáról vett nevek körében, s helyette az apáról származóké növekedett 15-re, ebben az évben a vizsgálatban 63 személy szerepelt. A század végére azonban közelített egymáshoz a két csoport: 20-an viselték apjuk nevét és 13-an a keresztapjukét, s 4 esetben volt névazonosság a szülők és keresztszülők között. A félévszázados áttekintés tehát jól mutatja, hogy alapvetően növekedett az öröklődő nevek száma, s a típusok részarányait tekintve gyarapodott a keresztszülőről származó csoport (l. IV. táblázat).

A 18. század második felében nemcsak a névviselők vallásváltása, de etnikai összetétele is megmutatkozott a névanyagban. A római katolikusoknál következetesen alkalmazott latin névalakváltozatok lényegében elmosták az etnikai különbségeket. Csak a

származási hely megjelölése, vagy a családnévvel együtt vizsgált keresztnév alapján lehetett etnikai jelleget kimutatni. Ilyenek korábbi példái, vagy a 18. század második feléből származó *Ferdinandus* (1757-ből) és a *Jacobus* (1787-ből) nevek, amelyek német családokban jelentek meg elsőként.

Előfordult az is, hogy a keresztszülő volt német, akinek nevét örökölte a gyermek, vagy tiszteletükre a németség körében elterjedt nevet kapott, holott a szülők más etnikumhoz tartoztak. Ez utóbbi csoportba sorolható az 1777-ben bejegyzett *Wilhelmus* és az 1797-ben először előforduló *Adalberthus*. RAÁTZ JUDIT hasonlóképpen német hatásnak tekinti az *Adalbert* és *Ferdinánd* elterjedését a gödöllői anyagban (RAÁTZ 1996: I/58).

Szláv etnikai kötődést azonban nem találtam a korszakban. Vizsgálat alá vontam az 1747-től előforduló összes *Joannes Nepomuk* nevű gyermeket, mert ahogyan azt más kutatók is leírták a *Joannes Nepomuki* megkülönböztetése és második névvé válása (RAÁTZ 1996: 53), majd önállósulása (FÜLÖP 1990: 71) főként a szlávok körében jelentkezett. Miskolcon azonban a *Nepomuk* nem jutott el a második név szintjére, s nem vált önálló névvé sem. Ha kezdetben volt is szláv kötődése a 18. század második felére elvesztette, ezt bizonyítják a más etnikumhoz tartozó e névre kereszteltek adatai is. Például 1757-ben a német *Ferdinand* és *Hennica Bánholczerin* keresztelte gyermekét *Joannes Nepomukra*. A név a naptári névadáshoz és nem etnikumhoz kötődött Miskolcon.

A fentiekől eltérően, az alakváltozatokban mégis tetten érhető egy szláv példa: *Joszeff*. Az 1767-es anyakönyv tartalmazta a *Josephus*, *Joseph* alakváltozatok mellett szereplő *Joszeff* nevet, amely a római katolikusok következetesen használt latin névformái miatt ritka jelenségnek tekinthető.

Összevetve a 18. század második felében Miskolcon, Gödöllőn és Toponáron előforduló keresztnéveket, a „protestáns hullám”-hoz tartozó nevek kivételével a települések anyagai nem mutattak jelentős eltérést. A római katolikusokra jellemző nevek közül (HAJDÚ 2003: 547) az *Antal* mindhárom településen azonos kedveltségű volt, sőt a gödöllői és miskolci egy személy által viselt nevek körében is sok az egyezést találtam: *Ferdinand*, *Gabriel*, *Adalbert*. Az egész 18. századi miskolci római katolikus névanyagra kiterjeszthető az a megállapítás, amelyet HAJDÚ csak a század első feléről írt le. „A XVIII. század első felében azt tapasztaljuk, hogy nemcsak szürkül, hanem egységesül is a névállomány. A leggyakoribb nevek esetében legfőljebb a harmadik helyre kerülők között vannak különbségek. Nagyjából kialakul mindenütt az egész országra jellemző *János*, *István*, *Mihály* sorrend, s csak néhol bontja meg ezt a *Ferenc*, *György* vagy *Pál*, északon *András*.” (HAJDÚ 2003: 408)

A 19. század legnagyobb változása a római katolikus gyülekezet életében az új egyházközség megalapítása volt 1828-ban. A névhasználatra ez az esemény kevésbé hatott, hiszen nem új terület csatolódott a felekezet hatáskörébe, amely új neveket hozhatott volna, hanem a meglévő terület vált ketté, s kezdetben mindkét kerületben azonos papok működtek, akik ugyanolyan hatást gyakoroltak mindkét közösség névválasztására. A század első felében a lélekszám alakulása csak a természetes szaporulat változását követte és a felhasznált nevek száma, gyakorisága sem mutatott külső behatást (I. XIII. és XIV.

táblázat). Következésképpen a 19. század első felének keresztnéveit a két kerület forrásainak összegzésével mutatom be (l. XV. táblázat).

Számokban mérve a század első fele a következőképpen festett. 1807-ben 17 néven osztozott a 74 megkeresztelt fiúgyermek, a nevek relatív megterhetsége az előző évtizedhez hasonlóan magas volt: 4,35. 1817-ben az aránypár alig változott: 4,09, azaz 86 személynek 21 névből választottak. A két kerület egyesített adatai szerint 1827/28-ban 150 fiút kereszteltek meg és 23-féle nevet jegyeztek be az anyakönyvekbe, így a relatív megterhelés 6,52-re emelkedett. A következő évtizedben a születések száma csökkent (86), a felhasznált neveké viszont alig változott (20), így a megterhelés a század elején mért szintre esett vissza: 4,30-re. 1847-ben tovább csökkent a relatív megterheltség 3,20-re, amelyet 64 keresztelt és 20 felhasznált név aránya eredményezett.

A gyakorisági lista vezető nevei az egyesülés előtt és után sem mutattak változást. Az első helyért továbbra is a *Josephus* vetélkedett a *Joannessel*, csakúgy, mint az előző században, s két évben: 1807-ben és 1847-ben a *Josephus*nak sikerült is megszereznie a vezető pozíciót. De míg a 18. században a *Josephus* élre törése a vallásváltás és a katolikus preferencia együtthatásának jele volt, a 19. században nem volt összefüggésbe hozható más külső folyamattal. A vizsgálat ugyanis azt mutatta, hogy az egyházi névcsoportok arányában a 18. század utolsó évtizedéhez képest nem történt változás: a mártirológiumi csoport vezetett (l. III. Tábla). Eloszlásosukat tekintve, pedig nem alakult ki a közepesen megterhelt nevek körében ószövetségi tömb, s nem jelentkeztek az újonnan előforduló nevek körében sem ószövetségek. A *Josephus* népszerűsége általánosan növekvő kedveltségével volt magyarázható.

1807-ben a felhasznált 17 névből 15 a múlt század hagyatéka. Így a gyakorisági lista első hét helyén a középkor legkedveltebb nevei álltak, s az előző század újító nevei közül csak a már korábban említett *Antonius* tudott ritka névnél magasabbra jutni. A 18. század második felében megjelenő új nevek (*Aloysius*, *Carolus*) nem estek ki ugyan a névrendszerből, de csak egy személy viselte őket. Két új név jelentkezett 1807-ben a *Bernardus* és *Ludovicus*. Mindkettőt magyar szülők gyermekei viselték. A neveknek több mint egyharmada öröklött név volt. 16-an viselték az édesapjuk nevét, 7-en a keresztapjukét és 3 esetben azonos volt a keresztapa és apa neve. Első ízben találok olyan névadással e közösségben, ahol az anya keresztnévének (*Josepha*) férfi változatát kapta a gyermek. Más névadási indítékok nem jellemezték ezt az évet. Az új nevek a mártirológiumi nevek számát növelték 8-ra, gyarapodott az újszövetségi névcsoport is, egyedül az ószövetségek száma csökkent (l. III. táblázat).

1817-ben a gyakori nevek körében apróbb névmozgások történtek csupán. Az *Andreas* népszerűsége újból növekedett: a harmadik helyre lépett ismét, ám hasonló ingadozást korábban is mutatott. E belső névmozgás azonban összefüggésbe hozható az *András* név észak-keleti régióra jellemző általános kedveltségével (HAJDÚ 2003: 384-409). Négy új név jelent meg ebben az évben: *Eduardus*, *Henricus*, *Nicolaus*, *Thomas*, amelyek közül három mártirológiumi és egy újszövetségi volt. A névcsoportok alakulásában az előző évtized jellemzői mutatkoztak 1817-ben is. A mártirológiumi nevek fordultak elő

legnagyobb számban (9), azt követte az újszövetségi csoport (7 névvel), s a legkevesebbszer (5) az ószövetségi nevek szerepeltek.

A korábbi forrásokban a közösség névhasználata szempontjából újító nevek etnikailag motiváltak voltak és elsősorban e betelepült németiséghez kötődtek. A 19. század azonban változást hozott e tekintetben, mert az újítás már kevésbé etnikumhoz, mint társadalmi ranghoz volt köthető. A példák jól bizonyítják, hogy nem a 18. századi anyakönyvek bejegyzési szokásai (a szülők pontos foglalkozását csak ritkán jelölték, csak társadalmi állásukat, származásukat jegyezték fel) tartottak görbe tükröt elém. 1817-ben a négy új név közül csupán egy etnikailag motivált a *Henricus: Joannes Müller* és *Catharina Murányi* gyermekének neve, akinek keresztszülői *Bertrand Künszler* és felesége *Künszler*. A további három fiú szülei magyar nemzetiségűek, de az alsóvárosi katolikus földművesektől eltérő és megbecsült foglalkozást űztek (*Thomas* apja molitor, *Eduardusé* sutor) vagy megvetett személyek voltak (*Nicolaus* egy leányanya gyermeke).

1817-ben már a keresztnemeknek pontosan a fele öröklött név volt. A 43 névöröklési estből, 26 név apáról, 14 a keresztapáról és 3 névazonosságból származott. Egyetlen fiú ikerpár született: *Georgius* és *Adamus*, az elsőszülött az apja nevét örökölte, a második neve ily módon nem motivált, de fölöttébb érdekes, hogy az *Adamus* egyetlen névviselővel ismét egy ikerpár tagjaként jelent meg e névállományban. S mivel fiúk novemberi születésűek és keresztelésűek, az *Adamus* választásában a naptári névadást is kizárhatjuk. Véleményem szerint inkább e névnek az a vonatkozása volt meghatározó, hogy a Bibliában egy másik névvel együtt szerepelt, így ha nem is az *Évát* választották mellé, mégis kifejezett egy másik névvel való összetartozást. A névadási indíték szempontjából fordulatot mutatott a *Joannes Nepomuk* is. Korábban megállapítottam, hogy az 1747-től jelentkező név a 18. század végén bizonyosan a naptári névadást követte, 1817-ben azonban az év különböző hónapjaira esett az 5 előfordulás, s mellettük előfordult a *Joannes Evangelista* is egy rangosabb családban (dominus, hajdu). Mindezekből arra következtetek, hogy nem a naptári névadás, hanem a keresztségben a gyermeknek választott védőszent határozta meg a bejegyzett névformát. Nézetemet alátámasztja, hogy a nevek magyar és szláv családokban is előfordultak. A században egyre ritkult a hasonló bejegyzések száma: Alsó-Miskolcon az 1817-es bejegyzést csak 1847-ben követte újabb, amikor is a 8 *Joannes*ből csak 1 kapta meg a *Nepomuki* jelzőt (szülők: *Klinka János*, *Rétay Rozália*, keresztszülők: *Ronkovitz Pál*, *Megyeri Franciska*), majd 1887-ben egy gyermek volt a 11 *János*nak elnevezetből *Nepomuki*, az „kinek apja Kittlitzből való mester”. Az ugyanolyan etnikai összetételű Felső-Miskolcon nem került bejegyzésre a *Joannes* jelzője, így kizárhatjuk a szláv etnikai meghatározottságát a névnek.

1827/28-ban az összesített adatokban a számszerű növekedés mellett a megterhelt nevek körében egy érdekes jelenség mutatkozott. A gyakorisági sorrend negyedik helyére került a *Carolus* keresztnév, amely 1787-ben jelent meg és haladt nagy léptekkel felfelé. HAJDÚ (HAJDÚ 2003: 369) megjegyzi, hogy a név népszerűsége a 19. században nőtt meg, de 19. századi eleji kedveltségét kontrollanyagaimmal összevetve is miskolci sajátosságnak vélem. Toponáron a ritka nevek körébe tartozott a név, Gödöllőn pedig csak 1826–50-ig terjedő időszakban vált népszerűvé (ötödik volt a gyakorisági sorrendben). Mindezekből

arra következtetek, hogy e név kedveltsége a század első negyedében miskolci sajátosság és a protestáns felekezetek, különösképpen az evangélikusok hatása. Párhuzamba állítható e névtani jelenség a Településtörténeti részben megírtakkal, az evangélikusok római katolikus egyházfelügyeletével.

Az összesített anyagban előforduló 23 névből az előző évtizedekben 20 már megtalálható volt. A 3 új névből az *Albertus* teljes alakjában, azaz *Adalberthus*ként már előfordult 1797-ben, az önálló névvé vált rövid alak azonban csak 1827/28-ban jelentkezett. Szintén első előfordulású ebben az anyagban a *Florianus* és *Rudolphus*.

Az egyházi névcsoportok közül ugrásszerűen növekedett a mártírológiumiak száma 12-re, a többi csoport szinte változatlan maradt: 7 újszövetségi és 4 ószövetségi név volt. Az újonnan használatba vett nevek mind a mártírológiumiak közül kerültek ki.

Etnikai motiváció egyiknél sem jelentkezett, de a társadalmi helyzetüket áttekintve, hasonló eredményre jutottam, mint az előző évtizedben. A *Florianus* egy molnár és egy leányanya gyermekének neve volt, *Rudolphus*nak egy katolikus–lutheránus vegyes házasságból született fiút neveztek. A két személy által viselt *Adamus* keresztnév mindkét esetben ikerpárok nevéként fordult elő: *Adamus* és Eva, *Adamus* és *Carolus*. S ez utóbbi név párban a *Carolus* apáról öröklött név. Szintén ikrek névadásában jelentkezett a már korábban említett *Floriánus* a *Barbarával* együtt. A 150 névből 56 név öröklött. Ebből 32 apáról vett név 17 keresztapáról, és 6-szor esett egybe az apa és kereszta neve.

1837-ben először fedezhetem fel különbségeket a két kerület névanyagában. A legszembeütőbbek az ejtést követő írásváltozatnak minősülő névalakok voltak, amelyet azzal magyarázhatunk, hogy a két plébánián már nem azonos papok működtek. Az *István* és a *Ferentz* írásváltozat következetesen Felső-Miskolcon fordult elő, míg az *István*, *Ferencz* csak Alsó-Miskolcon. Az *Aloysius* latin névalakot a felső-miskolci plébános megtartotta, noha ebben az időszakban már magyarul folyt az anyakönyvezés, amelynek megfelelően az alsó-miskolci anyakönyvben *Alajos*ként szerepelt ugyanaz a név. A másik különbség, hogy az összes újító név: *Agosten*, *Siga* az alsó-miskolci plébánia területéről származott.

Az élmezőnyön az újabb tíz év sem változtatott: a *János* volt a legkedveltebb név, azt követte a *József*, a harmadik helyen pedig két név osztozott az *István* és az *András*. A *Carolus* negyedik helyéről egy másik feltörekvő név a *Lajos* szorította le. Szinte tankönyvből vett példa e keresztnévnek a miskolci római katolikusoknál befutott pályája, amely „1831 után a György helyét foglalta el az első tíz név között” az országos felmérés szerint (HAJDÚ 2003: 579). Saját anyagomban 1827/28-ban fordult elő először, majd 1837-ben valóban maga mögé utasítva a *Györgyöt* a negyedik leggyakoribb név volt.

A névcsoportok eloszlásában nem történt jelentős mozgás az előző évtizedhez képest. A mártírológiumi nevek száma továbbra is 12 volt, az újszövetségeké 5-re, az ószövetségeké 3-ra csökkent. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy míg a korábban vizsgált protestáns közösségek névhasználata élénken reagált a reformkor új neveire, különösképpen a magyarnak tekintett nevek jelentek meg az 1837-es forrásokban, addig a római katolikusoknál még nem volt nyoma ennek a hatásnak.

A névöröklésről elmondható, hogy a 86 megkeresztelt közül 19 gyermek az apja nevét örökölte, 8 a keresztaapját és csupán egy esetben egyezett meg az apa és keresztaap neve. 1837-ben mindössze két ikerpár született *József* és *András*, *Mihály* és *Borbála*, az utóbbi párban a fiú apáról örökölt nevet kapott. Ebben az évben tapasztaltam először olyan névátörökítést, amelyben a keresztaanya csak asszonynéven volt feltüntetve, és a gyermek a keresztaanya férjének nevét vitte tovább, tehát a gyermek *Ferencz* lett a keresztaanya *családnév* + *Ferenczné* névszerkezete után. Ilyen névöröklést a későbbiekben is tapasztaltam, elsősorban akkor, amikor a keresztaanyán kívül nem volt másik keresztszülő bejegyezve. Az 1837-ben újonnan megjelent nevek egyikénél különös névadási indítékot fedeztem fel. Az egyik *Agosten* név viselőjének apja az ágostai hitvalláshoz tartozott. A másik *Agosten* nevű gyermek szülői magyar vendégfogadósok voltak. A *Siga* nevet pedig az tette érdekessé, hogy első előfordulásával egy rövidült becéző alakváltozat jelent meg a teljes név helyett. A viszonylag fiatal ritka neveket ismét társadalmilag az átlagból kiemelkedő vagy frissen betelepült nem magyar családok erősítették meg a névhasználatban. *Eduardra* kereszteltette fiát előbb egy magyar piszkátor majd egy szlovák rézműves *Dvorszky János* és *Drinyevszky Mária* (keresztszülői *Drinyevszky János* és *Dvorszky Teri*).

1847-ben a *József* vált a legkedveltebb névvé megelőzve a *Jánost*. Az *András* megtartotta harmadik helyét, követte őt az *István*, s a korábban népszerű is *Lajos* osztozott a negyedik helyen a *Ferencz*cel és *Györggyel*. Ritka névnek minősült az *Antal*, *Pál*, s egyetlen személy viselte az *Ágoston*, *Bertalan*, *Ferdinánd*, *Gábor*, *Gusztáv*, *Imre*, *Kálmán*, *Károly*, *Mihály*, *Péter*, *Sámuel* nevet. Utóbbiak között újonnan szerepelt a *Bertalan*, *Gusztáv*, *Kálmán*. A reformkor új nevei egy törvénytelen gyermeknél jelentkeztek először, akit keresztaapja után *Gusztávnak* neveztek. A névcsoporthoz alakulása ezzel új irányt öltött, mert megjelent a világi kategória. Figyelemre méltó azonban, hogy nem a nemzeti nevek egyikével indult el az új névcsoporthoz útja.

Itt a század közepén a mártírológiumi nevek tábora volt a legnépesebb 9 névvel, az újszövetségi csoport követte 6 névvel. Az ószövetségi keresztnévek száma 1847-ben 4 volt, a világi névcsoporthoz 1. Az újonnan megjelenő nevek a *Gusztáv* kivételével mártírológiumi nevek voltak, amelyet a század első ötven évére nézve tendenciaként határozhatunk meg.

Ebben az évben emelkedett a névöröklés aránya, mert a 64 megkereszteltből 28 örökölt nevet viselt. 19-en az édesapjuk nevét, 6-an a keresztaapjukét vitték tovább és 3 esetben egyezett meg apa és keresztaap neve.

A 19. század első felének miskolci sajátosságaira a kontrolcsoportokkal való összevetés világított rá leginkább. Csakúgy, mint a 18. században a három település anyagában több az azonosság jelentkezett, mint a különbözőség. A múlt századra jellemző nevek uralták továbbra is a gyakorisági listát, s csak árnyalatnyi eltérések mutatkoztak a nevek belső mozgásában. Az *András* kedveltsége –az észak-keleti régió sajátosságainak megfelelően –1801–25 között Miskolcon magasabb volt. A harmadik leggyakoribb név volt, s ebből a pozíciójából a következő huszonöt évben sem veszített. Ugyanakkor Gödöllőn és Toponáron közepesen megterheltnak, vagy ritkának számított ez a név.

Helyi sajátosságként értelmezhetjük, hogy a *Mihály* Miskolcon 1801 és 1825 között nem volt olyan népszerű (7. helyen áll), mint a két kontrolltelepülésen. 1826-50-ig Toponáron és Gödöllőn is a 3. leggyakoribb névvé vált, ugyanakkor Miskolcon az 1827/28-ban a hetedik volt, 1837-ben az ötödik, s 1847-ben mélyrepüléssel az egy személy által viseltek körébe zuhant. A *Károly* pályája hasonló ívet írt le Gödöllőn és Miskolcon, bár vizsgált településemen magasabbra jutott fel a gyakorisági listán, amelyet országos népszerűsége és a miskolci evangélikusok felekezeti kapcsolata egyaránt táplált.

A 19. század második felében ugyanolyan értékek között ingadozott a relatív megterheltség, mint a század első ötven évében. 1857-ben a 148 névviselő 25 néven osztozott, így a relatív megterheltség 5, 92 volt. A következő évtizedben a keresztek számának csökkenése (124 személy) és a felhasznált nevek gyarapodása (26 név), kisebb megterheltséget eredményezett (4,77). 1877-ben a lélekszám általános gyarapodása a római katolikusoknál is jól mérhető volt, 133 fiút született, akiknek 31-féle név közül válogattak. A relatív megterheltség így valamelyest tovább csökkent: 4, 29-re. A nevek körének kiszélesedése azonban csak kis mértékben előzte meg a létszámgyarapodást, ezért a megterheltség csökkenése lelassult, 1887-ben 3,91 volt. A 129 újszülöttnak 33 névből válogattak. 1895-re pedig e felekezethez tartozók köre oly mértékben bővült, hogy a keresztek száma 175-re nőtt, ugyanakkor kevesebb nevet használtak, mint korábban (29 név), így még a korszak elején mérténél is magasabbra: 6,03-ra hágott a relatív megterhelés.

A század első felében csak alakváltozatokbeli eltéréseket láthattunk a két római katolikus kerület névanyagában. A század második felében már az első három név gyakoriságában is mutatkozott különbség. 1877-ben az alsó-miskolci kerületben a *Gyula* volt a harmadik gyakori név, míg Felső-Miskolcon továbbra is az észak-keleti régióban jellemző *András* állt ezen a helyen. A *Gyula* a század végéig megtartotta helyzetét. Ugyanakkor az *András* a következő évtizedben még előbbre jutott, mivel az *Istvánnal* együtt e név a második helyen osztozott. 1895-ben viszont már csak egy személy viselte, s ezt a kerületet is meghódította a *Gyula*, igaz itt csak az ötödik lett. A különbség hátterét ismét csak a településtörténet világíthatja meg. A felső-miskolci plébánia (l. IV. térkép) a városnak azon a részén helyezkedett el, ahol többségében földművesek, szőlőművesek, és csak néhány polgári foglalkozású (molnár, szabó, kereskedő, ács) személy lakott. Az Alsó-város és Mindszent viszont a városba befutó kereskedelmi utak mentén épült ki, közelebb esett a vasúthoz. A városba betelepülő gyári munkások és vasúti alkalmazottak nagy arányban telepedtek le az Alsó-városban, és csak ritkán a Felső-városban. A század végén azonban kiegyenlítette e jelenséget a Felső-városba betelepülő nagyszámú vasgyári munkás. Minthogy azonban nincs egyéb különbség a két kerület névanyagában így a korábbiaknak megfelelően együtt mutatom be a keresztnéveket, de kitérek majd az újító nevek kapcsán az előbb ismertetett szociológiai mozzanatra.

A 19. század második felében is a *János* és *József* közt dőlt el az első helyért vívott harc. Mindössze kétszer sikerült a *József*-nek az élre törnie 1867-ben és 1895-ben.

1857-ben az élmezőny további nevei még mindig a 18. századi sorrendet követték: *Joannes, Jozephus, Stephanus, Andreas, Georgius, Paulus, Michael, Franciscus*. Egyszerre jelent meg a két területben új névként a *Julius*, amely véleményem szerint a *Gyula* fordítása, Felső-Miskolcon jegyezték be a szintén új *Barnabast* és Alsó-Miskolcon a *Gézát, Venceslaust* és *Sigismundust*. Bár ez utóbbi név már rövidült alakváltozatában jelentkezett korábban (Siga 1837), teljes alakjában azonban csak ebben az évben. Az új nevek közül három a mártirológiumi névcsoportot gyarapította, s egyedül csak a *Barnabas* növelte az újszövetségiek számát. A névcsoportok változása ezzel is a század elején megkezdett tendenciát követte a mártirológiumi csoport növekedése mellett (13 név) kisebb arányban ugyan, de az újszövetségi nevek is szaporodtak (8 név), az ószövetségi nevek viszont fokozatosan csökkentek (3 név) s a világi nevek jelenléte állandósult (1 név).

A neveknek megközelítőleg egyharmada öröklődött. A 148 névviselőből 24-en vitték tovább az apa nevét, 12-en a keresztaát és 9 esetben az apa és kereszta neve azonos volt, amely minden esetben a leggyakoribb két név, azaz a *Joannes* vagy a *Josephus* egyike volt. Két ikerpárt jegyezték be az évben: *Joannes* és *Aloysius, Michael* és *Juliana*, ám egyik gyermek sem viselt öröklött nevet. Az első pár szülei a leggyakoribb névhez az egy személy által viseltet társították. Az újító nevek közül *Juliusra* Felső-Miskolcon két leányanya kereszteltette gyermekét, míg Alsó-Miskolcon egy szabó. *Gézának* egy királyi hivatalnok fiát nevezték, *Sigismundusnak* egy orvosét. *Venceslausnak* egy törvénytelen gyermeket neveztek el. A név ugyan nem öröklött, de meg kell jegyeznem, hogy egyetlen jómódú szláv azonos névviselő volt ebben az időszakban, akit előszeretettel választottak keresztaának. Nem új ugyan, de mindenképpen figyelemre méltó a *Daniel* megjelenése a ritka nevek körében. Ez a protestáns preferenciájú név egy-egy névviselővel a korábbi időszakokban is előfordult, de több személynek csak a protestáns hullám idején volt a neve. 1857-ben a három gyermek közül kettő helvét-katolikus vegyes házasságból született, a harmadik gyermeknél pedig apáról öröklött név volt. Megállapítható tehát, hogy a *Daniel* vallási preferáltságát nem vesztette el, s ebben az évben is protestáns hatást tükrözött.

Az etnikai motiváció már csak az új betelepülők névválasztásában jelentkezett, például a szláv *Venceslaus* fiának *Ladislaus* nevet választotta. Ugyanebben az évben a másik *Lasdislaus* névviselő egy törvénytelen gyermek volt.

1867-ben a *Josephus* vált a legnépszerűbb névvé, s a *Joannes* követte. A gyakorisági sorrend további helyein is történt némi változás. A *Franciscus*, amely korábban a közepesen megterhelt nevek körébe tartozott Miskolcon, a harmadik helyre lépett. A *Józseffel* együtt „mindkettőnek a rekatolizáció teremtett talajt”, s kedveltsége nemcsak a katolikusok körében emelkedett, hanem a felekezetektől függetlenül országsszerte (HAJDÚ 2003: 388). A negyedik helyre az *Adreashoz* újabb nevek zárkóztak fel: *Antonius, Carolus, Ludovicus*, amelyeket szintén országos népszerűségük növekedésével állíthatunk párhuzamba. Négy új név jelentkezett ebben az évben az ószövetségi *Emanuel*, a világi nevek közé sorolt *Emilián* és *Hugo*, valamint a mártirológiumi *Leopoldus*. A névcsoportok új fejlődési irányát is jól tükrözik e nevek. A mártirológiumi csoport korábbi gyorsütemű növekedése lelassult, ennek ellenére nem

vesztették el vezető szerepüket (14 név). Az újszövetségi névcsoporthoz még mindig a második volt, holott csökkent az ide tartozó nevek száma (7). Az ószövetségi nevek aránya nem változott, továbbra is három név alkotta e csoportot, s a világi nevek elkezdtek gyarapodni, két nevet soroltam közéjük (l. III. táblázat).

Az újító nevek közül kettőt bizonyosan németek terjesztettek el ebben a közösségben, mindegyikük polgári foglalkozást űzött. *Hugora Josephus Bayerl* vasúti kalauz és *Catherina Ziernhut* kereszteltette gyermekét (keresztszülők: *Jacobus Bayerl*, *Maria Izmeta*). A *Leopoldus* név német származása mellett további jellemzője az volt, hogy a keresztapáról származott. *Emanuelnek Paulus Keppel* kőműves mester és *Josepha Penich* nevezte el fiát. A családnév és származási hely megjelölése német etnikumra enged következtetni, elgondolkodtat azonban, hogy a gyermeknek választott név, a germán névadásban ritka. Párhuzamba állítva azzal, hogy a miskolci zsidóság körében az *Emanuel* jellemző név, az apa családneve Koppel formában előfordul az izraelita forrásokban is, bizonytalanná teszi az etnikum meghatározhatóságát. Tovább fokozza a problémát, hogy az apa foglalkozása (kőműves mester), viszont nem illeszthető be a az izraelita sorcéh által felölelt mesterségek közé. Az *Emilián* keresztnévet ezzel szemben egyértelműen szlávok honosították meg a római katolikus közösségben *Josephus Bohimczky* lakatos mester gyermeke által.

A névöröklés aránya a korábbi időszakok ingadozását követte, a 124 személyből csak 41-en vitték tovább elődeik nevét, s ebből a keresztapa neve nagyobb arányban részesült (21 esetben), míg az apáé csak 16-szor öröklődött. Azonosságot két keresztnév választásakor találtam. E században tehát először tapasztalhattuk a keresztapáról vett nevek fölényét, amely a névöröklés jellegének megváltozására is utalt egyben. Az alapvetően csak a németiség körében jellemző névörökítési típus az egész közösségben elterjedté vált. Elősegítette a német etnikumhoz tartozó keresztszülők választása elsősorban a magyar családokban, s az általuk működtetett névörökítési szabályokat analógia terjesztette tovább az azonos közösségben élő más etnikumúak között.

1877-ben ismét a *János* kerekedett felül a *Józseffel* vívott harcban, s közben az élmezőny is alaposan átrendeződött. Két új név szorította háttérbe a 18. századtól jellemző neveket, az 1857-től adatolt *Gyula*, amely a harmadik gyakori névvé vált, és az újonnan megjelenő *Géza*, amely 9 névviselővel a negyedik helyre került. Jelzés értékű volt e változás, hiszen előrevetítette a névcsoporthoz történő átalakulást, a világi nevek előretörését. De térjünk vissza névgyakoriság elemzéséhez! A két említett világi nevet a 19 században egyre népszerűbbé váló *Ferencz* követte. Az átlagos megterheltségű nevek között a *Sándor* és *Lajos* szerepelt az országos tendenciának megfelelően, és más miskolci felekezeteknél tapasztalt módon haladt felfelé a gyakorisági sorrendben.

Öt új név jelentkezett ebben az évben: *Béla*, *Elemér*, *Emil* és *Ernő*, *Dezső*. Három világi és két mártirológiumi név. A magyar nemzeti nevek csoportjába sorolható az első kettő, az *Emil* a reformkor kedvelt neve, a *Dezső* mártirológiumi név az *Ernő* pedig magyar nyelvújítási alkotás, amelynek háttérében szintén egy mártirológiumi név állt. Velük együtt a névcsoporthoz képe teljesen átrendeződött. A mártirológiumi nevek voltak még mindig a leginkább használtak, de számuk nem változott az előző évtizedhez képest. A világi nevek

viszont 6 előfordulással felzárkóztak a 7 újszövetségi név mögé, megelőzve az ószövetségi névcsoportot (l. III. táblázat).

A 133 névadásnak több mint egyharmada névöröklés is volt egyben. A két kerületben összesen 29 gyermek az apa nevét vitte tovább, 26 fiúnak a keresztaja nevét adták. Ebben az évben ugyan az apáról vett nevek szerepeltek nagyobb arányban, de alig maradtak el tőlük a keresztajáról származók. Egyetlen ikerpár született 1877-ben, akik a leggyakoribb neveket viselték: *János* és *Mária*, ezen kívül a fiúgyermek neve még apáról örökölt is volt. Újabb példáját találtam az asszonynévi formával bejegyzett keresztajáról fiúgyermekre örökölt névnek: *Családnév + Sándornő* után *Sándornak* nevezték a gyermeket. Az újító nevek ismét csak perifériális társadalmi helyzetű személyekhez kötődtek. *Elemérre Nemes Köröskényi József* református, nemes kovácsmester kereszteltette fiát, *Ernőre* egy fakereskedő, *Emilre* pedig egy ágostai hitvallású apa. A 9 előfordulással jelzett *Béla* 4 törvénytelen gyermek, egy német betelepülő családból származó fiúcska és 4 átlagos magyar polgári jogállású személy gyermekének a neve volt. Az egy személy által viselt nevek körében megjelenő *Ágostont* ismét csak egy ágostai vallású apa adta fiának, és az 1847-ben először előfordult *Gusztáv* nevet újból egy törvénytelen gyermek kapta meg.

Korábban láthattuk, hogy a *Dániel* név nagyobb számú megjelenése a katolikusoknál, olyan esetekre korlátozódott, amikor is a szülők egyike protestáns vallású volt. 1877-ben a *Sámuel* képviseltette magát egynél több névviselővel. Megvizsgálva a három előfordulást, azt tapasztaltam, hogy egy esetben az apa, másszor a keresztaja volt református vallású, és a harmadik esetben a gyermek törvénytelen volt. Mindezekből hasonló következtetést vontam le, mint a *Dániel* esetében: a név vallási preferenciája továbbra is a protestáns kötődést mutatott.

Az ágostai vallásúaknál láthattuk, hogy az ősi magyarnak tekintett nevek a 19. század második felében nemcsak a magyaroknál, hanem a betelepülő némettség körében is divatossá váltak névtani kifejeződéseként az erős nyelvi és társadalmi asszimilációnak. A római katolikusoknál is tért hódító *Gyula* név, szintén mutatott hasonló jelenséget: egy német-magyar családban (ahol az anya német etnikumú) és egy cseh családban fordult elő. Bár ez utóbbiak névválasztását indukálhatta a foglalkozás is, mivel felmérésem szerint a vasúti munkások és alkalmazottak körében különösen divatos volt e név. 1877-ben a 12 előfordulás megoszlása a következő volt: 4 törvénytelen gyermek, 4 vasúthoz kötődő foglalkozású szülő – a tiszai vaspálya állomás főnöke, vasúti gépész, lakatos és málházó – 1 cseh család, 1 magyar-német vegyes családban nevezték a gyermeküket *Gyulának*.

1887-ben ugyanannyi gyermeket kereszteltek *Jánosra* és *Józsefre*, így két név állt az élen. Második leggyakoribb névvé pedig a nyolcadik helyről a *Lajos* lépett elő, s a *Gyula* továbbra is a harmadik volt. Az előző évtizedben népszerű *Ferenczet* a *Károly*, *Pál* és *Béla* szorította háttérbe. Két új név került a névhasználatba az *Alfréd* és a *Nándor*. Az *Alfréd*ot 1851–1870, a *Nándor*t 1870–1895 új nevei közé sorolta HAJDÚ MIHÁLY (HAJDÚ 2003: 532-3). Miskolci megjelenésük, így azt is mutatja, hogy az új nevek korábban lassan reagáló római katolikus névhasználat fejlődött, hiszen szinte országos megjelenésükkel egyidejű helyi előfordulásuk is. A 18. századból visszatérőnek

minősíthető keresztnév volt a *Mátyás*, amelynek táptalajt a magyar nemzeti nevek népszerűsége teremtett újra, méghozzá az *István*, *László* vonatkozásában, azaz a magyar királyok nevei elevenedtek meg bennük. A névcsoportok alakulását nem befolyásolta az újonnan csatlakozók sokszínűsége. Továbbra is a mártirológiumi csoport maradt a legnépesebb 15 névvel, az újszövetségek másodikak (9 név), harmadik a világi névcsoport (6 név) és egyre csökken az ószövetségi nevek száma (3 név).

A névöröklés 49 névválasztásban volt meghatározó a 129-ből, arányaiban hasonlót tapasztaltam a megelőző évtizedekben is. Részleteiben tekintve 23 név apáról és 25 név keresztapáról hagyományozódott. Ismét a keresztapa névátörökítése volt a jellemző. Egy ikerpár született az évben, akiknek egyik tagját az apa után *Károlynak* nevezték el, másik tagja a 19. században egyre divatosabbá váló, s a *Károly*hoz hangtanilag közel álló *Kálmán* nevet kapta. S a korábban csak törvénytelen gyermekek nevéként előforduló *Gusztáv*ot, apja után egy törvényes gyermek viselte, ám érdemes megjegyezni, hogy ebben az esetben az apa nem miskolci születésű volt, s mozdonyvezetőként a vasúti „elithez” tartozott.

Cseh-oroszok hozták Miskolcra ebbe a közösségbe az *Alfréd* keresztnévet, *Nándorra* egy törvénytelen gyermeket, *Gergelyre* pedig keresztapja után ismét csak egy törvénytelen gyermeket kereszteltek.

A század utolsó évtizedében ismét átrendeződött a gyakorisági lista eleje. A legkedveltebb név a *József* volt, második a *János*, a harmadik helyre az *István* került. A *Ferenc* felzárkózott a *Gyula* mellé a negyedik helyre. Az élmezőnyt két országosan is megfigyelhető hatás alakította át. Egyfelől a *József*, *János*, *Ferenc* általános népszerűsége, másfelől a nemzeti nevek egyre nagyobb térhódítása, amelynek kezdeti megjelenései az ősi magyarnak tekintett nevek voltak: *Géza*, *Béla*, *Gyula*, *Elemér*, majd a magyar királyok nevei is ebbe a vonzáskörbe kerültek például az *István*, *Kálmán*, *Mátyás*, *László*. A folyamat eredménye jelen esetben a római katolikusoknál kedvelt, de változó népszerűséget mutató *István* megerősödése, a *László* ritka névből átlagos gyakoriságúvá válása volt.

Három névvel bővült a névállomány. 1895-ben jelentkezett először a *Bálint*, a *Szaniszló* és a *Zoltán*. Mindhárom név a századvégen gyors ütemben fejlődő Felsővárosban fordult elő. *Zoltánnak* egy zenész családból származó gyermeket neveztek, *Bálintnak* egy gyári munkás fiát, *Szaniszlónak* pedig *Hadala Simon* és *Klock Kunegunda* dobrcovai gyári munkások gyermekét nevezték, aki keresztapja *Szanóczki Szaniszló* után viselte ezt a szép nevet.

A névcsoportok eloszlásában látszólag nem történt változás, a mártirológiumi neveket választották a szülők legtöbbször, azután az újszövetségeket, a világi neveket és végül legkevesebbszer az ószövetségi neveket. De valójában fontos átcsoportosulások mentek végbe a mozdulatlan felszín alatt. A mártirológiumi nevek száma –1847 után először– ismét csökkent. A hullámozó felhasználtságú újszövetségi nevek ismét hullámvölgybe kerültek, az ószövetségi nevek keskeny rétege még tovább vékonyodott (I. III. táblázat).

A 175 gyermek közül 23-an viselték édesapjuk nevét, 42-en keresztapjuk nevét és egybeesés mindössze 4-szer fordult elő. Az öröklődő nevek száma összesen 69 volt. Az

ikrek névválasztásában a három párból egynél jelentkezett a névörökítés, akik közül a *Béla* az apa nevét, testvére *Gyula* pedig keresztapját kapta.

Kontrollcsoportjaim közül először a debreceni neveket állítom a reformátusoknál is megszokott módon a miskolci nevek mellé (KÁLMÁN–BALOGH–TAKÁCS 1967: 94–5).

<u>Miskolc (1867)</u>	<u>Debrecen(1870–75)</u>	<u>Miskolc (1877)</u>
1. Josephus	1. József	1. János
2. Joannes	2. János	2. József
3. Franciscus	3. Lajos	3. Gyula
Stephanus	4. Gyula	4. Béla
4. Andreas	5. Ferenc	5. Ferencz
Antonius	6. István	6. András
Carolus	7. Béla	7. István
Ludovicus	8. Sándor	Sándor
Paulus	9. Károly	8. György
5. Aloysius	10. András	Lajos
Bartholomeus	11. Mihály	9. Kálmán
Julius	12. Imre	Károly
6. Adalberthus	13. György	László
Colomannus	14. Antal	Pál
Michael	15. Kálmán	10. Antal
7. Alexander	Géza~Geiza	Bertalan
Eduardus	16. Gábor	Géza
Emanuel	Jenő	Mihály
Emericus	László	Sámuel
Emilián	Pál	11. Ágoston
Ferdinandus	17. Péter	Dezső
Georgius	18. Zoltán	Elemér
Hugo	19. Dezső	Emil
Ignatius	Gusztáv	Ernő
Ladislauus	Miklós	Ferdinánd
Leopoldus	20. Ignác	Gábor

Az első 20 név áttekintése után – csakúgy, mint a református anyag vizsgálatakor – szinte azonos település forrásainak tűnnek az adatok. Hasonlóságot mutatott a legkedveltebb két név: a *Josephus* és *Joannes* harcából Miskolcon ez utóbbi került ki győztesen, azonosságot mutat a *Ferenc* kedveltsége, a *Sándoré*. Azonos irányvonalba illeszthető a *Gyula* és *Béla* felfelé ívelése, viszont eltérést mutatott az *András* nagyobb gyakorisága Miskolcon –ez azonban nem helyi sajátosság, hanem észak-keleti regionális jellegzetesség – a *Lajos* és a *Mihály* nem volt olyan népszerű, mint Debrecenben. A *Lajos* Miskolcon egy évtizeddel később vált a második leggyakoribb névvé, így fáziskéséssel követte a Debreceni példát, a *Mihály* azonban a ritka nevek csoportjában maradt továbbra is.

A gödöllői és toponári keresztnévek (RAÁTZ 1996: II/315–6, 321–2; FÜLÖP 1990: 574–5) 1851–75 és 1876–1895/1900 közötti gyakorisági listái is nagyfokú hasonlóságot mutattak az általam gyűjtött anyaggal. Ezt azonban azzal magyarázom, hogy a római

katolikusok névhasználata ebben a korszakban nagyobb egyezést mutatott az országos és felekezetektől független gyakorisági sorrenddel. Miskolci sajátosságként értékelhetjük a *János* elsőségét, amelyet csak néha szakít meg a *József*, míg a kontrolltelepüléseken végig ez a név uralkodott. Szintén miskolci sajátosság a *Gyula* és *Béla* 1877-től a század végéig jelentkező nagyobb népszerűsége, a *Mihály* ritkább használata, mint bármely más településen.

Összefoglalóan a vizsgált két évszázad forrásaiból a következőket állapítottam meg:

1. A római katolikus férfi keresztnévek a 18. század elején a középkor kedvelt nevei voltak. Mindkét vizsgált századot a *Joannes* uralta, bár látható, hogy a rekatolizációtól fogva erősödő *Josephus* többször is megpróbált az élre törni. A 18. század második felében ezt lehetővé tette a „protestáns hullám”, amely kismértékben növelte ugyan az amúgy is népszerű *Josephus* gyakoriságát, s ezzel átvette a vezető szerepet. Önmagában e név tehát nem hordozott protestáns preferenciát, de ahhoz, hogy domináns név lehessen mégiscsak a protestáns hitről áttérők segítették hozzá. A 19. század egy-egy évtizedben tapasztalt elsősége viszont már más indíttatású volt: a névnek országosan, minden felekezetben jellemző kedveltségével magyarázható.

Az értekezés jelen pontján –hiszen hátra van még három felekezet vizsgálata – még csak átgondolandó párhuzamos gondolatokként merültek fel a következők. A *Josephus* a 19. század második felében többször is a leggyakoribb névvé vált; uralkodó név volt a reformátusok körében, de nem társul hozzá protestáns vallási preferencia; a 19. század közepétől elhalványult a rekatolizáció óta jelentkező katolikus felekezeti jellege, s népszerűsége felfelé ívelt. A *Josephus* kedveltsége a germán névadásban is hasonlóan nagy arányú volt, tehát mindkét évszázad német betelepülői is szívesen használták. Az 1850-es évektől nagy számú gyári és vasúti munkás települt Miskolcra az ország más területeiről és a Habsburg-birodalomból.

2. A római katolikus közösség kevésbé érzékenyen reagált a névtani változásokra, ezzel magyarázható, hogy a középkorból származó nevek a 19. század második feléig meghatározói voltak a névanyagnak. Jól érzékeltette e „lassúságot” a reformkor divatos neveinek, vagy a nemzeti nevek késői jelentkezése is. Az újító nevek a 18. században etnikai kötöttségűek voltak, s főleg a német családokat jellemezte ilyen névadás, míg a 19. század elejétől részben a betelepülők elmagyarosodása, részben a külső betelepülők helyett megjelenő belső foglalkozási mobilitás okozta azt, hogy az újítások egyre inkább a társadalmi periférián élőkhez kötődtek. Miskolci jellegzetességnek számított a nemesi jogállású, de polgári foglakozást űzők névújító hatása, akik a választott nevek különlegességével, vagy divatkövetésével is hangsúlyozták társadalmi helyzetüket (Jóllehet vagyoni helyzetük az átlag polgárénak megfelelő vagy az alatti volt).

3. A névöröklés a 18. századot kevésbé jellemezte, s a 19. század első felében kezdett erősödni, amikor az apa névátörökítése volt a meghatározó. 1867-től fordulat állt be: a kereszta nevének nagyobb mértékben kapták a gyermekek. Ez a névörökítési szokás kezdetben Miskolcon német etnikai kötöttséget mutatott, s a német keresztszülő választása vitte át más etnikumra is az általuk működtetett névadási szokásokat.

4. A névállomány „elszürkülését” a 18. században a középkori nevek kedveltsége eredményezte, a 19. század elején pedig az egyre fokozódó névöröklés görgette tovább. Lényegesnek tartom tehát megjegyezni, hogy a 18. században a nevek áthagyományozódása nem volt azonosítható a nevek öröklésével. S a névöröklés sem feltétlenül gátolta a megújulást, hiszen a keresztpáról vett nevek lehetőséget adtak egy-egy új név feltűnésének a közösségben.

5. A névcsoportok változása lényegében átcsoportosulás volt (l. III. táblázat), s a felhasznált nevek számának viszonylagos állandósága mellett ment végbe. A 18. században az újszövetségi nevektől átvették a vezetést a mártírológiumi nevek ebben a felekezetben.

5.1.2. Női keresztnemek

A római katolikus női neveket a XVI–XIX.-ig terjedő táblázataim tartalmazzák, külön bemutatva a 18. századból Mindszent (XVI. táblázat) és a 19. századból az Alsó-város (XVII. táblázat) és Felső-város (XVIII. táblázat) névanyagát, amelyeket a XIX. táblázat összesít.

A 18. század első felében nagyon kevés római katolikus leány született Miskolcon: 1717–25 között összesen 59, 1737-ben 5, 1747-ben 11. A szülők 1717–25 között 8 név közül válogattak, 1737-ben 4 nevet használtak fel, 1747-ben 5-öt. Az átlagos megterheltség 1717–25 között 7,37 volt, 1737-ben 1,25, míg tíz évvel később 2,2. Ezekből az adatokból azonban kevéssé következtethetünk a névállomány szűkülésére vagy gazdagodására.

Az 1717–25-ös források szerint az *Elisabeth* volt a legkedveltebb név, amelyet a gyakorisági sorrendben a *Maria* követett. A névviselők számát tekintve nagyon leszakadva tőle a harmadik név, a *Catharina* volt. Negyedik helyen a *Susanna* állt, az ötödik szintén egy ószövetségi név volt az *Eva*, s végül egy-egy személy viselte az *Annát*, *Clarát*, *Judithát*. Ez a névsor alig különbözött a felekezetektől független 1701–25 közötti országos névsortól (HAJDÚ 2003: 386). Első látásra úgy jellemezhetném, hogy a középkor kedvelt nevei közé az erős református hatás következtében átszivárogtak a protestáns preferenciájú nevek. A további vizsgálódások azonban az ószövetségi nevekben összetettebb hatásokat tártak fel. Az *Eva* egy ikerpár (*Adam–Eva*) női tagja egyfelől, másik névviselője pedig anyjáról örökölte nevét. A *Susannák* fele szintén anyja nevét vitte tovább. Tehát nem annyira a vallási jelleg, mint a névöröklés határozta meg a fent említett ószövetségi neveket. Az egyházi névcsoportokban így 3-3 névvel az ó- és újszövetségi alcsoport egymás mellett állt, s őket követte 2 névvel a mártírológiumi alcsoport. Az átörökítő szándék 20 esetben határozta meg a névválasztást, 13-szor az anya, 7-szer a kereszanya nevét vitte tovább.

A század első felében az *Elisabeth* tartotta vezető szerepét, amelyet 1737-ben egy-egy névviselővel a *Julianna*, *Susanna*, *Theresia* követett. Az új névként megjelenő *Julianna* újszövetségi volt, míg a kereszanyjáról örökölt *Theresia* mártírológiumi név. E nevekkal együtt már a mártírológiumi névcsoportozáshoz tartozott több név (2), amíg az ószövetségi és

újszövetségeket csak egy-egy képviselte. Anyagomban mindössze kétszer történt névöröklés, méghozzá a keresztanyáról kapták nevüket a kislányok.

1747-ben az *Elisabeth*et a *Susanna* követte, harmadik az *Anna* volt és egy-egy gyermeket kereszteltek *Johannára*, *Mariára*. Az új név: *Johanna* német anyáról öröklődött, rajta kívül csak egy, keresztanyáról származó névben volt kimutatható az átörökítő szándék. Az egyházi névcsoporthoz a mártírológiumi száma növekedett 3-ra, a többi továbbra is egy-egy nevet tartalmazott.

Gödöllő (RAÁTZ 1996: II/341) és Toponár (FÜLÖP 1990: 579–9) 18. század első feléből származó adatai közül talán az etnikai összetettségnek köszönhetően Toponár nevei mutattak nagyobb hasonlóságot a Miskolcéval. Ez az *Erzsébet* kedveltségében jelentkezett (bár Toponáron is csak a második név), s a vízmentéhez tartozó településen az *Éva*, *Julianna*, *Zsuzsanna* is előbbre rangsorolódott, mint Gödöllőn, ezáltal jobban közelített a miskolci névállományhoz.

A század második felében Miskolcon a *Maria* vette át a vezető szerepet. A korábban meghatározó *Elisabeth* egyre hátrébb csúszott a listán: 1757-ben és 1767-ben még a második volt, 1777-ben a negyedik, 1787-ben az ötödik és a század végén ismét a negyedik. 1757-ben az *Elisabeth* mögött a *Barbara* állt, amely az évek során az *Elisabeth*tel együtt csúszott lefelé. A helyükre lépő nevek egyike a már korábban is népszerű *Susanna* volt, amelyik 1777-től a század végéig tartotta második helyét. S ugyanebben az évben lett a harmadik az *Anna*, amely szintén nem mozdult el onnan 1797-ig.

1757-ben két új név fordult elő a *Barbara* és a *Rosalia*. A *Barbara* a mártírológiumi neveket gazdagította, és német szülők terjesztették el a katolikus közösségben. 1767-ben három új név bővítette a felhasznált nevek körét, a *Magdalena*, *Sophia* és *Rosa*. *Magdalena* a keresztanya után kapta a nevét, csakúgy, mint a félíg-meddig újnak tekinthető *Rosa*, amelyet német keresztanya (*Anna Rosina*) után kapott egy kislány. S azért tekinthető félíg-meddig újnak, mert ebből az adatból nem dönthető el, hogy a *Rosa* önálló névként, vagy becéző alakként funkcionált. A szintén újonnan előforduló *Sophia* is egy német család névadásának köszönhető, így elmondhatjuk, hogy a névállomány megújítása ebben az évben, a kétharmados többség a német etnikumhoz kötődött. 1777-ben mindössze az *Eszter* bővítette a névhasználatot. Ószövetségi nevek ez eddig nem jelentek meg az új nevek körében, így az egész névállomány tüzetesebb átvizsgálására hívta fel a figyelmet e név.

Amint azt a római katolikus férfinevekben is tapasztalhattuk az 1760-as évektől kezdődő lutheránus áttérés rányomta bélyegét a névhasználatra, a „protestáns hullám” a női nevek körében is jelentkezett. 1777-ben a *Susanna* a második népszerű névvé vált, s a korábban felváltva előforduló *Juditha*, *Eva* ebben az évben egyszerre jelent meg a névállományban, s az egyetlen új név, az *Eszter* is protestáns preferenciát hordozott. Az ószövetségi nevek soha ilyen nagy számban nem szerepeltek a római katolikusoknál. Az 1777-es anyakönyv vallási rovatában az *Eszternél* mindkét esetben az anyát, mint lutheránus félt tüntették fel, a *Juditha* és *Eva* mellett csak a „lutheran” megjegyzés szerepelt, és a 12 *Susannából* 5-nek szintén lutheránus volt valamelyik szülője. Mindezekből világosan

látszik, csakúgy, mint a férfiaknál, az áttérés nem minden esetben zajlott „tiszt szívből és szent meggyőződésből”. S elgondolkodtató, hogy azokban a családokban, ahol az egyik fel luteránusként volt feltüntetve, csupán 4-szer választottak nem ószövetségi nevet a gyermeknek, egy-egy alkalommal az *Annát*, *Barbarát*, *Elisabethet* és *Mariát*. A hullám az 1780-as években leszállóágba került, a *Susanna* megmaradt ugyan a második kedvelt névnek, de már csak egy-egy ritka vagy egy személy viselte ószövetségi név társult hozzá évente.

Visszatérve az újonnan megjelenő nevekhez, 1787-ben ide tartozott az *Antonia*, *Dorothea*, *Rosina*. Az evangélikusok hatása még ekkor is érezhető volt. *Rosinának* olyan kislányt neveztek, akinek az édesanyja luteránus volt (*Dorothea*), keresztszülei pedig németek (*Gottard* és *Elisabeth*). Vélhetőleg az ő tiszteletükre nevezték a gyermeket *Rosinának*, hiszen e név német etnikumhoz való kezdeti kötődését az evangélikus női névegyedek ismertetésekor ki is emeltem. A *Dorotheára* keresztelt kislánynak a keresztszülei voltak luteránusok, s bár e név nem jelentkezett az evangélikusok gyakorisági listáján, az előző példa mellett más adataim is bizonyították, hogy elterjedt volt a 18. század korai szakaszában elsőgenerációs névként.

1797-ben két új név fordult elő a *Justina* és *Veronica*, a névadók társadalmi körülményei és etnikuma nem ismert, így csak annyi mondható el róluk, hogy a mártírológiumi névcsoportot gazdagították.

Az egyházi névcsoportok a 18. század második felében, főként a „protestáns hullámnak” köszönhetően változó képet mutattak. 1757-ben az újszövetségi nevek mellé felzárkózott a mártírológiumi alcsoport, mindkettőnek 3-3 tagja volt, míg az ószövetséginek kettő. Mellettük egy világi név állt, amelynek száma a század végéig állandó maradt. 1767-ben az egyházi nevek megoszlása 5 újszövetségi, 4 mártírológiumi, 3 ószövetségre változott, míg a következő vizsgált évben mindegyikhez 4-4 név tartozott. 1787-ben újra a mártírológiumi nevek kerültek fölénybe (5), mellettük 4 újszövetségi és 2 ószövetségi alkotta az egyházi névcsoportotokat, s ez az arány volt jellemző 1797-ben is (I. III. táblázat).

A 19. század második felének néhány névöröklését már érintettük egy-egy névegyed kapcsán, s most tekintsük át az összes névadatból kirajzolódó öröklődési irányvonalakat!

1757-ben a 33 kislányból 13 névadását az öröklődés határozta meg, 6-an anyjuk, 7-en keresztyanyjuk nevét vitték tovább. A jelenség 1767-ben megfordult, amikor a 60 gyermekből 16 az anyja nevét örökölte, 4 a keresztyanyját és egyszer azonos volt anyja és keresztyanya neve. Ebben az évben három keresztyanyát asszonynéven jegyeztek be, így valójában 21 öröklött név és 57 keresztelés arányát kell tekintenünk. Az anyja nevének továbbadása volt a legfőbb tendencia 1777-ben is. Összesen 14 anyáról származó, 6 keresztyanyáról vett és 5 név egybeesés szerepelt, a keresztyanyákat feltüntető rovatban 2 asszonynévi formát találtam. Nem különböztek az 1787-es adatok sem. Ebben az évben 16 gyermeket kereszteltek az édesanyja nevére, 12-t a keresztyanya tiszteletére s egy esetben megegyezett anyja és keresztyanya neve. Ugyanakkor 7 asszonynévi formából nem derült ki a keresztyanya neve. A század végén, 1797-ben, a 63 keresztelésből 11-szer az anyja nevét

adták a kislánynak, 9-szer a keresztyanjáét és egyszer egyezett meg anyja és keresztyanya neve, s nem találtam asszonynévi formát. Azaz a római katolikus nőknél az anyja nevének átörökítő szándéka volt az erősebb.

Adataimat és a kontrolltelepüléseket sorra véve, azt állapítottam meg, hogy Debrecen 1770–1780 közötti nevei (KÁLMÁN–BALOGH–TAKÁCS 1967: 93) nem mutattak olyan nagy hasonlóságot, mint azt a férfineveknél tapasztaltam. Egymás mellé helyezve a két listát azonnal kitűnt a névegyedek sorrendi különbsége, a Susanna népszerűsége Miskolcon és kifejezetten érdekes a *Borbála* nagyobb kedveltsége Debrecenben. De mindkét település névanyagában megállapítható kisebb vagy – Miskolcon – nagyobb protestáns hatás, amelyet Debrecenben a *Sára*, *Éva* előfordulása képviselt, Miskolcon a *Susanna*, *Eszter*, *Eva*, *Juditha*. Gödöllő (RAÁTZ 1996: II/344, 347) és Toponár (FÜLÖP 1990: 577–9) 1751-től 1800-ig terjedő adatait a miskolcihoz hasonlítva azt tapasztaltam, hogy a *Maria* vezető szerepe miskolci sajátosság volt, ugyanakkor az *Elisabeth* a „protestáns hullám” előtt a két másik település rangsorával megegyezően a második volt. Az *Annát* Gödöllőhöz viszonyítva kevésbé, Toponárhoz képest jobban kedvelték a borsodi megyeszékhelyen. Egyetlen név fordult elő csak Miskolcon, a *Justina*. S alapvetően a protestáns nevek nagyobb népszerűségnek örvendtek saját anyagomban, mint a kontroll településeken.

A 19. század első felében, 1828-ban nyitotta meg kapuit a római katolikusok új temploma. A keresztelek száma ebben az évben kimagaslóan eltért a korábban Mindszenten és azt követően a két egyházkerületben együttesen bejegyzett gyermekek számától. Mindszenten 1807-ben 79, 1817-ben 72 kislányt tartottak keresztség alá, 1827/28-ban a két kerületben összesen 134 gyermeket írtak be az anyakönyvekbe, 1837-ben 92-t, 1847-ben 95-t. A lélekszámban kirajzolódó hullám a felhasznált nevekben nem jelentkezett ($18 > 16 > 16 > 16 > 19$), így a nevek relatív megterheltsége kiugró értéket csak az új templom felszentelésének évében ért el (4,38; 4,50; 8,37; 5,75; 5,00).

A század első fele lényegesen nem változtatott a 18. század végén kialakult gyakorisági listán. A *Maria* 1837-ig megőrizte vezető helyét, s mögötte a korábban megismert nevek variálódtak (l. XVII. táblázat). 1807-ben: *Susanna*, *Elisabetha*, *Barbara* és *Catharina*, *Anna* sorrendben, míg 1817-ben: *Barbara*, *Susanna*, *Theresia*, *Juliannaként*. 1807 jellemzője a *Julianna* pillanatnyi háttérbe kerülése volt, de 1817-ben már újra az első öt név között szerepelt. Az 1817-es gyakorisági sorrend érdekessége a múlt században jelentkező és eddig egyetlen névviselőjű *Magdalena* és *Veronica* nevek átlagos megterheltségűvé válása volt. 1828-ban a *Maria* után a *Julianna*, *Anna*, *Theresia*, *Barbara* sorrend alakult ki. S bár az *Anna* a 18. század végén szintén a harmadik legkedveltebb női név volt, a 19. század elején veszített népszerűségéből: az ötödik, majd a hatodik volt. Véleményem szerint, az 1828-as kedveltségét annak is köszönheti, hogy az új templomot Szent Anna tiszteletére szentelték fel. Figyelemre méltó azonban, hogy a patrocíniumi név hatása az egész közösségre kiterjedt, nemcsak az új templomban keresztelekre. Nem volt hosszú e névhatás, mert 1837-ben az *Annát* már csak a hetedik helyen találtam a gyakorisági sorrendben, s korábbi helyére a *Susanna* került vissza. Az 1837-es év másik érdekessége a *Borbála* ~ *Barbara* alakváltozatok együttes megjelenése volt, amely az

eddig vizsgált felekezetek közül itt mutatkozott először. A reformátusok mindkét évszázadon át a *Borbala* nevet használták, míg az evangélikusok 1847-ig a *Barbarát*, utána a *Borbalát*. Együttes előfordulást tehát csak itt a római katolikusoknál tapasztalható. 1847 a leggyakoribb név tekintetében is változást hozott, a pont egy évszázada, azaz 1747-óta vezető *Mariát* felváltotta a *Susanna*. Ráadásul abban a vizsgált évben vált a legkedveltebbé a római katolikusoknál, amikor átmenetileg egyik protestáns felekezetenél sem élvezett elsőséget. Rögtön felmerült a gyanú bennem, hogy egy újabb „protestáns hullám” idézhette mindezt elő. Az anyakönyvek vallási hovatartozásról szóló rovata azonban nem mutatott a szokásosnál nagyobb arányú vegyes házasságot, vagy áttérést. A *Susanna* után a második helyet a *Maria* foglalta el, amelyet a *Julianna*, *Erzsébeth*, *Terézia* követett. Az *Anna* az előző évtizedhez hasonlóan két névviselővel a háttérbe, a hetedik helyre került.

Ez a fél évszázad 16 új nevet vonultatott fel. 1807-ben jelentkezett először az *Agnes*, amelynek mindkét előfordulása átlagos, magyar polgári családhoz kötődött. Egy személy kapta az *Apollónia* nevet, amelyet viszont egy nemesi család sarja viselt, és szintén egy kislányt kereszteltek *Cristinára*, akinek szülei társadalmi állásánál a „zigulus” bejegyzést találtam. Mindhárom újító név a mártírológiumi egyházi névcsoporthoz gazdagította. 1817-ben viszont a megjelenő két új név közül csak az egyik volt mártírológiumi: a *Francisca*, s bár az egyházi allegóriákon keresztül a másik is kötődött az egyházhoz, mégis a *Charitas* latin eredetű világi névnek számít. A *Francisca* nevet keresztanya után egy átlagos polgári család gyermekét keresztelték, míg a *Charitas* nevet egy „ex officialis” társadalmi rangú személy lánya kapta. 1828-ban szintén két névvel gazdagodott a névhasználat, amelyek közül az egyik: *Ludmilla* egyszeri előfordulású maradt az egész századon át, míg a másik: *Victoria* egy-egy névviselővel tagjává vált a 19. századi névállománynak. A társadalmi hovatartozás két ellenpontját képviselték a nevek, hiszen *Ludmilla* nobilis jogállású volt, vele szemben *Victoria* törvénytelen gyermek.

A következő évtizedben újabb két törvénytelen gyermek szélesítette a felhasznált nevek körét: *Amalia* és *Jeneská*. Két névadási szokást is megtestesítenek ugyanakkor, amelyek kifejezetten a törvénytelen gyermekeknél jelentkeztek. Egyfelől az anya nevét örökölte az egyik kislány: *Amalia*, másfelől *Jeneská* anyja kirívó, és egyben a névállományt megújító nevet választott gyermeke számára. Ez utóbbi csoportban megfigyelhető, hogy ha az anya, mint jelen esetben is nem magyar származású – „rozsnyói nő” –, akkor a saját etnikumának megfelelő nevekből válogat, vagy a beilleszkedés szándékával, keresztanya után egy „törzskeresztnevet” (HORPÁCSI 1989: 235) ad gyermekének. A magyar etnikumú szülő pedig előszeretettel választ divatnevet, vagy örökíti tovább ő is a saját vagy a keresztszülő nevét. 1847-ben elsősorban ez utóbbi divatnevek jelentkeztek a törvénytelen gyermekek körében: *Ernesztina*, *Otilia*, *Ida* és *Ikla*. Egyrészt germán eredetű a 19. század közepén az országos megjelenésüket tekintve is újnak számító városi nevek: *Ernesztina*, *Ida*, *Otilia* (I. HAJDÚ 2003: 531–2), másrészt újra divatossá váló középkori név, az *Ilka*. Átlagos polgári családban fordult elő a *Hermina*, *Aloysia*, *Róza*, míg az *Ida* másik névviselője egy ügyvéd leánya volt. Az eddig bemutatott új nevek, az *Aloysia* kivételével mind a mindszerinti anyakönyvben szerepeltek, tehát a két

kerület nem azonos mértékben vett részt a névállomány színesítésében, s ez összefüggésben állt a két kerület társadalmi összetételével I. Településtörténeti vázlat.

A névcsoporthoz ebben az időszakban is az egyházi nevek voltak túlsúlyban, de mellettük folyamatosan gyarapodott a világiak száma I. III. táblázat. Az egyházi névcsoporthoz belül a mártírológiumi alcsoportba tartozott a legtöbb név 1828-ig, ám fokozatos csökkenésük miatt (1807-ben 9, 1817-ben 7, 1827-ben 8) 1838-ban az újszövetségi nevek kerültek túlsúlyba: 6 újszövetségi, 5 mártírológiumi és 2 ószövetségi arányban. 1847-ben ugyan visszaállt a korábbi állapot, azaz a mártírológiumi nevek vezető pozíciója, de a 6 mártírológiumi nevet szorosan követte 5 elemmel az újszövetségi alcsoport. Az ószövetségi nevek száma évtizedről évtizedre fogyatkozott: $3 > 3 > 2 > 1$. Velük ellentétben a világi nevek gyarapodtak, ha nem is mondható egyenes felfelé ívelőnek a fejlődésük: $1 > 2 > 1 > 3 > 1$. A katolikus preferenciájú nevek közül nagy megterheltségű volt az *Anna*, átlagos a *Theresia*, egyre népszerűbbé vált a *Magdolna* és ebben a szakaszban jelent meg az *Apollónia*.

A névöröklés irányvonalait először egyházkerületenként mutattam be, majd összegezve a IV. táblázat is tartalmazza. 1807-ben Mindszenten a 79 elnevezetből 20-at az édesanyja nevére kereszteltek, a keresztanyáéra 6 kislányt. Kétszer egyezett meg az anya és keresztanya neve, valamint két esetből nem derült ki a keresztanya leánykori neve. 1817-ben szintén két keresztanyát neveztek meg asszonynévvel. Az adatok tanúsága szerint ebben az évben a keresztanyáról vett nevek voltak túlnyomó többségben az anyáról származó nevekkel szemben. Az egybeesések száma 3 volt. 1828-ban Mindszenten 24 anyáról és 8 keresztanyáról vett nevet számoltam össze és 5 azonosságot, míg a felsővárosi anyakönyvben 3 anyáról és 1 keresztanyáról származót és egy azonosságot. 1837-ben Mindszenten 15 kislány kapta az édesanyja nevét, 7 a keresztanyját és 3-szor esett egybe anya és keresztanya neve, a Felső-várost ugyanez a tendencia jellemezte csak kevesebb előfordulással. 1847-ben Mindszenten 10 anyáról öröklött és 13 keresztanyáról származó nevet jegyeztek fel, egybeesés pedig csak egyszer fordult elő, míg a Felső-városban 6-szor választották a szülő és 4-szer a keresztszülő tiszteletére a gyermek nevét és két azonosság is volt. A 19. század első felében tehát az általános tendencia az anya nevének nagyobb arányú öröklése volt, amelytől eltérést csak két évben: 1817-ben és 1847-ben tapasztaltam, s mindkét esetben a mindszeri plébánia területén.

Összevetve a század első felének adatait más településekével azt állapítottam meg, hogy míg Mindszenten a század első felében a *Maria* volt a leggyakoribb név, kontrolltelepüléseimből Gödöllő 1826–50 közötti anyagát kivéve, mindenhol az *Anna* szerepelt ilyen népszerűséggel. A toponári nevek rangsorolásában a *Terézia* és *Borbála* helye közelítette meg a leginkább miskolci előfordulásukat. S csak Mindszentre jellemző volt a Susanna protestáns preferenciájú név rendkívüli kedveltsége, valamint a *Charitas*, *Jeneska* és *Otilia* előfordulása.

A 19. század második felében az átlaggyakorisági mutató a 18. század végi értékektől alig távolodott el. Mindez annak volt köszönhető, hogy a kereszteltek száma ($112 > 121 > 127 > 159 > 146$) és a felhasznált neveké ($22 > 24 > 27 > 26 > 27$) az egyes

évtizedekben alig változott. A relatív megterheltség tehát: 1857-ben 5,09, 1867-ben 5,04, 1877-ben 4,70, 1887-ben 6,11 és végül 1895-ben 5,40 volt.

A gyakorisági sorrendet 1857-től 1895-ig a *Mária* vezette. 1857-ben e nevet a *Julianna*, *Barbara*, *Elizabetha*, *Suzanna* követte. 1867-ben még mindig a *Julianna* állt a második helyen, s a *Barbara* mellé felzárkózott az *Elizabetha*, ezzel megnyílt az út felfelé a *Susannának*, aki a negyedik lett az *Annával* együtt, s az ötödik helyre a *Catharina* lépett. Az 1867-es sorrendi változást, tehát több név az azonos kedveltsége idézte elő. 1877-től a legnépszerűbb nevek közül fokozatosan kiszorult a *Julianna*, s a század végén már csak a 10 volt a rangsorban. Vele egyidejűleg a *Zsuzsanna* is kiesett az első öt név köréből. Az így létrejövő űrt, olyan új nevek töltötték ki, mint például a század második felében megjelenő *Vilma*, vagy újra divatossá váló *Ilona*.

A gyakorisági listából azonnal kitűnt a század második felének egyik jelentős újdonsága: évtizedről évtizedre több név szélesítette a felhasználható nevek körét, s ezek nem csupán egyszeri megjelenésűek voltak, hanem a névállomány részeseivé váltak.

1857-ben 6 új név került a „névkeringésbe”: *Gizella*, *Carolina*, *Irma*, *Ludovica*, *Helena* és *Etel*. Az első négy germán eredetű, s az országos összesítés szerint is a 19. század második felének új nevei, míg a *Helena* görög eredetű s elterjedése a reformkorhoz köthető (HAJDÚ 2003: 532–3). S végül Dugonics hősnőjének, *Etelkának* a neve a magyar nemzeti öntudatra ébredés hatására vált széles körben elterjedté. Az anyakönyv ugyan a rövidült alakot tartalmazta: *Etel*, amelyet azonban a 19. század végéig nem tekinthetünk külön névnek. Az újító szándék két esetben vegyes vallású családhoz fűződött: *Etel* és *Irma* helvét felekezethez tartozóak voltak; csakúgy, mint minden évben a társadalmi perifériákon is megjelent: *Carolina* anyja leányanya volt, míg az egyik *Gizella* apja hitoktató magister. A névcsoportokat tekintve e nevek közül négy a világi neveket, míg kettő az egyháziakon belül a mártírológiumi alcsoportot gazdagította.

1867-ben 7-tel gyarapodott a névállomány. *Priscára* egy molnár lányát és egy törvénytelen gyermeket kereszteltek, az *Albertina*, *Emilia* neveket átlagos magyar polgárok választották gyermeküknek. Az új polgári réteget képviselő vasúti tisztviselő *Mathilának*, egy postai tisztviselő *Euláliának* nevezte gyermekét. *Wilhelminára* egy német anya törvénytelen lányát keresztelték.

A felsorolt nevek közül csak kettő volt öröklött: *Wilhelmina* az édesanyja, *Eulália* a keresztanyja után kapta a nevét.

Az előző évtized névtani irányvonalaiba illeszthetők ezen új nevek is, sőt a germán neveket tovább differenciálhatjuk közvetlen etnikai hatás következtében megjelenőre, mint a *Wilhelmina*, vagy közvetett német hatást tükrözőkre például *Albertina* (HAJDÚ 2003: 533). A *Prisca* valamely irányvonallalhoz társítása azonban igen nehéz feladat volt, mert a *Rosalia*–*Rosa*–*Rosina* problémájhoz hasonlóan több név összemosódása jelentkezett benne. *Priscának* és *Priscillának* is nevezik a különböző fordításokban azt a nőalakot, aki az Apostolok cselekedeteiben szerepel. Ez az azonosítás máig ható, amint azt KARÁCSONY történeti adatainak és egy modern fordításnak az összevetéséből is kiderült (KARÁCSONY 1961: 96, BÉKÉS–DALOS 1978: Levél a Rómaiakhoz 16: 3). *Priscilla*, vagy *Prisca* itt újszövetségi név. Ugyanakkor KARÁCSONY (KARÁCSONY 1861: 90) a *Prisca* nevet

mártirológiumi eredetűnek tartja. A latin anyakönyvezésben pedig, a *Priscával* azonosították a *Piroska* nevet, amely e vonatkozásban szintén mártirológiumi név (FEKETE 1991: 52). Másfelől magyar közszoí származtatása alapján a nemzeti nevek hatására vált divatossá a 19. században. Tapasztalhattuk, már a *Rosalia–Rosa–Rosina* esetében is, azt a jelenséget, hogy különböző névkultúrák elemeit azonosították. Hasonlóképpen a *Prisca–Priscilla–Piroska* összekapcsolása és első előfordulásának latin nyelvű anyakönyvezése miatt nehéz volt állást foglalni a kérdésben. Én mégis úgy gondolom, hogy az 1867-es miskolci adat a *Priscának Piroskával* való megfeleltetése, amely a nemzeti hullámhoz sorolható.

A további hat név egyenlően oszlott meg a mártirológiumi és világi névcsoportok között.

1877-ben újabb 6 keresztnév csatlakozott a névállományhoz: az *Emma, Vilma, Margit, Lidia, Sarolta* és *Jolán*. Ez utóbbi kettő a magyar nemzeti neveket gyarapította, s országos megjelenésük a 19. század elejétől volt tapasztalható, míg a *Margit, Lídia, Emma, Vilma* országos elterjedésük szerint is a század utolsó negyedének új nevei voltak (HAJDÚ 2003: 533). Ismét csak az újító nevek társadalmi megoszlása szempontjából érdekes, hogy a 6 *Vilma* elnevezett közül 3 törvénytelen gyermek volt, a fennmaradó hármat egy: suszter, egy kárpitos és egy vasúti málházó lánya viselte. *Margit, Jolánka*, és az egyik *Jolán* szintén törvénytelen gyermek volt, míg *Saroltának* egy kereskedő nevezte el lányát. Mindezek a polgári réteg névújításait mutatták.

A *Vilma, Emma, Jolán, Sarolta* a névcsoportok összesítésében a világi névcsoportot erősítették, míg az újszövetségiekhez és mártirológiumiakhoz egy-egy név társult.

A reformátusoknál már írtam a *Julianna ~ Júlia* névalakok szétválásáról, amelynek kezdetét a római katolikusoknál ebben az évben, 1877-ben adatoltam. Véltetően külön név már a *Júlia*, bár bizonyoságot csak a következő évtized adott, amikor a *Juliánna* becéző alakjaként a *Julit* jegyezték be az anyakönyvekbe, s önálló névként a *Júliát*. (A szülők és keresztszülők nevei jól mutatták, hogy a *Juli* csak a *Julianna* becézéseként fordulhatott elő.)

1887-ben indult hódító útjára a római katolikusok névhasználatában az *Irén, Júlia, Kornélia, Lujza, Malvin* és *Stefánia*. A *Júliát* kivéve mindegyik új elem a világi névcsoportba tartozott. *Stefániára* a megyei szolgabíró, *Kornéliára* egy leányanya kereszteltette gyermekét. A polgári réteg egyre nagyobb részt vállalt a névállomány gazdagításában, hiszen a 4 nevet ők indították el. A névöröklés szempontjából csak egyetlen név volt motivált: a *Lujza*, névviselőjét a keresztanyja után nevezték el.

A századvég már csak három új nevet hozott, amelyek szinte összegezték az újító nevek eddig jellemző társadalmi és öröklési irányvonalakat. *Pauliana* törvénytelen gyermek volt és anyja után kapta a nevét, *Piroskára* egy gyári munkás lányát, *Blankára* egy kereskedőt kereszteltek. A *Paulina* név közvetett német hatást tükrözött, míg a *Piroskát* a nemzeti nevek közé soroltam. A *Blanka*, valódi „fehér holló” volt, mivel e nevet HAJDÚ (HAJDÚ 2003: 535) a két világháború között megjelenők közt tartja számon, így miskolci előfordulása jelentősen megelőzte országos elterjedését. A világi és egyházi nevek arányában a 19. század második felének sajátosságait is képesek voltak bemutatni e

nevek. A két világi név mellett egyedül a *Paulina* tartozott az egyházi, és ezen belül a mártírológiumi nevek közé. S ez megegyezett azzal az irányvonallal, miszerint a világi nevek gyarapodását tapasztalhattuk évtizedenként egyre nagyobb arányban, míg az előforduló egyházi nevek kevés kivétellel a mártírológiumi alcsoporthoz tartoztak. Megállapítható az is, hogy 1857 és 1895 között előforduló 27 újító névből 18-at a mindszei anyakönyvbe jegyezték be, 6-ot a Felső-városéba, a *Gizella*, *Jolán*, *Vilma* pedig mindkét közösségben egyszerre jelent meg.

A névcsoportokban zajló változásokat az új nevek összegzéseként meghatározott irányvonal már előre vetítette. A század második felében tovább növekedett a világi nevek aránya: 1857-ben 7, 1867-ben 6, 1877-ben 10, 1887-ben 11, 1895-ben ismét 10 volt; ám a névállomány nagyobb részét továbbra is az egyházi nevek alkották. Az egyházi neveken belül a mártírológiumi alcsoporthoz tartozott a legtöbb név, amelyet az újszövetségi majd az ószövetségi nevek követtek a sorrendben. Megoszlásuk részleteit a III. táblázat tartalmazza.

A névöröklésben a 19. század második felében a keresztyányság tiszteletére adott nevek voltak többségben, amelyet a 19. század első fele már előre jelzett. Ebben a vizsgált szakaszban nem mutatkozott eltérés a két egyházkerületben. A mindszei és felső-városi adatok aránypárokba rendezve az anya nevének átöröklését a következőképpen mutatták: 1857-ben 8:5, 1867-ben 15:7, 1877-ben 14:5, 1887-ben 13:8, 1895-ben 9:7. Ugyanezen aránypárok a keresztyányság nevének öröklésére vetítve: 1857-ben 11:7, 1867-ben 16:9, 1877-ben 21:9, 1887-ben 26:11, 1895-ben 16:18 voltak. A mindszei kerület magasabb számai azzal magyarázhatóak, hogy továbbra is ez az egyházkerület számlált több hívet. Az anya és keresztyányság nevének egybeesése a legritkább névöröklési tendencia volt, amelyet a következő mindszei és felső-városi szám párok mutattak: 1857-ben 2:3, 1867-ben 5:5, 1877-ben 4:1, 1887-ben 6: 8, 1895-ben 0:2. Az egyezések a legnagyobb megterheltségű nevek köréből kerültek ki minden esetben. E részletes adatok összesítését a IV. táblázat tartalmazza.

Más települések fényében (KÁLMÁN–BALOGH–TAKÁCS 1967: 96, FÜLÖP 1990: 577–9, RAÁTZ 1996: II/359, 365) újra áttekintve adataimat ismét bebizonyosodott Debrecen és Miskolc szorosabb 19. századi kapcsolata, amely nemcsak névtani, hanem gazdasági téren is tapasztalható volt.

Debrecen 1870-1875

1. Mária
2. Julianna
3. Erzsébet
4. Róza
5. Anna
6. Zsuzsanna
7. Ilona
8. Eszter
- Gizella
- Jozefa
- Margit

Miskolc 1877

1. Mária
2. Julianna
3. Erzsébet
4. Anna
- Vilma
5. Borbála
- Zsuzsanna
6. Ilona
7. Etelka
- Gizella
- Jolán

9.	Etelka		Katalin
10.	Terézia	8.	Emilia
11.	Ida		Irma
12.	Karolina		Róza
	Katalin		Rozália
	Rozália		Terézia
13.	Piroska	9.	Alojzia
	Irma		Emma
14.	Alojzia		Eszter
	Amália		Júlia
	Vilma		Lidia
15.	Borbála		Magdolna
16.	Emma		Margit
	Matild		Mathilda
	Ilka		Sarolta
17.	Antónia		Sofia
	Emilia		
	Jolán		
18.	Gabriella		
	Sarolta		
	Zsófia		

Az első 18 név nemcsak anyagában, de gyakorisági sorrendjében is alig mutatott különbséget. Ugyanazt a három nevet találtam a legkedveltebbek körében ugyanazok a protestáns preferenciájú nevek (*Zsuzsanna*, *Eszter*) jelentették a református hatást. Miskolci sajátosság volt viszont a *Vilma* negyedik és a *Borbála* ötödik helye a gyakorisági sorrendben, valamint az *Irma* csak Miskolcon fordult elő.

Gödöllő, Toponár és Miskolc 1851–1895 közötti nevei már nagyobb eltéréseket mutattak. A leggyakoribb miskolci név, a *Mária*, Gödöllőn csak a század végén vált szintén a legkedveltebbé, míg Toponáron a század első felében a hetedik, a második felében a második volt. A Miskolcon nagy megterheltségű további nevek, *Erzsébet*, *Julianna* sorrendi elhelyezkedése a század első felében inkább a toponári anyaghoz, a század második felében a gödöllőiéhez hasonlított. Miskolci sajátossággként ismét a *Vilma* első öt névbe kerülését és a *Borbála* nagyobb népszerűségét emelhettem ki.

Kialakult szempontjaim mentén a 19. századi római katolikus női névhasználatnak 4 sarkalatos pontját láttam.

1. A 18. század leggyakoribb neve megtartotta helyét a 19. században is. Effajta állandóságot a legkedveltebb név tekintetében egy kontrollanyagom sem mutatott. Az első öt név a *Julianna*, *Susanna*, *Erzsébeth*, *Anna*, *Barbara* és *Terézia* közül került ki, amelyet csak a század második felében bontott meg néhány új, vagy újra divatosná váló név: *Vilma*, *Ilona*. Az új templom patrocíniumi neve, csupán egy évben éreztette hatását az *Anna* gyakoriságában, a két évszázadot együtt szemlélve viszont e harmadik hely sem volt kirívó, mivel korábban is, és 1828 után is az első 5 legnépszerűbb név körében mozgott.

2. A „névkeringésbe” bekerülő új nevek egyfelől beilleszkedtek az országos tendenciákba, német nevek hatását: *Albertina*, *Wilhelmina* stb., nemzeti ébredés hatását: *Etelka*, *Jolánka*, *Piroska* képviselték, másfelől jelentkezésük korát tekintve országos

megjelenésükkel egy időben, vagy megelőzve fordultak elő, mint a *Blanka*. Társadalmi összetettségüket elemezve megállapítható, hogy a 18. század névújításában résztvevő nemesek és a társadalom peremére kerültek továbbra is előfordultak, de egyre nagyobb részben alakították a névállományt az átlagos polgárok és a polgári elithez tartozó tisztviselők.

3. A névöröklésben a 19. század második fele igazi fordulópontra volt, mivel a keresztanyáról származó nevek kerültek túlsúlyba.

4. A felekezeti jelleg az eddig vizsgált vallási közösségek közül itt tartotta magát a legtovább. Ennek egyfelől az volt az oka, hogy a középkor nagy megterheltségű női nevei mind az egyházi névcsoporthoz kötődtek és az újszövetségi vagy a mártírológiumi alcsoportba voltak besorolhatók. Áthagyományozódásuk mellett a 18–19. század első felében újabb és újabb mártírológiumi nevek lepték el a névállományt, így nem valamiféle tömb vagy a leggyakoribb névhez csatlakozó vallási preferenciájú nevekkel, hanem túlnyomó többségükkel érték el a felekezeti jelleg kialakítását. A 19. század második felében viszont már fontos szerepe volt az Anna, Katalin, Terézia, Magdolna, katolikus preferenciát hordozó nevek első öt leggyakoribb névként való elhelyezkedésének, mivel a világi nevek rohamos gyarapodásukkal – a ritka nevektől indulva a nagy gyakoriságú nevekig feljutva – átszínezték a névállományt. A felekezeti jelleg hangsúlyvesztéséhez hozzájárult az is, hogy a vallási preferenciát hordozó *Terézia*, *Rozália* más miskolci felekezetekben is elterjedté, divatossá vált.

5.2. Több keresztnév

A különböző miskolci felekezetek névhasználatát összevetve a kettős, hármas és négyes keresztnévek elsőként a római katolikusoknál jelentek meg. A névkombinációkat nemenként mutatja be a XX. és XXI. Táblázatom. A névöröklést a táblázatokban is jelöltem, vastagon szedtem a szülőről, dőlten a keresztszülőről származó neveket.

Az első férfi kettős keresztnév 1719-ből származott: *Petrus Paulus*. Sajnos, a szülők társadalmi helyzetére vagy foglalkozására nézve nincs adatom, de hasonlóan HAJDÚ MIHÁLY (2003: 587) forrásaihoz, feltehetően a névviselő a születésnapja hatására kapta a nevet. A további 1717–25 között bejegyzett gyermekek névválasztását azonban már más okok motiválhatták, hiszen *Andreas Josephus*, *Franciscus Ignatius* nem szerepelnek együtt a naptárban. A felsoroltak közül csak ez utóbbi fiú szülei tudjuk, hogy nemesek voltak, viszont mindegyik névkombinációról megállapítható volt, hogy sem az apa, sem a keresztapa nevét nem vitte tovább.

1725-ben fordult elő az első hármas név is: *Christophorus Leopoldus Antonius*. A gyermek szülei (*Vusehkann*) és keresztszülői is (*Reichmann*) németek voltak, s az apa és keresztapa is kettős nevet viselt. A kettejük névkombinációját kapta a gyermek: a keresztapa neve (*Christophorus Leopoldus*) mellé az apa (*Franciscus Antonius*) második nevét illesztették.

Az első női kettős név szintén 1725-ben, és úgyszintén német (*Stainigerin*) családban mutatkozott: *Martha Elisabetha*. Fontosnak tartom megjegyezni azt, hogy e korai adatokban a névöröklés csak az idegen, német etnikumhoz köthető névkombinációkban fordult elő, s azt is, hogy a névállomány szempontjából újító elemeket szintén, csak ezek az adatok vonultattak fel.

1737-ben, következő vizsgált évemben, a mindszei anyakönyvben 2 férfi és 2 női kettős keresztnévet találtam. Közülük kettőt újfent német szülők választottak, a *Joannes Petrust* és *Anna Mariat*. Névöröklést csak a női párban fedeztem fel, méghozzá a keresztanya tiszteletére kapta a kislány az *Anna* nevet. Nem tartom véletlennek azt sem, hogy a másik női elnevezettét szintén *Anna Mariának* hívták. A magyar szülők névválasztását bizonyára befolyásolta a megelőző német szerkezet – az *Anna* a magyar névadásban az anya és a keresztanya neve is –, de szerepet játszhatott a két újszövetségi személy szoros összetartozása (l. a Bibliában együtt szereplő személyek hatása a névadásra más összefüggésben KARÁCSONY 1961: 109), amely megkönnyítette a magyar névhasználatnál idegen forma befogadását. S ebbe a gondolkörbe beleillik a negyedik név is: *Petrus Paulus*, amely szintén magyar családban fordult elő, és újfent a naptári névadás hatását mutatta.

1747-ből csak női neveim vannak, egy kettős: *Anna Barbara*, amelyet magyar szülők választottak lányuknak és az első tag a keresztanya neve volt. Láthatjuk, hogy a német mintától (keresztanya neve + nem motivált utónév) nem szakadt el az újabb példa sem. Ugyanakkor a *Barbara* még nem szerepelt a névegyedek között, s talán éppen e gyermek után vált kedveltté.

Ebben az évben jelenet meg az első négyes keresztnév: *Anna Sabina Petronilla Susanna*. Csakúgy, mint a kettős után újító hármas kombináció, ez is a betelepülőkhöz kötődött, de itt a kislány keresztszülei voltak németek. A keresztanya kettős nevéből az *Anna* elemet kapta első névül a gyermek. Sajnos, a magyar szülők társadalmi helyzetét nem ismerjük, mivel a mindszei anyakönyvben elég identifikációs elemként szolgált a más lakóhelyűek címének bejegyzése.

1757-ben egy fiút kereszteltek *Joannes Franciscusra*, magyar és nem nemesi származású volt, s nem találtam örökölt elemet a névkombinációjában. Egy-egy lányt neveztek *Anna Mariának*, *Anna Theresiának* és *Clara Christinának*. Ez utóbbi névviselő nemesi származású volt, *Anna Theresia* német, *Anna Maria* magyar. Csak a német gyermek első nevében élt tovább az édesanya neve.

A következő évtizedben egyaránt növekedett a több keresztnév használata a férfiaknál és a nőknél. A bejegyzett 4 férfi közül egy volt nemes *Josephus Joannes*, és 3 „nemtelen”¹⁹: *Joannes Ephrem*, *Martinus Josephus*, *Petrus Paulus*. A nemes neve sem öröklődési motivációt, sem újító elemet nem mutatott, sőt az évtized legmegterheltebb neveit kapcsolta össze. A nemtelenek körében azonban a *Joannes* és *Martinus* keresztapáról származott, s az *Ephrem* új volt, de nem gazdagította a névállományt, mivel ez a névforma csak az izraelitáknál fordult elő a 19. században. Arra viszont érdemes

¹⁹ Így szerepel a 19. század eleji forrásokban a Plebs. fordítása, megfelelője.

odafigyelni, hogy a városba betelepült tehetősebb zsidók kapcsolatba kerültek a katolikusokkal, s gyenge névhatást is kifejthettek, hiszen a következő gyermek: *Petrus Paulus* keresztaapja is az izraelita *Moses Fercsok* „úr” volt.

A kettős keresztnetet viselő 3 nő viszont etnikai tekintetben eltérő családokból származott, ennek ellenére névkombinációjuk több egyezést mutatott. *Anna Catharina* magyar apától, szláv anyától született, s második nevében a keresztaanyját vitte tovább, míg a két *Anna Maria* közül egy magyar és egy német volt, s egyiknél sem volt jellemző a névöröklés.

1777-ben a névhasználatban minőségi és mennyiségi változás állt be. A hármas keresztnév, amelynek eddigi képviselői a miskolci németséghez tartoztak, ebben az évben magyar nemesi családban jelentkezett. Fontos lépcsőfoknak tartom e mozzanatot a több nevűség elterjedése és társadalmi meghatározottsága szempontjából. A *Nicolaus Franciscus Aloysius* kombináció egyik tagja sem örökölt, csakúgy, mint az őt követő *Antonius Joannes*, amelyet szintén magyar nemes fia viselt. Közrendű kapta viszont a *Josephus Georgius* névkapcsolatot, amelyben a második tag keresztaapáról származott. A korabeli névegyedekkel összevetve, azt tapasztaltam, hogy csak a hármas név hordozott újító elemet.

A női nevekben is megjelent a magyar nemesek körében a hármas keresztnév: *Constantia Theresia Apollónia*. Első és utolsó nevében újító elemeket hordozott, ám ezek nem épültek be a 18. századi római katolikus névhasználatba. A kettős keresztnetek egyre nagyobb mértékben fordultak elő a közrendűek rétegében: 10 előfordulásból 8-szor. E jelenség elsősorban, a már korábban is megterhelt bibliai vagy történelmi motivációjú *Anna Maria* és *Maria Theresia* nevek nagyobb megterheltségét idézte elő, s csak kevés bővítette új elemmel a névkészletet, mint például a *Helena Rosalia*. A nemesek által adott névkombinációk, viszont frissítették a névkeringést a *Helenával*, *Gunegundiggal*, *Veronicával*. A vizsgált anyagban fokozódott a névöklés szerepe is, az első nevekben 2 származott keresztaanyáról, a második névben 3 keresztaanyáról és 2 anyáról továbbhagyományozódót találtam.

1787-ben a férfiak névhasználatában a hármas kombinációk a nemesekhez, a kettős nevek a nemtelenekhez kötődtek. *Georgius Stephanus Ferdinandus* első nevében az édesapját vitte tovább, míg *Joannes Josephus Emericus*, a középső elemet kapta a keresztaapja után. Egyik kombinációban sem szerepelt új név. *Emericus Ludovicus Martinus Franciscus*, *Franciscus Josephus* neveiből viszont a *Ludovicus* még nem szerepelt a névegyedek között, ugyanakkor egyetlen apáról öröklődő elemet találtam a *Franciscus Josephus* első keresztnetét.

A névszerkezet megoszlása hasonló képet mutatott a nőknél is, mint a férfiaknál. A hármas keresztnetek a magyar nemesek számára foglaldtak le. Mindkét névkapcsolat első eleme az *Anna* volt, amelyekből az egyik anyáról, a másik keresztaanyáról öröklődött, s csak a *Josepha* újította meg a névkészletet. A nagy megterheltségű kettős nevek (*Anna Maria* és *Maria Theresia*) egyaránt előfordultak német és magyar közrendű családokban. Az idegen etnikumúaknál az anya kettős névmintája meghatározta a gyermek névválasztását. A további kombinációk (*Maria Christina*, *Susanna Theresia*) kialakítását a

szülők és keresztszülők neve befolyásolta, vagy bibliai meghatározottságú volt (*Maria Magdaléna*), illetve egy gyakori névhez egy újítót kapcsolt (*Barbara Francisca*).

A század végén, 1797-ben mindössze két férfi és 3 női kettős keresztnévet találtam. *Antonius Josephus*, közrendű magyar családból származott és elő nevében a kereszttapja iránti tisztelet fejeződött ki. *Josephus Lambertus* német apától és szláv anyától született, s magyar kereszttapja után kapta a *Josephus* nevet.

A női névviselők mind magyarok voltak, ketten közülük az *Anna Maria* kombinációt kapták, amelyek a századvég legkedveltebb és a gyakorisági sorrend harmadik helyén álló nevei voltak. Az egyik névben a második tag volt anyáról származó, a másik névben mindkét elem motivált volt. Az *Anna Francisca* névkapcsolatban pedig, az utolsó tagot örökölte a kislány a keresztanyjáról.

A 19. század elején a kettős keresztnévek elemkészlete nagy változatosságot mutatott. Az első nevek egyike sem ismétlődött, ugyanakkor újak sem fordultak elő közöttük, s a névöröklés is csak a *Gabrielre* terjedt ki, amelyik apáról származott. A második nevekben szintén nem volt azonos, nem volt öröklődő, s egyetlen csak újító szerepelt, a *Severinus*. Ez utóbbi keresztnév német családban fordult elő. A nevek társadalmi megoszlása az előző évtizedek tendenciáját mutatta: 1 nemes mellett 4 közrendűt találtam. A nőknél a 4 név 1:3 arányban jelentkezett nemeseknél és nemteleneknél. A változatosság és a névöröklés is hasonló volt, mint férfiaknál, azaz sem az első, sem a második névben nem volt azonosság, s csak a második keresztnévekben fordult elő 2 anyáról öröklődő. Egyetlen nem nemesi névkombináció hozott újító elemeket, az *Eleonora Victoria*.

Az 1807-ben előforduló hármaskeresztnév: *Cecilia Anna Susanna*, középső tagja anya és keresztanya nevét tartalmazta egyszerre, s első neve újító volt. Csakúgy, mint a férfiaknál ez a felső társadalmi réteghez kötődött.

1817-ben a közrendűek szélesebb rétegében terjedt el a kettős keresztnév. Ezt jelezte, hogy az apák felsorolásakor a honoratiorok mellett mesterek is előfordultak például molnár, szabó, ács, takács, kőműves. Az egyetlen nemesi származású (*Ferdinandus Ambrosius*) és 2 honoratioron (*Carolus Franciscus*, *Franciscus Borgias*) túl, 6 mesterember választott gyermekének kettős keresztnévet.

Az első nevekben kétszer fordult elő a *Joannes* és *Franciscus*, a *Joannes* a legnagyobb megterheltségű névegyed, míg a *Franciscus* közepesen megterhelt volt. A második nevek közt nem szerepeltek azonos elemek, újítók annál inkább: *Ambrosius*, *Borgias*, *Vendelinus*, s ezek a társadalom különböző rétegeiben jelentkeztek, így a nemesek és betelepült németek névújító hatása mellett a peregrinációban részt vevő mesterek megnövekedett funkcióját is mutatták. *Samuel Vendelinus*ra például egy molnár kereszteltette fiát, amelyben a *Vendelinus* újító név volt. A névöröklés a 9 első névből 4 apáról származót határozott meg, a második nevekben egyszer a kereszttapa nevét vitte tovább a gyermek és egyszer esett egybe apa és kereszttapa neve.

Az első négyes férfi keresztnévet egy magyar senator adta fiának, saját keresztnévét a gyermek névkombinációjának első elemeként örökítve tovább. Érdekes azt is megfigyelni, hogy a *Joannes Christophorus Carolus Franciscussal* egy napon keresztelt

közrendű másik fiú a *Joannes Christophorus* nevet kapta, szép példát mutatva a több keresztnév társadalmi kiszélesedésére.

Ugyanebben az évben 7 női kettős és 4 hármás keresztnévet találtam. Első névként leggyakrabban a *Máriát* választották, amely a legkedveltebb névegyed volt, második névként a *Franciscát*, amely az évtized újtó névegyede volt, s a harmadik keresztnévként legtöbbször a *Catharina* állt, amely a 19. században ritka névnek számított. A névöröklés az első nevekben 2 anyáról, 1 keresztyanyáról vett névben jelentkezett, illetve egyszer azonos volt anya és keresztyanya neve. A második nevekben 3-szor fordult elő a keresztyanya neve, a harmadik nevet pedig két esetben választották a keresztyanya tiszteletére. Társadalmi megoszlás szerint 2 hármás név a felső társadalmi rétegbe tartozott, kettőt mesterember adott a lányának. A kettős nevek közül pedig, egyetlen nemességhez kötődő volt. A névújítás ugyanakkor a férfiak névhasználatához hasonlóan már nem korlátozódott a nemességre.

1827 a több keresztnév használatában újabb lépcsőfok, mivel a törvénytelen gyermekek körében is találtam kettős keresztnévűeket. Az 5 férfi kettős név és 4 hármás keresztnév első elemeként legtöbbször a *Joannest* választották, csakúgy, mint az előző évtizedben. A második nevek között szintén a *Joannes* szerepelt legtöbbször, míg a harmadik nevekben nem volt azonosság. Az első nevekben 3 apáról származó és egy keresztapáról örökölt nevet találtam, míg a második neveket 4-szer a kereszta neve, ezzel szemben az apáé csak egyszer határozta meg. A harmadik nevek közül pedig, csak egyet választottak a kereszta tiszteletére. A 9 névkapcsolat társadalmi megoszlása a következő volt: egyetlen hármás keresztnévet adtak gyermeküknek nemesek (*Wilhelmus Ladislaus Daniel*) és egyet hivatalnok (*Ladislaus Joannes Stephanus*), 7 kombinációt tehát mesterek és iparosok fiai viseltek, s köztük 2 hármás keresztnévet. A korabeli névegyedek között a névkapcsolatokból csupán egyetlen elem nem szerepelt a *Victor*, amely éppen egy mesterember gyermeke viselt.

Az anyakönyv tanúsága szerint 12 kislány kapott kettős keresztnévet és 4 három névből állót. Ez utóbbiak közül *Elisabeth Anna Maria* és *Leopoldina Anna Magdaléna* nemesi volt, *Maria Anna Dorothe* egy „tudós professzor” lánya. A további hármás és kettős keresztnéveket közrendűek adták gyermeküknek. *Carolina Petronillára* és *Eleonora Catharinára* azonban leányanyák kereszteltették újszülöttjeiket, s e két névvel szélesedett ki a több keresztnév használata a legteltjesebben. Azt is érdemes megfigyelni, hogy a törvénytelen gyermekek teljes névkombinációja újtó elemekből állt. Tehát nemcsak a névtípus terjedt el, hanem a névmegújító szerep is egyre szélesedett. S mivel a nemesi névadásban egyre nagyobb szerepet kapott a névöröklés – *Elisabeth Anna Maria* első nevét ez egyik keresztyanya, második nevét az édesanyja, és harmadik nevét a másik keresztyanya után viselte – a névhasználat megújítása egyre nagyobb számban a közrendűeknél fordult elő. A korábban szintén név megújító funkciókat is hordozó idegen etnikumok, egyre inkább beolvadtak, így ebben az anyagban is csupán egy német család adott gyermekének kettős nevet, az *Anna Aemiliát*. Összegezve a névöröklés szerepét azt tapasztaltam, hogy az első nevekben az anya, keresztyanya neve és azonosságuk is csak egyszer fordult elő, a

második nevekben háromszor az anyáé és kétszer a keresztanyáé szerepelt, míg a harmadik névben csak a keresztanya neve jelent meg két alkalommal.

1828-ban nyitotta meg kapuit a római katolikusok második temploma. Anyakönyvéből a szülők foglalkozása és társadalmi jogállása a század első felében nem követhető nyomon, mert a bejegyző papok vagy szerzetesek (egyéb egyházi személyek) csak néhány kiemelkedő személyiség ezen adatait jegyezték fel. Az első évben 2 fiút kereszteltek, akik mindketten törvénytelen gyermekek voltak. *Emericus Carolus* kettős nevű keresztapja névhatására viselte a *Carolus* nevet, míg a *Joannes Chrysos Thomas* névválasztása öröklött elemet nem tartalmazott, s anyja és keresztzülei is napszámosok voltak. A 4 női elnevezettből csupán *Elisabetha Catharina* volt törvénytelen gyermek. *Barbara Julianna*, *Maria Anna*, és *Anna Maria Julianna* társadalmi helyzetét nem ismerjük, a névöröklés csupán az egyik kettős keresztnévben jelentkezett, újító elemet pedig a névhasználat szempontjából egyik sem mutatott.

1837-ben Mindszentben két férfi kettős keresztnevet jegyeztek be, amelyeket közrendű magyarok adtak gyermeküknek, s amelyek a névhasználatot nem gazdagították. S csupán a *Josef János* második elemében volt apáról öröklődő. Ezzel szemben 10 női kettős és 3 hármas keresztnevet találtam. Nemesi származású volt *Apolló Anna*, *Emilia Johanna*, *Emilia Maria Theresia* és *Matild Theresia Karolina*. Törvénytelen gyermek kapta a *Leontina Gizella* névkapcsolatot és szláv szülők gyermeke a *Julianna Magdalénát*, *Joánna Karolínát*. (Figyeljük meg ismét a törvénytelen gyermek neveinek újító jellegét!) Az első névként egyaránt kétszer fordult elő az *Emilia* és a *Mária* is, azaz egy új és egy gyakori névegyed. A második és harmadik nevek mind csak egyszer fordultak elő. Az első nevekben 3-szor hagyományozódott tovább az anya neve és csak egyszer a keresztanyáé, míg a második nevekben 3-szor a keresztanyáéval volt azonos a név, s a harmadik nevekben ilyen motiváltságot nem fedeztem fel.

Ugyanebben az évben Felső-Miskolcon egy lakatos fiát nevezték *Istvány Mihálynak*, aki az első nevét a keresztapja után viselte. A 3 kettős keresztnevű nő is közrendű volt, ráadásul *Maria Karolina* törvénytelen. A szülők névválasztását csak egy esetben befolyásolta a névöröklés: *Mária Rosália* első nevét keresztanyja tiszteletére kapta.

1847-ben Mindszentben 6 kettős és 3 hármas keresztnév fordult elő. Az első nevekben jelentkező azonosságot az okozta, hogy két gyermek is az *Alajos Josef* nevet kapta, egy hivatalnok és egy „német czipellős” fia. A második nevekben legtöbbször előforduló *Jósef* azonban már nemcsak ennek az azonosságnak köszönhetette elsőségét. Az első nevekből csak az előbb említett *Alajos* öröklődött, a hivatalnok fia keresztapja után kapta e nevet, míg a czipellőst magát is így hívták. A második nevekben viszont csak a keresztapáról vett nevek tűntek fel kétszer. A társadalmi megoszlás színes volt ebben az anyagban, mivel a sóhordótól a nemesi rangot szerzett szabóig, mondhatni minden előfordult. Nemesek közé tartozott ennek megfelelően az *Erasmus Gyula* névviselője, s kiváló alkalom újra hangsúlyozni egyfelől azt a sajátosságot, hogy Miskolc „nemesi mezőváros”, ahol nemesi jogállású, de iparos vagy polgári foglalkozású a nemesek nagy része, másfelől azt, hogy ezek az iparosok és mesterek már-már a nemességet megelőzik

névmegújító szerepvállalásukkal, mint ahogyan e névkombináció is elsőként mutatja a magyar nemzeti nevek hatását.

A női névviselők között egyetlen nemes sem volt, a hármaskeresztnevek a honorácior réteghez kötődtek. A négy hármaskeresztnév és 6 kettős név első és második eleméül a legtöbbször a nagy gyakoriságú *Máriát* választották, a harmadik utónevekben pedig, nem volt azonos. Az első nevekben 3-szor a keresztanya, s 2-szer az anya neve élt tovább, 2-szer öröklődött a második tagban a keresztanya neve és 1-szer az anyáé, míg a harmadik tagban 2-szer a keresztanya és 1-szer az anya nevét találtam. Az újító elemek: *Flóra, Krisztina, Mathilda* nem mutattak társadalmi megoszlást.

Felső-Miskolcon a vizsgált évben csak férfi kettős keresztneveket jegyeztek be az anyakönyvbe. A 6 névviselő közül 2 törvénytelen gyermek volt. A honoráciorok közé tartozott *István Bertalan* apja, *János Antal*, *Sándor Győző* és *Sándor Károly*é iparos. A névöröklés csak a János Antal és a Sándor Győző első elemét érintette, előbbi keresztapja és apja is ezt a nevet viselte, míg utóbbinak csak a keresztapja.

A század közepén a több keresztnév használata újabb fejlődési fokot ért el: a közrendűek körében is elterjedt a hármaskeresztnév. A férfiaknál hármaskeresztnevet honoráciorok adtak gyermeküknek, míg a nőknél két nemes, egy honorácior és két mesterember.

A legkedveltebb első nevek köre is egyre tágabb lett, a férfiaknál a *Carolus*, *Josephus* és *Julianus* egyaránt kétszer fordult elő, míg a második elemek közt a *Carolus*, *Josephus* mellé a *Stephanus* került. Az első nevekben egyre inkább csak az apa neve jelent meg, míg a második elemek motivációja még mindig vegyes volt, 5-ször a keresztapa és 4-szer az apa neve fordult elő, s egybeesést csak egyszer találtam, míg a harmadik nevek mindegyike motivált volt, *Aloysius* apáról, *Benjamin* keresztapjáról kapta nevét.

A nőknél első névként a *Maria* kiugró megterheltségű volt, amelyet a *Maria Anna*, *Maria Therezia*, *Maria Magdolna* és *Maria Rozalia* gyakori előfordulásának köszönhetett, s szintén e név vezette a második elemek sorát is. A harmadik nevek azonban nagy variációt mutattak, s nem választották kétszer ugyanazt a szülők. Az első nevekben ismét az anya neve öröklődött nagyobb számban, míg a másodikban a keresztanyáé, s ha volt harmadik elem is, az nem mutatott névöröklést. A kettős neveket csak közrendűek viselték, s köztük 4 törvénytelen gyermek.

A Felső-Miskolcon adott nevek társadalmi megoszlása megegyezett a mindszerinti anyaggal: hármaskeresztnevet honoráciorok gyermeke viselt, kettős neveket iparosok, mesterek és leányanyák újszülöttje. A névöröklés a férfiaknál csak a hármaskeresztnévben jelentkezett, *Ladislaus Joannes Ignatius* középső nevét keresztapja után, harmadikat az apja után kapta. A nőknél csupán egy kislány *Justina Leopoldina* örökölte teljes névkombinációját e keresztanyjáról.

A hatvanas évekből mintául választott évben a 11 kettős férfinév és 3 hármaskeresztnév legkedveltebb első eleme a *Joannes* volt, míg második névként legtöbbször az *Adalbertus* szerepelt, s a harmadik nevek újfent nem ismétlődtek. Az idegen újító nevek két eltérő jelenséget mutattak, egyfelől a magyar nemzeti nevek közül kerültek ki, s különösen az ipari foglalkozásúak között váltak elterjedté, míg a *Guillemust* egy cigány

adta fiának. Ugyanakkor a 18 női kettős névben és 4 hármass keresztnévben nem jelentkeztek a magyar nemzeti nevek. Az első nevekben továbbra is a *Maria* volt a legkedveltebb a másodikban az *Anna*, s a harmadik nevek nem ismétlődtek. A névöröklés korábbi jellemzői is érvényesültek, azaz az anya neve nagyobb arányban mutatkozott az első névben, míg a második névben a keresztnév fordult elő többször, s ha volt harmadik név abban szintén a keresztnév hagyományozódhatott tovább.

Felső-Miskolcon 1867-ben még mindig jóval kevesebb több keresztnévű gyermeket jegyezték be, ez magyarázható azzal is, hogy a plébániához tartozó területen elsősorban földművesek éltek, és ez a városrész csak a század második felében települt be lassan iparúzókkal és gyári munkásokkal. A 6 kettős keresztnév és 1 hármass keresztnév legkedveltebb első eleme a *Franciscus* volt, míg második elemként kétszer szerepelt a *Carolus* és kétszer a *Georgius*. A területi különbség így nem először mutatott névtani eltérést sem. Az első nevekben az apa neve átöröklése jelentkezett, míg a másodikban a keresztnév. Ez az irányvonal egyre inkább kezdett kikristályosodni a Mindszenti anyagban is. Egyetlen nemest találtam a felső-miskolci névviselők között, *Eugenius Georgiust*, s egyetlen német családból származót, *Adalbertus Carolust*.

Az 5 női kettős és 1 hármass keresztnév legkedveltebb első neve a *Maria* volt, második névként pedig szerepelt mellette még a *Carolina*. Az egyetlen hármass keresztnévet egy német katonatiszt *Franciscus Xaver* adta lányának, akinek első neve *Josepha* volt, anyja után a *Francisca* és apja után a *Xavera* névkombinációt viselte. Ugyanakkor *Maria Anna* szülei is betelepült németek voltak, akik vélhetően az asszimilációs szándéktól vezérelve választották lányuknak e gyakori nevet. A névöröklés tekintetében ezek az adatok nem mutatják a Mindszenti kirajzolódó irányvonalat, amelyet a XXI. táblázatom is szemléltet.

1877-ben a Mindszenti kerületben tapasztalt robbanásszerű névgyarapodást egy új réteg, a vasúthoz tartozó tisztviselő és munkásréteg, névalakító hatásának következménye. Az idetelepülő eltérő vidékről származó és eltérő névkultúrájú réteg belsőleg ugyan differenciált volt – a vasúti máházó, rézöntő, kovács, bakter, fékező, kalauz, mozdonyvezető, művezető, hivatalnok gépész, mérnök és vaspálya igazgató – mégis a feudális mezőváros igazi polgárságát ők alakították ki. Különállásukat a város többi mesterétől, iparosától a névhasználatukban is igyekeztek kifejezni. A 20 kettős keresztnévet és 5 hármass és 1 négyes keresztnévet kapott fiúgyermek szüleiből 7 vasúti alkalmazott volt. Az egyetlen négyes nevű *Elemér Frigyes Tivadar István* apja „bécsi születésű vasúti gépész” volt az anyakönyv szerint, *Sándor Endre Ferencz* apja mozdonyvezető, *Frigyes Károlyé* „vasútnál vezér, Schlifka”, *Béla Péteré*, *Árpád Aladáré* vasúti tiszt, *Gyula Istváné*, hivatalnok, *Géza Sándoré* vasúti lakatos, *Pál Gyuláé* bakter. A névhasználat belső differenciáltságát jól mutatja, hogy csakúgy, mint az egész társadalomra jellemzően, közöttük is a felső réteg használt több keresztnévet, és a névöröklés több elemet határozott meg, ugyanakkor az alsóbb rétegben kifejezetten a magyar nemzeti nevek divatja mutatkozott, mindegyik névkombináció egyik eleme ide sorolható volt, még a német gépész névadására is hatott e divat, bár véleményem szerint, ott a divathatás mellett az asszimilációs szándék is érvényesült. Természetesen nem ez a

réteg teremtette meg a nemzeti nevek divatját Miskolcon, hiszen már korábbi megjelenését láttuk, de mindenképpen hozzájárulhatott a névegyedek kiszélesítéséhez.

A további hármás neveket honoráciorok gyermekei viselték. Két kifejezetten érdekes névkombinációt is találtam a *Xaver Ferencz Józsefet* és *József Gyulát*. Az első azért keltette fel a figyelmet, mert az előző évtizedben szereplő német katonatiszt névhatása volt a *Xaver* megjelenése, amelyhez a történelmileg motivált *Ferencz Józsefet* illesztették. A másik nevet viszont egy földbirtokos gyermeke kapta, s ebben az időszakban már ritkán fordult elő ebben a társadalmi rétegben kettős keresztnév.

A 4 női hármás névből és 23 kettős keresztnévből 2 földbirtokos lánya viselte az *Etelka Antónia*, *Erzsébet Zulejka* neveket, vasúti alkalmazottak az *Anna Jolán Ilona*, *Etelka Franciska*, *Frida Amália*, *Gizella Julianna*, *Terézia Anna* neveket. A női névvisezők körében tehát a nemzeti nevek felhasználása nem mutatott a társadalmi rétegek közt eltérést úgy, mint a férfiaknál. A fennmaradó 3 hármás keresztnévet egy építész, egy zongoratanár és egy molnár lánya kapta, míg a további kettős neveken katonatisztek és mesterek gyermekei osztoztak. Az idegen nemzetiségűek névhasználata ismét két irányvonalat mutatott vagy a beilleszkedést választották a szülők, s a közösség gyakori neveit kombinálták (*Gizella Mária*), vagy a meglévő névegyedektől eltérőt kerestek (*Hedvig Johanna*).

A névöröklés korábban kialakult irányvonalai feltehetően az eltérő vidékekről érkezők eltérő szokásai miatt megbomlottak, tendenciák helyett azt állapíthatjuk meg, hogy a több keresztnév-használatban általában az egyik nevet jellemezte a névöröklés.

Felső-Miskolcon mivel távol esett a Vasúti teleptől, ezért a névanyaga e tekintetben nem is mutatott nagyobb fejlődést. A 4 kettős nevű férfiből csak egy viselt magyar nemzeti nevet, egy törvénytelen gyermek. A polgárok, iparosok és földművesek gyakori neveket párosítottak valamilyen örökölt elemmel. A nőknél ugyanez mondható el a két kettős keresztnévről, amelyet szintén egy iparos és földműves lánya kapott. A hármás név viszont egy hivatalnoktól származott, s a különlegességre való törekvés az utolsó elemben valósult meg, amely jól olvashatóan *Azrael* volt.

1887-ben Mindszenten már 32 kettős és 5 hármás keresztnévet jegyeztek fel. A hármás neveket az új polgári elit gyermekei viselték (katonatiszt, vasúti gépész, művezető, gépgyári gépész, postatiszt). A kettős nevet viselőkből 9 apja a vasútnál dolgozott (*Ernő Sámuel*, *Ferencz Béla*, *Géza István*, *Imre Aladár*, *János Dániel*, *József Gyula*, *József János*, *Ottó Ödön* és *Vilmos Jánosé* német: *Wohlberger Wilmos* német mozdonyvezető volt). A felsorolt névkapcsolatokban a magyar nemzeti nevek újabbakkal bővültek, s a hozzájuk párosított elemeket általában a névöröklés jelölte ki. A további kettős nevekből hármat honoráciorok gyermeke és négyet törvénytelen fiú kapott.

A nők körében szintén 32 kettős és 5 hármás és 1 négyes keresztnévet találtam. *Gizella Flóra Regina Máriára* egy hivatalnok kereszteltette lányát, míg a hármás neveket egy vasúti hivatalnok, egy helvét könyvnyomda tulajdonos, egy német főhadnagy és két egyéb hivatalnok adta gyermekének. A kettős nevek közül 11-et vasúti alkalmazottak családtagjai, 3 hivatalnoké és 5 törvénytelen gyermek viselt, s a fennmaradókat iparosok

lányai. A legkedveltebb első elem a *Margit* volt, míg másodikként a *Mária* állt, azaz a leggyakoribb és egy közepesen megterhelt névegyed.

Felső-Miskolc fejlődése erre az időszakra tehető, ide ugyanis több gépgyári munkás települt. Névhasználatuk nemcsak a több keresztnév gyarapodását idézte elő, de minőségileg is átalakította az itt megjelenő nevek sorát, új elemeket (*Fábián*, *Sebestyén*, *Oszkár*) bevezetve.

A 2 hármas keresztnévet egy katonatiszt és egy hivatalnok gyermeke viselte, míg a két keresztnévvel elnevezettek közül 6 apja gyári munkás, 1-é földműves, 3-é ismeretlen, s a többi iparos volt. A törvénytelen gyermekek névhasználatát, csakúgy, mint az idegenekét a beilleszkedés (*István János*) vagy a különlegességre való törekvés (*Ármin Lajos*) határozta meg. A nőknél 3 gyári munkás, 2 törvénytelen, 1 földműves és 2 mesterember volt a társadalmi megoszlás. Első név és második névként egyaránt a *Máriát* választották legtöbbször.

S a század utolsó évtizedében Felső-Miskolc több keresztnév használata minden tekintetben beérte a mindszerinti névanyagot.

Mindszerinten 1895-ben 9 hármas és 35 kettős férfi keresztnévet találtam. A 44 névadásból 17 volt vasúti alkalmazott, 4 hivatalnok és 2 katona valamint 2 törvénytele gyermek és 19 egyéb foglalkozására oszlott a társadalmi paletta. Fontos látni, hogy a hármas neveket törvénytelen gyermekek éppúgy viselhették, mint valamely rangos társadalmi tag fia. A névmegújítás nem kötődött egyetlen társadalmi réteghez, vagy etnikumhoz. A női névhasználat 32 kettős és 7 hármas keresztnévéről ugyanez mondható el. Itt 12 vasúti alkalmazott, 4 egyéb hivatalnok, 22 iparos és 1 törvénytelen gyermek volt a társadalmi megoszlás. A legkedveltebb első nevet, a *Máriát* szorosan követte a felhasználtságban a *Margit*, míg a második neveken a *Mária* mellé az *Anna* zárkózott fel. Ki kell emelnem a *Mária Hanna* kombinációt, amelyet izraelita szülők választottak gyermeküknek a legkedveltebb római katolikus névhez egy hagyományos izraelita csonkult becéző formát illesztve, s közvetlen névhatást gyakorolva ez által a katolikus névhasználatra.

Felső-Miskolcon ez időben 29 kettős férfinevet és 30 női kettős és 1 hármas keresztnévet írtak be a Szent Anna templom anyakönyvébe. A fiúk szülei közt 8 gyári munkás, 4 vasúti alkalmazott, 4 leányanya, 3 hivatalnok és 10 iparos volt, míg a nőknél 11 gyári munkás, 3 vasúti alkalmazott, 2 hivatalnok, 2 leányanya és 12 iparos volt, s az egyetlen hármas nevet egy pénzügyi igazgató leánya kapta. A névhasználat felfrissítése itt azonban leginkább a gyári munkásokhoz kötődött, ők hozták az *Eleonora*, *Kunegunda*, *Zenobia* elemeket a névállományba. A névkombinációk gyakoriságában csak a második tag megterheltségében mutatkozott változás, ahol az *Anna* mellé a *Magrit* került.

Összegezve a római katolikusoknál a több keresztnév használatában tapasztalt jelenségeket, a következőket állapítottam meg.

1. A 18. század első felében a német névhatás a több keresztnév használatában érezhető, az első hármas keresztnév is német eredetű, így ez az anyag is utal arra, hogy az e névszerkezet idegen átvétel. Az etnikai különбözőség a kettős névminta magyar

megjelenése után is mutatott eltérést. A magyar családokban, kezdetben a biblia motivációjú, illetve a naptári névadás hatása jelentkezett, míg a német szerkezetek örökölt (keresztstülői) és választott neveket kapcsoltak össze. Ennek a mintának az átvétele meghatározta a 18. század végéig a magyar névkombinációkat is.

2. A társadalmi megosztottság elsősorban szerkezeti eltéréseket mutatott: ugyanakkor jelent meg a magyar nemesek körében a hármas név, amikor a közrendűeknél a kettős elterjedt. S a 18. században az újító elemek a nemességhez kötődtek.

3. A 19. század első felében új réteg kapcsolódott be a több keresztnév használatba, a peregrinációban részt vevő iparosok, akik fokozatosan átveszik a névhasználat felfrissítésének irányítását a nemességtől. A 19. második felében pedig, a polgári átalakulásnak megfelelően a vasúti alkalmazottak és gyári munkások hozzák a legtöbb új elemet a névkeresztelésbe. S az etnikumok szerepe lecsökkent.

4. A 19. század elején kialakuló névöröklési irányvonalat, amelyben az első neveken jelenhetett meg az apa neve és a második utónévben a keresztnév, megbontotta a század közepétől eltérő vidékekről betelepülők, eltérő névszerkezete.

5. Különösen a 19. század második felétől volt jellemző a magyar nemzeti nevek divatja, amelyet a névgyedeknél szélesebb palettáról válogatva mutattak a kettős, hármas és négyes keresztnévek, s amelyek fokozott használatában az új polgárság vezető szerepét tapasztaltam.

6. Görgög katolikus felekezet

6.1. Névegyedek

6.1.1. Férfi keresztnévek

Az előkerült 1810-től induló anyakönyvből több lap hiányzott, ennek következtében az adatok 1810-től 1812-ig és 1835-től 1895-ig terjednek, amelyeket a XXII. és XXIII. Táblázatom nemenként foglal össze.

A miskolci görög katolikusok névhasználatának kontrollanyagául Komlósát választottam. Ez a település 1844-ig Abaúj, majd Zemplén megyéhez tartozott. Ugyanabban a hullámban telepítették be ruszin jobbággyokkal, mint a Miskolc környéki falvakat. Lakossága 1810–1900 között 95%-ban görög katolikus vallású volt, a fennmaradó 5 %-ban római katolikusokat, reformátusokat és izraelitákat számláltak. A település típusa ugyan eltért Miskolcétól – vizsgált korszakomban 400-500 fős falu – de éppen a kis lélekszám és vallási összetétel tette hasonlatossá egy felekezethez, amelyre más felekezetek is hatással voltak. Másfelől a miskolci görög katolikusokkal azonos származási hely és betelepítési hullám miatt is célszerű vizsgálati anyagnak tűnt. A ruszin nyelvet máig őrző közösségben az anyaggyűjtést irányításommal volt diákom, Szemán Norbert végezte 2001-ben, a község „cirillka”²⁰, latin és magyar anyakönyvei alapján.

²⁰ Cirillának nevezik az egyházi szláv és ruszin nyelvet vegyítő anyakönyvi bejegyzések nyelvét.

Miskolcon az első vizsgált korszakban, 1810–12-ig mindössze két miskolci fiúgyermeket kereszteltek meg, az egyiket *Stephanusra*, a másikat *Josephusra*. Utóbbi a keresztapja nevét örökölte. Ugyanezek a nevek Komlóskán az ötödik és hetedik helyen álltak (*János, András, Mihály, György, István, Péter, József, Bazil, Miklós, Pál*), viszont a miskolci római katolikusoknál a *József* a második, az *István* a negyedik-ötödik. volt.

1835 és 1840 között 5 fiú született, akik 5 különböző nevet viseltek: *Andreas, Georgius, Ignacius, Joannes, Josephus*. Az egyházi névesoportok megoszlása szerint 2 újszövetségi, 2 mártírológiumi és 1 ószövetségi nevet választottak a szülők. *Andreas, Ignacius* és *Josephus* apja nevét vitte tovább, *Joannes* a keresztapját és a *Georgius* névválasztásában az volt a meghatározó, hogy a gyermek apját és keresztapját is így hívták.

1841-től 1850-ig 31 gyermeket kereszteltek meg, akik 9 néven osztoztak. A nevek relatív megterheltsége 3,44 volt. A legtöbb gyermek, szám szerint 9, a *János* nevet kapta, öten viselték az *András* és *István* neveket, négy gyermeket *Josefre* kereszteltek, hármat *Györgyre*. Egy-egy fiút neveztek *Aloysiusnak, Andrejnek, Georgijnak, Lászlónak, Mihálynak*. E névlistából azonnal kitűnik a latin, magyar és szláv névformák vegyes használata. Az *András, György* például mindkét névalakkal képviseltette magát. Az etnikai kevertség, amelyet a vegyes házasságok egyre fokoztak, valamint a cirill és latin betűk változtatása arra készítetett, hogy önálló névként szerepeltessem az elemzésben azokat a névalakokat, amelyek nem egyértelműen írásváltozatai egymásnak. Meggyőzősként lássuk az 1850-es év adatait, amelyben a dőlten szedett rész cirillel kevert írást, s az X olvashatatlant jelöl.

keresztelt	szülők		keresztszülők
Zuzanna	Viszlay János	gkath.	Búza János
	Balogh Julianna	helv.conf.	Daly Mária
István	Lábas István		Jóka István
	Molnár Mária		Juhász Mária
<i>Andrej</i>	<i>Giatkó Mihály</i>		<i>Tóth Szttyefán</i>
	<i>X Anna</i>		<i>Bengász Mihailova</i>
<i>Georgij</i>	<i>Samu János</i>		<i>Kádas Andrej</i>
	<i>Gal Maria</i>		<i>Debreceni Éva</i>
<i>Mária</i>	<i>Keresztúri András</i>		<i>Balogh Mihail</i>
	<i>Krasznai Mária</i>		<i>Soltész Elizabet</i>

Az alakváltozatokon túl bővelkedik írásváltozatban is a forrás l. *István* és *Istvány*, *Josef* és *Jozef*, amely a bejegyző pap vagy káplán írásának lenyomata volt. Tovább fokozta a változatosságot, hogy római katolikus–görög katolikus vegyes házasságokban született gyermekeket többségükben valamely miskolci római katolikus plébános vagy minorita szerzetes keresztelte meg, a luteránus vegyes házasságból származók egy részét is miskolci prédikátorok jegyezték be. Érdekes részletként említhetem, hogy amikor Miskolc

leggazdagabb görögkeleti családját (*Pilta–Zsivkovics*) választották keresztszülőnek, azok ragaszkodtak, ahhoz, hogy a szertartást *Emilianus Margó*, a görögkeleti szerzetes végezze el.

A 31 elnevezetből 14-en viseltek örökölt nevet, azaz a gyermekek ~45%-a. Általában az apa nevének átörökítése volt a jellemző, ez 11 esetben történt, míg 1 személy kapta a kereszta nevet, és 2-szer fordult elő névazonosság. Az egyházi névcsoportok egyenletes eloszlást mutattak: 4 mártirológiumi, 4 újszövetségi és 2 ószövetségi név szerepelt a felhasznált nevek között.

Ugyanebben az időszakban Komlóska nevei alig különböztek a miskolciaktól. Az élen ott is a *János* állt, a második szintén az *István* volt, a negyedik a *György*, ötödik a *Mihály*. A legszembeütőbb különbség mégis a *József* népszerűségében mutatkozott, mert míg Miskolcon ez volt a harmadik leggyakoribb név, Komlóskán csak a nyolcadik helyre került. Miskolci kedveltségét a római katolikus és református hatással magyarázom, amely felekezetekben e név katolikus preferenciát hordozva vagy másutt protestáns tartalommal megtöltve a leggyakoribb név volt. Minimális eltérést mutatott még az *András*, amely Miskolcon még népszerűbb volt, mint Komlóskán. Saját anyagomban a második helyen osztozott az *Istvánnal*, Komlóskán a harmadik volt.

A század második felében az 1880-as évekig a névgazdagság növekedése, azaz a relatív megterhelés csökkenése volt jellemző. 1851–60 között a 27 névviselő 13-féle nevet kapott. Az átlagos megterheltség 2,07 volt. A következő évtizedben már csak 1,92, mivel 12 név közül válogattak a 23 gyermek szülei. 1871–80-ig valamelyest nőtt a relatív gyakoriság 2,29, amely a születések számának 39-re emelkedésével, de a felhasznált nevek csökkenésével alakult ki. A század végére a névállomány ez előbbieken tapasztalt nagy névgazdagságot nem tudta fenntartani, mivel a lélekszám nagyobb ütemben növekedett, mint a felhasznált keresztnévek száma. A relatív megterheltség 104 személy és 22 név viszonylatában 4,72 volt.

1851 és 1860 között 28 gyermeket kereszteltek meg. Az első két gyakori név továbbra is a *Joannes* és a *Josephus* volt. A harmadik helyen több név is osztozott: a *Sztefán*, *Andrej* és az új névként megjelenő *Nyikolaj*. Egy személy viselte a *Franciszk*, *Carolus*, *Ferenc*, *Georgius*, *Joannes*, *Samuel* neveket, amelyeket római katolikusokkal kötött vegyes házasságból született gyermekek kaptak, és a *Lajost*, *Stephanust*, akiknek egyik szülője helvét vallású volt. Nagyon érdekesnek tartom, hogy az a római–görög katolikus család, aki egyik fiának a kereszta után az *Andrej* szláv nevet adta, a következő évben született másik fiának a *Samuel* nevet választotta. Holott jól láthattuk a református felekezet ismertetésekor, hogy e név a protestáns preferenciájú nevek egyike volt, s a római katolikusoknál is csak protestáns vegyes házasságban fordult elő. Az országos és felekezetektől független névdivat hatása a görög katolikusoknál is érződött, megjelent az ötvenes években körükben is a *Carolus* és a *Lajos*.

A keresztnévek 40%-a örökölt név volt, a részarányokban ugyanakkor nem történt számottevő változás: az apa nevet vitték tovább a legtöbb esetben a gyermekek (l. IV. táblázat). Az egyházi névcsoportok átalakulása a mártirológiumi többségét eredményezte.

6 keresztnév tartozott ebbe a kategóriába, míg az újszövetségekhez 4 és az ószövetségihez 3.

1861 és 1870 között a gyakorisági sorrend élén átrendeződtek a nevek. Az *Andreas* a *Josephus* mellett a leggyakoribb névvé vált. A *Ludovicus* megerősödött, és 3 névviselővel a második helyre került. A korábban legkedveltebb *Joannes* a harmadik helyre csúszott vissza, amely mellett az új névként jelentkező *Ladislaus*, és az áthagyományozódó a *Michael* fordult elő. Az egy személy által viselt nevek körében is voltak újak: *Antonius*, *Emericus*, *Julianus*, valamint a névállományban már korábban is szereplők: *Carolus*, *Samuel* és *Stephanus*. A *Ludovicus* népszerűségének növekedése általános kedveltségén túl a többi miskolci felekezetben is megfigyelhető volt ebben az időszakban. A közösség névhasználata szempontjából az újító nevek lehettek apáról és keresztapáról örökölték, vagy ritka esetben ikerpárok tagjai által váltak a névhasználat részévé, mint a *Julianus* és *Antonius*. S az is előfordulhatott, hogy a vegyes házasság volt újító erejű: az *Emericus* egy helvét–görög katolikus pár névadásában jelentkezett először.

Az egyházi névcsoportok alakulása a már megkezdett folyamatot követte: továbbra is a mártírológiumi neveket használták a legtöbbször, majd az újszövetségeket, s végül az ószövetségeket (l. IV. táblázat). A névöröklés a fiúgyermekek névadásának 35%-át határozta meg, 6-an viselték apjuk nevét, 3-an a kereszta nevét és 2 esetben azonos volt apa és kereszta neve.

A következő évtizedben, azaz 1871-től 1880-ig a források szerint a *Josephus* nevet kapta a legtöbb gyermek. A keresztségben második leggyakrabban választott név a *Joannes* volt, a harmadik a *Geisa*. A negyedik helyen több név is osztozott: az előző évtized legnépszerűbb neve az *Andreas*, az *Alexander* és a *Ludovicus*. Két személy viselte a *Julius* és *Franciscus* neveket, és egy-egy gyermek a *Michael*t, *Nicolaust*, *Adalbertust*, *Bartholomeust*, *Carolust*, *Colomannust*, *Paulust* és *Soltant*. Megállapíthatjuk, hogy a megterheltségi szintek mindegyikén előfordultak új nevek. A 17 felhasznált keresztnév közül 6 számított újító jellegűnek a névhasználat szempontjából: *Geisa*, *Alexander*, *Adalbertus*, *Bartholomeus*, *Colomannus*, *Soltan*. Az *Alexandert* elsőként egy görög katolikus–helvét vegyes házasságból született gyermek kapta, a *Bartholomeust* pedig egy törvénytelen gyermek. A protestáns és római katolikus felekezeti névhasználatához viszonyítva későn jelent meg az újító nevek azon típusa, amely az elszegényedett polgári foglalkozású, de nemesi jogállású réteghez kötődött. Ilyen példát csak az 1875-ben találtam e felekezetben: *Soltan*, *Adalberthus Pallaghy* és *Ns. Theresia Serék* gyermeke.

Az egyházi névcsoportok megoszlása az előző évtizedhez hasonlóan alakult: 7 mártírológiumi, 6 újszövetségi és 2 ószövetségi név, és megjelent a világi névcsoport is 2 keresztnévvel. A névöröklés a fiúgyermekek 37%-nál meghatározta a keresztnévet. S ennek az évtizednek az volt az újdonsága, hogy a keresztapáról származó nevek kerültek igen csekély fölénnyel, de mégis túlsúlyba (8 keresztapáról vett név, 7 apáról származó, 0 azonosság).

1881-től 1895-ig együttesen mutatom be a forrásokat, amelyet az indokolt, hogy a század végen nem növekedett olyan ütemben a lakosság, hogy az 1891–95 közötti öt év anyaga jellemző erejű lett volna. A vizsgált időszakban újból a *Joannes* volt a

legkedveltebb keresztnév. De látnunk kell, hogy a gyakorisági lista első három helyezettjét mindössze egy-egy előfordulás választotta el egymástól. Így a második legnépszerűbb név a *Stephanus*, s a harmadik a *Josephus* volt. A negyedik helyre a már korábban is kiemelt, s felekezetektől függetlenül kedvelt *Ludovicus* név került, a mindig az élmezőnybe tartozó, de hullámzó pozíciójú *Andreasszal* együtt. Új nevek a ritka és az egy személy által viseltek körében jelentkeztek. Két-két névviselővel fordult elő a *David* és *Eugenius*, egy-egy fiút neveztek *Desideriusnak*, *Elemernek*, *Marthinusnak*. Az *Eugenius*szal azonosított *Jenő*, valamint az *Elemér* elterjedését HAJDÚ a 19. század közepének új nevei között ismerteti (HAJDÚ 2003: 532), e tekintetben a miskolciak névhasználata divatkövető volt. Az első *David* nevű gyermek római és görög katolikusok vegyes házasságában született, míg a második egy leányanyától. Az *Eugenius*t a *Taraszovics* család jelentette meg a névhasználatban. Elsőként 1881-ben *Michael Taraszovics* és *Julianna Dobos* gyermekét nevezték így, 1884-ben pedig *Apollónia Taraszovics*, *Michael* testvérének a fiát. A *Taraszovics* család több ízben is megújította a névhasználatot, mivel *Michael* és *Julianna* következő gyermeküket *Elemerre* keresztelték. További újító név volt a *Desiderius*, akire egy leányanya nevezte el fiát, s amint azt már tapasztalhattuk, a keresztapa nevének öröklése is újító jellegű lehet a névhasználatban, ilyen módon került be a *Marthinus* is a görög katolikusok névanyagába. A névöröklésnek az előző évtizedben tapasztalt sajátossága, miszerint a keresztapa nevét több fiúgyermek vitte tovább, mint az apáét, ebben az évtizedben nem volt jellemző. Mondhatni helyre állt az évszázados rend, hiszen ismét az apai nevet kapta a legtöbb, összesen 17 gyermek. A keresztapáról ezzel szemben 10 név származott, azonosságot pedig két esetben találtam. Arányaiban kifejezve a névöröklés a született fiúgyermekek 28%-ának keresztnévét határozta meg.

Az egyházi névcsoporthoz a század utolsó szakaszában sem mutattak változást. A mártírológiumi keresztnévek tovább gyarapodtak megőrizve az elsőségüket, az újszövetségi nevek követték őket, s meglehetősen leszakadva a sorban a harmadik az ószövetségi névcsoporthoz volt. Világi nevek fordultak elő legkevesebb számban. E más felekezeteknél a század végen egyre gyarapodó kategória a görög katolikusoknál nem mutatott olyan nagymértékű fejlődést, mint a korábban vizsgált közösségekben, ezért alaposabban megvizsgáltam az ide tartozó neveket.

Az eddig vizsgált felekezetek közül a görög katolikusoknál mutatkozott a legkétségtelenebb e névcsoporthoz, amelyet minden felekezeteknél a nemzeti nevek vezettek be. Az etnikailag kevert közösségekben kezdetben az etnikum saját nemzeti nevei jelentek meg, amelyek az asszimiláció előre haladtával átszíneződnek magyarnak tekintett nevekké. Ugyanez a tendencia játszódtott le a görög katolikusok körében is. Az 1860-as évekig a *Nyikoláj*, *Georgij*, *Andrej*, *Sztefán* szláv nevek kerültek előtérbe. S csak az 1870-es években jelentek meg a magyarnak tekintett nevek. Ugyan nem tekinthető közvetlen bizonyítéknak a ruszin nyelvhasználatra a szláv nevek újjáéledése a 19. század második felében, de mindenképpen jelzés értékű az asszimiláció szempontjából a magyar nemzeti nevek divatjának kései előfordulása.

A nemzeti nevek hulláma és a névcsoporthoz sorolás mélyebb átgondolását kívánta meg a *Julius*, *Julianus* keresztnév is, amely 1861–70 között fordult elő először. A *Julius* és

Gyula azonosítását már FEKETE ANTAL is megfogalmazta (FEKETE 1991: 84), jóllehet a *Julius* újszövetségi név, a *Gyula* pedig világi (KARÁCSONY 1961: 93). A görög katolikusok névhasználatában csak a *Julius*, *Julianus* névalak jelentkezett, mégis elgondolkodtató, hogy valóban újszövetséginék tekinthetjük-e jelen esetben a nevet. Megjelenése ugyanis arra a korszakra esett, amikor más felekezetekben a *Gyula* a leggyakoribb nevek között fordult elő, s *Julianus*, *Julius* pályagörbéje is hasonlított a *Gyuláéra*. A 19. század végén latin névformákat használt a bejegyző, így a század utolsó két évtizedében az ősi magyar nevek divatjáról csak olyanok tanúskodtak, amelyeket nem azonosítottak valamely latin névformával, például *Soltan*, *Geisa*, *Elemér*. Ha megfigyeljük a korábban vizsgált felekezetek névanyagát, azt tapasztaljuk, hogy nem e három név, hanem a *Gyula* jelentkezett elsőként és legmarkánsabban az ősi nevek közül. Így felvetem azt a jelen forrásból egyértelműen nem igazolható véleményt, miszerint a görög katolikusok névhasználatában 1861–70 között megjelenő *Julianus* név és későbbi alakváltozata a *Julius* az ősmagyaroknak tekintett *Gyulával* azonosítható, s nem az újszövetségi névcsoport tagja.

A görög katolikus felekezetben használt névegyedek elemzése után a következő Miskolci sajátosságokat tapasztaltam. Komlósán 1851–75-ig az első három név *János*, *András*, *István* volt továbbra is. A *József* ugyan előrelépett a 4. helyre, de még mindig nem vált a miskolcihoz hasonlóan kedvelté, ahol a *János* és *András* nevekkal együtt ez volt a leggyakoribb név. Komlósán tehát csak a névdivat segítette a *József* előrehaladását, míg igazi magasságokba Miskolcon a római katolikusok és reformátusok hatása és a névdivat emelte. A nemzeti nevek elterjedése Miskolcon az erős asszimilációs fenyegetettség miatt a szláv neveket hozta felszínre, míg a komlósikai zárt ruszin közösségben fenyegetettség nem lévén a magyar ősi neveket: 1848-ban jelent meg a *Gyula*, 1863-ban a *Béla*.

1876 és 1895 között a miskolci névhasználat nagyobb mértékben gazdagodott, mint kontrolltelepülésen, ahol csak a meglévő nevek gyakorisága rendeződött át az uralkodó névdivatnak megfelelően: a *József*, *Ferenc*, *Sándor* népszerűsége növekedett. S az így kialakult sorrend (*János*, *István*, *József*, *Miklós*, *András* és *Ferenc*, *Mihály*) a korábban vizsgált időszakokhoz képest több egyezést mutatott Miskolc névhasználatával. A ritka és egy személy által viselt nevek körében az eltérés még inkább fokozódott. Miskolcon ugyanis újabb és újabb nemzeti nevek jelentek meg (*Soltan*, *Elemér*) és ha késve is, de elterjedtek a reformkor divatnevei: *Desiderius*, *Eugenius*. E hatások nem mutatkoztak Komlóska neveiben.

1. Összefoglalóan a görög katolikus férfi névegyedek körében végzett statikus vizsgálatok nagy névgazdagságot mutattak, amelyet a 19. század első felében az etnikai kevertségből származó magyar és szláv nevek együttes használatából eredt. A század második felében ugyanezt a névgazdagságot a magyar nemzeti nevek elterjedése és a felekezetektől függetlenül is lejátszódó névgyarapodás tartotta fenn a 19. század végéig, amikor a lakosság fejlődésének ütemét a nevek számának növekedése már nem tudta követni. A névhasználat megújítása minden eddig vizsgált felekezetenél erősebben kötődött a vegyes vallású családokhoz, valamint a más felekezeteknél is megjelenő tendenciákhoz, azaz a törvénytelen gyermekek, polgári foglalkozású nemesek névválasztásához és a kereszta nevének átörökítéséhez.

2. A nevek gyakorisága a miskolci római katolikus névanyagban tapasztaltakhoz hasonló volt. A század elejét a *Joannes* uralta, s a század második felétől felzárkózó *Josephus* egy-egy évtizedben az élre tört. Az *András* keresztnév a görög katolikusok névhasználatában különösen kedvelt, amelyhez véleményem szerint a felekezetektől függetlenül kimutatott észak-keleti regionális gyakorisága mellett az is hozzájárult, hogy e név a keleti szlávok körében is népszerű volt. (HAJDÚ 2003: 299).

3. Az egyházi névcsoporthoz a római katolikusokéhoz hasonlóan változtak. De ebben a közösségben még tisztábban jelentkezett a mártírológiumi nevek vezető szerepe, amelyeket szorosan követtek az újszövetségi nevek. A század első felében a középkor népszerű nevei mellett megtaláljuk a katolikus preferenciájú *Ignáciust* és *Josephust*. A század második felében veszített erejéből a felekezeti meghatározottság, amelyet a névgyedekben az *Ignácius* hiánya jelzett, a *Josephust* pedig a már nem a katolikus preferencia, hanem a vallási közösségeken átívelő névdivat emelte magasba. A névcsoporthoz e folyamat általános mutatója a világi nevek jelentkezése volt.

4. Miskolci sajátosság, hogy a görög katolikusok névhasználatát a többi miskolci felekezet jelentősen befolyásolta.

6.1.2. Női keresztnévek

A görög katolikus felekezet női névhasználatát bemutató XXIII. táblázatom a 19. század elején szintén hiányos, mivel nem rendelkeztem sem a század legelső éveiből, sem az 1820-as évekből adatokkal. Mégis annak reményében mutatom be gyűjtésemet, hogy az eddig megismerhető forrásoknál korábbiak, s így érdeklődésre tarthatnak számot.

1810 és 1812 között 11 miskolci gyermeket kereszteltek meg a görömbölyi templomban, akik összesen 5-féle nevet viseltek. A relatív megterheltség 2,20 volt. Ennek megfelelően nagy megterheltségű névnek számított a *Maria*, átlagosnak az *Elisabetha*, *Julianna*, *Theresia* és egy személy viselte a *Catherina* nevet. E névsor teljesen egybeesett a római katolikus törzskeresztnévvel, és azok sorrendjét is követte. Az egyházi névcsoporthoz csak az újszövetségi és mártírológiumi jelent meg 3:2 eloszlásban. Két gyermek az édesanyja után örökölte nevét, és csak egy nemesi családban született lánykát neveztek el *Juliannának* kálvinista keresztanya tiszteletére.

1835-től 1840-ig mindössze 6 gyermeket kereszteltek meg, s ők 4 különféle néven osztoztak. Ketten-ketten viselték a *Maria* és *Elisabetha* neveket, egy-egy személy a *Barbarát*, *Catharinát*. A névhasználat szempontjából újító név volt a *Barbara*, amely a római katolikusoknál is jellemző névváltozatban fordult elő. Az egyházi névcsoporthoz eloszlása így teljesen kiegyenlítődött: az újszövetségi és ószövetségi csoportnak is 2-2 tagja volt. A névöröklésben csak a keresztanya tisztelete jelentkezett háromszor motiváló erőként, más típus nem fordult elő.

1841 és 1850 között már növekedett a megkereszteltek száma 11-re, s a felhasznált neveké 6-ra, így a relatív gyakoriság 1,83 volt. A gyakorisági sorrend ismét követte a római katolikus névhasználat változásait: ebben a tízéves időszakban a görög

katolikusoknál is a *Susanna* vette át a vezetést, megelőzve az *Ersebet* és *Mariat*, amelyek mögött egy névviseelővel az *Anna*, *Borbala*, *Johanna* sorakozott. S követte abban is, hogy a *Barbara* helyett áttért a *Borbala* alakváltozat használatára. Figyelemre méltó, hogy a *Susanna* név kétszer helvét–görög katolikus, egyszer római és görög katolikus vegyes házasságban fordult elő. Ugyanakkor a vegyes házasságok nemcsak a felekezeti jellegtől eltérő neveket erősítettek, hiszen az *Anna* és egy esetben az *Ersebet* nevet is helvét–római katolikus család lánya viselte.

A névhasználatot megújította ebben az évben a *Susanna*, *Anna*, *Johanna*. Az egyházi névcsoportokban a *Susannával* képviseltette magát az ószövetségi csoport, de alapvetően az arányok nem változtak: 3 újszövetségi, 2 mártírológiumi név szerepelt mellette. A névadás motivációit tekintve háromszor az anya, egyszer a keresztyanya nevét vitte tovább a gyermek, és egyszer esett egybe anya és keresztyanya neve, amely nem a leggyakoribb névből került ki, hanem az először adatolt *Anna* volt.

A 19. század első felében a leggyakoribb név Komlóskán is a *Mária* volt, amelyet viszont a miskolci anyagtól eltérően az *Anna* követett. A leggyakoribb nevek: *Terézia*, *Julianna*, *Erzsébet* azonban Miskolcon is nagy megterheltségűek voltak, csak a sorrendjükben tértek el. Kifejezetten miskolci jelenség volt a *Susanna* élre törése, amely Komlóskán a nyolcadik helyen állt.

A 19. század második felét a nagyléptékű változások jellemezték, mind a lélekszám, mind a felhasznált nevek tekintetében. 1851 és 1860 között 20 kislányt tartottak a keresztyvíz alá, 1861–70 között 14-et, a következő tíz évben 37-et és 1881-től 1895-ig 77-et. A névállomány bővülése hasonló ütemben történt: 1851–60 között 7 név közül választottak a szülők, míg 1861–70 között csak 5-öt használtak fel, a következő tíz évben viszont 14-et, s végül 1881-től 1895-ig 22-re bővült a névállomány. Az egyes évtizedekben a relatív megterheltség növekedése ennek megfelelően alig változott: 1851–60 között 2,85 volt, 1861–70 között 2, 80, 1871-től 1880-ig 2,64, míg a század végén 3,50-re emelkedett.

A 19. század második felét a *Maria* elsősége jellemezte, a római katolikusoknál tapasztaltakkal azonos módon. 1851 és 1860 között a második volt a gyakorisági sorrendben a *Susanna*, két névviseelővel a harmadik helyen osztozott az *Elisabeta*, *Julianna*, *Varvara*. Meg kell jegyezni, hogy míg más felekezeteknél a *Julianna* és *Julia* nevek elkülönülése megkezdődött, vagy le is zárult, addig a görög katolikusoknál az 1850-es évek egyetlen előfordulásából nem lehetett egyértelműen eldönteni a névfejlődés fokát, így a *Juliát*, a *Julianna* rövidült alakváltozatának vettem. Tettem ezt azért is, mert a következő évtizedek sem hoztak példát a *Julia* megjelenésére. Ahogyan a férfi-, úgy a női nevekben is jól látható volt a szláv, magyar és latin névformák alkalmazása. Az ötvenes években *Varvara* és *Borbala* együttes megjelenése képviselte e jelenséget. A névállományt két új név bővítette: *Varvara*, *Karolina*. Mindkettő a mártírológiumi egyházi névcsoporthoz tartozott, s velük háromra emelkedett e névcsoport tagjainak száma. Így újból egyenlőség állt be az újszövetségi és mártírológiumi csoport között, amelyek mellett az ószövetségihez csak a *Susanna* tartozott. Előszeretettel adtak a görög katolikusok gyermekeiknek a névöröklés tekintetében motivált nevet, amely a 20 gyermek 50%-ra terjedt ki. Édesanyja

nevére kereszteltek 5 kislányt, a keresztanyjára 4-et, és egy esetben megegyezett anyja és keresztanya neve.

1861–70 között átmeneti visszaesés volt tapasztalható a névadásban. A század elejére jellemző *Maria*, *Elisabetha*, *Julianna* rangsort az *Anna*, *Susanna* követte. Nem került új név használatba, s a korábban népszerű *Susanna* háttérbe szorult, csupán egy helvét–görög katolikus vegyes pár egyik ikergyermekeit (*Elisabetha* és *Susanna*) nevezték így. A névöröklés ismét a megkereszteltek felére terjedt ki: egyaránt 3 kislány vitte tovább az édesanyja és a keresztanya nevét, míg egyszer fordult elő egybeesés.

1871-től 1880-ig terjedő időszak viszont minden tekintetben a gyarapodás évtizede volt. Gyarapodott a felhasznált nevek száma, amelyek között 7 új jelent meg: *Helena*, *Hermína*, *Amalia*, *Emilia*, *Isabella*, *Mathilda*, *Sophia*. Ez utóbbiak a tekintetben is újtóak voltak, hogy a „névkeringésbe” általuk világi nevek is bekerültek. Az egyházi névcsoporthoz 6 mártírológiumi, 4 újszövetségi és 1 ószövetségi név tartozott, amelyek mellett 5 világi nevet találtam. A névöröklésben megváltozott az előző években tapasztalt irányvonal, mert a keresztanya nevét kapta több gyermek: összesen 8, míg az édesanyját csak 5, és egyetlen egybeesést találtam. E tendenciaváltás jelentkezett a 19. század második felében a római katolikus női nevekben is. S mivel a névanyag egyes elemeire nézve és gyakorisági változásukat tekintve is a görög katolikusok névhasználata szoros kapcsolatot mutatott a római katolikusokéval, véleményem szerint e változásban is a miskolci római katolikus felekezet hatása tapasztalható. Ez azért rendkívül érdekes, mert a két felekezet etnikailag teljesen eltérő volt. A római katolikusoknál a betelepült németiség elősegítette a névöröklési forma elterjedését, ugyanakkor a görög katolikusok közt csak ruszinok és magyarok voltak, tehát a közösség névhasználatába egy teljesen idegen névadási szokás épült be.

Az új nevek társadalmi megoszlásáról ebben a felekezetben alig lehet beszélni, ami egyfelől abból ered, hogy a közösség társadalmi összetétele rendkívül homogén volt. A földművesek mellett elvétve találtam iparost vagy nemest. Másfelől az anyakönyvek hiányosságából is fakadt a kutatás ezen oldalának szegényessége, mivel a görömbölyi anyakönyvben elég identifikáló erejű adatnak számított a miskolci szülők pontos lakhelyének bejegyzése. 1871 és 1880 között mindössze azt lehetett kiolvasni az anyakönyvből, hogy *Emiliára* egy leányanya, míg *Isabellára* egy nemesi család sarját kereszteltek.

A 19. század végének gyakorisági sorrendjében az első három helyén az előző évtizedek népszerű nevei álltak. A legkedveltebb a *Mária* volt, amelyet az *Anna* követett, a *Julianna* és *Elisabetha* a harmadikként fordult elő. Az első öt név közé azonban új is bekerült, a *Piroska*. E név az összes eddig vizsgált felekezetnél megjelent a nemzeti ébredés hírnökeként. A ritka nevek körében először adatoltam az *Emmát* és a *Gisellát*, ugyanakkor az egy személy viselte nevek között a *Catharina* kivételével csak újakat találtam: *Adriana*, *Aranka*, *Bertha*, *Cornelia*, *Eszter*, *Etel*, *Gabriella*, *Irma*, *Sarolta*, *Veronica*. A görög katolikus névhasználat oldaláról nézve robbanásszerűen bővült ki a névállomány, a többi miskolci felekezetben e nevek folyamatosan, évtizedről évtizedre kerültek be a használatba. A római katolikusoknál és evangélikusoknál a germán neveket

nemcsak a névdivat, hanem német etnikumú szülők is terjesztették, a görög katolikusoknál viszont a névdivat, más felekezetek és a polgári fejlődés együttthatása következtében fordultak elő. Az új elemek emellett bővítették a nemzeti nevek sorát, amint azt a *Sarolta*, vagy az *Etel* is mutatta, s ez utóbbiról érdemes megjegyezni, hogy e csonkult forma jelentkezett a római katolikusoknál is.

A névcsoporthoz megoszlásában fordulat történt, mivel a világi nevek, amelyekből 11-t találtam, kiegyenlítették az egyházi névcsoporthoz mért arányukat. Ez utóbbit 4 újszövetségi, 4 mártírológiumi és 2 ószövetségi név alkotta. Az arányok megváltozásához az új nevek jelentős mértékben hozzájárultak.

A névöröklésben viszont nem történt változás, a század végén is jellemző maradt a keresztanya tiszteletére választott név, amely 16-szor fordult elő, míg az anyja után 15 kislányt neveztek el, és kétszer volt azonos az anya és keresztanya neve.

Komlóska kereszt-névhasználata a 19. század második felében fokozódó különbségeket mutatott Miskolcétól, amelyet a falucska zártságával magyarázhatunk, s ebből következően kitűnően szemléltetik az egymás mellé helyezett gyakorisági sorrendek azt a változást, amelyet a miskolci névanyagban a polgári fejlődés és a felekezetek egymásra hatása idézett elő.

<u>Miskolc</u> <u>(1851–1860)</u>	<u>Komlóska</u> <u>(1851–1860)</u>	<u>Miskolc</u> <u>(1881–1895)</u>	<u>Komlós</u> <u>(1885–1899)</u>
1. Maria	1. Mária	1. Maria	1. Mária
2. Susanna	2. Terézia	2. Anna	2. Terézia
3. Elisabetha	3. Anna	3. Julianna	3. Julianna
Julianna	4. Julianna	4. Elisabetha	4. Anna
Varvara	5. Erzsébet	5. Barbara	5. Erzsébet
4. Borbala	6. Márta	Helena	6. Róza
Karolina	7. Katalina	6. Piroska	7. Júlia
	8. Zsuzsanna	Theresia	Márta
		Susanna	8. Margit
		7. Emma	9. Grenka
		Gisella	Irma
		8. Adriana	Rozália
		Aranka	Zsuzsanna
		Bertha	
		Catharina	
		Cornelia	
		Eszter	
		Etel	
		Gabriella	
		Irma	
		Sarolta	
		Veronica	

A század ötvenes éveiben még együtt haladt a két névhasználat. Helyi sajátosságokat tükrözött a miskolciban a *Susanna* nagyobb népszerűsége a protestáns befolyásnak köszönhetően, s a nemzeti nevek divatja a *Varvarával* gazdagította a névállományt. A század végén ugyanaz a nemzeti ébredés kétféleképpen hatott. Miskolcon

a *Piroska*, *Etel*, *Sarolta* magyar és az *Adriana* szláv nevek jelentek meg. Komlósán ugyanez a hatás csak a *Grenkával* újította meg a névállományt. Ugyanakkor a század második felének új nevei közül csak az *Irma* jutott el Komlósára, míg Miskolcon jóval több fordult elő.

A 19. századi miskolci görög katolikus női névhasználatnak 2 jellemző tulajdonságát a következőképpen láttam.

1. A görög katolikus női névhasználat szoros kapcsolatban állt a miskolci római katolikus női névhasználattal. Ez megmutatkozott a névállomány elemeiben: azonos törzskeresztneveket találtam; a *Barbara* > *Borbala* alakváltozatok váltása a római katolikusokat követően ment végbe, az új nevek alakváltozata is azonos volt l. *Etel*. Megmutatkozott a gyakorisági sorrendben: a *Maria* vezető szerepén túl a *Susanna* kedveltségében, amely ugyanabban az évtizedben vált a leggyakoribbá, amikor a római katolikusoknál is az élre tört. Szintén megmutatkozott a névhasználatot befolyásoló tendenciákban: nemzeti nevek és újító nevek azonosságában, a névöröklési szokások megváltozásában.

2. A fentiek alapján aligha lehetne görög katolikus felekezeti jellegről beszélni. Görög katolikus vallási preferenciájú nevet Miskolcon valójában csak a *Varvarát* találtam, mégis úgy gondolom, hogy e felekezet sajátossága éppen a római katolikust követő névhasználat, amelyet szláv eredetű nevek, alak- vagy írásváltozatok színesítettek: *Adriana*, *Varvara*, *Elisabetha*.

6.2. Több keresztnév

A görög katolikusok körében csak a 19. század második felétől találtam kettős keresztnévet, a hármaskeresztnév pedig olyannyira ritka volt, hogy csak a század utolsó évtizedében egyetlen adatban fordult elő. A névkombinációkat a nemenként mutatja be a XXIV. Táblázatom. Kontrollanyagot ebben a vizsgálatban nem tudtam felhasználni, mivel Komlósáról nem rendelkezem összevethető adatokkal.

Az első kettős név: *Emilia Lujza* 1849-ből származott, és a *Dudinszky* nemesi család nőtagja viselte. Az összekapcsolt nevek egyikét sem találtam meg a korabeli névegyedek között, így minden tekintetben újítónak minősíthető a kombináció. Az első férfi kettős keresztnév 1851-ből származott: *László Béla*. Ez is újítónak tekinthető abból a szempontból, hogy a *Bélával* az egész görög katolikus névhasználat első magyar nemzeti neve jelentkezett. A névkombináció másik tagja a *László*, az előző vizsgált korszak egy személy által viselt neve volt. Emellett még egy kettősnév szerepelt ebben az évtizedben: *Petr Pável*, amelyet pedig az kötött a nemzeti nevek divatjához, hogy az ötvenes években előforduló szláv névformákból állt össze, e minden felekezetben országosan gyakori névkapcsolat (HAJDÚ 2003: 587).

1861–70 között növekedett a fiúgyermeknek adott kettős keresztnévek száma, míg a nőknél ebben az évtizedben is csak egy kislány kapott ilyen nevet. A *Desiderius*

Josephus, Carolus Josephus, Ladislaus Béla, Joannes Jacobus, Josephus Béla, Julianus Antónius, Béla Adalberthus nevek érdekessége, hogy ez utóbbi négy nevet ugyanazon család (*Regula*) tagjai viselték. A testvérek nevei közül csak a legidősebb gyermek (*Joannes Jacobus*) második neve volt apáról örökölt, más névöröklési meghatározottsága egyik névnek sem volt. Mégis jól kirajzolódott szorosabb összetartozásuk, amelyet a névkombinációban kötelezően szereplő magyar nemzeti név teremtett meg. (E kettős keresztnév újabb megerősítései annak a véleményemnek, amelyet a névegyedeknél fogalmaztam meg, hogy a görög katolikus férfinevekben előforduló *Julianus, Julius* a *Gyula* magyar nemzeti név latin anyakönyvezésből adódó megfelelője.) A valamely magyar nemzeti névhez rendelt *Josephus*, a korszak leggyakoribb neve volt a *Joannesszel* együtt. Ez utóbbit az apáról származó névhez kapcsolódva láthattuk a legidősebb fiúnál. Az *Antoniust* csak egy személy viselte, míg az *Adalberthust* talán éppen ez a kettős keresztnév terjesztette, hiszen a névegyedek körében csak az 1870-es években jelent meg.

Visszatérve a többi kettős keresztnévhez, még egyben előfordult második névként a *Béla*, amelyhez a közepesen megterhelt *Ladislaust* kapcsolták. Ezt a keresztnév kombinációt ugyanazon család férfi tagja viselte, amelyekben az első női kettős keresztnév fordult elő. A fennmaradó két név közül a *Carolus Josephus* érdekessége az volt, hogy a második elem keresztapáról öröklött név volt, míg a *Desiderius Josephusé* az, hogy első eleme nem fordult elő a 19. század görög katolikus névegyedei között.

Az 1860-as évek egyetlen női kettős keresztnéve a *Gizella Anna* volt. E névkombináció első elemét keresztanyja után kapta a kisgyermek, s vele először mutatkozott a névöröklés. A *Gizella* csak a század végén jelent meg a görög katolikus névegyedek között, míg az *Anna* a hatvanas években is a névállomány része volt, igaz csak egyetlen névviselő által.

1871 és 1880 között a női névadásban több kettős keresztnév szerepelt, mint a férfiaknál. A 6 férfinév közül kettő ismét a *Regula* családhoz tartozott: *Adalberthus Stephanus* és *Adalbertus Árpád*. Amint látható, az új nevek ugyanazt a mintát követték, mint a már meglévők: második elemük valamely magyar nemzeti név volt. Az első névként választott *Adalberthus* már előfordult egy korábbi gyermek második nevéként, a mellé társított *Árpád* új névként szélesítette az ősi nevek állományát, míg az *Istvánt* első királyunk és magyar szentünk vonatkozása tette e névcsoportba illeszthetővé.

A két név mellett még két közrendű személy által adott kettős keresztnévet találtam: *Julius Michael, Stephanus Andreas*. Mindkét név első eleme a névegyedek között szereplő ritka név volt, ugyanúgy mint a második nevek közül *Michael*, az *Andreas* viszont közepes megterheltségű volt. A két további kettősnév nemesi családban fordult elő: *Elemer Nicolaus* és *Josephus Mathias*. Mindkét név második tagja örökölt név volt, a *Nicolaus* keresztapáról, a *Mathias* apáról.

Ugyanebben az évtizedben 7 lány kapott kettős keresztnévet, közülük az egyik szintén a *Regula* családhoz tartozott: *Wilhelmina Maria*. A női nevekben tehát nem nyilvánult meg a magyar nemzeti nevek irányvonala, hiszen a kislány német származású keresztanyja után kapta első nevét, a második neve pedig a leggyakoribb női név volt. Újból kettős keresztnévet kapott a *Dudinszky* család második leánya: *Amalia Gabriella*.

Első leányukkal ellentétben ez a gyermek motivált neveket kapott, hiszen az első elem anyáról, a második keresztyáról származott. A további nevek közül a *Julia Maria* szintén ehhez a családhoz kötődött, mivel a gyermek anyja volt *Dudinszky* lány. Az ő gyermeke is kettős és motivált nevet kapott, amelynek első elemét keresztyja, második nevét anyja után kapta. A további nevek közül az *Anna Maria* országosan elterjedt és minden felekezetben kedvelt kombináció volt, az *Elisabetha Helena* két átlagos megterheltségű nevet kötött össze, míg a *Margit Cajetana* a többi miskolci felekezetben a század második felétől divatosra váló *Margithoz* egy különleges nevet kapcsolt, amelyet keresztyja tiszteletére választottak a kislánynak. A *Maria Mathildában* pedig a leggyakoribb névhez egy 1 személy viselte név járult.

A század végén megkétszereződött a férfi és a női kettős keresztnévek száma. Ennek okát a más filiák névhasználatától való elkülönülésben és a miskolci más felekezetek névhatásában látom. Amint azt korábbi tanulmányom is bizonyította, a Görömbölyhöz tartozó 7 filia összes kettős keresztnéveinek 64%-át tették ki az 1849-től megjelenő miskolci kettősnevek (KECSKÉS 2002/a: 86). Ez a különlegesen nagy arány mutatta a szándékolt elkülönülést más filiák keresztnév-használatától.

Az 1881 és 1895 között előforduló 17 férfi kettős keresztnév első elemeként legtöbbször (3-szor) a *Ludovicust* és a *Josephust* választották. Mindkettő nagy megterheltségű név volt. Kétszer fordult elő a *Geisa*, *Carolus*, a névegyedek közt nem szereplő, illetve átlagos megterheltségű név, és egyszer az *Andreas*, *Alexander*, *Dionysius*, *Ladislaus*, *Michael*, *Paulus* és *Stephanus*. A második utónevek közül a legkedveltebb is csak kétszer fordult elő: *Andreas*, *Colomannus*, *Julius* és *Stephanus*, míg egyszeri volt az *Antonius*, *Carolus*, *Emericus*, *Franciscus*, *Georgius*, *Josephus*, *Ludovicus*, *Stephanus* és *Theodorus*. Az első nevek közt kettő apáról és egy keresztapáról öröklődött, míg a másodikban kettő származott apáról és kettő keresztapáról. A Regula családhoz tartozott a *Geisa Stephanus*, amely újabb nemzeti nevet kapcsolt össze egy már korábban a család által felhasznált névvel. Két név nemesi családban fordult elő: *Dionysius Paulus* és *Ludovicus Josephus*. S e korszak újdonsága volt, hogy már nemcsak nemesek és honoráciorok körében fordult elő a kettős keresztnév, hanem törvénytelen gyermekekre is kiterjedt. A 17 névadásból 4-szer leányanya választott a gyermekének több keresztnévet. A női nevek körében is tapasztalható volt e jelenség, a 15 név közül az *Anna Helenát* és *Margit Helenát* viselte törvénytelen gyermek, a többi közrendű személy lányai. Bizonyára ez a névhasználati kiszélesedés is hozzájárult ahhoz, hogy a nemesek új névadási formát kerestek, amivel újfent elkülönülhetnek az általános névadási jellemzőktől, így az első görög katolikus hármaskeresztnévet egy nemesi család sarja kapta: *Maria Theresia Barbara*. A névkombináció egyik eleme sem volt motivált, a gyakori összekapcsolású *Maria Theresia*hoz a 19. század első felében még a névállományhoz tartozó ritka nevet illesztették.

A női kettős keresztnévekben az első nevek között 5-ször fordult elő a *Mária*, 3-szor az *Anna*, 2-szer a *Margith* és 1-szer az *Emilia*, *Eszter*, *Helena*, *Otília*, *Piroska*. A második nevek közt a leggyakoribb a *Helena* volt, 3-szor szerepelt, a többi név egyszeri előfordulású volt: *Albina*, *Anna*, *Emma*, *Jolán*, *Julianna*, *Mária*, *Magdaléna*, *Melánia*,

Paulina, Piroska, Theresia Az első nevek közt egy anyáról és két keresztyánról öröklődött, míg a második utónévben csak egyszer-egyszer fordultak elő ilyen motivációjúak.

A görög katolikus több keresztnév-használatból a következő sajátosságokat vontam le.

1. A római katolikus keresztnév-használat e téren is megnyilvánult, a többi görög katolikus filiától eltérően magas több keresztnév-választásban.

2. A Társadalmi fejlődése a kettős illetve hármas keresztnéveket itt is nyomon követhető, annak ellenére, hogy kevés nemes és iparos tartozott ehhez a valláshoz: a kettős keresztnév társadalmi kiszélesedésekor a felső társadalmi rétegben megjelentek a hármas keresztnévek.

3. A felekezet etnikai jellege nem tükröződött a vizsgált névanyagban, inkább a divatossá váló neveket, és adott korszak új neveit kapcsolta össze a több keresztnév.

7. Görögkeleti felekezet

7.1. Névegyedek

7.1.1. Férfi keresztnévek

A görögkeletiek névhasználatát a 18. században szerkezeti sokszínűség jellemezte. A Helytartó Tanács ugyanis csak 1817. október 21-i 30839. számú rendeletében tette kötelezővé az állandó vezetéknev használátát. Addig az összeírásokban, városi jegyzőkönyvben, de még a halotti anyakönyvben is találhatunk példát az egyetlen névvel való megnevezésre, körülírásos formára, két névelem használatára (amelyben az egyik ragadványnévi elem vagy apanév), három névelemre (keresztnév–apanév–vezetéknév szerkezetű, vagy aliaszos formára) l. KECSKÉS 2002/a: 81–2, 2002/b: 90. Az általános jellemzőktől azonban eltért a születési anyakönyv, amely annak ellenére, hogy 1837-ig görög nyelvű volt és nem követte a latin anyakönyvek formáját (l. 1. számú Függelék) elkülönítette a többi névelemtől a keresztnévet. A görögös névformát megtartva tízéves bontásban mutatja be őket a XXV. táblázatom.

Az 1760-tól 1770-ig terjedő időszakban e felekezetben mindössze három fiúgyermeket kereszteltek és bértáltak meg. Mindhármán különböző nevet viseltek: *Joannész, Mihalész, Naum*. A *Mihalész* ószövetségi név volt, a másik kettő mártírológiumi. A görögkeleti egyházban 8 *Ionnész* nevű szent is előfordult (HAJDÚ 2003: 200), Szt. *Naum* pedig Cirill és Metód egyik tanítványa volt. Különös szerepet töltött be ez utóbbi szent tisztelete a miskolci görögök körében. A kolóniát alapító macedo-vlachok ugyanis többségükben az albániai Moschopoliszból származtak, amelynek közelében található Ochridi Szt. Naum kolostora. S az 1720 és 1750-ben létesült imaházuk is e szent nevét viselte. A közösség 1777-ben kért engedélyt templom építésére a karlócai metropolitától, aki jóváhagyása mellett Szt. Miklóst javasolta védőszentül. Az 1806-ban befejezett

templom azonban a javaslatától eltérően máig Szt. Naum nevét viseli emlékeztetve a közösséget az egykori otthonra (vö. KECSKÉS 1999: 248).

1771–1780 között 28 fiút jegyeztek be az anyakönyvbe és összesen 10 különböző nevet használtak fel megnevezésükre. A nevek relatív megterheltsége 2,80 volt, gyakorisági sorrendjük pedig szinte azonos a keleti egyház szentjeinek nevéből összeállított gyakorisági listával.

1771–1780 között kereszteltek	Szentek előfordulásai (HAJDÚ 2003: 200)
1. <i>Joannész</i> (8)	1. <i>Ioannész</i>
2. <i>Anasztasziosz</i> (5)	2. <i>Anasztasziosz, Nikolaosz</i>
3. <i>Gyeorgyiosz</i> (4)	3. <i>Alexandrosz, Georgiosz</i>
<i>Naum</i> (4)	Gregoriosz
4. <i>Konsztantinosz</i> (2)	4. <i>Baziliosz, Kirillosz</i>
5. <i>Atanasziosz</i> (1)	5. <i>Athanasziosz, Petrosz</i>
<i>Demetriosz</i> (1)	Simeon
<i>Mihalesz</i> (1)	6. <i>Adreiosz, Dionisziosz</i>
<i>Nikolaosz</i> (1)	Philipposz, Sztephanosz
<i>Petrosz</i> (1)	7. <i>Demetriosz</i>

Az egyházi névcsoporthoz soroláskor a katolikusoknál újszövetségesnek minősített *János* és *Demeter* neveket itt mártírológiumnak vettem, mert bár az ikonosztázok egyik alakja általában Keresztelő Szt. János, de az egyházatya Aranyhajó Szt. János és Damaszkuszi Szt. János, és Thesszaloniki mártírja Szt. Demeter meghatározóbb és kulcsfontosságú személyei voltak e vallásnak. Ugyanakkor *István* diakónus első mártír kötelező alakja az ikonosztázoknak, így e nevet továbbra is az újszövetségesekhez soroltam (BERKI–BERKI–IMRÉNYI–PATICS–PIKÓ–POPOVITS 1975: 240–50). Ennek megfelelően az 1771-től 1780-ig terjedő időszakban a legtöbb gyermek mártírológiumi nevet viselt: 8, egy új- és egy ószövetségi fordult elő rajtuk kívül.

A névöröklés kevésbé vizsgálható az anyakönyvek alapján. A görög közösségekre jellemző volt az a szokás, mely szerint az elsőszülött fiúgyermek a nagyapa nevét kapta, s ha a csecsemő meghalt, a következő fiúgyermeket újra a nagyapa után nevezték el. Az anyakönyvek azonban csak ritkán alkalmaztak olyan bejegyzési formákat, ahol a nagyapa neve is szerepelt, így az öröklött név ezen típusa nem különíthető el a választott névtől. Néhány példám azonban bizonyíték arra, hogy a miskolci közösségben még a 19. század 20-as éveiben is élt a nagyapa nevének átörökítése.

„*Mihail, Mihail Niszka fiának, Naumnak és nejének Agnisznak a fia megszületett,Keresztapja Mihail Niszka fia, Iliasz.*”

„*Theodorosz Dimcsa fiának Dimitrosznak és nejének Marianak fia Theodorosz megszületett....*”

Korábbi tanulmányomban (KECSKÉS 2000: 199) már írtam arról, hogy további névöröklési tendenciák is kimutathatók e közösség névhasználatában. Nemcsak a nagyapa neve öröklődött, hanem szinte családonként meghatározható névcsoporthoz is, amelyek további felmenők és testvérek neveit hagyományozták generációkon át. A *Dimcsa* család 4 generációjában például a következő neveket találtam.

(1)	János	(2)	Naum	(3)	János		
		(2)	György				
		(2)	Anasztáz	(3)	János		
					Theodor	(4)	Anasztáz
							János
							Demeter
				(3)	Mihály		
				(3)	Naum		
				(3)	Konstantin		
		(2)	Mihály				
(1)	Márk	(2)	Naum				
		(2)	János				
		(2)	Pál				

Ugyanílyen a jelenséget fedezhetünk fel a *Kozmiczki* család két generációjának névadásában is.

(1)	Naum	(2)	Georgiosz
		(2)	Konsztantinosz
		(2)	Joannesz
		(2)	Pavlosz
(1)	Nasztosz	(2)	Georgiosz
		(2)	Konsztantinosz
		(2)	Naum

Újabb kutatásaim azt mutatják, hogy mindezen névadási szabályok mellett, ritka esetben a keresztapa neve is öröklődhetett, főként, ha az a közösség valamely nemesi rangot szerzett vagy vagyonos tagja volt. 1771–80 között 28 névadásból mindössze kétszer szerepelt e típus, s közülük az egyik újító név, a *Demetriosz* megjelenése egy olyan kisgyermekhez kapcsolódott, akinek a keresztapja *Demetriosz Pilta*, a miskolci kolónia egyik legtehetősebb személye volt.

A következő évtizedben, 1781–1790 között megkétszereződött a születések száma. 62 fiút kereszteltek meg, a felhasznált nevek köre azonban nem gazdagodott ilyen mértékben, mivel csak 16 különbözőt találtam. Így a relatív megterheltség 3,87-ra nőtt.

A gyakorisági sorrend is megváltozott, amelyet két név, a *Konsztantinosz* és *Naum* népszerűségének növekedése alakított át. A *Konsztantinosz* az élre kerülésével háttérbe szorította a korábban első *Joanneszt*, amely a második helyen is osztolni kényszerült a *Naum* kedveltségének növekedése miatt. A korábban második és harmadik helyen álló *Anasztasziosz* és *Gyeorgyiosz* egy-egy helyet léptek így hátra.

Hat új név jelentkezett: *Pavlosz, Evretisz, Iliasz, Aleksziosz, Ignathiosz, Prokopiasz* és *Szpiridon*. Az új nevekkal a névcsoportok mindegyike gazdagodott. Az összesítés szerint egyházi neveket ebben az évtizedben 14-en viseltek, s közülük 11 mártírológiumi, 2 újszövetségi és 1 ószövetségi volt. E mellett 2 személy világi nevet kapott.

A keresztpáról vett nevek ismét csak a névadás töredékét jellemezték, mindössze 5 egyéni nevet. A különleges névadások sorába illeszkedik egy újító név is: az *Evretisz*, amely elterjedésében vélhetőleg szerepet játszott az is, hogy a közösség papja ezt a nevet viselte.

A 18. század végén már 97 gyermeket és 20 különböző nevet találtam az anyakönyvben, amely a relatív megterheltség lassú emelkedését mutatta: 4,85.

Az élen ismét több változás történt, a *Gyeorgyiosz* vált a legkedveltebb névvé, amelyet a *Konsztantinosz* követett, a harmadik helyre a *Demetriosz* lépett, s ide csúszott le a *Joannesz* és *Naum* is. A negyedik helyen az *Anasztasziosz* állt, az ötödiken a *Nikolaosz*. Ugyanakkor a névhasználatot sok új név színesítette: *Theodorosz, Lazarosz, Andreasz, Antoniosz, Eftimiosz, Gávrilosz, Szamuilosz, Sztamosz*. S külön érdekesség, hogy a *Mihalisz, Gávrilosz, Szamoilosz* nevet hármas ikrek viselték.

A vizsgált nevek között 11 mártírológiumi, 4 ószövetségi, 3 újszövetségi és 2 világi volt. A keresztpáról öröklődő nevek pedig csak hatszor fordultak elő.

A 18. század miskolci sajátosságainak megítélésére anyagomat összevetettem a pesti görögök századvégi keresztneveivel (FÜVES 1970: 261–2).

<u>Miskolc (1791–1800)</u>			<u>Pest (1792–1803)</u>		
1.	Gyeorgyiosz	14	1.	Demeter	13
2.	Konsztantinosz	11	2.	Konstantin	11
3.	Demetriosz	10		Alexandrosz	11
	Joannész	10		Georgiosz	11
	Naum	10	3.	Michael	7
4.	Anasztasziosz	8	4.	Joannes	6
5.	Nikolaosz	7	5.	Naum	5
6.	Mihalisz	6		Nicholaus	5
	Theodorosz	6		Theodor	5
7.	Aleksziosz	3	6.	Joseph	4
8.	Lazarosz	2		Andreas	4
	Petrosz	2		Anastasius	4
9.	Andreasz	1	7.	Emmanuel	3
	Antoniosz	1	8.	Rizos	2
	Eftimiosz	1	9.	Christodulos	1
	Eliasz	1		Trandafil	1
	Gávrilosz	1		Simon	1
	Szamuilosz	1		Basilus	1
	Szpiridón	1		Stergius	1
	Sztamosz	1		Paulos	1

Elias	1
Alexius	1
Gabriel	1

A születések száma alapján azonos nagyságú kolóniák névadása rajzolódik ki előttünk. Miskolcon 97, Pesten 100 gyermeket kereszteltek és béráltak meg a vizsgált időszakokban. A két gyakorisági sorrend alig különbözött egymástól a felhasznált nevek tekintetében, csak sorrendjükben mutatkozott eltérés. A századvégen Miskolcon a *Gyeorgyos* volt a legkedveltebb név, míg Pesten a *Demetriosz*, amely a borsodi megyeszékhelyen csak a hetvenes években jelent meg, s nem nagyapáról öröklődött, hanem keresztapáról. Előfordulásának évtizedenkénti lassú emelkedését talán azzal is magyarázhatjuk, hogy ritka névadási típus által került be a névhasználatba. A második helyen mindkét településen a *Konsztantinosz* állt, amely mellett Pesten még két név foglalt helyet: *Alexandrosz*, *Georgios*. Három név szerepelt Miskolcon harmadikként a népszerűségi listán: *Demetriosz*, *Joannész* és *Naum*, ugyanakkor Pesten egyedül a *Michael* fordult elő. Ezt a *Joannes* követette negyediként és ötödikként a *Naum*. A ritka és egy személy viselte nevek körében csak a saját anyagomban jelentkezett a *Lazarosz*, *Szamuilosz* bibliai név, az *Antoniosz*, *Szpiridon* mártírológiumi és *Eftimiosz*, *Sztamosz* világi név.

A miskolci kolónia névadásának egyik sajátossága volt tehát a *Naum* nagyobb kedveltsége. E jelenség, amint láttuk, nemcsak a századvéget jellemezte, hanem az egész 18. századot. Egyfelől a patrocíniumi névnek a közösség névhasználatára gyakorolt hatásával magyarázhatjuk, amely a választott nevekben jelentkezett. Alábbi példám is ezt tükrözi, amely a görögkeletiek körében ritka vegyes házasságból született gyermek névválasztásában is a vallás és e szent szerepét hangsúlyozta.

„*Naum, Csoba Mihály és neje Zsófia, aki nyugati (miután először Almási szolgabíró tett fel kérdést a császári és királyi rendeletről, és azt feleltük, hogy császárilag meg van engedve, hogy nő kövesse a férfit ennek első vallásába, és azért következképp általunk megkereszteltett) fia megszületett...és megbérmáltatott általam ... /1796/.*”

Másfelől a névöröklés is fenntartotta a *Naum* név népszerűségét, amelyet láthattunk a korábban bemutatott többgenerációs névadásban is.

A görögkeleti kolónia 18. századi névhasználatát a fentiek alapján a következőképpen foglalhatom össze.

1. A legtöbb gyermek mártírológiumi nevet viselt, amely mellett ószövetségi, újszövetségi és világi nevek is előfordultak kis számban. A világi nevek nem tükrözték más etikum vagy felekezet hatását. Erős felekezeti jelleg mutatkozott meg a névanyagban, mivel a vallási preferenciát hordozó nevek a gyakorisági lista élén helyezkedtek el l. *Konsztantinosz*, *Naum*, *Anasztasziosz*, *Atanasziosz*, *Evretisz*.

2. A névadási szabályokat tekintve jellemző volt a nagyapa nevének továbbvitele, de származhatott a keresztnév a szülő testvéreiről is – hiszen a görög névhasználat nem mondja ki, hogy élő ősről nem kaphat nevet a gyermek – így az egyes családokban öröklődő névcsoportok jelentek meg. Ezért úgy is jellemezhetném a névanyagot, mint amelyik mereven ragaszkodik a hagyományos nevekhez és névadási szabályokhoz. Másfelől észrevehetően hajlik e rendszer a nyugati felekezetek névadásához, hiszen a *Joannesz, Gyeorgyiosz, Nikolaosz, Pavlosz, Petrosz, Mihalisz* a miskolci protestánsok és katolikusok névhasználatában is jelentkező, középkorból öröklődő, kedvelt nevek voltak. A hagyományoktól való eltérést jelenti az is, hogy ritka esetben a keresztapáról is kaphatta nevét a gyermek, amely nem etnikai hatást tükrözött, mint a miskolci római katolikusoknál, hanem társadalmi kötöttséget mutatott.

A 19. század elején, 1801 és 1810 között 78 fiúgyermeket kereszteltek meg és 18 különféle nevet jegyeztek be az anyakönyvbe. A relatív megterheltség a század végi szintről nem mozdult el (4,33). Ebben az évtizedben érte el népszerűsége csúcsát a *Naum* név, amely 14 névviselővel az élen állt. A gyakorisági sorrend további helyein a 18. századból ismert nevek fordultak elő, csak a sorrendjükben történt minimális változás (*Joannesz, Gyeorgyiosz, Konsztantinosz, Anasztasziosz, Demetriosz, Mihail*). Mindössze három újító név jelent meg: a *Sztefanosz* újszövetségi, az *Adam* ószövetségi és *Grigoriosz* mártírológiumi név. A névcsoportok megoszlása sem mutatott eltérést az előző éveketől: 11 gyermek viselt mártírológiumi nevet, 4 újszövetségit, 2 ószövetségit és 1 világit.

A keresztapa nevének öröklődése továbbra sem jelentős, a 78 gyermekből mindössze heten viseltek ilyen típusú nevet.

A következő évtizedben csökkent a relatív megterheltség (3,79), azaz a névhasználat kiszélesedett: a 72 gyermek 19 néven osztozott. A legkedveltebb név újra a *Joannisz* lett, amely a következő két évtizedben tartotta helyét. A gyakori nevek körében lezajlott legfontosabb változás a *Naum* pillanatnyi hangsúlyvesztése volt, mivel negyedikként más nevekkel együtt szerepelt a népszerűségi listán. Csak az egy személytől viselt nevek frissítették fel a névállományt, így két új név jelentkezett a *Joszif* és a *Theofilaktosz*.

Úgy gondolom, érdemes egy kicsit körüljárni a *Joszif* előfordulását a görögkeleti névhasználatban, hiszen sem az ószövetségi, sem a katolikus kultusz *József* nem központi alakja e vallásnak. Az egyházi költészet kiemelkedő személyisége *József* thesszaloniki érsekhez köthető leginkább e név – s ezáltal a görögkeletiekre jellemző mártírológiumi névcsoportot szaporítaná –, én azonban a más felekezetekben is tapasztalható divathatásnak vélem a név megjelenését, amely e tekintetben ismét a névhasználat merev hagyományaitól való elszakadást bizonyítaná. Bizonyosságot szolgáltatathatnának a következő évtizedek, hiszen a divatnevek általában gyors ütemben szaporodnak el egy-egy közösségben, erre azonban az 1820-as évek nem adtak választ, mivel a görög szabadságharc újabb és erősebb divathullámot: a nemzeti nevek újraélesztését indította el. A pesti görögöknél már a 18. század végén is megtalálhatjuk e nevet, így azt mindenképpen elmondhatjuk, hogy miskolci sajátosság a *Joszif* név kései, 19. század eleji megjelenése.

A névcsoporthoz vizsgálatából a fenti kétségek miatt kizártam a *Joszifot*. A fennmaradók közt 11 mártírológiumi, 4 ószövetségi, 2 újszövetségi és egy világi nevet találtam, amely eredmény megegyezett az előző évtizedben tapasztaltakkal. A névöröklés ritka esetére nézve, mindössze egy keresztnévről volt bizonyítható, hogy a keresztaapja után kapta a gyermek.

1821–1830 között tovább gazdagodott a névhasználat, mivel a keresztelesek száma 51-re csökkent, de a felhasznált nevek 19-ről nem változott. A relatív megterheltség 2,68 volt. Amint már említettem ezt az évtizedet is a *Joannesz* uralta, s a második helyre több név is felzárkózott: *Alexandrosz*, *Gyeorgyiosz*, *Naum*. A rangsor egyes lépcsőfokain állókat mindössze egy-egy névviselő választotta el, így kiugróan kedvelt névről nem beszélhetünk. Újító jellegű csak olyan keresztnév volt, amelyet egy-egy fiúcska viselt, vagyis az *Amyrosziosz* mártírológiumi név, a *Markosz* és *Theofilosz* újszövetségi, valamint a *Maximosz* világi név. A bejegyzett nevek egészét tekintve változás történt az egyházi névcsoporthoz belül. A mártírológiumi nevek száma csökkent, s bár megőrizték vezető helyüket, az újszövetségi nevek felzárkóztak mögéjük. Nyolc személy viselt mártírológiumi, hat újszövetségi nevet. Az ószövetségi nevek száma is csökkent, tehát az újszövetségi névcsoporthoz gyarapodása a két másik kategória rovására történt. Ugyanakkor a világi nevek (*Maximosz*, *Eftimiosz*) száma egyről kettőre emelkedett. Ez a korszak a görög szabadságharc évtizede, amely a nemzeti nevek használatát élesztette újjá. A miskolci görögkeleteti közösséget zártságánál fogva eddig is a görög nevek és névadási szabályok használata jellemezte, ezért az új nevek nem a hagyományokhoz való visszafordulást, hanem a meglévő névrendszerbe való beilleszkedést jelentették. E tekintetben különösen érdekes lehetne egy olyan tanulmány, amely összevetné az 1820-as évek görög kolóniáinak neveit, rávilágítva ezzel arra, hogy a már elmagyarosodott kompániákban mely nemzeti nevek jelentek meg, ugyanakkor a zárt közösségek névhasználatában alig volt érezhető e hatás.

A keresztaap nevének átöröklése a korábban vizsgált miskolci felekezetekkel ellentétben rendkívül ritka ebben az évtizedben is, csak egyetlen gyermek névadásában volt jelen.

1831–1840 között folytatódott a relatív megterheltség csökkenése. A 15 megkeresztelt személy 11 különböző néven osztozott, így a relatív megterheltség 1,36 volt. A *Joanniszt* és a *Naumot* egyaránt gyakran adták a gyermekeknek a keresztségekben. A második helyen a *Konsztantinosz* állt, s a további neveket csak egy-egy gyermeknek választották. Mindössze egyetlen új nevet találtam a *Julianoszt*. E név csakúgy, mint korábban a *Joszif* rendszerezésem szempontjából elgondolkodtató. Problémás a *Julianosz* hovatartozásának egyházi névcsoporthoz szerinti megítélése is, hiszen a görögkeleteti vallásban nemcsak újszövetségi, hanem igen kedvelt mártírológiumi szentek is viselték e nevet. Bonyolítja a kérdést az „ösmagyarok” tekintett nevek divata is, amely erre a korszakra esett, és a többi miskolci felekezetben ez idő tájt jelent meg első képviselője a *Gyula* (a reformátusoknál 1827, ágostai evangélikusoknál 1837, római katolikusoknál 1857: *Julius*, 1877: *Gyula*, görög katolikusoknál 1861–70: *Julianus*, izraelitáknál 1841–50). A görögkeletieknél található *Julianosz* 1833-ból a magyar anyakönyvezés (1837)

előtti időből való, s csak egyetlen személy viselte, így további támponttal az anyakönyvek ebben az évtizedben nem szolgáltak. Az 1840-es évek magyar anyakönyvében ismét *Julianusként* jegyezték be egy gyermeket, amely inkább az egyházi névcsoporthoz tartozást mutatná, 1866-ban pedig egy *Julianus* /:*Gyula*:/ szerepelt. Véleményem szerint a magyar anyakönyvre alapozva a korai adatok valamely egyházi névcsoporthoz sorolhatóak, míg az 1866-os egy megfeleltethető név pár.

A *Julianoszt* kihagyva a vizsgálatból 6 mártirológiumi, két újszövetségi és egy ószövetségi nevet találtam 1831 és 1840 között. Olyan keresztnév pedig, amelyet a szülők gyermeküknek a keresztapa iránti tiszteletből választottak volna, egy sem mutatkozott forrásomban.

Az 1840-es években ismét 15 fiúgyermeket kereszteltek meg a Szt. Naum templomban, akiknek 9-féle névből válogattak. Az anyakönyvezés magyarul történt. Az első három helyen a korábbi évtizedek gyakori neveit láthatjuk: *György, Sándor, István*. A névhasználat felfrissüléséről pedig három név gondoskodott: *Arthur, Otho* és *Tamás*, amelyek közül az első kettő valóban új irányvonalat képviselt, mégpedig a germán nevek térhódítását. HAJDÚ is megjegyzi, hogy az újgörög korszakban ógörög, latin és bibliai nevek voltak használatosak, s „legfőljebb angol, francia és olasz jövevénynevek” (HAJDÚ 2003: 202), amelyet kiegészítenék azzal, hogy nyilvánvalóan a görögkeletiek sem vonhatták ki magukat a 19. században elterjedő germán névhatás alól. Az *Othoról* nincs a névadás szempontjából meghatározó adatom, az *Arturnál* viszont döntő fontosságúnak tartom az apa társadalmi helyzetét: *Zsivkovisc Theodor* a város legbefolyásosabb és leggazdagabb családjához tartozott, s a „Porosz Herczeg 34-ik Gyalog Ezredében Cs. Kir. Fő Hadnagy” volt. E névválasztás tehát társadalmi kötöttségűnek mondható. A harmadik újító nevet, a *Tamást* felekezeti kötöttségűnek minősíthetjük, mivel a gyermek egy helvét vallású apa később törvényesített fia volt.

Az 1840-es évek gyakorisági sorrendje alapján úgy tűnhet, hogy a korábban népszerű *Naum* végleg kiesett a névhasználatból. Ez meglehetősen furcsa jelenség lenne, hiszen az előző évtizedben a legkedveltebb név volt, s mint tudjuk, a népszerű neveknek van leszállóága, a kedveltség csúcsán nem tűnnek el hirtelen. 1842-ből szerepel is egy adat: „*Naum (János Belizár) Gyika Athanásznak (Tamásnak) és hitvesének Katalinnak fia...*”, amelyet első látásra nem vizsgálánk az egy névelemű keresztnévek körében. De minthogy a *Naum* névnek – előreszaladva az időben – nincs további előfordulása, mégiscsak vissza kell térni ehhez a névszerkezethez a század végén.

A névcsoporthoz két világi név aránylott 6 egyházi névhez, amelyek közül 3 újszövetségi és három mártirológiumi volt. A névöröklés keresztapához kötődő formája nem volt kimutatható.

1852 és 1860 között 5 névegyed (*János, Miklós, Emilius, György, Mathias*) 7 személyre oszlott meg, tehát tovább csökkent a relatív megterheltség (1,40), amelyet egyfelől a születések kevesebb száma, másfelől a több keresztnév elterjedése magyarázott. A gyakorisági listában két új név szerepelt: *Emilius* és *Mathias*. Ez utóbbi újszövetségi név volt, míg az előbbi latin név, amely a század közepének városokban elterjedő új neve

(HAJDÚ 2003: 532). A három mártírológiumi néven kívül, az új nevekkkel együtt egy újszövetségi és egy világi név alkotta a névcsoportokat. Ebben az évtizedben sem találtam bizonyosan keresztapáról örökölt nevet.

1861–70-ig eggyel több gyermeket kereszteltek meg, mint az elmúlt évtizedben, és kettővel több nevet használtak fel. Egy kivételével minden nevet csak egyetlen személy viselt, s ez az *Emilián* volt. Egy új név jelentkezett: az újszövetségi *Barnabás*. Az anyakönyv további bejegyzett nevei a *Gábor*, *János*, *Mihály*, *Pál*, *Sándor* voltak. A két új-, két ószövetségi név mellett két mártírológiumi és egy világi név szerepelt, tehát az egyházi nevek eloszlása rendkívül egyenletes volt. Keresztapja nevét két esetben kapták gyermekek, s mindkétszer Miskolc legbefolyásosabb Pilita és a Xivkovics nemesi rangú családok tagjai közül kerültek ki a keresztszülők.

1871–80 között mindössze négy névegyedet találtam. A *Miklóst* ketten viselték, az *Arsén*, *György*, *Sándor* neveket egy-egy személy. E nagyon kisszámú adatsorban is feltűnt egy újító görög eredetű név – a mártírológiumiak mellett – az *Arsén*, amelyet egy katonatiszt adott fiának. Apáról örökölte nevét az egyik *Miklós*, aki egy római katolikus anyától született, és apja csak később törvényesítette. Keresztapja nevét kapta a másik *Miklós*, akinek névadója nagyságos és nemes *Pilita Miklós* volt. Ismét mutatják e példák, hogy a görögség névadási szabályaitól eltérő apáról vett név eltérő vallás hatásaként, a keresztapáról vett név pedig társadalmi kötöttséggel jelentkezett.

A 19. század utolsó vizsgált időszakában 7 fiúgyermeket jegyeztek fel, akik 7 különböző nevet viseltek. *Alexander*, *Béla*, *Dusán*, *Ervin*, *Miklós*, *Stefán* és *Theodor* nevei tükrözték vallási és etnikai különbözőségüket. *Alexander* görögkeleti apától és római katolikus anyától származott, de apja is görög keresztnévet viselt (*Athanasius Gyeorgyevics*). *Bélára* szerb apától (*Zsikin Timot*), magyar anyától született gyermeket kereszteltek, a *Dusán* nevet *Neuphauer Julianna* törvénytelen gyermeke kapta, akinek a keresztapja volt szláv etnikumú: *Lázárovics Szvetozár*. *Ervin* és *Stefán* testvérek voltak és egy elmagyarosodott család gyermekei, *Miklóstra* viszont görögök kereszteltették gyermeküket. S végül *Theodornak Illia Vojnovics* Cs. Kir. Ezredes és *Leonie Radzsevics* római katolikus vallású hitvese nevezte gyermekét.

A századvég társadalmi vonásai és névhasználati sajátosságai összesűrűsödtek e néhány névben. Az erős asszimilációs hatás alatt álló közösség néhány tagja egyfelől ragaszkodott az ősi görög nevek megtartásához (l. *Alexander*, *Theodor*), mások a beolvadást választva magyar nevet adtak gyermeküknek (*Béla*). Az etnikai sokszínűség szláv, görög és semleges (l. *Ervin*, amely ebben az időszakban jelent meg szinte minden felekezetben és etnikumnál) neveket is felvonultatott, attól függően, hogy a szülők között volt-e olyan fél, aki ragaszkodott nemzetiségéhez, vagy már az elmagyarosodás volt a domináns. Így e századvégi lista éppen a sokszínűsége miatt nem hordozott felekezeti jelleget, noha a vallás volt az egyetlen közös vonás e családokban.

És most térjünk vissza a 19. század közepén nyom nélkül eltűnt *Naum* keresztnévhez, amely egy névszerkezeti kutatáshoz vezetett el.

Mivel a születési anyakönyvekben mindössze két *Naumhoz* kapcsolt névformát találtam: 1842-ből *Nahum* (*János Belizár*), 1871-ből *János /:Nahum és László:/*, ezért

vizsgálatomat kiterjesztettem a halotti anyakönyvekre és az anyakönyvi másodlatokra, amelyeket a vármegye részére a görögkeleti a közösség papja állított ki. Az egyházi anyakönyvekben az elhunytaknál 1841-től szerepelt a *Naum* mellet zárójelben egy másik név: „*November 19-én elhunyt Istenben Malagecs Naum (Antal), és eltemettetett...*”, a születésekben pedig, a fentebb említett adat 1842-ből. Ugyanakkor a latin betűs születési anyakönyvi másodlatokban, már 1833-tól találtam *Antal /:Naum:/* párokat, amelyeket a görög anyakönyvek nem, vagy fordított sorrendben tartalmaztak.

Másodlat: „...*Antal:/:Naum:/*, Ambroz Sándor és hitvese Anna fia...”

Anyakönyv: „...*Naum*, Alexiosz Ambrozi és neje Anna fia...” /1833/

Másodlat: „...*Tamás:/:Anasztasziosz:/*, Ns. Szonte Pál és hitvese Mária fia...keresztapja *Naum Gerga*”

Anyakönyv: „...*Anasztasziosz*, nemes Pavlosz Szonte és neje, Maria fia...keresztapa *Gerga Antal /:Naum:/*” /1833/

Másodlat: „...*Emilia, Levandovszkij Antal* és hitvese Kozmickij S’ofia leánya...”

Anyakönyv: „...*Emilia, Naum Levandovszki* és neje Szofia leánya...”/1835/

Másodlat: „...*Mária Therezia, Malagets Antal* és hitvese Anasztazia leánya...”

Anyakönyv: „...*Maria Therezia, Naum Malagyecsi* ügyvéd és neje Anasztazia leánya...” /1836/

Másodlat: „*Nahum János Belizár*, Gyika Athanász /:Tamás:/ és hitvese Katalin fia...”

Anyakönyv: „...*Nahum (János Belizár)*, Gyika Athanásznak (Tamásnak) és hitvesének Katalinnak fiai...” /1842/

Másodlat: „*Dezidér /Dezső/ és Demeter /:Döme:/, Padits Naum Antal* és Maria Markovics kettős fia...”

Anyakönyv: „...*Padits Nahum* és Hitvesének Marianak kettős fiai...” /1870/

Másodlat: „*János /:Naum és László:/*, Rubi János pékmester és Balogh Zsuzsanna Róm. Kath. fia...”

Anyakönyv: „*János / Nahum László/*, Rubi János és hitvese...fia...” /1871/

FÜVES ÖDÖN is talált hasonló név párokat a pesti görögök anyagában. „Megfigyelhető, hogy vannak bizonyos nevek, amelyek mellett egy másikat is használtak – még az okmányokban is.”(FÜVES 1970: 262) De míg nála többféle név jelenhetett meg a *Naum* mellett: *Antonius*, *Ignác* és *Leon*, a miskolci anyagomból ide tartozónak csak az *Antoniuszt* és a *Leót* tartom. FÜVES felcserélhető keresztnév-pároknak minősítette őket, adataim viszont azt bizonyítják, hogy a magyar nyelvű anyakönyvezés előtt, bár

összetartozó nevek voltak, mégsem alkottak szükségszerűen párt. Elsősorban az anyakönyvi másodlatokban fordultak elő, de semmiképpen sem nevezhetjük őket felcserélhetőnek, hiszen használatukat, névszerkezetben való megjelenésüket az okirat típusa határozta meg, vagy az, hogy milyen nyelvi közösségben kellett identifikálni a személyt. Így ezeket a neveket *funkcionálisan kötött neveknek* minősítettem (KECSKÉS 2000: 83). A magyar nyelvű anyakönyvezés után 1842-ben és 1871-ben előforduló névelemek általában már egyenrangúak, nem felcserélhetőek, vagy funkcionálisan kötöttek, hanem kettős vagy hármas keresztnévek voltak, amelyek közül a zárójelzett a választott, a zárójelen kívüli elem pedig öröklött név volt. A funkcionális kötöttségű nevek és az egyenrangú névelemek közötti hiányzó láncszemet a nyelvi analógia teremtette meg. A névöröklés szabálya a *Naum* mellett álló névre is kiterjedt, így helyét az *Antoniosz* vagy egyéb nevek is átvehették. A *Naum* így egyfelől kikopott a férfikeresztnévek közül, másfelől a több keresztnév divatja, a funkcionálisan kötött szerkezetet átértelmezése tovább fenntartotta a névállományban (KECSKÉS 1999: 251).

Kiterjesztve a kutatást a többi férfikeresztnévre a *Naum* vizsgálatával megegyező eredmény született.

A funkcionális kötöttségű név 1833-tól 1870-ig jelentkezett, tehát a magyar anyakönyvezés után nem azonnal, hanem fokozatosan tűnt el. Ebben a szerkezetben az iratot használó közösség számára nem ismert, vagy kisebb identifikációs értékű név szerepelt zárójelben, amelyet a közösség nem használt azonosító jegyként. Összefüggésükre nézve e keresztnévek egymásnak lehettek *megfeleltethető párpárjai*, ilyenek tekintem egyazon névnek a különböző névkultúrákban előforduló alakváltozatait például *Konstantinus ~ Szilárd*. A megfeleltethetőség az egyes közösségeken belül kialakított, nem kodifikált névadási jellemző volt, így ambivalens jelenségeket is mutathatott, amilyen a *Tamás* kettős megfeleltetése volt *Athanasziosznak* és *Anasztasziosznak*. Illetve egymáshoz kapcsolt különböző nevek is lehettek l. *Naum–Antal*, *Naum–Leó*, *Naum–Ferenc*. Funkcionális kötöttségű nevek legfontosabb hatását abban látom, hogy a férfinevekre jellemző erős névöröklési tendencia a magyar megfelelőt is örököltetővé tette.

A magyar anyakönyvezésre való áttérés és a fokozódó asszimiláció megszüntette a funkcionális kötöttség létjogosultságát, amely azt eredményezte, hogy a megfeleltethető nevek olyan példákkal gyarapodtak, amelynek elemei már nem a görög és magyar nevek, hanem valamely idegen és magyar megfelelője volt. 1854-től a következő párok szerepeltek az anyakönyvekben és másodlatokban egyaránt: *Eugenius /Ödön/*, *Julián /Gyula/*, *Alexander /Sándor/*, *Dezidér /Dezső/*, *Nicola /Miklós/*.

Ugyanakkor a 19. században minden vizsgált miskolci felekezetben ható kettős és hármas keresztnévek divatja a görögkeletiekénél is jelentkezett. E hagyományos névadási szabályoktól eltérő típus kezdetben a vagyonosabb családokban fordult elő l. *Naum János Belizár* (1842), majd az elmagyarosodottnál: „*Miklós József, Sajgó Pálnak és hitvesének Thereziának fíjok...*” (1847). Elterjedésüket elősegítette az apanévvel bővült névszerkezet: *Konstantin Naum Dadányi* (1801), *Naum Evretu Saguna* (1803), amely a görög névhasználat jellemzője volt és formailag nem különbözött a kettős keresztnévtől.

A két egymás mellett szereplő keresztnév sokszínűsége a nyelvi kiegyenlítődés hatására az 1860-as évektől kezdett összerosódni, amelyet egy 1869-es példa jól szemléltet: *István* /:*Sándor*:/, *Popovits István* és *Erzsébet Kiss* fia, azaz a megfeleltethető nevek formájában már egy kettős keresztnévet jegyeztek be, amelyben az egyik elem apáról öröklődött.

Amint láttuk a *Naum* funkcionális vizsgálata messzire vitt a névegyedektől, amelyek 19. századi sajátosságait a következőképpen foglaltam össze.

1. A görögkeleti közösség névadását még a 19. században is meghatározta a nagyapa nevének öröklődése. A keresztapáról származó nevek mindvégig elenyésző kis részét képezték a névanyagnak az eddig vizsgált felekezetekkel ellentétben, ahol e nevek a század második felében gyarapodtak. Ugyanakkor e nevek a görögkeletiekénél társadalmi kötöttséget mutattak, azaz a kolónia befolyásos vagy nemesi rangot szerzett tagjai után öröklődtek, míg a korábban vizsgált felekezeteknél kezdetben az etnikai kevertség hatásaként német keresztszülők választásakor volt jellemző, s tőlük terjedt át más etnikumra.

2. A névadási hagyományok őrzése, és a viszonylag ritka vegyes házasság következtében a névhasználatot a 19. század első felében erős felekezeti meghatározottság jellemezte, amelyet a nagy megterheltségű, vallási preferenciát hordozó nevek: *Naum*, *Konsztantinosz*, *Anasztasziosz*, *Athanasziosz* alakítottak ki. E nevek a funkcionálisan kötött és megfeleltethető magyar tagjának öröklődésével kiestek a névállományból, s mivel a fennmaradó keresztnévek jórészt más felekezetekben is kedvelt egyházi nevek voltak, a görögkeleti felekezeti jellegét a század második felében elvesztette e névanyag. A névtani asszimiláció tehát e korábban vizsgált etnikai csoportoktól eltérően nemcsak a magyar nevek tudatos választása által jelentkezett, hanem a név párok magyar megfelelőinek átörökítése által, amelyet egy ősi névadási szabály terjesztett: a nagyapa nevének öröklődése az első szülött körében, vagy az egyes családokban továbbra is jellemző névcsoportok.

3. Az egyházi névcsoportok vizsgálata különleges körütekintést igényel e felekezethez tartozók esetében, mivel több újszövetséginék tartott név itt inkább valamely szenthez volt köthető. A görögkeleti kereszt-névhasználatot alapvetően a mártírológiumi nevek jellemezték.

7.1.2. Női keresztnévek

A görögkeleti közösség női neveinek gyakorisági sorrendjét a XXVI. táblázatom foglalja össze, amely azt mutatja, hogy az 1760-tól 1770-ig terjedő időszakban kettővel több kislányt kereszteltek és béráltak meg a miskolci görögkeleti templomban, mint fiút. Az 5 leánygyermeknek 3 név közül választottak, így ketten-ketten viselték az *Aikatherina* és *Maria* nevet, míg egy kislány a *Szoszannát*. Az egyházi csoportokat tekintve minden szín képviseltette volt a palettán, hiszen egy mártírológiumi, egy újszövetségi és egy ószövetségi nevet használtak fel a szülők. Fontos azonban megjegyezni, hogy a *Szoszanna*

első előfordulását az motiválta, hogy az anya lutheránus vallású volt, s a vegyes házasság rendkívül ritka volt ebben a felekezetben.

A névöröklés vizsgálata, amint azt a férfiaknál is megjegyeztem, nehézségbe ütközött, hiszen nem a szülők, hanem a nagyszülők nevének átörökítése volt a jellemző, s erre nézve az anyakönyvek alig közöltek adatokat. A lányok névöröklési motivációjának vizsgálatára ez fokozottan igaz volt, társítva azzal, hogy a keresztszülő lánykori neve is alig jelent meg a forrásokban.

1771 és 1880 között már 39 kislányt összesen 14-féle névre kereszteltek. A relatív gyakoriság 2,78 volt. Legtöbbször a *Maria* nevet viselték, amelyet az *Aikatherina* követett. Az előző évtized harmadik neve a *Szoszanna* abszolút száma ugyan gyarapodott, hiszen már két gyermek viselte, de csak az ötödik helyen állt a rangsorban. Figyelmet érdemel, azonban az a tény, hogy e protestáns preferenciájú nevet ebben az évtizedben a két leggazdagabb család (*Pilta* és *Gyika*) gyermekei kapták.

A népesség növekedésével a felhasznált nevek körét is újabbak gyarapították: *Anna Eliszaveth*, *Marina* újszövetségi névcsoporthoz tartozók, az *Anasztaszia*, *Eirini*, *Johanna*, *Roszalia*²¹ mártírológiumiak és *Kiuriana*, *Konsztantina*, *Zoga*, *Zoia* világi nevek. Az egész névállományban 5 mártírológiumi nevet, 4 újszövetségit és egy ószövetségit találtam a 4 világi név mellett. Rendkívül fontosnak tartom azt, hogy e névhasználatot még ha kötötté is tették névöröklési szabályok, mégis azáltal, hogy nem csak egyházi nevekből építkezett, nyitott volt a különféle eredetű világi nevek használatára.

1781–1790 között megsokszorozódott az újszülöttek száma: 39-ről 143-ra növekedett. A felhasznált nevek viszont nem bővültek ilyen nagymértékben: 14-ről 21-re gyarapodtak. A relatív megterheltség ennek következtében 6,8-ra emelkedett, mégsem mondhatjuk, hogy a névhasználat elsűrült volna, hiszen 8 új név jelent meg. Az *Agnész*, *Alexandra*, *Hrisztina*, *Helené*, *Szofia* a mártírológiumi névcsoporthoz tartozott, a *Rebeka* az ószövetségihez, míg a *Gerendiát*, *Kalliát* a világi nevekhez soroltam. Az egész névanyagot a mártírológiumi nevek túlnyomó többsége jellemezte: 9 név tartozott ide, míg az újszövetségihez 4, az ószövetségihez 2, és 3 világi nevet is találtam.

Az első alakváltozatok ebben az évtizedben fordultak elő: *Zoica*, *Szia*. Az *Anasztaszia* csonkult formája volt a *Szia*, amelyet egy ikerpár (*Adam* és *Szia*) női tagja kapott. Elsősorban azért keltheti fel az érdeklődésünket ez az adat, mert korai – és egyben utolsó – jelentkezése egy olyan becéző formának, amely a 19. század második felében vált népszerűvé a magyar névhasználatban. Sajnos, a férfinevek körében nem találtam hasonló becéző formát a gyermekek nevében csak a szülők megnevezésében: *Vrusosz*, *Vrete*, *Nasztosz*, így ez az egyetlen női név pusztán arra elegendő, hogy megjegyezzem: a görög névadásban létezett ez a nyelvi minta, amelyet analógiás úton más névállomány elemeire is alkalmazhatott. E görög példa arra sarkallt, hogy ki kell tágitani azt a nézetet, mely szerint a név eleji csonkult névforma hazánkban német hatásra terjedt el (TOLNAI 1927: 171, TOMPA 1964: 89-92, SZABÓ T. 1968: 11).

²¹ A görög névhasználatban a Roszália névként való átvétele valamely idegen nyelvből annak mártírológiumi csoportjához sorolását indokolja.

A 18. század utolsó évtizedében ismét az *Aikatherina* állt az élre, s mellé felzárkózott a második helyre az *Anasztaszia*, a harmadik az *Anna* és *Szoszanna* volt. Negyedik lett az előző évtizedben felbukkanó *Szófia* és az ötödik helyen a *Kallia* állt becéző alakváltozatával, a *Kallicoval*.

Egyetlen új névvel bővült az állomány, amelyik az *Eudokia* volt. A névcsoporthoz arányaiban nem történt változás. Az egyházi nevek voltak továbbra is túlsúlyban, és ezen belül a mártírológiumiak (7). Az újszövetségi népcsoporthoz 4, az ószövetségihez 1 elem tartozott, és velük szemben 3 világi név állt.

A férfinevekhez hasonlóan összevetettem saját anyagomat FÜVES ÖDÖN (FÜVES 1970: 261–2) gyűjtésével.

Miskolc (1791–1800)

1.	Aikatherina	14
2.	Anasztaszia	10
	Maria	10
3.	Anna	8
	Szoszanna	8
4.	Szófia	7
5.	Kallia	5
6.	Eliszaveth	2
	Irini	2
7.	Ágnész	1
	Eudokia	1
	Hrisztina	1
	Johanna	1
	Julianna	1
	Kiuriano	1

Pest (1792–1803)

1.	Catherina	21
2.	Helena	18
3.	Sophia	16
4.	Maria	15
5.	Anna	6
6.	Anasztasia	5
	Elisabet	5
7.	Eirene	3
	Julianna	3
8.	Susanna	2
	Alexandra	2
9.	Martha	1
	Ruska	1
	Pelagia	1
	Kallia	1
	Marina	1
	Theophano	1
	Malamati	1
	Agnes	1
	Barbara	1

Mindkét településen azonos volt a legkedveltebb név, s alig tért el a *Maria*, *Anna*, *Eliszaveth* és *Irini* népszerűsége. Miskolci sajátosságot mutatott viszont az *Anasztaszia* és *Szoszanna* nagyobb megterheltsége, amely a *Szozannára* nézve magyarázható a politikai életben vezető protestáns felekezetek hatásával, illetve korai asszimilációs szándékkal.

A miskolci női nevekről a férfinevekhez hasonlóan azt állapítottam meg, hogy a 18. század második felében a legtöbb kislány mártírológiumi nevet viselt, de jelentékeny helyet foglaltak el az újszövetségi nevek, és kis számban fordultak elő ószövetségi nevek. Az egyházi névcsoporthoz mellett a század hetvenes éveitől a világi nevek is jelen voltak, amelyek elsősorban görög eredetű közsavakból származtak.

A névállomány vallási meghatározottsága rendkívül erős volt, amelyet a felekezeti preferenciát hordozó, minden megterheltségi szinten jelentkező nevek biztosítottak: *Aikatherina*, *Anasztaszia*, *Eirini*, *Kallia*, *Kiuriana*, *Zoga*.

A 19. század első felében csökkent a névvisezők száma. 1801 és 1810 között 58 gyermeket és 11-féle nevet jegyeztek be az anyakönyvbe. A relatív megterheltség 5,27 volt. A gyakorisági sorrend élén az *Aikatherina* és a *Maria* állt, amelyek a 18. században is ezt a helyet töltötték be. Második volt az *Anasztasia*, harmadik a *Julianni*, két névvisezővel a negyedik a *Kiuriana* és *Szoszanna*. A sorrendet az egy személy viselte *Eliszaveth*, *Irini*, *Marina* és *Szofia* zárta. Amint láttuk, új név ebben az évtizedben nem bővítette a névállományt. A névcsoportok eloszlása 10 egyházi és 1 világi nevet mutatott. Az egyháziak aránya azonban az előző évszázadhoz képest megváltozott. A 18. században végig a mártírológiumiakhoz tartozott a legtöbb név, ebben az évtizedben viszont az újszövetségi volt a legnépesebb alcsoport, amelyet a mártírológiumi és végül az ószövetségi alcsoport követett.

A következő évtizedben alig gyarapodott az újszülöttek és a felhasznált nevek száma: a 64 gyermek 12 néven osztozott. A relatív megterheltségi mutató szinte meg sem mozdult: 5,33. A legkedveltebb név továbbra is az *Aikatherina* volt. A 18. századból áthagyományozódó 5 leggyakoribb név közé az 1780-as években először adatolt *Helené* újjörög alakváltozata, az *Eleni* került be, s a *Mariával* megosztva a harmadik helyet szerezte meg. Egyetlen új név színesítette a meglévő neveket az *Eutimia*. A majdhogynem változatlan névállományban fontos belső átalakulás történt, az egyházi névcsoportokon belül ugyanis újra a mártírológiumiaké lett a vezető szerep I. III. táblázat.

Az 1820-as években csökkent a névvisezők száma (58), de gyarapodtak a nevek (13), így a relatív gyakoriság is minimálisan csökkent (4,46). Az *Aikatherinával* helyet cserélt a rangsorban a *Maria*, s az *Elenit* megelőzve a *Rozalia* lett a harmadik kedvelt név. Az igazi újdonságot azonban a névhasználatot bővítő, először megjelenő *Albertina* jelentette azért, mert ez volt az első német világi név e rendszerben. Korábban is előfordultak idegen eredetű, elsősorban héber vagy latin nevek, amelyeket vagy a Biblia vagy valamely szent tisztelete terjesztett el a görögség körében. S úgyszintén előfordultak görög közsóból származó világi nevek a névállományban, amely ily módon nyitott volt a kettő kombinációjából álló típus befogadására. Az *Albertina* közvetlen német hatásra jelent meg „*Wilhelm Schulpre Lutheranus (M.10.Regiment kapitányának) és neje az orthodox Mihalkovics Aikatherinának*” leányát keresztelték e névre. Vele együtt még egy új név fordult elő, a *Nathalia*. Az egyházi névcsoportokhoz ebben az időszakban 6 mártírológiumi, 3 újszövetségi és 1 ószövetségi név tartozott, amellyel szemben 3 világi név is megjelent.

1831 és 1840 között még mindig a *Maria* állt az élén, további rangsorról azonban aligha lehet beszélni, mivel 6 nevet csak 2-2 személy viselt: *Eleni*, *Eliszaveth*, *Julianna*, *Kornelia*, *Rozalia*, *Szofia*, és egy gyermek kapta az *Aikatherina*, *Emilia*, *Epifania*, *Szoszanna* neveket. Három közülük újító jellegű volt, a *Kornelia* világi, az *Emilia* mártírológiumi név, amelyek HAJDÚ (HAJDÚ 2003: 533) szerint országosan is ugyanebben az időben jelentek meg és váltak egyre divatosabbá minden felekezetben. Szintén újító volt az *Epifania*, amely görög eredetű, de a keleti és nyugati egyházi allegóriában egyformán felfedezhető név. Velük együtt 5 mártírológiumi, 3 újszövetségi, 1 ószövetségi és 2 világi nevet találtam.

Az 1820-as évek görög szabadságharcának névtani lenyomatát talán csak két név hordozta, az *Eleni* megnövekedett használata és az újak közül az *Epifánia*. Ez a névállomány ugyanis az 1830-as évekig nem tért el a hagyományos görög névhasználattól, így a nemzeti öntudatra ébredés az eddig meglévő nevekben is kifejezésre juthatott. Más tekintetben azonban mégiscsak éreztette hatását: a visszavándorlások következtében a közösség egyre fogyott, így 1831 és 1840 között mindössze 21 kislányt kereszteltek meg. Ők 12 néven osztoztak, a nevek megterheltsége nagyon megváltozott (4,46-ról 1,90-re esett vissza), amely jelen esetben nem névgazdagodást mutatott, hiszen az előforduló nevek abszolút száma is csökkent 13-ról 11-re.

A század közepéig ez a tendencia folytatódott. A 9 megkeresztelt kislánynak 7-féle névből válogattak. Egyetlen keresztnévvel bővült ebben az évtizedben az állomány, s ez a *Terézia* mártirológiumi név volt. De nemcsak a nevek és a névviselők létszáma csökkent, hanem velük együtt a névcsoportok is megfogyatkoztak. Nem képviseltette magát a világi névcsoport, az egyháziakon belül az ószövetségi, mivel 18. századtól miskolci sajátosságként szereplő *Szozanna* végleg eltűnt a névhasználatból. Összefüggésbe állíthatjuk e jelenséget azzal, hogy a protestáns hatást tükröző név a reformátusok hatalomvesztésével, az asszimilációs törekvések helyett a nemzeti öntudat előtérbe kerülésével táptalaját veszítette. Az egyházi névcsoportból csak mártirológiumiak és újszövetségiek fordultak elő 4:3 arányban.

A 19. század második felében a relatív megterheltség kategóriájának vizsgálata értelmetlenné vált, mivel a *Mária* kivételével minden nevet egyetlen személy viselt. Nem sorrendben, hanem névsorban kell tehát gondolkodnunk.

1851–60 között a 4 megkereszteltet *Máriának*, *Erzsébetnek*, *Katalinnak* és *Idának* hívták. A 18. századtól folyamatosan a névállomány részét képező *Mária*, *Erzsébet*, *Katalin* áthagyományozódó, vagy más szóval törzskeresztnevek mellett egyetlen újító név volt az *Ida*. *Padits Naum* többi gyermeke is mind újító nevet viselt, például ugyanebben az évtizedben született fiai tették a névhasználat elemévé az *Emilius* és *Eugenius* (*Ödön*) neveket.

1861 és 1870 között csak két kislányt jegyezték be az anyakönyvbe, akiknek az *Anna* és *Erzsébet* újszövetségi neveket választották a szülei.

A következő évtized húszas éveitől tapasztalható etnikai fellazulást és az egyre gyakoribbá váló vegyes házasságokat a névállomány változásai is mutatták: 2 új szláv név jelent meg. *Vidoszávára* római katolikus–görögkeleti vegyes házasságból származó lányt kereszteltek, akinek a szülei magyar és szláv származásúak voltak, *Bojánának* pedig, *Sztankovics Miklós* mérnök, állomásfőnök és neje *Wozary Luiza* lányát hívták. Azért érdekes ez utóbbi adat, mert jól mutatja, hogy már nem a macedo-vlach kereskedők, hanem a szerb, román és a vegyes etnikumú polgári elit alakította a névhasználatot. A névcsoportokba 2 újszövetségi, egy mártirológiumi és 2 világi nevet soroltam.

1881-től 1895-ig mindössze 4 névegyedet találtam. *Anna*, *Julianna*, *Margaréta* és *Zsófia* neveket adtak gyermeküknek a szülők. Azaz két újszövetségi és két mártirológiumi nevet. A század utolsó újító neve a *Margaréta* volt. Névviseelője azon kevés macedo-vlach családból származott, amelyek még nem váltak vegyes vallásúvá, vagy etnikailag kevertté.

Ezzel szemben a hagyományosnak számító *Anna*, *Julianna*, *Zsófia* nevek, éppenséggel nem a hagyományosan görögnek mondott családokban jelentek meg. Ez azért érdekes, mert az *Anna*, *Julianna*, *Zsófia* a 18. századtól meghatározó nevei voltak a görögkeleti névállománynak, így kifejeződött általuk a közösségbe való beilleszkedés szándéka, másfelől a magyar anyakönyvezés után, magyar alakot öltve e nevek semmiben sem különböztek a protestánsoknál vagy katolikusoknál kedvelt nevektől, így a vegyes házasságok eltérő vallású tagjai számára ugyanúgy a hagyományokat képviselték, és saját vallásuk névhasználatától ezáltal nem szakadtak el.

A 19. század felekezeti jellegének meghatározásakor a fentiek következtében határvonalként 1837-et, a magyar anyakönyvezésre való áttérést jelöltem meg. 1837 előtt még határozott felekezeti jelleget hordozott a névállomány, amely a vallási preferenciájú nevek vezetésével: *Anasztasia*, *Epifánia*, *Kiuriana*, *Kallia*, *Marina* valósult meg. Hozzájárultak továbbá a más vallásban is meglévő nevek itt használatos görög formái: *Aikatherina*, *Eliszaveth*. S bár 1830-tól az *Albertina* megjelenésével kezdett távolodni a felekezeti jellegtől a névhasználat, a döntő változás 1837 után volt tapasztalható, s ezen az 1870-es években jelentkező szláv nevek: *Bojána*, *Vidoszáva* sem tudtak változtatni.

A férfinevek tulajdonságai közül a családokra jellemző névcsoportok öröklődése és a funkcionálisan kötött, valamint a megféleltethető név párok létezése a női nevek körében hasonló vizsgálatra indított. Családokra jellemző öröklődő női neveket azonban nem tudtam kimutatni, amelynek egyfelől az volt az oka, hogy a korai forrásokban megjelenő nők többségét török fennhatóság alatt álló területről menekítették ki, és bejegyzésükkor elég identifikáló elem volt a származási hely megjelölése, más esetben az apa valamely néveleme. A későbbi adatokban pedig az anyát csak egyedi névvel illették, így e több generációra kiterjedő vizsgálatot nem lehetett elvégezni.

A funkcionálisan kötött nevek felkutatása azonban már akkor sikerrel kecsegtetett, amikor a *Naum* vizsgálatához gyűjtöttem az anyagot. Pesti névanyagában FÜVES ÖDÖN (FÜVES 1970: 262) az általa felcserélhetőnek tekintett keresztnévek között két női példára is rámutatott: *Rusa: Iréné, Domna: Antonia*. Mivel a nők kevés olyan szerepet tölthettek be, amely a görögkeleti közösségen kívül más közösséghez is kapcsolta volna őket, ezért megnevezésükben is rendkívül ritkán jelent meg a funkcionálisan kötött forma. A születési anyakönyvekben nem is találtam rá példát, csak a halálozási anyakönyvben és annak másodlataiban. Az 1844-ből és 1849-ből való párokból írásmódjában már csak egy mutatta az identifikációban betöltött különbséget:

Anyakönyv: „Elhunyt Istenben *Kallia* /*Erzsébet*/, Boszik István Hitvese...”

Másodlat: *Erzsébet* /*Kallia*/, Boszik István neje /1844/

Anyakönyv: „Elhunyt Istenben *Zofia* (*alias Josefa*), néhai Kirkovics Alexa
Özvegye...”

Másodlat: *Zofia alias Josefa* néhai Kirkovits Alexa özvegye /1849/

A fenti példák mindegyike egymáshoz kapcsolt név, mint a férfiaknál jelentkező *Naum /Antal/*. Szegényebb a női névhasználat azokkal a *megfeleltethető párokkal*, amelyek ugyanazon névnek más névkultúrából származó elemeit kapcsolták össze, viszont a funkcionálisan kötött párokat a kettős keresztnévvel összemosó alakok itt is megjelentek:

Zsófia /:Melánia:/, Popovics Sándor és Nesztor Anna leánya...Keresztanyja volt Özvegy Eszigmanné született Margó Zsófia...” /1874/

Zsuzsánna /:Johanna:/, Tóth István és Madarász Borbála földművelők leánya...Keresztanya volt Madarász Zsuzsánna...” /1874/

Flóra /:Valéria:/, Frankú Ámos és Victoria leánya ...Keresztatyja volt Kaffka Ignác és Kaffka Johanna...” /1882/

Ezek a példák ugyan nem a szülő nevének beépülését mutatták a névanyagba, mint a férfiak neveiben, hanem a keresztanyáét. S bár e nevek a funkcionálisan kötött neveket követték formailag, funkciójuk szerint már kettős keresztnévek voltak.

A női névhasználatot mindezek tükrében a következőképpen jellemeztem:

1. A 19. századig e névhasználat határozott felekezeti jelleget mutatott, amelyet a különböző megterheltségi szinten jelentkező vallási preferenciát hordozó nevek alakítottak ki. Az 1830-as évektől ez a jelleg megbomlott, az idegen eredetű, világi név (*Albertina*) csak jelezte a változást, amelyet a magyar anyakönyvezésre való áttérés teljesített ki.

A funkcionálisan kötött nevek ugyan alig jelentkeztek, mégis elősegítették e folyamatot azáltal, hogy egyre több a görög névállománytól idegen nevet vontak be a használatba.

2. A női nevekben kevésbé volt vizsgálható a névöröklés különböző típusa, de azt láthattuk, hogy a kettős keresztnévekhez vezető átmeneti formákban a keresztanya nevének öröklődése előfordult.

3. A névcsoportok vizsgálata a férfiakéhoz hasonlóan nagy körültekintést igényelt, mivel a más felekezetnél világinak tartott név (l. *Rozalia*), ebben a névadásban bizonyosan az egyházi nevekhez, és azon belül a mártírológiumi névcsoportozáshoz tartozott. Alapvető sajátossága volt ennek a névállománynak az egyházi nevek mellett a világi nevek használata is, amely a 18. századtól jelentkezett, viszont a 19. század végére a népesség fogyásával újból csak a mártírológiumi és újszövetségi nevekre korlátozódott a névállomány. Miskolci sajátosság volt továbbá a *Szoszanna* kedveltsége, amely a 19. században szinte egyedüli ószövetségi névként jelentkezett mindaddig, míg az 1830-as években végleg kiszorult a névállományból.

7.2. Több keresztnév

A görögkeletieknél előforduló több keresztnéveket a XXVII. Táblázatom ismerteti, nemenkénti bontásban.

A görögkeleti felekezet névhasználatában a kettős keresztnévek először a nők elnevezéseiben jelentkeztek 1836-ban. E jelenség okát egyfelől az átmeneti formák (funkcionálisan kötött párok és a megfeleltethető névpárok) a férfi névhasználatban 1870-ig elhúzódó meglétében látom. Ezzel szemben a női nevek között kevés funkcionálisan kötött pár fordult elő. Másfelől az is hozzájárulhatott, hogy a női nevek azáltal, hogy a 18. század végétől folyamatosan szerepeltek közöttük világiak, sokkal nyitottabb rendszert alkottak, mint a férfinevek. Ezt példázza az elsőként bekerülő két név is, amely nem a felekezeti preferenciát hordozó elemek összekapcsolódásából született: *Mária Therezia* és *Maria Anna*. Az első egy történelmi motiváltságú név volt, amelyet egy ügyvéd adott leányának, a másik egy örökbefogadott gyermeké. HAJDÚ MIHÁLY (HAJDÚ 2003: 587) is említi mindkettőt, mint az összetartozó nevek gyakori kombinációit. Mindkét név első eleme, a *Mária* állt az 1830-as években a gyakorisági sorrend élén, a második elemek ugyanakkor nem szerepeltek az egyedi nevek között.

Az első kettős férfinév 1847-ben fordult elő: *Miklós József*. Az általa összekapcsolt elemek egy-egy személy nevei voltak korábban, s csakúgy, mint az első női kettős keresztnéveknél egyik sem hordozott felekezeti preferenciát.

Az anyakönyvben 1841 és 1850 között két női kettős keresztnév fordult elő: *Maria Constantia* és *Rozália Emilia*. Az első elemként választott *Maria* a legkedveltebb névegyed volt, míg a *Rozália* átlagos megterheltségű. A hozzájuk kapcsolt *Constantia* a 18. század felekezeti jelleget mutató nevei közé tartozott, amely a 19. században már nem fordult elő. Az *Emilia* ezzel szemben a vizsgált évtized új neve volt. A két név további érdekessége, hogy egyazon apa (Gyika Athanász) különböző évben született gyermekei viselték.

Ugyanebben az évtizedben jelentkezett az első férfi és női hármas keresztnév is. A már korábban bemutatott *Nahum /János Belizár/* 1842-ben szintén Gyika Athanász fiaként látta meg a napvilágot, míg az első női hármas nevet viselő *Erzsébet Mária Katalin* 1845-ben a Pilita, azaz a város leggazdagabb családjába született. A *Naum* patrocíniumi név mellett szereplő *János* 1840-ig a legkedveltebb volt, míg a *Belizár* egyetlen előfordulása a vizsgált két évszázad összes miskolci felekezetében. Az *Erzsébet Mária Katalin* elemei közül a *Katalin* az édesanya neve volt, az *Erzsébetet* a Pilita család másik tagjáról nemes Xivkovics Emilián feleségéről Pilita Erzsébetről kapta a kislány. Egyetlen motiválatlan elem fordult elő e szerkezetben a *Mária*, amelyik a *Katalinnal* együtt az 1840-es évek legkedveltebb neve volt.

1851–60 között egy női kettős keresztnévet és egy férfi hármas keresztnévet találtam. A *Maria Helena* kombinációban egy korábban nagy gyakoriságú és egy ritka nevet kapcsoltak össze, amelyeknek tagjai ebben az évtizedben már nem fordultak elő e névszerkezetben kívül.

A *Béla János Gedeon* tagjai közül a *Jánost* keresztapja (nemes Pilita János) után kapta a gyermek. A két másik motiválatlan név több szempontból is újító volt, hiszen a

Béla magyar nemzeti név csak a század utolsó évtizedében fordult elő önálló egyéni névként, a *Gedeon* pedig ezen a szerkezeten kívül nem is jelentkezett. Ez a hármas keresztnév szintén a kolónia egyik tehetősebb családjából adatolt.

Az 1860-as évek változást hoztak a több keresztnév használatában, mivel a szülőről és a keresztszülőről örökölt nevek egyre több névkombinációban fordultak elő. Az 1861–70 között bejegyzett két kettős férfinév első elemei mind apáról vett nevek, sőt *István Sándornak* a keresztaját is *Istvánnak* hívták, tehát egybeesett az apa és kereszta elnevezése. Mindkét esetben az első elem az *István* volt, amely az 1860-as évekre már kikopott a névhasználatból. Az egyik kombinációban hozzá kapcsolt *Jeronimus* eddig még nem fordult elő, a másikban megjelenő *Sándort* pedig csak egy személy viselte. Az egyetlen női kettős keresztnévet ugyanaz a Zaphir Gábor adta gyermekének, aki az előző évtizedben *Maria Helenára* kereszteltette lányát. Az *Anna Eugenia* nevet viselő újabb gyermeke német keresztanya után kapta az *Anna* első nevet, az *Eugenia* motiválatlan, s a női névhasználatban először előforduló volt.

Ebben az évtizedben egyetlen hármas keresztnévet találtam: *Miklós /Zoltán Gábor/*. E a kombinációban minden elem választott név volt. Első tagja a következő évtized legkedveltebb neve, második tagja egy újító magyar nemzeti név, míg harmadik eleme egy ritka név volt.

1871-től 1880-ig 8 férfi és két női kettős keresztnévek jegyezték fel. A 8 férfi kettősnév első elemei közt kétszer fordult elő a *Sándor* – mind a két esetben apáról öröklött név volt –, egyszer a *Dienes, Gusztáv, György, Konstantin, Miklós, Zoltán*. A 18. századi vallási prefenciát hordozó *Konstantin*hoz egy újító nevet, a *Viktort* kapcsolták, míg a magyar nemzeti névnek tekintett *Zoltán*hoz a 19. században más felekezetekben divatos, de a miskolci görögkeletiek névhasználatában rendkívül ritka *Józsefet* illesztették. A második tagok között kétszer jelentkezett a *József* és egyszer a *Béla, Bertalan Emilián, Kelemen, Mihály*. Míg az első nevekben két esetben öröklődött az apa, egyszer a kereszta neve, addig a második nevekben csak a keresztaé fordult elő, méghozzá a nyolcból 4-szer.

A nőknél talált *Zsófia /Melánia/, Zsuzsanna /Johanna/* első eleme ritka név volt, míg a *Melánia* s századvég új nevei közé tartozott, de e kettős keresztnéven kívül nem fordult elő ebben a felekezetben, a *Johanna* pedig az 1830-as években jelentkezett utoljára.

Hármas keresztnévet csak fiúgyermek viseltek ebben az évtizedben: *János /Náhum és László/, Pál /Kálmán és János/*. A kombinációkat azért is minősíthetjük ritkának, mert az *és* elemmel kapcsolták a harmadik nevet az előtte állókhöz. Már nem a felső társadalmi rétegben választották ezeket a neveket, hanem két olyan családban, akik mesterségüknél és családi kapcsolataiknál fogva is összetartoztak. Rubi *János* pékmester és felesége, a római katolikus Balogh Zsuzsanna gyermeke kapta az első nevet, míg a másodikat Politi *Pál* pékmester és Rubi Mária fia. A két név azonos szerkezetet mutat, amennyiben az első elem az apa nevét örököltette tovább, s hozzájuk motiválatlan elemek kapcsolódtak. Fontos ez az adat abból a szempontból is, hogy jól szemlélteti a több keresztnév használatának társadalmi kiszélesedését és a felhasznált nevek különbözőségét. A korábbi felső társadalmi rétegből származó hármas keresztnévek nem motivált elemeket

kombináltak, míg az alsó társadalmi rétegben az egyik elem motivált volt. Az apa nevének átörökítése egyfelől a névhasználati szabályok 19. század végi fellazulásával, valamint más vallások névöröklési szabályainak hatásával magyarázhatók, hiszen jelen példám egyikében is eltérő vallásúak voltak a szülők.

A század végén, 1881 és 1895 között már csak kettős keresztneveket találtam: *Zoltán /Miklós/, Gyula /Sándor/, István Sándor, Pál Béla, Flóra /Valéria* (a bejegyzési formájuk nem mindig zárójelezett volt). A négy férfinév első elemei különböző névegyedek voltak, de mégis összetartozónak tekinthetünk közülük kettőt, a *Zoltánt* és a *Gyulát*, amelyek a magyar nemzeti nevek hatását mutatták. A gyakorisági sorrendben egyik sem szerepelt ezzel szemben az *István* és a *Pál*, a 19. század második felében a névállomány részesei voltak, ugyan nem minden évtizedben fordultak elő, és csak egy-egy személy viselte őket. A hozzájuk rendelt második nevek közt kétszer fordult elő a *Sándor*, egyszer a *Miklós* és a *Béla*. A *Miklós* az előző évtized legkedveltebb neve volt, a *Sándor* csupán egy-egy névviselővel jelentkezett a század második felében, míg a *Béla* a századvég új nevei közé tartozott ebben a felekezetben.

Az egyetlen női kettős keresztnév: *Flóra /Valéria/* két teljesen új nevet kapcsolt össze.

A görögkeleti felekezet több keresztnév használatát úgy összegezhetném, hogy az átmeneti formák hosszas jelentkezése a férfinevek körében, valamint a női nevek nagyobb nyitottsága kedvezett a több keresztnév női névhasználatban való megjelenésének. A kettős keresztnevekben csak ritkán fordult elő vallási preferenciát hordozó név (*Nahum, Constantia*).

Különösen a korai női nevekben mutatkozott az a tendencia, hogy a kombináció első eleme nagy megterheltségű volt, a század hatvanas éveitől azonban egyre inkább a ritka nevek összekapcsolása volt a meghatározó. A férfi kettős keresztneveket jobban áthatotta a magyar nemzeti nevek divatja, mint női párjait vagy a névegyedeket. A legkorábban és a legszélesebb variációt: *Béla, Zoltán, Gyula* nevekkel összekapcsolt elemek adták.

Társadalmi szempontból e névhasználat kiszélesedésével a névadási szabályok változása is együtt jelentkezett: a felsőbb társadalmi rétegben nem voltak öröklött névelemek, míg az alsóbb rétegekben az apa nevének átörökítése újításként jelentkezett.

Végül azt is meg kell említenem, hogy a több keresztnév használata nem az összes nemesi címet, vagy gazdasági hatalmat szerzett személy névadásában fordult elő, hanem kezdetben bizonyos családokhoz (*Gyika, Pilta, Zaphir*) volt köthető.

8. Izraelita felekezet

8. 1. Névegyedek

8. 1. 1. Férfi keresztnévek

Az 1764-es és 1775-ös összeírások névtani tekintetben különösen figyelemre méltóak, mivel II. József 1787-es zsidó névhasználatot szabályzó rendelete előtt készültek. Olyan névjegyzékek tehát, amelyek a *keresztnév + (német közszói) vezetéknév* formába kényszerítés előtti állapotokat tükrözik. A hazai zsidóság névhasználatában a 18. század több változást hozott, s ezek közül csak egy jelenség az egyedi nevek családnévvé válása (SCHEIBERNÉ 1981: 55), de éppen ez a funkcióváltás nem tette lehetővé a keresztnévek és egyéb névelemek szétválasztását a korai összeírásokban. Így a miskolci izraeliták 18. századi névhasználatát bemutató XXVIII. táblázatom nem csak keresztnéveket tartalmaz.

SCHEIBERNÉ a miskolciakkal azonos típusú 18. századi forrásokat vizsgálva, a bennük előforduló névelemek alapján a következő megállapításra jutott. „Amíg a nyugati országrészek zsidóságának már majdnem megszilárdult, vagyis szinte már vezetéknévnek vehető családnevei vannak, addig a keleti, pl. Sáros, Ung, Zemplén megyei összeírásokban szinte kivétel nélkül a két személynévvel való megnevezéstípus (az ún. apanév áll a családnév helyén, illetőleg az apanév *-vics* képzővel van ellátva) az uralkodó, sőt egyes helyeken még egyes név is szerepel, így Máramaros megye 1735. évi udvari kamarai összeírásában, meg az 1764. évi Zemplén megyei adóösszeírásban...Abaúj megye 1745-i összeírásában még keresztnév sincs fele arányban feltüntetve, az összeírt zsidó nemzetiségével (Jadeus), foglakozásával (arendator), illetőleg annak a földesúrnak a nevével, aki pártfogolja, s csak felerészben van egy, illetőleg két név feltüntetve” (SCHEIBERNÉ 1981: 41). S mivel Borsod megyét nem összegzi, így talán nem érdektelen megállapítanom, hogy az 1764-es és 1790-es miskolci források a korábban említett összes névformát felvonultatták. Ezzel szemben az 1775-ös szigorú formai kötöttségű Conscriptio Judearum Borsodienses Miskolcra vonatkozó adatai elsősorban a két személynévvel történő leírást követték. Első megállapításom így az, hogy az 1787-es rendelet hatását nem azonnal és a hivatalos írásbeliség nem minden szintjén fejtette ki. Az 1764-es és 1790-es kémény- és pinceösszeírások adatait egymás mellé helyezve, jól láthatjuk a nevek írásbeli megjelenésének nagyszámú variációját.

<u>1764</u>	<u>1790</u>
Lázár Sidó Secretarius,	Kis Jakab Zidó
Sikter Jakab	Isák Izrael Zidó
Sámson Sidó	ónodi Zidó Jóseff
Lőrincz Sidó	Sidó
Csorba Péter Taxássai Sidók	Tenkesné házában Zidó
Fercsák Moyses úr	Lebl Moyses Dupla
Lázár Sidó Simon Árendátor	Falk Zidó
Sidó Kis Jakab	Falk Zidó Mans
Simon Sidó Lázár	Faragó Házában sidó

Isák Sidó
Sidó György
Sidó Szabó

Sidó
Kecz Zidó
Fekete Zidó
Sallamon Najmon
Hertz Zidó
Pap Salamon Zidó
Nosse Lebl Zidó
Jakab Samuel Zidó
Mozes Zidó
Sidó

A nemzetiség meghatározása mindegyik névformában szerepelt, de három esetben csak ez szolgált a személy identifikációjára az összeírások egyéb adatai: lakóhely, jogállás mellett. A keresztnév-használat szempontjából ez a típus nem meghatározó, mint ahogyan az egyedi név helyett álló pártfogó megnevezése vagy a foglalkozásnév sem. (A pártfogóval való leírásra három példát mutatott anyagom: *Csorba Péter Taxássai Sidók, Tékesné házában zidó, Faragó Házában sidó*, a foglalkozásra egyet: *Sidó Szabó*.)

Sőt, nem mindig releváns a nemzetiségnév és egyéni név kombinációjú bejegyzés sem, amely további alkategóriákra bontható az egyéni név eredete szerint. Hárman ószövetségi nevet viseltek: *Sámson Sidó, Isák Sidó, Mozes Zidó*, ketten mártírológiumi nevet *Lőrincz Sidó, Sidó György*, ketten pedig állatnevek fordításait: *Falk Zidó, Hertz Zidó*. *Hertz Zidó* nevében egy szimbolikus nevet ismerhetünk fel, mégpedig a Jákob fiaira vonatkozó állatnevek közül a *Naftali*hoz kötődő 'szarvast'. Egy esetben abbreviatura állt a nemzetiségnév előtt. Az abbreviatura olyan névtípus, amely a személy „ősi nevét, vagy foglalkozását, esetleg származását rejtette magában, anélkül, hogy a német szó eredeti formájából kiesett volna” (UJVÁRI 2000: 178), keletkezését tekintve sok esetben a név és az apanév, vagy egyéb névelem kezdőbetűiből álló rövidítés (SCHEIBERNÉ 1981: 32). A miskolci forrásokban ilyen példa a *Kecz Zidó*. A *Kecz* névformát a *Kac, Katz* nevekkal azonosítom. Utóbbiakról BIHARI JÓZSEF is megjegyzi, hogy „nincs semmi köze a német *die Katze*-hoz, mert ez a *kohen cedek*-ből ('az igaz kohanita') állt elő” (BIHARI 1980: 208). Az abbreviatura két irányban fejlődött: további példái megtalálhatóak a keresztnévek körében, vagy az 1787 után a kialakuló családnevek alapját is képezhette. A fenti altípusok így lényegesek a keresztnévek alakulása szempontjából. Viszont kizárható a vizsgálatból az az alcsoport, amely a nemzetiségnév mellett tulajdonsági eredetű ragadványnevet tartalmaz: *Fekete Zidó*.

Az egyedi név mellett foglalkozásnév vagy egy másik egyedi név is előfordulhatott. Két férfit írtak össze foglalkozással összekapcsolt egyedi névvel: *Sikter Jakab, Sallamon Najmon*. A *Sikter* névben a zsidóság állatvágását végző *schachter* foglalkozásnevet azonosítottam (a *schachter* családnévvé válásáról l. SCHEIBERNÉ 1981: 80), a *Najmon* véleményem szerint a héber *neeman* 'hű, megbízható' szóból származik, s általában a hitközség pénztárnokát nevezték így (BIHARI 1980: 209). A foglalkozásnévi elem a

családnevek felé vette útját, míg a mellette állók keresztnévként maradtak a névrendszerben.

Vizsgálatom szempontjából az is fontos, hogy az egyházi névcsoporthoz szerint a *Sallamon* ószövetségi név, s véleményem szerint a *Jakab*ként lejegyzett név is. Az egyházi nevek csoportosításának újabb problémája merült fel ugyanis e név kapcsán. A *Jakab* újszövetségi név, ezzel szemben a *Jákob* ószövetségi. A zsidóság körében *Jákob* volt a meghatározó személy, így a névadásban szerintem az ő neve jelentkezik itt is, amely a hangjelölési sajátosságok miatt mosódhatott egybe a *Jakab* névvel.

A fenti típusok továbbdifferenciálódása egyre több identifikáló elem beépítését eredményezte a névbe. A háromelemű név állhatott az egyedinév + nemzetiségnév + foglalkozásnévből, amelyet két példám is mutat: *Lázár Sidó Secretarius*, *Pap Salamon Zidó*; lehet a harmadik elem tulajdonságnév: *Sidó Kis Jakab*, vagy származási hely megjelölése: *ónodi Zidó Jóseff*. Ezekben a kombinációkban a *Lázár* újszövetségi név és a *Salamon*, *Jakab* ószövetségi nevek mellett előforduló elemek családnévvé válhattak.

A háromeleműek közül figyelemre méltó kutatásom szempontjából az a típus, amelyben a nemzetiségnevet két személynév egészíti ki: *Simon Sidó Lázár* (1764), *Isák Izrael Zidó* (1790), *Jakab Sámuel Zidó* (1790), *Falk Zidó Mans* (1790). „Az ősi és az orthodox aszkenázi zsidó névadásban élő rokon nevét nem kaphatta az újszülött, de elhalt fölmenőjét igen.” (HAJDÚ 2002: 49) A miskolci izraeliták a vallás ezen irányzatához tartoztak az egyházszakadásig, így névadásukra a fenti megállapítás jellemző volt.

Az általuk használt háromelemű névszerkezetben: például egy elhalt ős – általában a nagyapa – nevéhez a „ben” ’fia’ szócskával kapcsolták az apanévet. Ez a névszerkezet azonban értelmezhetetlen volt a más felekezethez tartozók számára. S éppen ez az értelmezési bizonytalanság két irányban hatott: egyrészt az értelmezési kényszer felé, azaz a lejegyző az általa ismert névminták valamelyikébe igyekezett beilleszteni a nevet; másrészt törekedett a név egységének formai megtartására. E folyamat lenyomatát látom a *Simon Sidó Lázár* típusú nevekben, amelyek úgy tartották meg az apanévvvel kapcsolt formát, hogy az értelmezhetetlen rész helyébe lépő *Sidó*, az összeíró számára információ értékű elemmel egészült ki: a nemzetiségnévvel a szerkezet beilleszkedett a 18. századi háromelemű nevek sorába. Ez az adattípus két irányba fejlődhetett tovább. Az 1775-ös források azt mutatják, hogy a kételemű névrendszer erős névmintájának hatására a nemzetiség név kiesésével kételeművé vált a névszerkezet, s benne a latin vagy magyar olvasatnak megfelelően keresztnév és vezetéknév, vagy vezetéknév és keresztnév értelmezést kapták az egyes elemek. S főként 1787 után, amikor már nemcsak a nyelvi analógia terjesztette a kételeműséget és az állandó második névelem használatát, hanem nyelven kívüli tényezők is hátravetett értelmezőként jelent meg a nemzetiségnév vagy egyéb elem: *Amscl Simon Vinner* (1775) *Isák Izrael Zidó* (1790), *Lebl Moyses Dupla* (1790), *Kis Jakab Zidó* (1790).

A fenti névformából az apanév elhagyásával a keresztnévi pozícióban álló elemek névcsoporthoz szerinti vizsgálata a következő eredményt hozta: 1764-ben mindössze egy ószövetségi nevet találtam (*Simon*), az 1775-ös névanyagban 11 ószövetségi név szerepelt: *Juda*, *Moyses*, *Jacobus*, *Samuel*, *Jeremias*, *Abraham*, *Salamon*, *Isaac*, *David*, *Elias*, *Joel*,

egy újszövetségi: *Marcus* és egy mártirológiumi: *Kalman*. A héber nevek német (jiddis) fordításneveiből négy fordult elő: *Amsl*, *Falk*, *Löbl*, *Herschl*, amelyből az utóbbi kettő szimbolikus név. Az 1790-es anyag két ószövetségi neve mellett: *Isak*, *Jakab*, két jiddis nevet tartalmazott: *Falk*, *Lebl*. Egyedül a *Nosse* bejegyzést nem sikerült azonosítanom.

Visszatérve a névforma további bővüléséhez, az 1764-es forrásban találtam olyan példát is, amelyben a vizsgált háromelemű névhez újabb identifikáló elemet kapcsoltak: *Lázár Sidó Simon Árendátor*; de olyat is, ahol szinte már kialakult a vezetéknév: *Fercsák Mojses úr*. Ez utóbbi példa egy rendkívül érdekes kérdéskört vetett fel, amelyet azonban hasonló adatok hiányában nem tudtam megvizsgálni. Vajon a névszerkezet kialakulására az adatot megelőző kételemű magyaros névminta hatott, vagy a zsidóság tehetősebb csoportjában e szerkezeti asszimiláció korábban lezajlott? SCHEIBERNÉ véleménye szerint „a társadalmi különbség a zsidóság körében nem játszik – megfigyeléseink szerint – számottevő szerepet a névadásban” (SCHEIBERNÉ 1981: 39). Még ha a keresztnemekre ez a vélemény igaz is, a névszerkezet alakulására nézve kétségesnek tartom, és további kutatásra ajánlom.

Összegzésként a következőket állapítottam meg a 18. századi izraelita férfinév-használatról.

1. Az izraelita felekezet 18. századi neveinek vizsgálatakor különösen fontos a névelemek egymáshoz való viszonyát áttekinteni, s csak ezek ismeretében minősíthetjük adott forrás egy elemét keresztnévnek.

2. A vizsgálatba bevont nevek azt mutatják, hogy az izraelita férfiak többsége ószövetségi nevet viselt, kisebb része szimbolikus németre fordított nevet, s elenyésző mennyiségben jelentkeztek újszövetségi, mártirológiumi nevek és abreviaturák. CAMERON, CATHERINE más megközelítésből, a névadást befolyásoló nem nyelvi tényezőket elemezve hasonló véleményre jutott. „Religious affiliation may play a role in naming patterns, e.g., among orthodox Jews, it is necessary to use names from the Old Testament” (idézi NUESSEL 1992: 4).

3. A kisebbségben élő zsidó közösségek névszerkezete a 18. század második felében idomult az őket befogadó közösségek domináns névszerkezetéhez, jelen esetben kételeművé vált. A folyamatot katalizálhatták az összeírók, a névhasználatot szabályzó rendeletek, az asszimiláció vagy a nyelvi analógia. Az átalakulás a nyelv más részrendszerében tapasztaltakhoz hasonló módon ment végbe. Leginkább a regionális köznyelv kialakulásával állítanám párhuzamba e jelenséget. A kezdeti, és akár régióként eltérő variációk, egységesülése elsődlegesen írásban ment végbe egy olyan lépcsőfok közbeiktatásával, amely az izraelita névhasználatban nem funkcionálhatott (l. jelen anyagban *Simon Sidó Lázár*, KECSKÉS 2003: 285) kizárólag írásban jelent meg, de elősegítette a kételeművé válás folyamatát. Ugyanígy szolgálták a névszerkezeti egységesülést az aliasszal kapcsolt névformák, amelyek első lépésként a domináns közösségben is használt névformára alakították az izraelita neveket, majd e szerkezet jellegzetességének megfelelően a kételeműség felé vagy a kettős keresztnemek felé terelte a névhasználatot (KECSKÉS 2002/b: 90).

A 19. századi anyakönyvekből és másodlatokból már könnyen kiválaszthatóak voltak a keresztnévek, a feldolgozás nehézségét az alakvariációk és a német, héber, magyar, latin névváltozatok adták. Így az egyes felekezeti irányvonalakat bemutató XXIX., XXX. és XXXI. Táblázatom az eddig vizsgált felekezetek névanyagához képest a legtöbb írás- és alakváltozatot vonultatta fel. Az 1836-tól 1870-ig vallásilag egységes időszak metszeteit a XXIX. táblázatból lehet nyomon követni.

Első vizsgált korszakomban, 1836 és 1840 között 76 személy és 31 név képezte kutatásom tárgyát. A relatív megterheltség 2,45 volt, amely gazdag névállományról tanúskodott. A legtöbb gyermek a körülmetélési szertartás (Berisz-milo) keretében²² a *Moritz* nevet kapta. Alig maradt el tőle a *Samuel* név kedveltsége. A harmadik név pedig az *Ignatz* volt. A gyakorisági sorrend 4. helyén két név is osztozott: *Abraham* és *Herman*, az 5.-en három: *David*, *Jakab*, *Josef*. Átlagos megterheltségű volt az *Alajos*, *Eduard*, *Jozef*, *Leopold*, *Sigmond*, *Sigmund*, *Wilhelm* név, és egy-egy személy viselte az *Alber*, *Bernát*, *Bertalan*, *Berthold*, *Carl*, *Emanuel*, *Franz*, *Fülöp*, *Gáspár*, *Isak*, *Lázár*, *Lipót*, *Ludvig*, *Moses*, *Péter*, *Salamon* neveket. A *Leopold*ot és *Lipót*ot külön névnek tekintetem, mivel a *Leopold* különösen kedvelt a „gácsországi” betelepülők körében, a *Lipót* pedig egy miskolci származású családban fordult elő, tehát kezdeti megjelenése véleményem szerint ha nem is etnikai, de asszimilációs különbözősége mindenképpen utalt.

A 18. század névtípusai közül nem jelentkezett ebben az anyagban a szimbolikus állatnév és az abreviatura. Az egyházi névcsoporthoz 28 név volt beilleszthető. A névviselők közül legtöbben (13 személy) mártírológiumi nevet kaptak, 8 gyermek ószövetségi és 5 fiú újszövetségi nevet viselt²³. Az előbbi névcsoporthoz nem sorolható germán eredetű név volt a *Herman*, *Eduard*, *Berthold*, és egy latin név a *Moritz*. Mindezekből az következik, hogy a 18. századi állapotokhoz képest változás történt az egyházi névcsoporthoz kedveltségének arányában és az előforduló világi nevek eredetében is.

SCHEIBERNÉ megjegyzi a keresztnévek kapcsán, hogy a magyarországi zsidóság életmódja, a letelepedésüket szabályozó rendeletek és elzártságuk a többi felekezettől konzerváló erőként hatottak sajátos neveikre. „A szefárd és az akenázi zsidóság között azonban bizonyára megfigyelhető lenne néhány eltérő vonás. Az, hogy német, cseh-morva, lengyel, török és magyar nevek is szerepelnek a névanyagban”, amelyeket névföldrajzi vizsgálatában nem vehet számba, hiszen azok nem földrajzi eltérések következményei, hanem „má s n é v r e n d s z e r e k, amelyek hatottak a közöttük élő zsidóságra” (vö. SCHEIBERNÉ 1981: 40–1). Saját anyagomban 10 név mutatta a germán (német) névrendszer hatását, s közülük 3-nak a magyar megfelelője is megtalálható volt: *Jozef* ~ *Josef*, *Leopold* ~ *Lipót*, *Sigmund* ~ *Sigmond*, *Zsigmond*. Az *Alber* valamely indo-európai, talán a francia nyelv hatását tükrözte. A névanyag többsége (17 név) azonban magyaros névformájú volt.

²² A fiúgyermek névadása a körülmetélési szertartás keretében történik vö. UJVÁRI 2000: 652.

²³ A vizsgálatból mindaddig kizárom a *Jakab* névalakot, amíg más névalakváltozataival együtt elő nem fordul, amelyekből a név egyházi névcsoporthoz szerinti besorolása egyértelműen eldönthetővé válik.

1841 és 1850 között 509 személynek 86 név közül választottak. A relatív megterheltség (5,92) növekedése a névállomány elszürkülésére utalt mindamellett, hogy ilyen kiterjedt névválasztékkal egy korábban vizsgált felekezet sem rendelkezett.

A legnépszerűbb név továbbra is a *Moritz* volt. A második helyre a *Josef* került, amelynek kedveltségét, véleményem szerint, több tényező együtt hatásával magyarázhatjuk. Egyfelől a *Josef* felekezeteken átívelő 19. századi névdivatjával, másfelől az izraeliták kereskedő életmódjából következően német hatással is, hiszen a katolikus délnémet területek jellemző neve volt a *Jozef*, bajorországi és ausztriai divatjáról SCHEIBERNÉ is írt (SCHEIBERNÉ 1981: 40). Azonban, ha a névadásukra jellemző szigorú öröklődési szabályokat vesszük fegyelembé – hogy valamely elhalt ős nevét viselte a gyermek – nem a katolikus kultusz Józsefe, hanem az ószövetségi *József* népszerűsége táplálta a névválasztást. S ezzel párhuzamos, bár kevésbé befolyásoló értékű az a mozzanat, hogy a miskolci katolikusok és reformátusok körében is a legkedveltebb nevek egyike volt a *Josef*, amely így az etnikai és városi életbe való asszimilálódás lehetőségét is nyújtotta. A harmadik leggyakoribb név a *Samuel* volt, amelynek rövidült alakváltozata (*Samu*) a 19. században önálló névvé vált, itt még pusztán alakváltozat, amelyre utal az is, hogy az apák feljegyzésekor ugyanazon személyt teljes és rövid alakváltozattal is jelölték. A negyedik legkedveltebb név az előző évtizedben is ezen a helyen álló *Abraham* volt, az ötödik az *Ignatz*, amely az előző évtizedhez képest valamelyest veszített népszerűségéből. A nagy megterheltségű nevek közt 2 új név jelentkezett: *Farkas*, *Aron*, az átlagos megterheltségüeknél 13: *Adolf*, *Ármin*, *Jónás*, *Ferencz*, *Károly*, *Albert*, *Gábor*, *Gáspár*, *Henrik*, *Mátyás*, *Mihály*, *Vilmos*. A ritka nevek között, pedig először fordult elő az *Anton*, *Daniel*, *Gyula*, *Julius*, *Maximilian*, *Nathan*, *Benjamin*, *Florián*, *Lajos*, *Martin*, *Miksa*, *Wolf*, *Pinkas*, és egyetlen személy viselte a szintén új *Abel*, *Adam*, *Alajos*, *Alexandr*, *Efraim*, *Fabian*, *Ferdinand*, *Gabriel*, *Heiman*, *Joachim*, *Lippman*, *Marton*, *Mayer*, *Philip*, *Raphael*, *Reichard*, *Sándor*, *Sélig*, *Soma* neveket. E megdöbbentően sok új név és változataik ellenére sem érezhető a névgazdagodás, amint azt a megterheltségi mutató is szemlélteti. A 46 új név közül 14 az ószövetségi névcsoportot gyarapítja, 14 a mártírológiumi neveket, s csak 4 az újszövetségeket. A világi névcsoporthoz pedig, 11 korábban nem szereplő név társult. Az 1840-es éveket bemutató névanyag tartalmaz szimbolikus neveket is, így a *Benjámín* szimbólumaként ismert *Wolf*, *Farkas* a szimbólumot adó bibliai névvel együtt ebben a vizsgált korszakban jelent meg először. A 18. században már előfordult a *Herz*, amely most újabb alakváltozattal jelentkezett: *Hertzko*.

Az izraelita névhasználat nemcsak a különböző nyelvi hatásokkal együtt beszivárgó neveket olvasztja magába, hanem használati szabályaikat is. Erre csodálatos példa ez utóbbi név. A *Hertz* valójában egy abbreviatura, amelynek alapját a 'szarvas' szó német alakváltozata adta *Hirsch*, *Hirz*, *Herz* adta, s amely a szintén német 'szív' szó alaki hasonlóságának következtében képezett abbreviaturát, s hozzá egy szláv kicsinyítő-névképző kapcsolódott. Rendszertanilag az így létrejött név nem lógott ki a jiddisből, amelyre a névalakok sajátos torzulása és a becéző képzés egyaránt jellemző volt, holott a német alapszó szláv képzővel egy héber jelentést takart.

Az évtized egészére nézve a legtöbb személy ószövetségi nevet viselt (27), alig néhányal kevesebben mártirológiumit (26), az újszövetségi neveket képviselte a legkevesebb személy (8), míg 20-an világi nevet kaptak. Tehát az ószövetségi nevek fontossága és kedveltsége tovább hagyományozódott a 18. századból.

Az eddig meglévő magyar névformákat az újak közül 25 név gazdagította, míg a germán neveket 10, például a *Mayer, Adolf, Armin*. Latinos névformában jegyezték le 2 nevet: *Julius, Gabriel*, egy szláv formájú név volt: *Anton*, és megjelentek héber alakok is: *Efraim, Sélíg*. Az egyre gyakoribb magyar anyakönyvezés, amelyben csak megjegyzések szerepeltek német nyelven vagy a lefordíthatatlan nevek héberül, mindezek a magyar névalakok javára billentették a mérleget. Természetesen a névalakok névrendszerhez kötése éppen az egymásra hatások miatt igen nehéz, így jelen anyagban is maradt 5 bizonytalan névforma.

Az izraelitához hasonló, több nyelvre jellemző névadást ötvöző közösségekben ugyanazon divathullám képes volt különböző típusú nevet a felszínre hozni. Nagyon érdekes e tekintetben a nemzeti nevek divatja, amely egyfelől konzerválta a szimbolikus neveket, újabb héber nevekkal gazdagította a névállományt és véleményem szerint az ószövetségi nevek használatát is fokozta. Ez utóbbi jelenségnek volt köszönhető a *Pinkas, Pinkus* megjelenése, amely bibliai név, de az egyiptomi nyelvből származik. S érdemes megfigyelni azt is, hogy e nevet HAJDÚ (HAJDÚ 2003: 532) 1851–70 új nevei közt tartja számon, s éppen a miskolci zsidósággal szoros kapcsolatban lévő Egerből adatolta. A zsidóság háromnyelvűsége miatt ugyanez a divat növelte a német nevek számát is, s az 1848-as szabadságharc után kapott jogok a magyar nemzeti neveknek teremtettek alapot. Így nem véletlen a *Farkas, Gyula* és *Soma* megjelenése ugyanebben az évtizedben.

A következő évtizedben, 1851–60 között a relatív megterheltség tovább növekedett (7,82), jöllehet újabb és újabb nevek kerültek használatba. A vizsgált 802 személy összesen 102 néven és alakváltozatain osztozott ebben az időszakban. A gyakorisági sorrend élén nem történt változás. A *Moritz* volt az első továbbra is megelőzve a *Josefet*. A harmadik volt a gyakorisági sorrendben a *Samuel*, amely szintén őrizte korábbi helyét, s alakváltozata – *Samu* – még mindig nem mutatott önállósulást. A *Jakab* volt a negyedik legkedveltebb név, az *Ábrahám* a *Hermannal* az ötödik.

A nagy megterheltségű nevek között egyetlen új név jelentkezett, a *Max*, amely korábban csak a *Maximilián* rövidüléseként tűnt fel a névanyagban. Az átlagos megterheltségűek között újonnan jelent meg az *Isidor* világi név, a *Josua* ószövetségi név, és a *Hirsch*, amely a *Naftali*hoz kapcsolódó szimbolikus név alakváltozatából önállósult. A ritka nevek körében az *Edmund, Gerson, Gustav, Vidor* világi nevek, a *Juda* és *Baruch*, amely az ószövetségből valók, s a *Hendl, Mendl*, amelyek héber nevek jiddis alakváltozatai voltak. Az egy névviselővel jelzettek között is jelentkeztek a fenti típusok: *Arnold, Gedeon, Geisa* világi nevek, az *Esechiel, Jeremias, Levi, Josai* ószövetségi, az *Aloyis, Antal, Fedor, Leo, Victor* mártirológiumi, a *Liber, Lőv* szimbolikus nevek. A *Vigdor* névalakot nem tudtam egyértelműen azonosítani, formai tekintetben valószínűleg az 1860-as években jelentkező *Avigdor* rövidülése, de önálló névként való előfordulása sem zárható ki. Az egész évtized névanyagára nézve a névcsoportok eloszlása a következő képet

mutatta: az ószövetségi és mártirológiumi nevek azonos számban fordultak elő (33 név), majd a sorrendben a világi nevek követték őket (29 névvel), és továbbra is a legkevesebb név az újszövetségi névcsoporthoz tartozott.

A nyelvi sokszínűség tovább fokozódott vizsgált anyagomban. S bár a magyar névformák gyarapodtak, az ősi magyarnak tekintett *Gyulán* kívül csak a *Geisa* fordult elő. A már korábban is meglévő szláv *Anton*hoz társult a *Ferdor* név, a germán neveket erősítette az *Edmund*, *Arnold*, *Gustav*. A legtöbb új név a héber nevek közül került ki: *Josua*, *Juda*, *Baruch*, *Esechiel*, *Jeremias*, *Josai*, *Levi*, s tulajdonképpen az előbbi két csoportot kapcsolták össze a szimbolikus nevek és jiddis nyelvi alakok. E szoros összefonódás vetette fel a *Leo* csoportosításának problémáját is, mert egyfelől ez egy mártirológiumi név, másfelől a szimbolikus nevek sorába is beilleszthető, amennyiben az *Judá*hoz köthető oroszánt jelöli.

Az alaki változatosság is egyre gyarapodott. Külön kiemelném a *Majer* nevet, amely még 3 írásváltozatban jelent meg: *Maier*, *Mayer*, *Májer*.

A névhasználat szempontjából viszont a becéző alakváltozatok azon típusa a jelentős, amely a hangsúlyos első szótag elhagyásával keletkeztek. HAJDÚ MIHÁLY (HAJDÚ 2003: 702) a becenevek rendszerének ismertetésekor többször is megjegyzi, hogy a csonkulással alakult nevek történeti adatainak egy része németből való átvétel. S a magyar nyelv sajátosságától eltérő becézési formát több kutató is idegen, elsősorban német hatásnak tartotta, amelynek analógiájára a magyar nyelv is létrehozott hasonló beceneveket (TOLNAI 1927:171; TOMPA 1964: 89–92). Véleményem szerint, érdekes lenne megvizsgálni felekezeti szempontból is ezeket a történeti adatokat, vagy olyan kutatást végezni, amely a nyugati határszéleken élő zsidóság névanyagát is tartalmazza – HAJDÚ ezt a területet jelölte ki, a korai és közvetlen átvételek színteréül – mert úgy gondolom, hogy a zsidóság nagy szerepet játszott e becézőnév típus hazai elterjesztésében. A héber nyelvben megtalálható volt ez a becéző forma, SCHEIBERNÉ (SCHEIBERNÉ 1981: 25) külön csoportban tárgyalta a bibliai nevek között a rövidített neveket, amelynek héber példájaként a *Jonatán*ból létrejövő *Nátánt* említette. A nyelvi minta működése pedig lehetővé tette újabb és újabb, nem héber nevekben is alkalmazni a csonkítást. A jiddis nyelvváltozatra különösen jellemzőek az önálló névvé fejlődő csonkult becéző formák l. *Menache* > *Mendl*. A német nyelvterülettel állandó összeköttetésben álló zsidó kereskedők, iparosok szállíthatták és közvetíthették e névformát más etnikum és felekezet felé. Miskolci anyagomban az 1850-es évek elejéről találtam név eleji csonkulással és képzéssel alakult neveket például: *Jakob* > *Kobi*, *Ignatz* > *Názi*.

A következő vizsgált korszak 1861–70, a miskolci izraelita felekezet neológ és orthodox irányzatra bomlását megelőző évtized. Ebben az időszakban a névviselők száma (938) és a felhasznált nevek (125) aránya azonos mértékben növekedett, így az előző évtizedhez képest a relatív megterheltség számottevően nem változott (7,50). Csakúgy, mint az előző időszakokról, erről is azt állapítottam meg, hogy a névállomány színesedett, de nem gazdagodott.

Az évtized legkedveltebb neve a *Samuel* volt. Ez a korábban 2.–3. helyen álló név azáltal került előtérbe, hogy a *Moritz*, *Mór* nevek szétválásával a névhasználat megoszlott a

két név között, míg a *Sámuel*, *Samu* nevek elkülönülése nem zajlott le. „A Mór (< Móric) régi becézőnévi előfordulásai után teljes névként a XIX. század közepén terjedt el.” (HAJDÚ 1974: 48) S a *Mór* alakváltozat meggyengítette teljes név gyakoriságát. A szétválást bizonyítja az is, hogy bár *Mór*, *Mor* előfordult a további vizsgált években is, a rövidítést a név utáni pont jelölte. A gyakorisági sorrendben a harmadik név a *Josef* volt, s egy névviselőnyi különbséggel követte őt a negyedik helyen az *Abraham*. Az ötödik legnépszerűbb név pedig a *Jakab* volt, amelyet az *Isak*, *Herman*, *David*, *Bernát*, *Israel* követett. A gyakorisági sorrend első tíz neve az elmúlt évtizedekhez képest inkább csak átrendeződött, mintsem megújult.

Új nevek a nagy megterheltségűek körében nem is fordultak elő, csupán egy-egy névnek az írás- és alakváltozatai gazdagodtak. Az átlagos megterheltségűek körében 2 név jelentkezett újonnan a *Nachman*, amely *Nachum* proféta nevének jellegzetesen jiddis képzett változata és a *Löbl*, amely a korábban megjelent *Lebl*, *Löv* nevekkel együtt a *Judát* szimbolizáló állat nevének fordításából alakult ki. A ritka nevek között 8 új név jelentkezett: *Béla*, *Jenő*, *Dezső* magyar nemzeti nevek, illetve ez utóbbi magyar nyelvújítási alkotás, az *Ödön*, a *Kornelius* latin eredetű világi név, a *Nechemia*, *Melchior* héber bibliai nevek és az *Arthur*, *Rudolf* germán nevek.

Az egyszer előforduló nevek nagyon sok új névvel színesítették a névanyagot *Ansel*, *Arje*, *Asur*, *Avigdor*, *Elia*, *Finkel*, *Hibél*, *Jesaja*, *Lorenz*, *Nandor*, *Süsmán*, *Teodor*, *Urbán*. Újnak tekinthetők e nevek annak ellenére, hogy korábban más nyelvi formában már megjelenhettek, mint például az *Isia*, *Jesaja* egyaránt *Ézsaiás* proféta nevének változatai, vagy a *Teodor* szláv alakváltozata a *Fedor*. Ószövetségi és világi neveket egyaránt találunk köztük, sőt egyes esetekben például az *Ansel*nél alig eldönthető, hogy a germán *Anselm*~*Anselmus* rövidült formája vagy a jiddis *Amsel*ből származik. Ez utóbbi magyarázatot tartom valószínűbbnek a településtörténeti és általános névtani jelenségek alapján. A szétváló neológ és orthodox csoport egyik fele igyekezett részt venni a társadalmi asszimilációban, főként az a réteg, amely az 1848-tól megszerzett jogegyenlőséggel élve birtokhoz vagy vagyonhoz jutott. E csoport így a nemzeti nevek divatjának hatására a magyar ősi vagy nyelvújítási neveket fogja választani, míg az orthodoxia képviselői ragaszkodva a régi hagyományokhoz az ószövetségi neveket és a jiddis nyelvi változatokat örökítik tovább. Ez utóbbi típusba tartozik az *Arje*, *Amsel*, *Finkel* szimbolikus állatnevek és a *Süsmán*, amelyekhez rendszertanilag illeszkedik az *Ansel*.

Az egyházi és világi névcsoportok vizsgálatába csak az egyértelműen meghatározható neveket vontam be. Mindezek alapján megállapítottam, hogy továbbra is a legtöbb személy (44) ószövetségi nevet viselt, őket követte a világi névviselők száma (41), a mártírológiumi nevek kedveltsége csupán a harmadik volt (25 név) és a legkevesebben újszövetségi nevet viseltek (10).

A megjelenő írásváltozatok egyre színesebb variációja mindhárom nyelv használatáról tanúskodik, például az *Efraim*, *Efráim*, *Ephraim*, *Efrojim* a magyar, héber és jiddis alakokat mutatja (l. még *Nechemia* XXIX. táblázat).

Az alakváltozatok pedig a közkedvelt magyar becézési formák (*Ábris*, *Zsiga*) mellett további nevekkel terjesztették a csonkulásos formákat: *Leopold* > *Poldi*, *Ignác* > *Náczy*.

Különösen ez utóbbi példa figyelemre méltó, mert bár korábban is mutatkozott a név idegen változatában a csonkulás (*Ignatz* > *Nazi*), itt a magyar alakváltozaton tapasztaltuk ugyanazt.

Az 1870-ig egységes orthodox izraelita egyház a neológ irányzathoz tartozó Anyahitközségre és Izraelita orthodox hitközségre bomlott, amelyek 1876-ban egyesültek újra, 1877-ben a szefárd közösség vált ki belőle, amely 1888-ig állt fenn. Ez a vallás- és társadalomtörténeti változás megkívánta a névtani szempont átalakítását. A felekezeti névhasználat bemutatására célszerűbbé vált 1871–76-ig áttekinteni az adatokat (l. XXX. Táblázat), majd az 1777-től 1888-ig terjedő forrásokat tekinteni az újabb egységnek, s végül 1888 és 1895 közé helyezni az utolsó vizsgált korszakot, amelyet a XXXI. táblázat foglalt össze.

1871–75-ben az orthodox közösségben 262 gyermek kapott nevet, akinek 65-féle névből válogattak a szülei. A nevek relatív megterheltsége 4,03. Az Anyahitközségben ugyanekkor 250 gyermek kapott nevet, akik 72 néven osztoztak, s így a relatív megterheltség 3,47 volt, azaz nagyobb volt a névgazdagság, mint az orthodox közösségben. Tekintsük át, mely nevek eredményezték e változatosabb névállományt!

A nagy megterheltségű nevek körében egyik csoportnál sem jelentkezett új név. Az orthodoxoknál a gyakorisági sorrend élén a *Herman* állt, a második legkedveltebb név a *Jakab* volt, a harmadik a *Sámuel*, negyedik a *Moritz*, ötödik az *Adolf*. Az első öt név jellegzetessége, hogy a korábbi évtizedekben a tíz legnépszerűbb név között szereplő, de az első ötbe ritkán bekerülő *Herman* került vezető pozícióba. Szintén érdekesség, hogy az 1840-es években először előforduló *Adolf* milyen kedvelté vált ebben a közösségben.

Összegezve azonban az első tíz nevet, elmondható hogy az első és ötödik név kivételével a korábbi évtizedek gyakori nevei jelentek meg közöttük. Az átlagos megterheltségű nevek szintén nem mutattak a névhasználat szempontjából újító elemeket.

Az első újító név a ritka nevek körében tűnt föl: *Ödön*, s a továbbiakat már csak egy-egy személy viselte: *Ágoston*, *Árpád*, *Emil*, *Tivadar*. Az új nevek közt egy mártírológiumi név szerepelt az *Ágoston*, többségük azonban világi és a reformkort követő évtizedekben jelentek meg a nemzeti ébredéshez kötődve a többi felekezet névhasználatában is. A névcsoportok megoszlása szerint a legtöbben világi nevet viseltek (24 személy), az egyházi névcsoportokban az ószövetségi nevek tábora volt a legnépesebb (18 név), de csak egy személlyel kevesebben tartoztak a mártírológiumi névviselőkhöz, s összesen 4 személynek volt újszövetségi eredetű neve.

A neológ irányzathoz tartozó Anyahitközségben a legkedveltebb név a *József* volt, a gyakorisági sorrend második helyén itt az *Ignác* állt, a harmadikon – az orthodoxokéhoz hasonlóan – a *Sámuel*. A rangsor negyedik helyét foglalta el a *Herman* a *Dávid*dal, *Lajossal* karöltve, s az ötödik helyen a *Miksa* állt. A *József* népszerűségéhez kétségtelenül a névdivat is hozzájárult, de igazán csak akkor kerülhetett az élre, amikor a *Moritz* mellett a *Sámuel* ereje is meggyöngült a *Samu* alakváltozat önállósulása miatt. Még egy névben zajlott alaki elkülönülés az *Emanuel* > *Manó*, melynél szintén megjelent a rövidítés utáni pont az önálló névtől való megkülönböztethetőség igénye miatt. Azonban sem a gyakori, sem az átlagos megterheltségű nevek nem hoztak a névhasználat szempontjából újító

elemet, a ritka és egy személy által viseltek annál inkább. Többségük magyar nemzeti név volt, amelyet ősi névnek tekintettek: *Aladár, Árpád, Zoltán* vagy magyar szentjeinkről származott: *István, Imre, László*. Idegen eredetű, de 19. század második felének divatnevei közé tartoztak az *Alfréd, Emil, Eugen*, és az *Eduard* rövidítéséből önállósult *Ede*. A már korábban is tapasztalt indoeurópai, talán francia nyelvhatást tükrözi a *Marcel* név, és nem tudtam csoportba sorolni a *Kador* nevet.

A újító nevek más felekezetben régiek is lehetnek, így a neológoknál először jelentkező *Miklós* a miskolci katolikusok és reformárusok névhasználatában már a középkortól jelentkezett. Egy másik névváltozat, az *Andor*, pedig szintén egy középkori nevet az *Andreas* ~ *Andrást* újította meg. A név *Endre* alakváltozata a miskolci reformátusoknál már 1856-ban szerepelt, de a név pár korai szétválása miatt nem a reformátusoktól átvett névnek tekintem. Az viszont már elgondolkodtató, hogy az ágostaiaknál 1887-ben megjelenő *Andor*, amely egyszeri előfordulású, estelegesen az izraelitáknál kedveltté váló név hatása.

A két csoport névhasználatának összevetése azt bizonyítja, hogy az orthodoxia nem azonosítható a névhasználati hagyományokhoz való merev ragaszkodással, a divathullámok hatása ott is jelentkezett, sőt a megújulás iránya is azonos a neológokéval, csupán a megújulás mértéke volt visszafogottabb. Egyszerre jelent meg mindkét vallási irányzat névhasználatában az *Emil, Ödön, Árpád*, a miskolci orthodox izraelitákra jellemző névnek az *Adolfot* tartom, amely csak ebben az irányzatban képviselt és nagy gyakoriságú név, ugyanakkor a neológok jellemzője a nagyobb névgazdagság, és az *Ármin, Jenő* nagyobb népszerűsége. A névcsoportok vizsgálata nem mutatott meghatározó eltérést: az egyházi nevek közül ószövetségeket visel a legtöbb személy (17), eggyel maradnak el a mártírológiumiak, nagyon leszakadva láthatjuk az újszövetségi névcsoportot 8 névviselővel, s világi neveket 27-en kaptak.

1876 keresztnévei nagyon eltérnek a korábbi évtizedekétől a korábban gyakori nevek alaki szétválása következtében. Így a legkedveltebb név az *Adolf* volt, a második a mindkét vallási irányzatnál egyre népszerűbbé váló *Miksa* állt, a harmadik helyre szorult a *József* és *Herman*. A negyedik egy olyan név volt, amely a miskolci és országos felekezetektől független gyakorisági sorrendben is a gyakori nevek között szerepelt: a *Lajos*. S korábbi kedveltségéből alig veszítve az ötödik helyen az *Ignácz* állt. Mindössze két új név jelentkezett ebben az évben a *Frigyes* és az *Otto*, mindkettőt egy-egy személy kapta. 13 világi és 22 egyházi néven osztottak a gyermekek, akik közül 11-en mártírológiumi nevet kaptak, 7-en ószövetségit és 4-en újszövetségi nevet kaptak. Az egyházi névcsoportok aránya azért érdekes, mert a korábbi évtizedekben az ószövetségi csoporthoz több név tartozott.

1876-ban az orthodox és neológ irányzat egyesült, de a következő évben már ki is vált belőlük a vallásilag még az orthodoxnál is konzervatívabb szefárd csoport. Szefárd forrásokat mindössze négy évből: 1879, 1882, 1885 és 1886-ból találtam. Az anyagomban előforduló viszonylag szerényebb mértékű adat így nem a vallási csoport létszámából következett.

1877 és 1888 között az orthodox szabályzatú Anyahitközségben 1188 gyermeknek adtak nevet. A relatív megterheltség nagyon magas volt (11,76), mivel 101 név közül válogattak a szülők. Mégis a többi felekezethez képest a legtöbb nevet az izraeliták használták fel a névadásban. A korszak legkedveltebb neve a *József* volt, amelyet korábban a neológoknál kedvelt *Jenő* követett a második helyen. A gyakorisági lista harmadik helyére a felekezeteken átívelő kedveltségű *Lajos* került, a negyedik a *Miksa* volt, az ötödik helyre pedig a *Sándor* lépett, amely minden felekezetben divatos volt ekkor. A szefárdoknál 126 gyermek 44 különféle nevet viselt. Hasonló módon a *József* állt az élen, amelyet a *Herman* korábban az orthodoxoknál vezető név követett, a *Lajos* a *Lipóttal* együtt a harmadik volt, az *Adolf*, *Móritz*, *Sámuel*, *Sándor* osztozott a negyedik helyen. Már az első öt név is jól mutatja, hogy a szefárdok névhasználata közel állt az orthodoxokéhoz.

Új nevek minden megterheltségi fokozatban jelentkeztek az Anyahitközségben. Nagy megterheltséggel fordult elő először az *Ernő*, közepes megterheltségű volt a *Kornél*, ritka az *Elemér*, *Elek*, *Aurél*, *Menyhért*, *Rezső*, *Chajim* és egy személy viselte az *Ákos*, *Barna*, *Endre*, *Fábián*, *Félix*, *Joab*, *Kázmér*, *Kriszter*, *Lampl*, *Lévi*, *Matier*, *Robert* neveket. A hetvenes években mindegyik vallási irányzatban elsősorban a magyar nemzeti nevek és a reformkortól hódító divatnevek jelentkeztek, nem találkoztunk újonnan előforduló ősi héber vagy jiddis nevekkal. Ezzel szemben most a névállományt színesítő ritka és egy névviselővel jelzetek körében előtűnt a *Chaem* 'élet' szóból származó héber név és jiddis alakváltozata a *Chajim*; amelyekhez két másik bibliai név is társult a *Joab* és *Lévi*. Mellettük természetesen a magyar nemzeti nevek is gyarapodtak l. *Elemér*, *Ákos*; újabb idegen neveket is találtam: *Lampl*, *Matier*, *Kriszter*. A szefárdoknál viszont csak két új név jelentkezett: *Ernő*, *Menyhért*, amelyek az Anyahitközség forrásaiban is megtalálhatóak.

A névcsoportok eloszlása azt mutatta, hogy mindkét irányzathoz tartozók többször választottak gyermekeiknek valamely egyházi nevet, mint világít. Azon belül pedig a legkedveltebbek a mártírológiumi, majd ószövetségi nevek voltak, s csak néhány gyermek kapott újszövetségi nevet (l. III. Táblázat). Amíg az előző évtizedekre a mártírológiumi és ószövetségi nevek kiegyenlítetttsége volt a jellemző, addig a század hetvenes éveinek közepétől a felekezeti jelleget képviselő ószövetségi nevek háttérbe szorúlnak. Azonos jelenséget más miskolci felekezetben is tapasztalhattunk a század ötvenes éveitől, tehát az izraeliták körében a felekezeti jelleg elhalványulása később jelentkezett.

A század végen újra egyesülő izraelita irányzatok névhasználat a következő képet mutatta. A nevet kapó 784 fiú 82 néven osztozott. A relatív megterheltség csökkenése (9,56) névgazdagodásról árulkodott. A leggyakoribb név a *Sándor* volt, amelynek népszerűsége a többi miskolci felekezetben is növekedett, sőt a felekezetektől függetlenül összeállított gyakorisági listán is hasonló utat járt be, de sehol sem jutott fel a népszerűség csúcsára. A második helyen a *József* állt, tovább őrizte kedveltségét a harmadik helyen lévő *Jenő*, amelyet a *Lajos*, *Dezső*, *Miksa* *Móricz* követett. A nagy gyakoriságú nevek közül egyre inkább kiszorították a divatnevek: *Dezső*, *Béla*, *Ernő*, *Gyula*, *Imre*, *Géza*, *Zoltán* stb. a hagyományos bibliai neveket és az izraelitákra jellemző germán neveket l. *Herman*, *Adolf*. Összesen hat új név jelentkezett, amelyből kettő a ritka nevek között fordult elő: *Elemér*, *Elek* és négyet egy-egy fiúcska kapott: *Bódog*, *Győző*, *Iván*, *Tibor*. Az

Elemért, Oszkárt, Tibort HAJDÚ a század közepének új neveiként tartja számon, míg a *Győző, Iván* neveket a század végére helyezi (HAJDÚ 2003: 532–3). Így ezek az izraelita névhasználat gyors divatkövetéséről tanúskodtak. Változtak a névcsoportok viszonyai is. Az egyre gyarapodó magyar nevek miatt a világi nevek (40 név) beérték az egyházi névcsoportot (41 név), amelynek megoszlása az előző korszakban kijelölt irányvonalat követte. A mártírológiumi csoporthoz 23 név tartozott, az ószövetségihez 12, s csak 6 gyermek vitt tovább újszövetségi nevet.

Az izraelita névhasználat miskolci sajátosságainak bemutatására Gödöllő izraelitáinak adatait használtam kontrollanyagként (RAÁTZ 1996: II/318, 324). 1851 és 1875 között a két anyag legfeltűnőbb különbsége, hogy Gödöllőn a *József* volt a legkedveltebb név, míg Miskolcon ez időszakban csak a második helyre jutott fel. A Miskolcon első *Moritz* viszont nem is szerepelt a Gödöllői keresztnévek között. A *Sándor* népszerűsége Gödöllőn már ekkor a harmadik, Miskolcon ezzel szemben még a középmezőnybe tartozott. Miskolci sajátosság a szimbolikus nevek előfordulása, a héber nevek nagyobb aránya és a jiddis névformák szerepeltetése. Alakváltozatok tekintetében is több variációt tár fel a miskolci anyag, amelynek jelentősége különösen a csonkult becézőnévi példákban jelölhető meg.

A két településről kiválasztott névanyag a századvégen (1876–1895) sem közelített egymáshoz. Miskolcon a *József* volt az uralkodó név, míg a Gödöllőn első *Imre* csak a ritka nevek közé tartozott. Az *Ármin* nagy megterheltségű név a borsodi megyeszékhelyen, de nem vált soha a második legkedveltebb névvé, mint Gödöllőn. A *Sándor* miskolci magasba törését helyi és századvégi sajátosságnak tartom – Gödöllőn ritka névvé vált –, míg a *Jenő* népszerűségének növekedése mindkét településen megegyeztetett.

Végezetül a miskolci izraeliták névhasználatában a következő jellegzetességeket tapasztaltam.

1. A 19. században a HAJDÚ (HAJDÚ 2003: 549–50) által meghatározott mindhárom tendencia (hagyományokhoz való ragaszkodás, újításra való törekvés és asszimiláció) kirajzolódott a miskolci férfi névanyagban is. A hagyományörző izraelita névként felsoroltak (*Ábrahám, Emánuel, Izidor, Izráel, Izsák, Jákob, Márkus, Náthán, Salamon*) mindegyike megtalálható és jellemző név volt csakúgy, mint az újonnan bevezetett germán neveké (*Adolf, Arnold, Fölöp, Herman, Lipót*). Saját anyagomban szintén tapasztaltam a magyar nemzeti nevek gazdag, vagy néhány névegyed első alkalmazását l. *Elemér, Aladár* az izraelita névhasználatban. Az egyes vallási irányzatokban azonban e tendenciák nem egyformán működtek és nem azonos neveket tettek népszerűvé.

A neológok névhasználatát azzal jellemezhetjük, hogy a leggyakoribb név egy felekezetektől független divatos név volt (*József*), míg az izraelita preferenciájú nevek a gyakori nevek közt helyezkedtek el, s a ritka és egy névviselőjük között felekezeti meghatározottságúak nem kapcsolódtak hozzájuk. A legtöbb magyar nemzetinek tekintett nevet e felekezeti csoport névanyaga hordozta, amelyek használatát a legerősebb asszimilációs szándék ebben a közösségben mozgatta.

Az orthodoxokra is hatott az asszimiláció által is indukált ősi magyar nevek befogadása, de kisebb mértékben, mint azt a neológoknál láttuk. A vezető helyet egy

vallási preferenciájú név a *Herman* töltötte be, amelyhez a gyakori nevek szintjén kapcsolódott a többi preferenciális név.

A szefárd csoport a vallási jelleg általános (a többi miskolci felekezetben is tapasztalható) elhalványulásának idején alakult meg, így a divathatások erősebben befolyásolták, amely a *József, Lajos, Sándor* nevek nagy gyakoriságában volt mérhető. Az ősimagyarnak tekintett nevek skáláját nem szélesítette e közösség névhasználata. S a hagyományokhoz való visszafordulást a *Herman* névnek más izraelita irányzathoz mért nagyobb népszerűségében és az egy személy viselte bibliai nevekben láthattuk.

2. Alaki tekintetben az izraelita névhasználat bővelkedett a legtöbb írás- és alakváltozatban. Ez az alaki gazdagság egyfelől szerepet játszott a felekezeti jelleg kialakításában, másfelől – véleményem szerint – a név eleji csonkulással létrejövő becenevek felekezeteken átívelő terjesztésében.

3. Az izraelita felekezeti jelleget alapvetően az ószövetségi nevek határozták meg a 18. században. E században izraelita preferenciájú volt az *Ábrahám, Izrael, Isak, Moses, Salamon* ószövetségi név és a *Moritz* világi név, amelyek mellett a ritka nevek körében előforduló abbreviaturás és szimbolikus nevek szintén szerepet játszottak a felekezeti jelleg kialakításában. A 19. század első felében a meglévő preferenciális maghoz a *Herman* társult, 1851–70 között pedig három újabb: *Adolf, Ármin* és *Emánuel*. A 1870-es évektől azonban gyöngült a felekezeti jelleg, amelyet a világi és mártírológiumi nevek előretörése is jelzett a névhasználatban.

8.1.2. Női keresztnévek

A 18. századi forrásaim közül csak az 1775-ös Conscriptio Judearum Borsodiensis tartalmazott női neveket. A 21 felsorolt név szerkezetileg a keresztnév + vezetéknév vagy apanév mintát követte minden esetben, így nem igényelt különösebb szerkezeti elemzést a keresztnév kiválasztása. Az így kapott lista arról tanúskodik, hogy a 21 összeírt személy 12 néven osztozott. A névhasználat gazdagságát a relatív megterheltség: 1,75 is mutatta. Kiemelkedett a 12 név közül a *Sara* kedveltsége, amelyet 5 személy viselt. A második helyre két névviselővel több név került: *Cathar, Hendl, Rosina* és *Susanna*, és egyetlen személyt neveztek *Annának, Elisabethának, Estherának, Ethelnek, Magdalenának, Marianának, és Rachelnek*. A névcsoportokba rendezés nem mutatta egyértelműen az ószövetségi nevek vezető szerepét, mivel 4 ószövetségi, 4 újszövetségi és 2 mártírológiumi név alkotta az egyházi névcsoportokat, és mellettük két világi nevet is találtam. Ez utóbbiak különösen figyelemre méltóak, az *Ethel* azért, mert a miskolci katolikusoknál is megjelenő névtől eltérően nem az *Etelka* > *Etel* rövidüléssel jött létre (HAJDÚ 1974: 52), hanem idegen nyelvi, feltehetően német hatást tükrözött. A *Hendl* pedig azért érdekes, mert egy olyan típust képvisel, amelyre számos példát láttunk a férfiak névhasználatában, azaz egy héber név jiddis változata. Három másik név is érdeklődésre tarthat számot: a két mártírológiumi név *Catharina* és *Rosina*, hiszen alapvetően nem jellemző e típus a 18. századi izraelita névhasználatban, és a *Mariana*. Úgy gondolom, hogy mindhárom név

bekerülését a névhasználatba egyfelől elősegítette, hogy e nevek a germán és a spanyol 18. századi névhasználat kedvelt nevei voltak (HAJDÚ 2003: 226, 236), amellyel az askenázi zsidóság szorosabb kapcsolatba került. De a *Catharina* megjelenéséhez hozzájárulhatott a magyar 18. századi névhasználat is, mivel az említett személy már magyar területen született.

A 19. század első vizsgált korszakában, 1836 és 1840 között 33 leány 16-féle nevet kapott a misebérach (ÚJVÁRI 2000: 605) keretében. A nevek relatív gyakorisága: 2,06 továbbra is gazdag névállományt mutatott. A legtöbb személy a *Rosalia* nevet viselte, amelyet a *Hani* követett, harmadik helyen a *Therese* állt, két névviselővel a negyedik volt a *Babet*, *Charlotte*, *Karolina*, *Eszter*, és egy kislányt neveztek *Amelie*-nek, *Bettinek*, *Czillinek*, *Emmának*, *Fánnak*, *Julinak*, *Mauerynak*, *Petronellának* *Rebusnak* és *Teklának*. Azonnal szembetűnik e névsor láttán, hogy az izraelita névhasználat bővelkedett írás- és alakváltozatokban (l. XXXII. táblázat). A nevek közül néhány alapalakban nem is fordult elő például *Czilli*, *Fáni*, *Juli*, *Rebus*, s akad olyan is, amelyről nem volt bizonyosan eldönthető, hogy melyik alapnévhez sorolható. A *Betti* lehet a franciából származó *Babett* becézése, vagy az *Elisabethé* egyaránt, így ezeket a nevek becéző voltukat tipográfiailag jelölve, azaz normál álló szedéssel, külön névként vettem fel, de a névcsoportokba soroláskor kihagytam a vizsgálatból.

A névcsoportokba sorolás a férfiaknál és a nőknél ellentétes eredményt mutatott, mert míg a férfiaknál az ószövetségi nevek voltak túlnyomó többségben, addig a nőknél a mártírológiumiak. Az egyházi névcsoportba összesen 8 mártírológiumi, 4 újszövetségi és 2 ószövetségi tartozott, s mellettük 3 világi nevet is találtam. A férfiaknál ezzel szemben csak az egyházi nevekre korlátozódott ebben az időben a névhasználat.

1841 és 1850 között több mint a tízszeresére nőtt a születések száma: 455 fő, amit a felhasznált nevek gyarapodása nem követett: 53. Így a relatív megterheltség hirtelen megemelkedett 8,58-ra. Mégsem mondhatjuk, hogy elszürkült volna a névhasználat, ugyanis a becéző alakok hihetetlen gazdagságával el tudták kerülni egy-egy név nagy megterheltségét. Így a gyakorisági sorrend élén is egy olyan név állt: a *Fáni*, amely alapalakjában (*Franciska*) nem is fordult elő. A második helyet szerezte meg a *Sára*, a harmadik a *Hani* volt, negyedik a *Rebeke* (a *Rebeka* jiddis becéző alakjának: *Rebelke*, rövid változata), az ötödik a *Rozalia*, hatodik a *Léni*. Ezek a nagy megterheltségű becenevek: *Fáni*, *Hani*, *Léni* fokozatosan elszakadtak az alapalaktól. Véleményem szerint a *Hani* már önálló névként funkcionált, bár HAJDÚ MIHÁLY a 19. század végére helyezi a *Johanna* > *Hanna* > *Hani* (HAJDÚ 1974: 40) szétválását, úgy gondolom, hogy az izraelita névhasználatban ez a folyamat az országos megjelenésétől és más felekezetektől eltérően sokkal korábban ment végbe, mivel a német névhasználatban már szétvált névelemek katalizálhatták. Véleményemet az is támogatja, hogy a *Hani* mellett jelentkező főalak kevesebb névviselővel és szegényesebb változatossággal fordult elő, mint korábbi alakváltozata. Ugyanez állapítható meg a *Fániról*, amely mellett szintén nem jelent meg az alapnév.

A harmadik becéző forma: *Léni* ugyan nem tekinthető önállónak, mégis külön rangsoroltam, mivel több név becéző változata lehetett, a *Magadalénáé*, *Leonóráé* és a

Helenáé. Ugyanezt a problémát vetette fel a *Pepi*, amely a *Josefához* és a *Josephine*-hez egyaránt kapcsolódhatott, vagy a *Betti*, amely az *Elisabeth*hez és a *Berthához* is tartozhatott.

Összesen 34 új név jelent meg ebben az időszakban. Közülük kettő, a *Dina* és *Szimi* csak becenévként fordult elő. Névcsoporthoz sorolva túlnyomó többségük a mártírlógiumi nevekhez tartozott: *Barbara, Dorota, Eleonora, Emilie, Helena, Josephine, Josefa, Paulina, Regina, Regine, Rosalie, Sofie, Verona*. Az újszövetségeket a *Julie, Marie* gazdagította, az ószövetségi nevek körét az *Éva, Rebeke* bővítette. Ugyanakkor 10 világi nevet találtam: *Ernesztine, Hermina, Geline, Irma, Laura, Ludmilla, Matild, Rózsa, Szimi, Zsanet* valamint két olyan nevet, amelyek összekötő kapcsolóként álltak az egyházi és világiak között: *Mindl* és *Pessl*. Ezek a jiddis változatok, azonban képzett formájuk és hangalakjuk módosulásuk miatt elszakadtak az alapnévtől és csakúgy, mint a *Hani*, az önállósulás útjára léptek.

A katolikus és protestáns felekezeteknél is felmerült korábban a *Rosalia, Rosa ~ Roza, Rosina* kategorizálási problémája, amely a három név egybeeséséből fakadt. Az izraelitáknál ismét szót kell ejtenem róla, de egy újabb aspektusból megközelítve. Az 1840-es években előfordult a *Rosalie, Rozalia* és a *Rózsa* alapalak. Az alakváltozatok kedveltsége természetesen e nevek köré is becenévi variánsokat halmozott fel (l. XXXII. táblázat). Azt azonban nehéz eldönteni, hogy a *Rosi, Rozi*, stb. melyik főalak alá rendelhető, mivel a hangjelölési eltérés alapján bizonytalan egy olyan felekezet írott anyagát differenciálni, amely többnyelvű.

Még egy gondolat vagy kérdés az alakváltozatokról. A férfinevek körében az 1851–60-ig terjedő időszakban találtam először név eleji csonkulással és továbbképzéssel keletkezett névformát (*Kobi, Nazy*). A női nevekben viszont már a század legelső adatsorában (1836–40) találtam hasonló példákat: *Johanna > Hani, Therese > Rézi, Charlotte > Lotti, Czeccilia > Czilli*. A század első felében számuk tovább szaporodott *Amália > Máli, Hermine > Mina, Karolina > Lina, Rosalie > Sály, Rozália > Záli, Zsanet > Netti* és ide tartozott a *Léni, Lisi, Peppi* is. Ha csak azt tartjuk szem előtt, hogy a 19. század első felében a többi miskolci felekezetben az izraelitához képest kevesebb nevet használtak fel, és szegényesebb volt a névállomány, akkor elképzelhető-e, hogy e magyaranyű új névtípus hatáskörén kívül maradtak volna más felekezetek azonos nevei? Még ha költői kérdés is, megválaszolását és további elemzését a 19. század összefoglalásául tartogatom.

A névcsoporthoz arányai 30 egyházi és 17 világi nevet mutattak, miután kihagytam a több alapelnévhez is tartozó beceneveket a vizsgálatból. Az egyházi nevek felosztása csakúgy, mint az előző évtizedben a mártírlógiumi csoport elsőségét eredményezte 18 névvel, amelyet az ószövetségi követett 7 elemmel, és 5 tagja volt az újszövetségi csoportnak. S bár az ószövetségi nevek a megterheltségi szintek különböző fokán megtalálhatóak voltak – *Sára, Rebeka* nagy megterheltségű, *Eszter, Éva* közepes, *Juditha* ritka, *Sara, Susanna* egy névviselőjű – mégsem tudták az izraelitákra hagyományosan jellemző ószövetségi felekezeti jelleget elérni. Vagy fogalmazhatok úgy is, hogy a felekezeti jelleget a névanyag sokszínűsége adta: a jiddis nevek, a német névadás elemei és a számos alakvariáció.

1851 és 1860 között 776 gyermek 71 néven osztozott. A relatív megterheltség 10,92-re növekedett. A különböző nyelvből származó névformák egységesülésével a *Rosalia* vált a legkedveltebb névvé, egy írásváltozatot és 6 alakváltozatot maga köré gyűjtve. A *Hani* ebben az évtizedben a második helyet szerezte meg, az *Eszter* volt a harmadik, a *Fáni* a negyedik helyre csúszott vissza, s az ötödik a *Rebeka* lett. Az első öt név sorrendje tehát az előző évtizedhez képest alig változott.

Nem történt változás az alakvariánsok kedveltségében sem, újabbak kapcsolódtak a meglévő alapalakokhoz, például az *Amalia* > *Mali*, *Máli* becézése mellett megjelent a *Malke*. E név ugyan a mai névhasználók tudatában az 'angyal' közszóból származott, a valós eredet vagy népetimológia eldöntéséhez azonban a héber és a jiddis nyelvet ismerő névtani képzettségű személyre lenne szükség.

A *Zsanet*, *Netti* változatához társult a *Jetti*, *Jeti*, a *Herminához* a *Mina*, *Mini*, *Minka*. És akadtak olyanok is, amelyekről újfent nem lehetett eldönteni, hogy melyik alapnévből származtak például a *Nina*, amelyről már HAJDÚ is több lehetőséget közölt „Nina (<:Anni <:Anna), Paul szerint az Antónia vagy a Katalin német becézője, de Schaar az Anna becézőneveként tartja számon a francia és orosz nyelvben, Petroszkij azonban önálló névnek tekinti...” (HAJDÚ 1974: 152). Figyelembe véve a zsidóság vándorlását Európában, az összes véleménnyel magyarázhatjuk a *Nina* kialakulását.

A 71 felhasznált névből 24 új épült be a névállományba. Közöttük voltak olyanok, amelyek más nyelvi formában már részesei voltak a névhasználatnak: *Jeanette*, *Elsie*, *Resine*. Jól tükrözték az új nevek azt a fejlődési irányt, amelyet SCHEIBERNÉ is megjelölt, hogy a jiddis közösségekben a férfiaknak túlnyomó részben héber nevük volt, a nőknek német (SCHEIBERNÉ 1981: 36). Az új nevek közül az *Adelheid*, *Blume*, *Edel*, *Golde*, *Gittl*, *Henriette*, *Ida*, *Sendl*, *Taube*, *Wilhelmine* szemlélteti e jelenséget azzal a kiegészítéssel, hogy némelyik német név (*Gittl*, *Sendl*) jiddis alakváltozatban szerepelt. Ősi héber nevek is előfordultak az újítóak között: *Lea*, *Deborah* és a férfiaknál megjelenő *Chaem*, *Chajim* női párja a *Chaje* 'élet'. Más nyelvek hatását mutatták az *Antonia*, *Kornelia*, *Serene*, *Serafina*, *Berektine*, *Blanka*, *Luiza* nevek.

Az egyházi névcsoportok eloszlása 20 mártírológiumi, 9 újszövetségi és 9 ószövetségi nevet mutatott, azaz a 38 egyházi névvel szemben 27 világi szerepelt a névsorban.

1861 és 1870 között a bejegyzett gyermekek száma: 880 és a felhasznált neveké: 82, arányosan növekedett, így az előző évtizedre jellemző megterheltségi mutató csak századrészben változott: 10,73. A legkedveltebb név a *Rosalia* maradt, a második helyet továbbra is a *Hani* birtokolta, harmadik volt a *Rebeka*, negyedik a *Mari*, amelynek alapalakja nem fordult elő, s az ötödik a *Fánny* volt. Amint látjuk, nagyobb névmozgások nem történtek az első öt név körében.

A meglévő alapnevek újabb változataihoz tartozott a *Regina* becézője a *Régi*, a *Judith* mellett megjelent a *Jutzi*, *Debora* mellett a *Dobris*.

22 új név frissítette fel a névállományt. A német neveket a *Gisella*, *Malvina*, *Perl*, *Friderika*, *Reizel* és a már korábban megjelenő *Adelheid* önálló rövid alakja az *Adel* gazdagította. A jiddis formákhoz tartozott a *Hindl*, *Mindl*, *Frádel*, *Mirl*, *Schoni*, *Senti*, s ide

nemcsak német nevek módosult alakjai, hanem ősi héber nevek is felsorakoztak, mint az alapalakban *Chava* 'Éva' változata a *Cséva* és a *Seva*. Egyéb nyelvi hatást tükrözött a *Flora*, *Klára*, *Serwina*, *Piros*, *Piroska*, *Szulka*, *Zima*. Közülük a *Piros*, *Piroskát* emelném ki. Egyértelműen magyar nyelvi hatásnak vehetjük-e nevet az izraelita névhasználatban, a miskolci római katolikusoknál az általam a *Piroska* latin anyakönyvi formájának tartott *Prisca* 1867-ben (a *Piroska* 1895-ben) jelent meg, a görög katolikusoknál 1881-95-ig terjedő időszakban fordult elő először, a reformátusoknál 1877-ben, az evangélikusoknál és a görögkeletiekénél nem jelentkezett. A fentiek alapján átadóként szóba kerülhet a római katolikus, mégis elhamarkodott lépésnek tartanám valamely miskolci felekezethez hatásának tekinteni e nevet. Sokkal inkább az erős asszimilációs szándék terjeszthette el, amelynek következtében a magyar nemzeti neveket az izraeliták nagyobb számban és korábban használták, mint az etnikailag homogén magyar felekezetek. Ugyanez az irányvonal a férfinevekben is megmutatkozott.

Névcsoportok szerint 33 egyházi nevet és 42 világi nevet számláltam, az 1860-as évek újdonsága volt a világi nevek térhódítása. Az egyházi neveken belül is változások történtek, az újszövetségi nevek száma visszaesett 3-ra, míg az ószövetségié 10-re növekedett, s egyedül a mártírológiumiaké maradt ugyanannyi, mint az előző évtizedben: 20.

1871 és 1875 között az Orthodox hitközségben 256 leánynak 49-féle nevet adtak, míg a neológ irányhoz tartozó Anyahitközségben 318 gyermek született, akik 77 néven osztoztak. Az Anyahitközség a számok tükrében nemcsak népesebb, de a névhasználat szempontjából gazdagabb közösség is volt, amelyet a relatív megterheltség aránya is mutatott: 5,22 : 4,13.

Az orthodoxoknál a legkedveltebb név az ószövetségi *Eszter* volt, amelyet a gyakorisági sorrendben a *Hani*, *Rosália* követett. A negyedik helyen több név is osztozott: *Theréz*, *Julia*, *Léni*, *Szerén*, az ötödik helyen szintén több név szerepelt: *Hermina*, *Mária*, *Fanny*. Ezzel szemben a neológoknál a legkedveltebb név a *Rosália* volt, a második a *Hani*, a harmadik a *Teréz* és az *Eszter*, a negyedik a *Mária* és az ötödik az orthodoxokkal megegyezően a *Fanny* volt. Két nagyon fontos eltérést mutatnak e sorrendek. Egyfelől az orthodoxoknál egy ószövetségi név vezette a listát, s ugyanezen név a neológok körében is népszerű volt, de a legkedveltebb mégiscsak egy mártírológiumi, idegen nyelvi hatást tükröző név volt. Másfelől az orthodox férfinevek körében vezető *Herman* női párja itt nagyobb megterheltségű, mint a neológoknál, tehát a *Herminát* is az orthodox irányzat jellegzetes nevének tekinthetjük. Azonosságok is mutatkoztak az első öt helyen szereplő neveken, így a *Mária* és a *Fanny* hasonló kedveltsége. De míg a *Fanny* gyakorisága csak az izraelitáknál tört magasba, addig a *Mária* előkelő helyezését a 19. század második felére jellemző általános kedveltsége is elősegíthette.

A két vallási irányzatban nagyon eltérő arányban jelentek meg új nevek. Az orthodoxoknál mindössze 3, ezzel szemben a neológoknál 17 újító név fordult elő. Az orthodox névállományt az *Apolonia* mártírológiumi név, a *Nancsi* több alapnévhez is sorolható, s ezáltal kategorizálhatatlan becézőnév és a *Rósa* színesítette. Ez utóbbi a *Rosália*, *Rosa*, *Rózsa*, *Róza* nevek valamelyikéhez tartozott. A neológ női névhasználatot

ugyanazok az irányvonalak jellemezték, mint a férfiakét. Több nevet választottak az asszimilációs törekvések névtani megnyilvánulásaként a magyar nemzeti nevek köréből: *Jolán, Aranka ~ Aranyka*. Ez utóbbi, a német névadásból átvett *Golde* fordításával is azonos volt, így kedveltségét egy másik, a névhasználatban már meglévő elem is elősegítette. A más magyarországi felekezeteknél is egyre kedveltebbé váló *Margit, Irén* itt is előfordult, s idegen nyelvből származott a *Pauline, Ernestine, Malvine, Adele, Kelli*. A számos alpnév mellé új becéző változatok is társultak például a *Tini, Zsani*, valamint az eredetileg több név becézőjeként is azonosítható, de a 19. század második felében önállósuló *Ella, Bella, Nelli*.

A névcsoportok megoszlása azonos a két vallási irányzatban. Az egyházi névcsoportba az orthodoxoknál 19 mártírológiumi, 5 ószövetségi, 3 újszövetségi név tartozott, a neológok névhasználatában 22 mártírológiumi, 7 ószövetségi és 5 újszövetségi. Nem mondhatjuk tehát, hogy az orthodoxoknál több ószövetségi név jelent volna meg, mégis jobban áthatja a névadást ez az 5 név, mint a neológoknál talált 7. Ennek egyfelől az az oka, hogy az orthodox névhasználat szűkebb a neológnál, másfelől az ószövetségi nevek gyakorisági sorrendbeli elhelyezkedése meghatározó jellegű volt: a leggyakoribb név mellett a közepesen megterhelt nevek között egymás után helyezkedett el a *Rebeka, Éva*, és az egy személy viselte nevek közt is találtam kettőt: *Judith, Zsuzsánna*. A neológ névállományban a hasonló helyzetű ószövetségi nevek hatása azért nem érvényesülhetett, mert a névállományra rányomta bélyegét a leggyakoribb név, amely mártírológiumi volt, és az új nevek, amelyek közt csak világiak és mártírológiumiak szerepeltek. Ebben az időszakban az orthodoxok mindössze 18 világi nevet használtak, velük ellentétben a neológok 32-t, azaz majdnem a kétszeresét.

1876-ban az Egyesült izraelita hitközségben 90 kislánynak adtak nevet, mégpedig 42 különböző névből válogatva. A relatív megterheltség: 2,14 volt, amely az alakváltozatok nélkül is gazdag névállományra utalt. A gyakorisági sorrend élén a *Fanny* és a *Szerén* állt, a második helyre a *Rosa* került, harmadik volt a *Léni* és a *Hermina*. Több név, szám szerint 8 szerepelt negyedikként, és két névviselővel 10 név volt az ötödik (l. XXXIII. táblázat). Kifejezetten érdekes, hogy a neológoknál kedvelt *Hanit* ebben az évben csupán egy gyermeknek adták, és az orthodoxoknál jellemző *Hermina* az egyesülést követően még kedveltebbé vált.

Egyetlen új név jelentkezett, amely azonban nem maradt a névállomány része a továbbiakban, az idegen névadási rendszerhez tartozó *Louisa*. Magyar és német megfelelője már korábban is a névhasználat részese volt, így a megjelenése nem névgazdagodást, hanem szélesebb színskálát eredményezett.

A névcsoportokban tapasztalható legnagyobb változás a világi nevek élre törése volt. A 21 világi név mellett 19 egyházi nevet találtam. Ez utóbbiak között a mártírológiumiaké volt továbbra is a vezető szerep (15 név), az ó- és újszövetségi csoportnak egyaránt 2-2 tagja volt.

1877-ben az Orthodox Izraelita Anyahitközségből kiváló Szezárd közösség újra megosztotta az izraelitákat. A többség az Anyaegyház tagja maradt, ők 1167 kislányt mutattak be, akiknek 98-féle névből válogattak. Ugyanakkor a meglévő anyakönyvekből

128 szefárd vallású gyermeket és 44 különböző nevet adatoltam. S még ha a szefárd anyagok hiányossága miatt torzítanak is a megterheltségi mutatók (11,90 : 2,90), mindenképpen az orthodoxokat és neológokat egyesítő Anyahitközség névállománya volt gazdagabb.

Az Anyahitközség adataiból felállított gyakorisági sorrend élén a *Szerén* állt (l. XXXIV. táblázat). A második kedvelt név a *Margit* volt, a harmadik a *Malvin*, negyedik a *Rosa* és ötödik a *Regina*. A Szerén csupán egy lépcsőfokot lépett előre, a Margit azonban divatjelenséghez méltóan emelkedett, hiszen első előfordulása (1871–75: 5 névviselő) után rögtön a második gyakori névvé vált 67 névviselővel. S a Fanny, amely 1876-ban leggyakoribb volt, a 11. helyre szorult vissza. A szefárdoknál a *Rosa* mellett egy magyar nemzeti név az *Etelka* volt az első, amelyeket a *Malvina*, *Eszter* követett, s a *Szenén*, *Margit* állt a harmadik helyen, a *Bertha*, *Rosália*, *Fánni*, *Lina* volt a negyedik, és *Hani*, *Ilona*, *Juli* osztozott az ötödik helyen. A szefárd, mint tudjuk, az orthodoxnál is konzervatívabb irányzat, így meglepő az *Etelka* elsősége, valamint, hogy nem jellemzi e névadást az ősi bibliai nevek vagy a jiddis alakváltozatok gyakori használata. Nem mutatható olyan név vagy névcsoport sem, amely csak erre a vallási irányzatra lett volna jellemző, egyedül az *Eszter* nagyobb gyakorisága utalt valamiféle visszatérésre az ősi nevekhez.

Az egyesült Anyahitközségben 18 új név gazdagította a névhasználatot, míg a szefárdoknál csak kettő, amelyek azonban az Anyaegyház forrásaiban is megtalálhatóak voltak. Mindkettőnél egyszerre jelent meg így az *Olga* név és a *Frieda* alakváltozat a szefárdoknál, *Frida*, *Friderike* az Anyaegyházban.

Az Anyaegyház további újító nevei voltak az *Albina*, *Arabella*, *Aurelia*, *Elma*, *Elza*, *Elka*, *Elvira*, *Eszte*lla, *Hajnalka*, *Heléna*, *Hilda*, *Kléma*, *Lenke*, *Magdaléna*. Ugyanazok az jellemzők hatották át őket, mint a korábbi neológ irányzathoz tartozó Anyaegyház névhasználatát. Német és magyar nemzeti nevekkel bővült a névállomány, amelyek többsége világi név volt, s csak elvétve akadt közöttük újszövetségi vagy mártírológiumi név. Tovább bővült velük a becenévi eredetű, de önállósult nevek sora: *Elza*, *Elka*, *Lenke*.

A névcsoportok eloszlása az 1876-ban megkezdett úton haladt tovább, azaz a világi nevek száma meghaladta az egyháziakét. Az Orthodox Izraelita anyaegyház anyakönyvében 48 világi nevet és 42 egyházit találtam, amelyek 29 mártírológiumi 8 újszövetségi és 5 ószövetségire voltak bonthatóak. A Szefárd anyakönyvekben viszont csak 22 világi név állt szemben 21 egyházzal. Ez utóbbiak megoszlása azonban nem tért el az Anyaegyházban tapasztaltaktól (l. XXXIV. táblázat).

1888-ban vármegyei rendelet következtében az anyakönyvezés az Orthodox Izraelita Anyahitközség kezébe került, ezzel ugyan nem szűnt meg a Szefárd Imaegylet és a vallási különállás, mégis a névadásbeli eltérésük vizsgálata lehetetlenné vált. A 19. század végi izraelita névhasználatot így valóban sokszínűség jellem, minthogy szefárd, orthodox és neológ csoportok neveit egyesítette.

1889-től 1895-ig 739 leánygyermeket jegyeztek be az anyakönyvbe, akik 96 különböző néven osztoztak. A relatív megterheltség ebben az időszakban 7,69 volt. A szétdaraboltság után egyesülő névanyagban a mindhárom irányzatban kedvelt és a század

végén divatnévvé vált *Margit* került az élre. Második volt a gyakorisági sorrendben a *Szeréna*, amely az Orthodox Izraelita Anyahitközségben a hetvenes évek legkedveltebb neve volt, szorosán követte az *Ilona*, negyedik volt a *Regina*, s az ötödik az *Erzsébet*. Az izraelitáknál korábban ritka nevek között szereplő *Erzsébetet* a többi miskolci felekezetbeli elterjedtsége és asszimilációs szándék is előrelendíthette.

A névállomány a rengeteg újszülött és felhasznált név ellenére sem frissült fel igazán, hiszen csak 8 új név fordult elő. Közülük a *Magda* abban a tekintetben vehető újnak, amennyiben a *Magdalénától* elszakadva önálló név lett. Ugyanakkor még egy pillantást érdemes rá vetni, mivel alakváltozataiban egy olyan becézési forma tűnt fel, amely kivételesen ritkán fordult elő: a *Magsa*.

Egy új név alak- és írásváltozatával együtt jelent meg: *Lilla, Lili, Lila*, ennek ellenére egyre ritkultak az alapalakhoz rendelhető alak és írásváltozatok. Alapalakjában szerepelt a *Valéria, Kamilla, Melánia, Márta, Zelma*. A nevek közül már csak ez utóbbi kettő köthető a Bibliához, mint ahogyan az egész névállomány elvesztette felekezeti jellegét. Az alakváltozatok csökkenése, a jiddis nevek fokozatos kiszorulása és az önállóvá vált becéző nevek más felekezetekben való megjelenése, mind elősegítette a névhasználat felekezeti sajátosságainak eltűnését. A névcsoportok arányaiban nem történt változás, továbbra is a világi nevek vezették a sorrendet az egyháziakkal szemben 46 : 36 arányban (1. III. táblázat).

A gödöllői női nevek több szempontból is eltérnek a miskolciaktól. Az első vizsgált korszakban: 1851–1875 között (RAÁTZ1996: II/361) Gödöllőn a *Mariska* volt a legkedveltebb, míg ez a név Miskolcon nem került be az első öt közé. Viszont Miskolc legkedveltebb neve a *Rosália*, Gödöllőn is népszerű, a második volt a rangsorban. Azonosságok is felfedezhetőek voltak a két település névanyagában, így a *Rebeka* mindkét helyen egyformán az 5.-6. helyen állt. 1876 és 1989 között a két közösség névhasználatát teljesen elvált egymástól. Gödöllőn olyan nevek kerültek vezető pozícióba, amelyeket Miskolcon csak egy-egy személy viselt, vagy az átlagos megterheltségnél nem jutottak tovább: *Blanka, Aranka*. Ugyanakkor a borsodi megyeszékhelyen leggyakoribb név: *Szeréna* csak a 26. volt a gödöllői rangsorban. Alapvető különbség volt a két névanyagban az alakváltozatok nagyobb arányú megjelenése Miskolcon.

A miskolci izraelita női nevek vizsgálatából a következő tanúságokat vontam le.

1. A névállomány a 18. században még hordozott felekezeti jelleget, amelyet az ószövetségi neveknek a többi névcsoporthoz mért nagyobb aránya és a vallási preferenciát hordozó nevek: *Rachel, Hendl* biztosítottak. Előre jelezte azonban ennek az állapotnak a változását az újszövetségi nevek azonos előfordulása az ószövetségekkel, valamint a világi nevek korai megjelenése. A 19. század harmincas éveiben már a megváltozott névstruktúrát láthattuk, azaz az egyházi neveken belül a mártírológiumiak kerültek az élre, és az ószövetségi volt a legkisebb névcsoport. Nagyon fontosnak tartom, hogy e változás előidézőjének ne csak a német nevek hatását tekintsük, hanem a női nevek rendszerének azt a nyitottságát, ami lehetővé tette, hogy a vándorló közösség névhasználatába az adott területre jellemző névadási tendenciák és névegyedek bekerülhessenek. Véleményem szerint ebben kulcsszerepük a héber nevek lefordításával keletkező jiddis neveknek volt, és

az abreviaturáknak, amelyek egyszerre kapcsolták a Bibliához és szakították is el attól a névegyedet.

A 19. században a mártírológiumi nevek, 1876-tól pedig a világi nevek térhódításával a felekezeti jelleget nem az ószövetségi nevek hordozták, hanem a fennmaradó jiddis nevek: *Bluma, Chaje, Edel, Gittl, Hindl, Mindl, Pessl, Sendl, Seva, Senti, Schoni, Taube* és egy alaki tulajdonság: az alakváltozatok hihetetlen gazdagsága, amely megkülönböztette a névhasználatot az összes többi felekezettől.

2. A felekezet irányzatok szerinti megosztottsága legszembetűnőbb módon az orthodox–neológ szembenállásban mutatkozott meg. Hasonlóan a férfi névhasználatához, az orthodoxoknál az ószövetségi nevek kedveltsége fokozottabban jelentkezett, amely az *Eszter* leggyakoribb névvé válásában tükröződött. A *Herman* női párjának kedveltsége pedig a női névhasználat sajátossága volt. A neológokra a gazdagabb névállomány és a nyitottabb névhasználat volt a jellemző, amelynek következtében a magyar nemzeti nevek, a német nevek egyaránt szaporodtak. Amennyire az orthodox neológ szembenállás névtani szinten is kifejeződött – nem az egyes nevekben, hanem a nevek bővülésének irányában –, a szefárd–egyesült névhasználat alig mutatott eltérést. A szefárd konzervativizmusát nem az ószövetségi vagy a jiddis nevek nagyobb arányú használata fejezte ki, hanem az új nevek befogadásának a lecsökkenése.

3. Az izraelita női névhasználat legszembetűnőbb sajátossága az alakváltozatoknak még a férfinevekben tapasztalt variációinál is gazdagabb alkalmazása. Az alaki csoportosítás szerint 2 típus tért el alapvetően a 18-19. századi magyar becézőnevektől a jiddis *Pessl, Hindl* típus, amely a rövidült alapnévhez *-l*, vagy *-dl* képzőt kapcsolt és a név eleji csonkulással keletkezettek például *Rézi, Máli*. A jiddis képzési forma véleményem szerint azért nem hatott más felekezetekre, mert egyfelől olyan nevekben jelentkezett, amelyek a magyar névhasználatban nem fordultak elő, másrészt az *-l*, illetve *-dl* képzők elsősorban igeképzőként foglaldtak le, miután a *-d*-nek is kihalt a kicsinyítő-névképző funkciója. A csonkulásos típus azonban olyan nevekben volt kimutatható, amelyek általánosan elterjedtek voltak más felekezetekben is: *Therese > Rési, Rézi, Karolina > Lina, Rozália > Záli, Rosália > Sáli, Magdaléna, Heléna > Léni, Antónia > Tóni, Elizabeth > Lizi, Erzsébet > Betti* stb. Másfelől a csonkult tőhöz járó képzők (*-i, -ka*) általánosan elterjedt becéző képzők voltak, amelyek szintén segítették e becézési típus beépülését más felekezetek névhasználatába. Harmadsorban a fenti nevek nagy megterhelte miatt az alakvariációk befogadása kiküszöbölhette a névhomonímiát. Így a nyelv változatosságra való törekvése is segítette e becéző típus egyre szélesebb körű és más etnikum által is terjesztett használatát.

8.2. Több keresztnév

Az izraelita névhasználatban a kettős keresztnévek először az 1836–40 közötti időszakban jelentkeztek, amint azt a XXXV. táblázatomban is mutatja.

Természetesen átmeneti formák itt is elősegítették e névtípus kialakulását. Egyfelől az apanévvel bővült névforma lehetett ilyen szerepű, amelyből az apáról származó elemet jelző *ben* szócska kimaradt: *Isaac Löbl Jacob*, vagy az aliasszal kapcsolt formában mutatkozó az apanév: *Jacob aliás Abraham Marcus* (mindkét adat az 1774-es Conscriptio Judearum Borsodiensis miskolci anyagából való, B–A–Z m. Lt. IV. A-501/b 97. köt.). Ez utóbbi névkapcsolat az alias kiesésével szintén átminősülhetett kettős keresztnévvé.

Ebben a többnyelvű felekezetben is kialakultak a funkcionálisan kötött név párok csakúgy, mint a görögkeletiekénél. Ezt szemlélteti egyik 1836–40 közötti példám is: *Farkas /:Wolf:/*. A magyar anyakönyvezésre való fokozatos áttérés a funkcionális kötöttségű neveket kiszorította a hivatalos iratokból, jóllehet a zsidónak a mai napig van héber nevük is. Egyetlen túlélési módjuk az aliasszal kapcsolt forma volt, s ilyen szerkezetek nyomokban még a 19. században is felfedezhetőek voltak: *Czeisler Golde alias Kati /1888/*, *Groszmann Roppl alias Jakab /1891/*. Az alias kiesése itt is, mint az apanévi formában a kettős keresztnév felé terelte a névhasználatot. Az aliasz névszerkezet-építő szerepét az is mutatta, hogy a kettős nevek mellett a hármas keresztnévek kialakításában is részt vett: *Klein Julia Etel alias Jolán /1888/* (további funkcióiról (KECSKÉS 2002/b: 90).

Az átmeneti formák után már bizonyosan kettős keresztnévnek volt tekinthető az 1836–40 közötti időszakban a *Bernát Berthold*, *Karl Gerson*. Az első névben két egy személytől viselt név kapcsolódott össze, míg a második névből csak a *Karl* volt a névállomány tagja – szintén egy névviselővel –, sa *Gerson* ebben a kettős keresztnévben fordult elő először. A Női nevek között ebben az időszakban nem találtam kettős keresztnévet.

1841-től 1850-ig 7 férfit és két nőt illeltek kettős keresztnévvel. A férfiaknál első névként választott elemek voltak az *Albert*, *Zsigmond* germán nevek, az *Izrael*, *Josef*, *Moses* bibliai nevek és a *Hirsch* 'szarvas' és a *Zalel* 'aranyműves' jiddis nevek. Közülük a *Moses* volt csak átlagos megterheltségű a névegyedek körében, az *Izrael*, *Josef* ritka volt, míg a többi egyszer sem fordult elő.

Ebben az időszakban megjelenő női nevek első eleme a *Hani* és *Mindel* vallási preferenciát hordozott, amelyek közül a *Hani* nagy megterheltségű volt a névegyedek között, a *Mindel* viszont nem jelentkezett. A második elemként választott *Hermina* és *Mari* szintén nagy megterheltségűek voltak annak ellenére, hogy a *Hermina* ebben az évtizedben jelent meg a névegyedek között is.

1851 és 1860 között a férfiak névhasználatában ugrásszerűen megnövekedtek a kettős keresztnévek. A 36 név első eleméül legtöbbször az *Ábrahámot* és a *Samuelt* választották, azt követte a *Josef*, *Moses* népszerűsége, majd az *Aroné* és a *Nathané*. Egy-egy személy első neve volt az *Alfred*, *Ármin*, *Carl*, *Heim*, *Mór* idegen nyelvi hatást tükröző nevek, az *Aser*, *David*, *Elesar*, *Esechiel*, *Israel*, *Jakab*, *Lazar*, *Nathan*, *Markus*, *Salamon*

bibliai nevek és a *Mayer, Lőw* jiddis alakok. Egyetlen esetben találtam betűnevet : *I. David*, amelyben az első elem nem volt azonosítható.

A második elemek között legtöbbször a *Hirsch* és a *Lőw* fordult elő, a hozzátartozó *Lőbl* alakváltozattal. Mindkét név átlagon aluli megterheltségű, szimbolikus név volt a névegyedek körében. Kétszer jelentkezett az *Isak, David, Josef, Salamon* bibliai név és egyetlen egyszer szerepelt az *Ekira, Sélig, Maier, Mendl* jiddis nevek *Aron, Jakob, Lasar, Simon* bibliai nevek, a *Bernát, Kárl, Tóni, Ignác, Sigmond* mártirológiumi, az és *Moritz, Mór* világi név. Második névként betűnév négyszer fordult elő (G., L., I.), amelyeket szintén nem lehetett azonosítani.

A női nevek nem gyarapodtak ugyanilyen ütemben, mert mindössze 3 kettős keresztnévet jegyeztek be az anyakönyvbe, de ugyanazokba a csoportokba sorolhatók az első és második elemeik, mint a sokkal gazdagabb férfi névállománynak. Az első elemként álló *Chae* jiddis változata a héber 'élet' szónak, amely *Chaje* írásváltozatban először fordult elő ebben az évtizedben a névegyedek között is. A *Léni* gyakori név volt, s a *Rebeka* is a nagy megterheltségűek közé tartozott. A második névelemnek választott *Sali* a legkedveltebb egyedi név alakváltozata volt, a *Rachel* úgyszintén nagy gyakoriságú név volt, egyedül a *Sári* tartozott a ritka nevek közé.

A következő évtizedben a 79 férfi kettős keresztnévvel szemben 10 nőt tartalmaztak a források. Betűnevek csak a férfiak bejegyzésekor jelentkeztek, és első elemként kétszer fordultak elő. A fennmaradó 77 esetben első névként a legtöbbször az *Abraham* és a *Josef* állt, az követte az *Áron, David, Jacob, Moses* népszerűsége. Harmadik volt a rangsorban a *Moritz*, negyedik az *Izsák* és *Wolf*. Kétszer fordult elő az *Emanuel, Hirsch, Majer, Simon*, és egyszer az *Adolf, Ármin, Aser, Baruch, Benjámín, Bernat, Eljah, Ezechiél, Farkas, Feit, Heiman, Heinrich, Jenő, Jerome, Józua, Lőbl, Markus, Mór, Nathan, Ödön, Salamon, Samuel, Sándor*. Legfeltűnőbb jellegzetessége e gyakorisági sorrendnek, hogy a kedvelt nevek körében csak bibliai nevek fordultak elő a *Wolf* kivételével, amely csak a szimbolikus nevek kapcsán köthető a Bibliához. Az egyszer előforduló pedig, különböző nyelvi hatásokat mutattak: *Heinrich, Jenő, Jerome*, és közöttük fordultak elő az országos összesítésben a felekezetektől függetlenül jelentkező új nevek: *Jenő, Ödön, Sándor*.

Második elemként betűnév nem fordult elő. A legtöbbször választott név a *Lőbl* és alakváltozatai: *Lőbel, Lőw, Lőv, Lőb, Léb* voltak, amelyet a második helyen álló *Hirsch* követett. Az előző évtizedhez képest, így annyi változás történt, hogy a *Lőbl* 15 névviselőjétől leszakadt a *Hirsch* 6-szori előfordulása. Harmadik volt a ranglistán az *Isak*. Háromszor szerepelt második elemként az *Ignác, Leopold* mártirológiumi név, az *Ábrahám, Áron, Dávid* ószövetségi és a *Jakab* újszövetségi, valamint a *Heimain* világi név. Kétszer választották a *Sámuel* ószövetségi, *Dezső* mártirológiumi és *Gyula* világi nevet. Egyszeri előfordulásúak voltak a *Sándor, Lázár* újszövetségi, *József, Moses, Simon, Benjámín, Józua, Mihály, Israel, Baruch, Joachim, Salamon, Náthán* ószövetségi, *Kárl, Gáspár, Bernát, Heinrich, Lajos* mártirológiumi és a *Chaim, Wolf, Farkas, Ámor, Ludvig, Jenő, Mayer* világi nevek. Ez utóbbiak közt szerepeltek magyar és német szimbolikus

nevek: *Farkas* és *Wolf*, a jiddis nevek közé sorolható a *Mayer*, héber eredetű a *Chaim*, ősi magyarnak tekintett a *Jenő*, német a *Ludvig* és latin közszoí származék az *Ámor*.

A magyar nemzeti nevek hulláma elérte az 1860-as évekre a férfi kettős keresztnéveket is, igaz egyelőre csak második elemként jelentkeztek. A női nevekben ugyanez a jelenség nem mutatkozott.

A 10 adat első neveiben mindössze kétszer fordult elő azonos név, a *Fánni*, s egyszer a *Mari*, *Rosi*, *Léni*, *Rachel*, *Rebeka*, *Ida*, *Hindel*, *Mindel*. Az első 6 név nagy megterheltségű volt a vizsgált évtizedben, a *Mindel* átlagos, a *Hindel* ritka, az *Ida* pedig nem jelentkezett, noha az előző évtized új névegyede volt. A második elemek között a *Léni* fordult elő kétszer, s csak egyszer szerepelt az *Ilka*, *Peppi*, *Rebus*, *Jetti*, *Etti*, *Mindl* alakváltozatok és a *Rachel*, *Vilma* alapalakok. Az *Ilka* nem fordult elő a névegyedek között, *Vilma* nevet csak egy személy viselt, a felsorolás többi tagja azonban gyakori név volt.

A felekezeti irányzatokra bomlás előtti időszak kettős keresztnéveinek két jellemzőjét lehet kiemelni. Mindkét nem névadásában megfigyelhető volt a jiddis nevek továbbvitele, megőrzése az első vagy második névelemben. Ugyanakkor eltérést mutatott az, hogy míg a férfiaknál a leggyakrabban választott első nevek ószövetségiek, a másodikak pedig jiddis nevek voltak, addig a nőknél a nagy gyakoriságú nem ószövetségi eredetű becéző alakból származó önálló nevek voltak a kedveltek. A férfinevek készletének bővülése új tendenciák hatását is tükrözte, például a magyar nemzeti nevekét, ezzel szemben a nők körében nem gyarapodott robbanásszerűen e névszerkezet, és ezzel együtt a felhasznált elemek köre is szűkebb volt, s főként a nagy megterheltségűekre korlátozódott.

1871 és 1875 között a szétváló felekezetben lecsökkent a kettős keresztnévek száma, az orthodoxoknál 10, a neológoknál 11 férfi kettős keresztnévet találtam.

Az orthodox adatok között kettő formailag az átmeneti típust képviselte: */Heiman/ Henrik* és *Adolf /:Ábris:/*. Funkciójukat is megvizsgálva arra jutottam, hogy a zárójelezett elem az apáról vett név, így nem tartoznak a kettős keresztnévek közé. A fennmaradó 8 név első névelemei között 3-szor fordult elő a *Sámuel*, 2-szer az *Ábrahám* és 1-szer a *Bernát*, *Éliás*, *Jakab*, tehát az ószövetségi nevek fordultak elő legnagyobb számban. Az *Éliás*on kívül ezek a nevek a névegyedek körében is nagy gyakoriságúak voltak. A második elemek között 2 betűnév szerepelt, a további hat név pedig a *Viktor*, *Vilmos* mártírológiumi, *Berti* újszövetségi, *Benjámín* ószövetségi, *Herman* világi név volt, valamint a *Wolf* szimbolikus név. A második névelemek többsége így a mártírológiumi egyházi névcsoporthoz tartozott, és a *Vilmost* kivéve – amely nagy megterheltségű név volt – egy személy viselte névegyedként őket.

A neológok első névelemként kétszer választották a *Moritz*ot és a *Vilmost*, egyszer-eget az *Albert*, *Bertalan*, *Jozsua*, *Mór*, *Salamon* és *Albert* neveket. Az első két név és a *Mór* egyedüli névként is nagy megterheltségű volt, míg az *Albert*, *Bertalan*, *Salamon* átlagos, a *Jozsua* pedig csak kettős keresztnévben jelentkezett. Második névelemként legtöbbször (3-szor) a *Wolf*ot találtam, a többi név mind egyszeri előfordulása volt: *Adolf*, *Dávid*, *Bernát*, *Ezechiél*, *Henrik*, *Kálmán*, *Sámuel*, *Sándor*. A neológok folytatták tehát azt

a korábbi hagyományt, hogy a leggyakoribb második névelem jiddis név. S a névcsoportok vizsgálata után az is kiderült, hogy az ószövetségi és mártírológiumi nevekhez egyaránt 3-3 elem tartozott, az egyetlen újszövetségi és két világi név mellett.

Ez időszakban az anyakönyvbe mindössze egy kettős keresztnévet jegyeztek be a neológ irányzatban nevet kapó *Johanna Czálit*. Mindkét névelem az első 10 gyakori név között szerepelt, a *Johanna* a tizedik a *Czáli* az első volt, így a korábbi hagyományoktól e névkapcsolat sem tért el.

A kettős keresztnévek is azt bizonyították, hogy a két irányzat közül a neológ csoport névhasználata volt a gazdagabb. Az orthodoxoknál csak az első név képviselte az ószövetségi nevekhez való visszatérést. A neológok szélesebb névkörből válogattak, s az első neveiket a mártírológiumi névcsoport határozta meg, de a második nevekben egyensúlyban voltak a mártírológiumi és újszövetségi nevek.

1876-ban mindössze 4 kettősnevet tartalmazott az anyakönyv: *Adolf Miksa*, *Menyhért Miklós*, *Sámuel Ignázt* és *Moritz Salamon*. Az első nevek között két világi, egy mártírológiumi és egy ószövetségi szerepelt. Az *Adolf* ebben az évben a leggyakoribb név volt, a *Moritz* nagy megterheltségű, a *Sámuel* átlagos, a *Menyhért* nem szerepelt a névhasználatban. A második névként hozzájuk kapcsolódó *Miksa* a második volt a gyakorisági sorrendben, a *Salamont* csak egy személy viselte, a *Miklós* nem fordult elő, s végül az *Ignázt* nagy megterheltségű volt. A nevek összekapcsolásakor így a szülők különböző elveket követtek: egyfelől a két legkedveltebb nevet adták gyermeküknek (*Adolf Miksa*), vagy egy átlagon felül megterhelt nevet egy ritka névvel egészítettek ki (*Moritz Salamon*) vagy egy átlagossal (*Sámuel Ignázt*), esetleg egyedi előfordulásukat kombináltak (*Menyhért Miklós*). A leglényegesebb változás azonban az volt, hogy egyetlen jiddis nevet sem mutattak e szerkezetek.

1876-ból női kettős keresztnévet nem őriztek meg a források.

1877 és 1888 a szefárd különállás időszaka. Anyagukban két férfi és egy női kettős keresztnévet találtam. A férfinevek egyike: *Jakab Lipót* két olyan elemet kapcsolt össze, amelyek megterheltsége a szefárdoknál magasabb volt, mint az Orthodox Izraelita Anyaegyház névanyagában. Míg a *Moritz Eduárd* első eleme egyaránt kedvelt volt mindkét vallási irányzathoz tartozó csoportban, tehát egy nagy megterheltségű névhez egy új elem kapcsolódott. Ugyanakkor a női keresztnévben: *Adel Dina* két nagyon ritka elem alkotott szerkezetet.

A neológokat és az orthodoxok többségét egyesítő Orthodox Izraelita Anyaegyház 13 férfi és 3 női kettős keresztnévet mondhatott magáénak. Legtöbbször a *Sámuel*t választották gyermekük első nevéként, míg az *Adolf*, *Bernát*, *Farkas*, *Henrik*, *Herman*, *Károly*, *Lajos*, *Miklós*, *Mór*, *Moritz*, *Viktor* nevek egy-egy alkalommal szerepeltek. Ezek a nevek a megterheltség minden lépcsőfokát lefedték, s a névcsoportok minden típusát: az egyházi nevektől (*Bernát*, *Sámuel*) a világiakon át (*Adolf*) egészen a szimbolikus nevekig (*Farkas*) képviselték. A hozzájuk rendelt második nevek hasonlóan széles skálát mutattak. A *Józseffel* itt szerepelt a leggyakoribb név és másik végletként a *Simon*, amely ritka név volt.

Még egy név pár szerepelt a kettős keresztnévek formájában: *Viktor Győző*. Funkciójukat tekintve ez a szerkezet azonban a görögkeletiekénél is tapasztalt megfeleltethető pár, tehát nem tartozik vizsgálatunk körébe.

A három női kettős keresztnévben (*Cili Léni*, *Hani Anna* és *Rosa Matild*) a *Cili*, *Hani*, *Rosa* nagy megterheltségű tagok mellé a *Léni* ritka és a *Matild* átlagos megterheltségű nevek kerültek. Az *Anna* ebben az időszakban és ebben az irányzatban csak e névszerkezetben fordult elő.

Elmondható tehát, hogy a szefárd névanyag nem mutatott számszerű eltérésein kívül egyéb felekezeti különbséget.

Az 1888-ban egyesült vallási csoportok együttesen alig használtak több kettős keresztnévet, mint korábban külön-külön. A 11 férfinév között két teljesen azonos pár is szerepelt: *Imre József* és *Sámuel Béla*. A többi névben csak egyszer előforduló tagok szerepeltek: *Antal*, *Dávid*, *Elemér*, *Károly*, *Miklós*, *Moritz*, *Róbert*. Amint láthatjuk az első nevek között már csak vékony réteget alkottak az ószövetségi nevek, s a legnépesebb csoport a mártilógiumi volt. A második nevek közül is kiszorultak a jiddis és a szimbolikus nevek, helyükre újabb magyar nemzeti nevek kerültek: *Béla*, *Jenő*.

A női nevek között az *Ilona Dorka* és *Mária Teri* egyértelműen kettős keresztnévnek minősült, az aliasszal kapcsolt *Giza alias Margita* azonban további kutatást igényelt. A halotti anyakönyvvvel egybevetve, ahol *Gisella Margitaként* fordult elő a névviselő, bizonyossá vált e kombináció kettős keresztnévi volta. Ebben a szerkezetben így ismét az aliasszal a névszerkezet építő funkciója jelentkezett, amely a hetedik és a leggyakoribb nevet kötötte össze. A *Mária Teri* névkapcsolat elemei bár önállóan is gyakori nevek voltak, mégis valószínűbb, hogy a történelmi személy hatását tükrözte együttes előfordulásuk. Az *Ilona Dorka* első tagja a harmadik volt a gyakorisági listán, míg a *Dorka* nem szerepelt ebben a névegyedek között. Az előbbi névelemek egyike sem hordozott vallási preferenciát, egyetlen ószövetségi név sem szerepelt közöttük, sőt e nevek más felekezetekben is előfordultak.

9. Az értekezés eredményei

9.1. A felekezetek átfogó összegzése

Minthogy az egyes felekezetek ismertetésekor a 18. és 19. századot meghatározó névtani jellemzőket, azaz a gyakoriságot, a névhasználatot megújító elemeket, névöröklést és etnikai meghatározottságot összefoglaltam, hogy a szinkrón metszetek változásai minél inkább láthatóvá váljanak, ezért ebben a fejezetben a hat felekezetet átfogóan összegzem.

A nevek statikus és dinamikus oldalának vizsgálata rávilágított a gyakorisági sorrend élén elhelyezkedő nevek 18. századi felekezeti szétdaraboltságára, amely a 19. századtól nagyfokú egységesülést mutatott. A felekezeti jelleg elhalványodásával az országos gyakorisági sorrendhez hasonlóan alakult a kép, azaz a *János*, *József*, *István* és *Gyula* vált a legkedveltebb nevekké, s azonos módon emelkedett a *Sándor* népszerűsége. A nőknél a *Mária*, *Erzsébet*, *Anna*, *Ilona* került az élre, s a *Margit*, *Gizella* mindenhol feltörekvő névként szerepelt.

Az egységesülés mellett a ritka és egy névviselőjű névegyedekben fordított folyamat mutatkozott. A 18. századi anyagokat csak néhány etnikai, vagy társadalmi eredetű különbség csipkézte ki, ezzel szemben a 19. században már nem elsősorban a betelepülökhöz – hiszen javarészt elmagyarosodtak – és nem a nemesekhez – hiszen a polgári átalakulással ez a réteg elvékonyodott – kötődött a névhasználat megújítása, hanem fokozatosan átvették e szerepet a honoratiorok, majd a mesteremberek, iparosok és a 19. század közepétől az új polgári réteg.

A ritka nevek variációját a természetes mobilitás is támogatta minden felekezetben, de különösképpen az izraelitáknál vonultatott fel eltérő névkultúrákból származó névegyedeket, gazdag írás- és alakváltozatokat.

A felekezeti és egyben etnikailag is tagolt névállományok egymásra hatása leginkább a rokon felekezetekben volt kimutatható. Az ágostai evangélikusok névhasználatát ugyan a 18. században inkább a német betelepülők névhatása, tehát az etnikai összetettség, mint a protestáns jelleg határozta meg, mégis a 19. század elejétől egyfelől a beilleszkedési szándék, amelynek következtében tudatosan választottak a reformátusok körében kedvelt neveket, azonos fejlődési irányba terelte a két névállományt.

A görög katolikusok névanyaga a kezdetektől követte az egyes nevek és a névdivat tekintetében a római katolikusokét, s ezt az egységet, csak a 19. század harmincas éveitől jelentkező nemzeti nevek hulláma bontotta meg, amely az etnikai eltérőségből adódóan a görög katolikusoknál a szláv névformákat keltette újból életre.

A görögkeleti közösség nevei kevésbé hatottak másokéra, mint inkább őket formálta a többi felekezet névanyaga. A 18. században a leggyakoribb protestáns nevek (*Susanna*, *Juliana*) megjelentek a névállományban, de a görögkeleti csoportra jellemző erős névhasználati szabályok, csak a nyitottabb rendszert alkotó női nevekben engedtek be más elemeket. A 19. század második felében is csak azért tűnt a római katolikus névhasználatához hasonlóan ez az állomány, mert mindkét felekezetben a felhasznált mártírológiumi nevek nagy része megegyezett, s a magyar anyakönyvezésre való áttéréssel alakilag is azonossá váltak.

Az izraelita névhatás nem elsősorban a névegyedek kölcsönzésében jelentkezett, bár a kettős nevekben felfedezhető például a római katolikusoknál az *Ármin*, *Emánuel*, *Ephrem*, hanem a germán nevek széleskörű elterjedését segítette elő, és alakváltozataikkal a névállomány nagy megterheltségű neveinek feloldását.

A gyakorisági lista észak-keleti, regionális jellemzője a férfiaknál az *András*, a nőknél a *Barbara* ~ *Borbála* volt. Nézzük meg, hogyan járultak hozzá a felekezetek ennek az országos gyakorisági sorrend alapján leszűrt jellegzetességnek a kialakításához!

A görögkeleti közösségben a *Barbara* nem fordul elő, holott görög eredetű név volt. Az izraelitáknál feltehetően a 17–18. században, a német névadásban 11. helyre rangsorolt *Barbara* terjedt el (HAJDÚ 2003: 236), amelynek népszerűségét a hazai *Borbála* ~ *Barbara* kedveltsége csak fokozta s ez megnyilvánult a *Boris*, *Bortsa*, *Biri* alakváltozatokban. A reformátusoknál csak *Borbála* alakban előforduló névegyed a vizsgált két évszázadon át nagy megterheltségű volt, s az első 5 név között szerepelt. Az ágostai evangélikusoknál a 19. század elejéig átlagosan megterhelte, s *Barbara* változatban fordult elő 1847-ig, ezt követően ritka névvé vált, és a *Borbála* alakot vette fel, véleményem szerint református hatásra. A római katolikusoknál 1747-ben jelentkező *Barbara* közepes gyakoriságú volt. 1837-től találtam *Borbála* alakját, s valóban a református névhasználattal azonos módon a 4.–5. helyen állt a gyakorisági sorrendben, alakváltozatai hullámzó képet mutattak. A görög katolikusoknál a *Barbara* népszerűségét a szláv névadásban kedvelt *Varvara* is táplálta, amint azt a 19. század közepén, a nemzeti nevek hatására megjelenő *Varvara* 2 : *Borbála* 1 névviselői arány is szemléltetette.

A *Barbara* ~ *Borbála* kedveltségét tehát Miskolcon több összetevő alakította ki: a többségileg magyar felekezetekben a *Borbála* népszerűsége; a német névadásból származó *Barbara* hatása és a szlávok által használt *Varvaráé*. A 19. század második felében a felekezeti jellemzők eltűnése és az etnikai asszimiláció összemosása ezeket az eltérő indítókat.

Az *András* miskolci kedveltségében hasonló összetettséget tapasztaltam. Az *Andreaszt*, amely a 19. században egy-egy névviselővel jelentkezett a görögkeletiekénél, az ókori görög névadás táplálta. A reformátusok, evangélikusok és római katolikusok névhasználatában a középkorban is gyakori név áthagyományozódása, és vallási semlegessége emelte az első öt név közé, ahonnan a 19. század közepétől a feltörekvő új nevek szorították ki. A ruszin nemzetiségű görög katolikusoknál viszont szláv hatást kell feltételeznünk, mivel az *Andrej* a 17–18. században nagy gyakoriságú név volt a szlávság körében (HAJDÚ 2003: 288–9).

A statikus és dinamikus vizsgálat a római katolikusoknál mutatta ki a legkorábban és a legnagyobb mennyiségben a több keresztnév használatát. 1719-ben fordult elő az első férfi és 1725-ben az első női kettős név, míg az evangélikusoknál 1762-ből való az első nőknél és egy évvel későbbi a férfiaknál való megjelenés. A reformátusoknál 1817-es mindkét nem adata, a görögkeletieké és az izraelitáké 1836-os, s legkésőbb e névtípus a görög katolikusoknál jelentkezett 1849-ben. A legtöbb keresztnévet, szám szerint négyet, a római katolikusok és reformátusok kapcsolták össze.

A statikus és dinamikus oldal feltárása után azt vizsgáltam, hogy a felekezeti jelleg mikor és hogyan bomlott meg az egyes közösségekben. Áttekintve a hat felekezetet arra a következtetésre jutottam, hogy általában a 19. század második felében, fokozatosan szűnt meg a felekezeti jelleg, amelyet a divatnevek és a felekezetektől függetlenül megjelenő új nevek előretörése jelzett.

Legkorábban, az evangélikus névhasználat vetkezte le protestáns sajátosságait. E felekezet névállományát gyenge protestáns jelleg hatotta át, a vallási sajátosságai mégis azáltal érvényesültek, hogy a gyakorisági sorrend élén a felekezeti preferenciát hordozó nevek álltak: a *Samuel* és *Daniel*, amelyeket a *József* ószövetségi – de nem protestáns preferenciájú név – egészített ki. A nőknél ugyanezt a szerepet a *Susanna* töltötte be. 1837-től azonban e nevek elvesztették vezető szerepüket, és nem táplálta a protestáns jelleget újabb ószövetségi név a gyakorisági sorrend egyik lépcsőfokán sem. Így a vallási jelleg a század harmincas éveitől a 19. század közepére fokozatosan elhalványult. Összefüggésbe hozható e korai jellegváltás a névállomány nyitottsága következtében előretörő divatnevekkel, és e közösség nem magyar etnikumainak beilleszkedési szándékával.

Legtovább a görögkeletiek őrizték sajátos vallási preferenciájú neveiket: *Naum*, *Anasztasziosz*, *Konsztantinosz*, *Prokópiasz*, *Szpiridón*, stb., *Aikatherina*, *Anasztaszia*, *Kiuriana*, *Kallia*, stb. Azonban a felekezeti jelleg kialakításában részt vevő, nagy gyakoriságú és főként mártírológiumi neveik azonosak voltak a nyugati egyház mártírológiumában is megjelenőkkel, így a magyar anyakönyvezésre való áttérés után (1847) a görögkeleti jelleget már csak néhány név hordozta. Új lendületet adott ugyan a nemzeti ébredés a felekezeti neveknek az 1860-as években, de az etnikai fellazulás és a vegyes házasságok gyarapodása a 19. század végére végleg eltüntette a görögkeleti sajátosságokat.

A felekezeti jelleg, különböző módokon, vagy típusokban fejeződött ki. A római katolikusok szemléltették legtisztábban a dominanciára épülő formát, ahol a vallási preferenciájú nevek helyezkedtek el a gyakorisági sorrend élén és a mártírológiumiak túlsúlya biztosította a felekezeti jelleget. Míg a protestánsok az úgynevezett *tömb* típust tükrözték, azaz névhasználatukban nem az ószövetségi nevek többsége, hanem a protestáns preferenciájú nevek gyakorisági sorrendben elfoglalt helye, és együttes mozgása eredményezte a vallási sajátosságot. A 18. században még domináns ószövetségi nevek csökkenésével mégsem tűnt el a felekezeti jelleg. A 19. század első felében ugyanis a *József* vezetésével – amely kétségtelenül nem protestáns preferenciájú név, mégis ószövetségi tartalommal való megtöltése után alkalmassá vált arra, hogy a felekezeti jelleg kialakításában részt vegyen – létrejött egy protestáns *tömb*, a *Sámuel*, *Dániel* és *Mihály* nevekből – amelyekből ez utóbbi szintén nem hordozott vallási preferenciát –, amelyeket az egy személy viselte nevek újabb és újabb elemekkel támogattak. A protestáns hatást, tehát a gyakorisági szint három fokán egységet alkotó, és nem szükségszerűen vallási preferenciát hordozó, de kötelezően ószövetségi nevek együttesen alakították ki.

A vallási preferenciájú neveket a több keresztnév leginkább az izraelitáknál mentették át a felekezeti jelleg felbomlása utáni időkre, míg a többi felekezetben a névhasználatot megújító elemeknek adtak teret.

A névöröklést csak a református, evangélikus, római katolikus és görög katolikus közösségekben követhettem nyomon. E motivációt összefoglaló V. táblázatomból is kitűnik, hogy minden felekezetben növekedett a névöröklés aránya, s a 19. század végére átlagosan 37%-át tette ki az egész névanyagnak az öröklött elem. Legjellemzőbb a római katolikus névadásban volt, ám ha nemek szerinti megoszlásban szemléljük, akkor az evangélikus férfinevek és római katolikus női nevek vezették az öröklési rangsort.

A református férfiaknál a 18. században tapasztalt 41%-ról a 19. század végére 38%-ra csökkent az öröklött nevek száma. Az apa nevének dominanciája volt mindvégig a jellemző. A 19. század elején abszolút számuk csökkenése és a keresztapáról származókének növekedése alakította ki azt a végeredményt, amely a két öröklési típus egyenletes eloszlását mutatta. A női nevek vizsgálata 1817-ig csak néhány adatra korlátozódott, mivel a keresztyánkat asszonynévi formában jegyezték be az anyakönyvbe, s csak a leánykori név kiírásával vált lehetővé e vizsgálat. Az ismert adatok tükrében itt is csökkenő tendenciát, és az anya nevének hangsúlyos voltát láttam. Az evangélikus férfi névhasználatban viszont növekedett a névöröklés szerepe, s a 19. század végére a keresztapáról származó nevek túlsúlyba kerültek. A nőknél ugyan csökkent az összes névhez viszonyított arányuk, de ugyanaz a tendencia volt tapasztalható az anyáról és keresztyánról vett nevekben, mint a férfiaknál. A római katolikusoknál mindkét nemnél egyre nagyobb szerepet kapott a névöröklítés. Az Alsó-városban 1877-től a Felső-városban 1887-től fordult meg az arány a keresztpai név javára, ami a nőknél is ugyanezekben az években zajlott le. A görög katolikus férfiak körében viszont 50%-ról 28%-ra csökkent ez az arány, s mindvégig az apai nevek átöröklésére volt nagyobb igény, míg a nőknél, ha az első forrást nem tekintjük, akkor az derül ki hogy szintén csökkent a névállomány egészére vetített öröklött elemek száma, de az 1870-es évektől, csakúgy, mint az evangélikusoknál és római katolikusoknál a keresztyán neve hagyományozódott nagyobb mértékben.

A keresztszülő nevének nagyobb arányú átöröklését véleményem szerint két folyamat együtthatása okozta. Egyfelől nem jelentkezett ez a tendencia azokban a felekezetekben, amelyek homogén etnikumúak voltak. Ugyanakkor az etnikailag kevert római katolikusoknál és evangélikusoknál viszont e névöröklési típus korai megjelenése a német betelepülökhöz kötődött. A görög katolikusoknál pedig, a vegyes házasságok elszaporodása és a római katolikus minta követése idézhette elő ugyanezt a jelenséget. Másfelől a keresztszülő neve akkor került előtérbe, amikor a polgári fejlődés következtében nagyszámú vasúti munkás – a magyar mellett galíciai, morva és osztrák származásúak is – és gyári munkás települt le Miskolcra, akik eltérő vidékekről érkezve, eltérő névadási szokásokkal rendelkeztek, s feltehetően a keresztyán névöröklítése kedvezőbb volt körükben. Ezeket a jellemzőket a több keresztnév megjelenése is mutatta, s különösen az evangélikusoknál rajzolódott ki jól a fejlődés fázisai. Az első magyar kettős keresztnévek nem tartalmaztak öröklött elemet, hanem a naptári névadás, összetartozó bibliai személyek, vagy történelmi alakok nevei motiválták, míg a német családokban a keresztszülő neve legtöbbször a gyermek első nevéként öröklődött. S a 19. század elején e német minta követése jellemzővé vált a társadalmilag egyre szélesedő kettős nevekben. A

1870-es évek fordulata pedig, abban mutatkozott meg, hogy az első és második, illetve az ezt követő tagokban is nagy számban fordulhatott elő a keresztanyáról vett név.

A névállományt megújító nevek vizsgálata a miskolci anyagban társadalmi folyamatokkal és etnikai jelenségekkel kapcsolódott egybe, ezért vált fontossá a polgárosodás, mint névhasználat alakító tényező elemzése.

A kontroll anyagaim – különösen a Vízmentéhez tartozó falvaké – és Miskolc településszerkezetéből adódó különbségek láthatóvá tették, hogy a névállomány felfrissítése szorosan összefüggött a polgári átalakulással. Történészeink szerint (BENDA 1991: 168–72, CSÍKI 1991: 309, GERŐ 1993: 314) 1848 volt a polgári fejlődés kiindulópontja, s éppen erre az időszakra esett, a német nevek elterjedése és a világi nevek gyors növekedése az olyan etnikailag homogén felekezetekben, mint amilyen Miskolcon a református. Ugyanez megfigyelhető a gödöllői református női anyagban is, de nem jellemzi Kaposfőét. A polgári fejlődés következtében a városokban kialakuló munkásréteg és polgári elit vette át a feudális társadalom felső rétegétől a 19. század második felében a névhasználat megújításának vezető szerepét. Az is jól kirajzolódik, hogy a feudális nemesség s az új polgári réteg névadására eltérő formák voltak jellemzőek a névöröklésben és a több keresztnév használatában. Amikor a nemesség a kettős, majd hármas keresztnevében újította meg a névhasználatot a polgárság a névegyedekben: a német és magyar nemzeti nevekkal, vagy adott korszak divatneveivé váló elemekkel tette ezt. A 19. század hetvenes éveitől viszont az új polgári réteg is nagy számban adott gyermekeinek, kettős vagy hármas nevet. A nemesi nevekben azonban nagyobb fokú volt a névöröklés szerepe, míg a polgárságnál az újításé.

A polgárosodás másik hatása az volt, hogy a „keresztnevék kiegyenlítődési folyamatát felerősítette” (KISS 1995: 120). Ez a folyamat alaki egységesülés mellett névállománybeli egységesülést is eredményezett. Az írásváltozatok egységesülésének legtöbb példáját az izraelita nevek mutatták, míg az alakváltozatokét szinte minden felekezet. Kiválóan szemlélteti ezt a *Barbara* ~ *Borbála* változása. A reformátusoknál jelentkező *Borbála* alakot átveszik a *Barbara* korábbi használatának ellenére az evangélikusok, római katolikusok és az őket követő görög katolikusok is. S csak az izraelitáknál maradt fenn a kettősség.

A névállománybeli kiegyenlítődést mutatják például a 19. század második felében elterjedő magyar nemzeti nevek, amelyeknek szinte azonos az elemkészlete minden felekezetben.

9.2. Névelméleti eredmények

Anyagom gyakorlati feldolgozásának névelméleti hozadékaként néhány definíciós problémát is újrarendeltem

A hat felekezet névállománya rávilágított arra, hogy a gyakran szinonimaként használt *névhagyományozódást* és *névöröklést* el kell választanunk egymástól. A középkor nagy gyakoriságú férfi és női nevei alkották magvát a 18. század eleji miskolci

névhasználatnak a protestáns és katolikus felekezetekben. S ezek a vallási preferencia szempontjából semleges nevek (*Erzsébet, Katalin, Anna, Mária; János, Mihály, András, István, Péter, Pál*) tovább *hagyományozódtak* a 18–19. században is. De míg a 18. században e nevek pusztán kedveltségük, a középkorban megerősödött névhasználati pozíciójuk miatt maradtak a névállomány részesei – mivel kutatásaim azt mutatták, hogy a 18. században nem volt általánosan jellemző a névöröklés – addig a 19. században ugyanezen elemeket a *névöröklés* görögette tovább évtizedről évtizedre.

A *névöröklés* kapcsán azt is meg kell jegyezni, hogy ezt a névadási jellemzőt gyakran összefüggésbe hozzuk a névhasználat elszürkülésével. Ennek ellenére kutatásaim azt mutatták, hogy míg az apa és anya nevének átörökítése valóban az egyes nevek nagyobb megterheltségét, s ezáltal a névállomány elszürkülését idézték elő, addig a keresztszülőről származó név névhasználatot megújító szerepet töltött be. S nemcsak a névegyedeket gazdagította, hanem a több keresztnévben is megjelenhettek általa új elemek, s hogy csak néhány példát említek: a református női nevek között 1877-ben előforduló *Jolán Sarolta* második keresztnéve keresztanyáról származott, amely a névegyedek körében csak a század végén jelentkezett. A római katolikusoknál az első *Lidiát* – szintén 1877-ben – keresztanyja után nevezték el. A görögkeletiekénél elsőként *Demetrioszra* keresztelt gyermek, keresztapja nevét vitte tovább, jóllehet, ez a névöröklési típus rendkívül ritka volt e felekezetben.

Új fogalmak bevezetését eredményezte a görögkeleti névanyag kutatása. Kiinduló pontom FÜVES ÖDÖN (FÜVES 1970: 262) *felcserélhető keresztnév-pár* meghatározása volt, amelynek az okmányokban egymás mellett használt neveket tekintette. Saját kutatásaim azt bizonyították, hogy e név párokat semmiképpen sem minősíthetjük felcserélhetőnek, hiszen használatukat, a névszerkezetben való megjelenésüket az okirat típusa határozta meg, vagy az, hogy melyik nyelvi közösségben kellett identifikálni a személyt. Ezért e neveket nem felcserélhetőnek, hanem *funkcionálisan kötött név párnak* neveztem. Feltételezésem szerint, ilyen párok a többnyelvű közösségek mindegyikében kialakultak, a beilleszkedési folyamat elősegítőjeként. Saját anyagom is mutatott rá további példákat: a római katolikusoknál 1867-ből *Adelheis (Etelka)*, aki egy betelepülő német molnár lánya; az izraelita közösségben 1836-ból *Farkas /:Wolf:/*. A feltételezésem helyességét azonban más települések, vagy többnyelvű közösségek anyagaiban is érdemes lenne megvizsgálni.

A létrejövő név párok összefüggésükre nézve lehetnek egymáshoz kapcsolt különböző elemek, vagy egymásnak *megfeleltethető párvai*. *Megfeleltethető párnak* tekintem egyazon névnek különböző névkultúrákban előforduló alakváltozatait, például *Alexander* és *Sándor*, *Eugenius* és *Ödön*. A megfeleltethetőség, egyes közösségeken belül kialakított nem kodifikált névadási jellemző, ezért ambivalens jelenségeket is mutathat, amilyen az *Athanaszusz ~ Tamás*, *Anasztaszusz ~ Tamás* kettős megfeleltetése.

9.3. Továbbgondolásra szánt kérdések

Az általam feldolgozott anyag nemcsak gyakorlati és elméleti válaszokat adott a célkitűzésemben szereplő kérdésekre, hanem újabb oldalait világította meg egy-egy témának. Ezekről nyilvánvalóan, egyetlen korpusz eredményeiből nem lehet következtetéseket levonni, s így továbbgondolandó kérdés formájában vetem fel őket.

Az első közülük, a névcsoporthoz sorolás bizonyossága, vagy bizonytalansága. A felekezeti jelleg meghatározásának módszerül a nevek egyházi – azon belül: ószövetségi, újszövetségi, mártirológiumi – és világi csoportokba sorolását alkalmaztam. Néhány név vonatkozásában már más kutatók is kifejtették, vagy megjegyezték a besorolás problémáját, így a *Józseftől* legutóbb B. GERGELY PIROSKA (B. GERGELY 2003: 74–5) írt, a *Rozália–RózaRozináról* FEKETE ANTAL (FEKETE 1991: 37). S különösen a görögkeleti névanyag feltárásához szükséges teológiai alapismeretek ébresztettek rá arra, hogy ugyanazon név különböző felekezetekben más egyházi kategóriához tartozik. Így *Nahum* próféta bibliai ismertsége alapján a nevet ószövetségekhez soroltam volna, ám a görögkeletiekénél megjelenő *Naum*, *Cirill* és *Methód* tanítványa, *Ochridi Szt. Naum* kultuszköréhez tartozik, így valójában mártirológiumi név. *Keresztelő Szt. János* után általában újszövetségesnek tekintjük a *János* nevet, azonban a görögkeleti vallásban az egyházatyák közül *Aranyszájú Szt. Jánosnak* és *Damaszkuszi Szt. Jánosnak* nagyobb a kultusza, mint az újszövetségesnek, így e nevet mártirológiuminak kell tekintenünk. Hasonló okok indokolták a *József* és *András* körültekintő csoportosítását, hiszen mindkettő az egyházi költészet meghatározó egyéniségei révén (*Thesszaloniki Sz. József és Krétai Szt. András*) a görög közösségekben erősebb mártirológiumi asszociációkat kelt.

Nemcsak a görögkeleti anyag vonultatott fel ilyen besorolási problémát, hanem a *Juliánusz* és *Gyula* összefüggésében a görög katolikus is.

Mindezek alapján, úgy vélem, meg kell fontolni, melyik névcsoporthoz soroljuk be egyes neveinket.

A második téma a név eleji csonkulással keletkezett becéző változatok meghonosodása. A legtöbb kutató megegyezik abban, hogy e becenévi típus német névhatást tükröz, s első történeti példái is közvetlen német átvételek, majd a nyelvi minta alapján analógikus úton már a magyar nyelvben is keletkeztek újabb nevek (TOLNAI 1927: 171, TOMPA 1964: 89–92, SZABÓ T. 1968: 11, HAJDÚ 2003: 702).

Miskolci anyagomban, közvetlen német átvételt csupán egyetlen adat mutatott, a reformátusoknál 1797-ben előforduló *Lizi*. A hat felekezet névállománya viszont azt is bizonyítja, hogy e névtípus létezett a görögkeleti egyházhoz tartozó macedo-vlachok névhasználatában is, amelyet a 18. század végi *Szia* < *Anasztaszia*, alak is jelzett. Bár, meg kell jegyezni, hogy más példáját nem találtam a született gyermekek között, csak a szülők és keresztszülők leírásában fordultak elő a férfiaknál a következő alakok: *Vrusosz* < *Amvrosziosz*, *Vrete* < *Evretisz*, *Nasztosz* < *Anasztasziosz*. Az izraeliták is használták e becéző formát, amelynek az anyakönyvben első női előfordulása 1836-os volt, míg a férfiaknál az 1850-es évekből való. A nőknél különösen nagy számban előforduló csonkult alakok (*Amália* > *Máli*, *Charlotte* > *Lotti*, *Elisabetha* > *Lizi*, *Hermina* > *Mina*, *Johanna* >

Hani, Petronella > *Nelli, Rozália* > *Záli*, stb., a férfiaknál *Jakab* > *Kobi, Ignacz* > *Naczy*) idegen nevekben és héber nevekben (*Menache* > *Mendl*) egyaránt jelentkeztek. A felsorolt nevek alapalakjai más miskolci felekezetekben is elterjedtek voltak a 19. században, sőt közülük néhány: *Elizabeth, Johanna, Rozália* gyakori név volt. Véleményem szerint, a nyelvi változatosságra való törekvés, s e nevek megterheltségének a feloldása elősegítette az izraelitáknál jelentkező effajta alakváltozatok átterjedését más felekezetekbe.

Felmerül a kérdés, hogy igazolják-e további kutatások azt a nézetemet, mely szerint a német névhatás mellett a szó eleji csonkult becenevek nyelvi mintájának megszilárdításához, az egyes nevek nagy arányú és széles társadalmi skálájú elterjesztéséhez a hazai görög kereskedők és zsidók névhasználata is hozzájárult.

S végül az utolsó továbbgondolásra szánt kérdésem, hogy milyen szerepet töltött be, milyen mértékben jelentkezett a magyar nemzeti nevek divathullámában az asszimilálódó idegenek névválasztása.

HAJDÚ MIHÁLY is megjegyzi, a zsidó nevek kapcsán, hogy a „beilleszkedés igen érdekes formája kezdődött el” a 19. század közepétől, amely az „ösmagyar” nevek használatba vételében mutatkozott meg (HAJDÚ 2003: 550). Ez a jelenség azonban, tapasztalatom szerint, nemcsak a zsidók körében volt jellemző, hanem az ágostai evangélikusoknál és római katolikusoknál is tapasztaltam. A legkifejezőbb módon az evangélikus férfi nevekben láthatjuk példáját, ahol az 1837-ben először előforduló *Gyula* nevet, 1847-ben *Károly Gyula* névkombinációban egy német-magyar vegyes etnikumú család gyermeke kapta. 1887-ben *Gyulának* kereszteltek egy német-szlovák családból származó fiút, ugyanebben az évben *Árpád Lászlóra, Gyula Györgyre, Zoltán Gyulára* két szlovák-német és egy német családból valót, azaz a kettős keresztnevükben magyar nemzeti nevet viselő fiúk mindegyike idegen etnikumhoz kötődött. S a magyar nemzeti nevek további előfordulását is meghatározta ez az asszimilációs szándék.

A római katolikusok körében legfőképpen az új polgári betelepülők beilleszkedését segítette elő. 1877-ben a 12 *Gyula* nevű közül 1 német-magyar és 1 cseh-orosz családban született. *Elemér Frigyes Tivadar István* apja bécsi születésű vasúti gépész volt, az 1887-ben megkeresztelt *Lajos Árpád* szülei is „németek, *Karol Schmidt* és *Maria Schmidt*” az anyakönyv szerint.

Az izraelita felekezetben különösen a neológ irányzathoz tartozók használtak magyar neveket: *Géza, Gyula, Béla, Zoltán, Jolán, Piroska*, s a kettős nevekben is előfordultak: *Jakab Gyula, Elemér*.

E nem teljes példatár is azt mutatja, hogy a magyar nemzeti nevek gyakorivá válásához a német, szláv, zsidó betelepülők asszimilációs törekvése is hozzájárult, nemcsak a magyarok nemzeti öntudatra ébredése.

Rezümé

Miskolc 18-19. századi keresztnév-használatát bemutató értekezésem egyfelől a reformátusok, evangélikusok, római és görög katolikusok, görögkeleti és izraelita felekezet névállományát mutatja be mikrodiakronikus leírásban.

A névegyedek, valamint a több keresztnév feldolgozása a statikus és dinamikus oldal jellemzése mellett funkcionális vizsgálatokkal egészült ki, elsősorban a görögkeleti felekezetben, ahol a névegyedektől a kettős keresztnév kialakulásáig fellelhető fokozatok meghatározására szolgált; s az izraelita felekezetekben, ahol e módszer segítségével különítettem el a 18. századi források keresztnéveit.

Az egyes felekezetek névállományának összevetése a protestáns és katolikus névhasználatban a névegyedek és névhasználati szabályok etnikai befolyásoltságát mutatta, míg az izraelita keresztnév-használatban az alapalakok és változataik különleges gazdagságát.

A felekezeti jelleg általában a 19. század második felére szűnt meg fokozatosan, amelyet a divatnevek és a felekezetektől függetlenül megjelenő új nevek előretörése jelzett minden egyes vallási közösségben. A felekezeti preferenciát vallásonként más és más nevek hordozták. Az értekezés rávilágít arra, hogy a protestánsok névhasználatában nem az őszövségi nevek többsége, hanem azok gyakorisági sorrendben elfoglalt helye és együttes mozgása határozta meg a felekezeti jelleget, míg a római és görög katolikusoknál, görögkeltiekénél valóban a középkorból áthagyományozódó mártírológiumi nevek, s a hozzájuk társuló újak túlsúlya alakította ki. Az evangélikus közösség neveit kevésbé a felekezeti jelleg, mint az etnikai sokszínűség határozta meg, így a gyenge protestáns jelleg az összes felekezet közül a legkorábban itt halványodott el. S végül az izraelita sajátosságok 19. század végi túlélésére azért sem volt esély, mert e felekezet vallási irányvonalakra szakadása megosztotta a közösséget, s minden irányvonalban különböző névhasználati jellemzőket erősített fel (az orthodoxia a hagyományos őszövségi és jiddis nevek újraélesztését, a neológia a magyar nemzeti nevek nagyobb fokú befogadását), amelyek az újra egyesülésekkor kioltották egymás hatását.

Az értekezés másfelől névelméleti összegzéseket is tartalmaz. A névtani fogalomkészlet szinonim használata és a definiálási problémák miatt, igyekeztem megvilágítani a nevek korszakokon keresztüli *áthagyományozódása* és a *névöröklés* különbözőségét. Új, egyértelmű fogalmak bevezetését (*funkcionálisan kötött név, megfeleltethető név pár, felekezeti tömb*) tűztem ki célul.

S harmadrészt, továbbgondolásra szánt kérdéseket is felvetek, amelyekre a 18–19. századi hat miskolci felekezet névhasználatának együttlátása vezetett rá.

Át kell gondolnunk a névegyedek egyházi besorolását a különböző felekezeteknél. Ugyanazon név ugyanis az egyik felekezetben újszövségi, míg a másikban mártírológiumi lehet az eltérő vallási kultuszoknak megfelelően.

Átgondolásra érdemes a magyar nemzeti nevek divatjáról kialakult kép is, mivel névanyagom etnikai sokszínűsége azt mutatta, hogy az asszimilációs törekvés a németek, szlávok és a zsidóság körében is a magyar nemzeti nevek fokozott, és több névegyedet felvonultató használatában fejeződött ki. Így további kutatás témája lehet annak feltárása, hogy a 17–18. századi betelepítések és a 19. századi természetes mobilitás következtében kialakuló etnikai összetettség, milyen arányban járult hozzá a nemzeti nevek divathullámaához. S ugyanez az etnikai jelleg késztetett arra, hogy a név eleji csonkult becéző alakok elterjesztésében a német közvetlen hatás mellett szerepet szánjak a görögöknek és zsidóknak.

Resume

My thesis, showing the use of Christian names in the 18th–19th century in Miskolc, aims to explore the namestock of the Calvinist, Evangelist, Roman Catholic, Greek Catholic, Greek Orthodox and Jewish denomination in microdiacronic description.

Besides the characterization of their structural and dynamical sides, the writing up of single Christian names and plural Christian names was completed with functional research, investigation especially into the Greek Orthodox denomination, which was used to determine the discovered degrees from single Christian names to double Christian names. I also used this method to separate the 18th century First names in the Jewish denomination.

Comparing the namestock of each denomination concerning the basic form of First names and their variations, it emphasized the extreme wealth of the use of Jewish names and at the same time it also showed the ethnical influence on single Christian names and rules of name uses in the Evangelist and Roman Catholic name uses.

The religious preference gradually came to end by the second half of the 19th century which was indicated by the forging ahead of fashion names and new names irrespective of denominations in each religious community. The religious preference was shown by different names in each religion.

This thesis highlights that the religious preference was determined by the frequency order of names in the Old Testament and their collective movements and not their predominance into the Protestant use of names. Concerning the Roman and Greek Catholics, the Orthodox the predominance of new names connected to the martyrologynames were inherited from Middle Ages. Names in the Evangelist religious community were less determined by their religious preference and more by the ethnic diversity, so their weak Protestant character faded the earliest among all the denominations. Last but not least there was no any chance for the Jewish characters to survive by the end of the 19th century as this denomination's breaking up into religious lines shared the community. It strengthened different characters in the use of names in every line (in orthodoxy the revival of the traditional Old Testament and Yiddish names, in neology their considerable acceptance of Hungarian national names), which extinguished each other at the reunion.

My thesis also contains summaries of name theories. Due to definitional problems and the synonymous use of concepts in the study of names, I have been trying to highlight the name giving tradition through periods and the difference of name inheritance. I aimed to introduce new, unambiguous concepts (functionally defined name, correspondent name pair, block of names).

In the third part I raise questions that are worth thinking over, which were born by the study of name uses in the six denominations in Miskolc in the 18th–19th century. We have to think over the church classification in the each denomination. Due to the different religious cults, the same name can be of the New Testament in one denomination and martyrology in another. It is also worth thinking over the picture of the fashion of Hungarian national names as the ethnic diversity of my names material showed that the Germans', Slavs' and Jewish' assimilation ambitions were expressed in an increased use of Hungarian national names. A new topic of research can be the exploration how much setting in the 17th–18th century and the ethnic complexity in consequence of the natural mobilization of the 19th century influenced the fashion wave of Hungarian national names.

The same ethnic characters make me give a significant role of the Greeks and Jewish besides the direct German influence on the spreading of those name forms that loose first syllable beginning of words.

Irodalomjegyzék

- BAÁN ISTVÁN (1997), Görög katolikusok Miskolcon és környékén a XVIII. században: Miskolc a millicentenárius évében 1 köt. Szerk. DOBROSSY ISTVÁN. Miskolc: 146–56.
- BALÁZS JÁNOS (1963), A tulajdonnév a nyelvi jelek rendszerében: ÁNyT. 1:41–52.
- BALÁZS JÁNOS (1970), A nevek általános nyelvészeti vonatkozásai: NytudÉrt. 70:295–
- BALOGH JUDIT (2000), A főnév: Magyar Grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.:127–40.
- BALOGH JUDIT (1998), A reformáció Miskolcon: Miskolc története II. Szerk. TÓTH PÉTER. Miskolc. 441–507.
- BALOGH JUDIT (1999), A miskolci reformátusság a XVI–XVIII. században: Fából és deszkából. A miskolci Deszkatemplom. Miskolc.
- BARABÁS ANDRÁS–KÁLMÁN C. GYÖRGY–NÁDASDY ÁDÁM (1977), Van-e a magyarban tulajdonnév?: NyK. 79: 135–55.
- BENDA GYULA (1991) A polgárosodás fogalmának történeti értelmezhetősége: Századvég.2–3: 168–72.
- BENKŐ LORÁND (1949), Régi magyar személynévadás. Budapest.
- BENKŐ LORÁND (1967), A magyar tulajdonnevek története: A magyar nyelv története. Szerk. BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN. BUDAPEST: 378–84.
- BENKŐ LORÁND (1970), Névtudományunk helyzete és feladatai: NytudÉrt. 70: 1–16.
- BENKŐ LORÁND (1997), Névtudományunk: MNyTK. 209: 5–9.
- BERKI FERIZ–BERKI ZUÁRD ILLÉS–IMRÉNYI TIBOR–PATICS GÁBOR–PIKÓ MÓZES–POPOVITS ISTVÁN (1975) Az orthodox kereszténység. Budapest.
- BERRÁR JOLÁN (1951–52), Női neveink 1400-ig: MNy. 47:154–214; MNyTK 80.
- BIHARI JÓZSEF (1980) Adalékok a zsidó névadáshoz. MNy. LXXXVI: 208–10.
- CSÍKI TAMÁS (1999), Városi zsidóság Északkelet- és Kelet-Magyarországon. Osiris, Bp.
- N. CSÁSZI ILDIKÓ (1995) Nagykér (Velky kyr) személynévhasználatának történeti vizsgálata: Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. 181–7.
- DOBROSSY ISTVÁN (1991), Kereskedőcsoportok, családok és dinasztiák Miskolc társadalmában a 18. század elejétől a 19. század elejéig: Hermann Ottó Múzeum közleményei. 27.
- DOBROSSY ISTVÁN (2000/a), A kereskedelmi élet fórumai és képviselői: Miskolc története III/1. Szerk. FARAGÓ TAMÁS. Miskolc. 429–99.
- DOBROSSY ISTVÁN (2000/b), Egyházi, vallási élet: Miskolc Története III/2. Szerk. FARAGÓ TAMÁS. Miskolc. 835–955.
- DOBROSSY ISTVÁN–VERES LÁSZLÓ (1976), A miskolci görög kereskedő társulat gazdasági tevékenysége a 19. sz. elejéig: A miskolci Hermann Ottó Múzeum közleményei. 15.
- DRASKÓCZY ISTVÁN (1996), Miskolc birtoktörténete a középkorban: Miskolc története I. Szerk. DOBROSSY ISTVÁN–GYULAI ÉVA–VERES LÁSZLÓ. Miskolc. 81–157.
- FABÓ KINGA (1979), A névtan helye a társadalomtudományok között: NÉ. 2: 3–6.

- FARAGÓ TAMÁS (2000), A város népessége: Miskolc története. III/1.Szerk. FARAGÓ TAMÁS. Miskolc. 151–231.
- FEHÉRTÓI KATALIN (1983), Árpád-kori kis személynévtár: Nyelvészeti Tanulmányok 25.
- FEKETE ANTAL (1991) Keresztneveink nyomában MNyTK.191. Budapest.
- FÜGEDI MÁRTA (1993), Az avasi egyház műkincsei: A miskolci Avas. Miskolc. 117–95.
- FÜLÖP LÁSZLÓ (1990), A Somogy megyei Vízmente személynevei. 1722–1900. MND 86.
- FÜVES ÖDÖN (1970) A pesti görögök nevei. NyTudÉrt. 70: 260–5.
- GERGELY JENŐ-KARDOS TIBOR-ROTTER FERENC (1997), Az egyházak Magyarországon. Korona Kiadó.
- B.GERGELY PIROSKA (1997), protestánsok és katolikusok névhasználat a székely székekben a XVII. század elején: SzabóZEml: 183–94.
- B.GERGELY PIROSKA (1998/a), Az erdélyi egyházak hatása a keresztnévhasználatra az erdélyi akadémiták középkori és kora újkori névanyagában: MNyj. 35:155–65.
- B.GERGELY PIROSKA (1998/b), Protestáns felekezetek keresztnévhasználat a XVII. század első felében: FeketePEml:136–55.
- B.GERGELY PIROSKA (1999), Vallási és etnikai összefüggések az erdélyi magyar és szász keresztnévhasználatban (középkor és kora újkor): Névtani Értesítő 21: 213–24.
- B. GERGELY PIROSKA (2003) A felekezetek hatása az erdélyi keresztnévhasználatra a reformáció és ellenreformáció korában. MNyTK. 219. Budapest-Miskoc.
- GERŐ ANDRÁS (1993), Magyar polgárosodás. Atlantisz
- GOMBOCZ ZOLTÁN (1926), A magyar történeti nyelvtan vázlata. IV. Jelentéstan: Tudományos Gyűjtemény 16.
- GYULAI ÉVA (1996), Miskolc középkori topográfiája: Miskolc története I. Szerk. DOBROSSY ISTVÁN–GYULAI ÉVA–VERES LÁSZLÓ. Miskolc. 175–255.
- GYULAI ÉVA (2000/a), A tapolcai (Borsod m.) egyházi uradalom a XVIII. században: Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Levéltári Évkönyve X., Miskolc.151–177.
- GYULAI ÉVA (2000/b), Topográfia és városképek: Miskolc története III/1. Szerk. FARAGÓ TAMÁS. Miskolc. 57–151.
- HAJDÚ MIHÁLY (1974) Magyar becézőnevek. 1770–1970. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HAJDÚ MIHÁLY (1998), A tulajdonnév „meghatározása”: NÉ. 20: 5–12.
- HAJDÚ MIHÁLY (2002) Névlélektan : Hungarológia és Dimenzionális Nyelvszemlélet. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ–PÉNTEK JÁNOS. Debrecen-Jyväskylä: 43-73.
- HAJDÚ MIHÁLY (2003), Általános és magyar névtan. Személynevek. Osiris Kiadó.Budapest.

- HEGEDŰS ATTILA (1997), Mi a tulajdonnév I.: NÉ. 19: 5–9.
- HEGEDŰS ATTILA (1999), Mi a tulajdonnév II.: NÉ. 21: 314–17.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), Helynevek nyelvi elemzése. KLTE, Magyar Nyelvtudományi Intézete, Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN (2002), A magyar névkutatás az ezredfordulón. Hungarológia és Dimenzionális Nyelvszemlélet Szerk.: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ–PÉNTEK JÁNOS. Debrecen-Jyvaskyla. 9–22
- HOFFMANN ISTVÁN (2003), Magyar helynévkutatás 1958–2002. Debrecen. :53–57.
- HOLOPCEV PÉTER (1997), A miskolci görögkeleti népesség számának változásai: Miskolc a millicentenárius évében 1: 212–9.
- HORVÁTH RITA (1997), A Borsod vármegyei görög kereskedők összeírása: Borsod-Abaúj-Zeplén Megye Levéltári Évkönyve. IX.: 134–64.
- KÁLMÁN BÉLA–BALOGH ÉVA–TAKÁCS IBOLYA (1967) Debreceni keresztnévek a XVII–XIX. században. MNy. 13:91–104.
- KAPUSI KRISZTIÁN (2003), Az izraelita felekezet: Miskolc története IV/2. szerk. VERES LÁSZLÓ. Miskolc. 872–87.
- KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMOND (1961) Személyneveink 1500-tól 1800-ig. Budapest.
- KÁROLY SÁNDOR (1970) Általános és magyar jelentéstan. Budapest.
- KECSKÉS JUDIT (1999) Naum, egy patrocíniumi név szerepe a miskolci görögkeleti kolónia névadásában. NÉ. 21: 248–51.
- KECSKÉS JUDIT (2000) A miskolci görög-orthodox közösség nevei a XVIII–XIX. században. B–A–Z. megyei Levéltár Évkönyve. X. Miskolc. 193–207.
- KECSKÉS JUDIT (2002/a), Név és kultúra összefüggésének vizsgálata a miskolci görög katolikus és ortodox közösségben: Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ–PÉNTEK JÁNOS. Debrecen-Jyvaskyla: 79–86.
- KECSKÉS JUDIT (2002/b) Újabb adalékok az alias-szal kapcsolt nevekhez: Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére. Szerk. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ–KOVÁCS MÁRIA. Bíbor Kiadó, Miskolc.
- KECSKÉS JUDIT (2003) Conscriptio Judeorum Borsodiensis 1774, 1775: MNy. XLI: 279–87.
- KEMÉNY GÁBOR (2003) Nyelvi változás és mikrodiakronia. MNy. XLI: 287–97.
- KIEFER FERENC (2000), Jelentésemélet. Corvina, Budapest.
- KISS JENŐ (1995) Társadalom és nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- KISS JENŐ (2001), Szociolingvisztika, kutatás, oktatás: Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar. Tanulmánykötet. Szerk. Kovácsné Németh Mária. Győr. 285–91.
- KISS LAJOS (1970), Az európai névtudomány fontosabb eredményei: NyttudÉrt. 70: 10–26.
- KOI ISTVÁN (1994), A zempléni ruszin községek elöljáróinak nevei Mária Terézia korában (1772): NÉ. 16: 44–50.

- KOI ISTVÁN (1995), Zemplén megyei ruszin keresztnevek Mária Terézia korából. 1773–74: NÉ. 17: 98–103.
- KUSTAA, VILKUNA (1977) Etunimet. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- LADÓ JÁNOS–BÍRÓ ÁGNES (1998) Magyar utónévkönyv. Vince Kiadó.
- LUPOVITZ, HOWARD (1996), The Jews of Miskolc, 1780–1848. The Expansion and Development of Traditional Society into the Age of Royal Absolutism and Liberal Reform. Columbia University. (Ph.D. Thesis). Kéziratban.
- Magyar zsidó lexikon (2000). Szerk. UJVÁRI PÉTER. Makkabi Kiadó, Budapest.
- MARJALAKI KISS LAJOS (1930), Régi népszámlálások Miskolcon. Miskolc.
- MARTINKÓ ANDRÁS (1956), A tulajdonnév jelentéséhez: Pais-Eml.: 189–95.
- MARTINKÓ ANDRÁS (2001), A szó jelentése. Lazi Könyvkiadó, Szeged. 136–159. 301.
- MEZŐ ANDRÁS (2003), Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Budapest. METEM könyvek 40.
- MIKESY SÁNDOR (1960), Mi legyen az onomasztika magyar neve?: MNy. 56:236–8.
- MILL, JOHN STUART (1868), On Names, Of Things Denoted by Names: System of Logic, Ratiocinative and Inductive. New York, Harper: 15–30.
- NAMENFORCHUN–NAME STUDIES – LES NOMS PROPRES (1996), Name and Appellative: Szerk. WALTER DE GRUYTER. Berlin-New York: 384–92.
- NUESSEL, FRANK (1992), The Study of Names, a Guide to the Principles and Topics. Greenwood Press. Westport, Connecticut. London.
- NYIRKOS ISTVÁN (1989), A tulajdonnevek szófaji besorolásának kérdéséhez: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series TOM. XXIV. ETFTK. Eger: 57–65.
- Ö. KOVÁCS JÓZSEF–SZENDI ATTILA (2000), Városi Társadalom: Miskolc Története III/2. Szerk. FARAGÓ TAMÁS. Miskolc. 517–61.
- ÖRDÖG FERENC (1973) Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- ÖRDÖG FERENC (1991–8), Zala megye népességszeirásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei. 1745-1771. I–IV. Budapest–Zalaegerszeg.
- ÖRDÖG FERENC (1997), Az első magyarországi református anyakönyv (1624-től, Kiskomárom, Zala m.) családnevei, ragadványnevei és névhelyettesítői: SzavNev: 270–82.
- PAPP KLÁRA (2000), Műveltség és művelődés: Miskolc története III/1. Szerk. FARAGÓ TAMÁS. Miskolc. 737–835.
- PÉNTEK JÁNOS (2002), Státusz, presztízs, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése: Hungarológia és Dimenzionális Nyelvészet. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ–PÉNTEK JÁNOS. Debrecen-Jyväskylä: 311–16.
- PULGRAM, ERNST (1954), Theory of Names. Berkeley, CA: American Name Society.
- RAÁTZ JUDIT (1996), Gödöllő személynevei (1722–1895). MND 144.
- RÉMIÁS TIBOR (1994), Miskolc 18. századi társadalma feudális kori összeírásai alapján. Kéziratban.

- SCHEIBERNÉ BERNÁTH LÍVIA (1881) A magyarországi zsidóság személy – és családnevei II. József rendeletéig. Budapest.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD (1998), Névutós helynevek kérdéséhez: ETFK. 24: 66–88.
- SEIBICKE, WILFRIED (1882) Die Personennamen im Deutschen. De Gruyter Berlin, New York.
- SÍPOS FERENC (1996) Keresztnevek egy tiszántúli családban (1498–1798). MND 142.
- J. SOLTÉSZ KATALIN (1979), A tulajdonnév funkciója és jelentése. Budapest.
- SZABÓ LÁSZLÓ (1990), Az Őrség személynevei. MND 92.
- SZABÓ T. ATTILA (1968) A kolozsvári becenevek a XVI–XIX. században. NyTudÉrt.
- SZENDREI JÁNOS (1904), Miskolcz város története. 1000–1800. Miskolcz
- TÁSKAI ANDREA (1992), Alsórákos személynevei 1600–1980. MND 111.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR (1996), A tulajdonnév jelentéséről egy névcsoport kapcsán: Nyr. 120: 319–25.
- TOLNAI VILMOS (1927) Becézőnevek és nyelvújítás: MNy. 23: 171–3.
- TOMPA JÓZSEF (1964) A becéző szó eleji név rövidítés a mai szóalkotásmódok rendszerében. MNy. 60: 89–92.
- TÓTH PÉTER (1996), Miskolc mezővárossá válása: Miskolc I. Szerk. DOBROSSY ISTVÁN–GYULAI ÉVA–VERES LÁSZLÓ. Miskolc. 337–365.
- TÓTH PÉTER (1998), Miskolc társadalma a XVI–XVII. században: Miskolc története II. Szerk. TÓTH PÉTER. Miskolc. 357–377.
- TRUGULYNÉ GERGELY KATALIN (1992), Martos (Martovce) keresztnévei 1731–1982. MND 109.
- UDVARI ISTVÁN (1991), A munkácsi görög katolikus püspökség lelkészségeinek 1806. évi összeírása: Vasvári Pál Társaság Füzetei 3.
- VARGA I. ERIKA (1994), Sikátor község történeti és mai személynevei. MND 135.
- ZILLIACUS, KURT (1997) On the function of the proper names: You name it. Szerk. RITVA LIISA PITKÄNEN–KAJJA MALLAT. Studia Fennica Linguistica 7. Helsinki. 14–20.

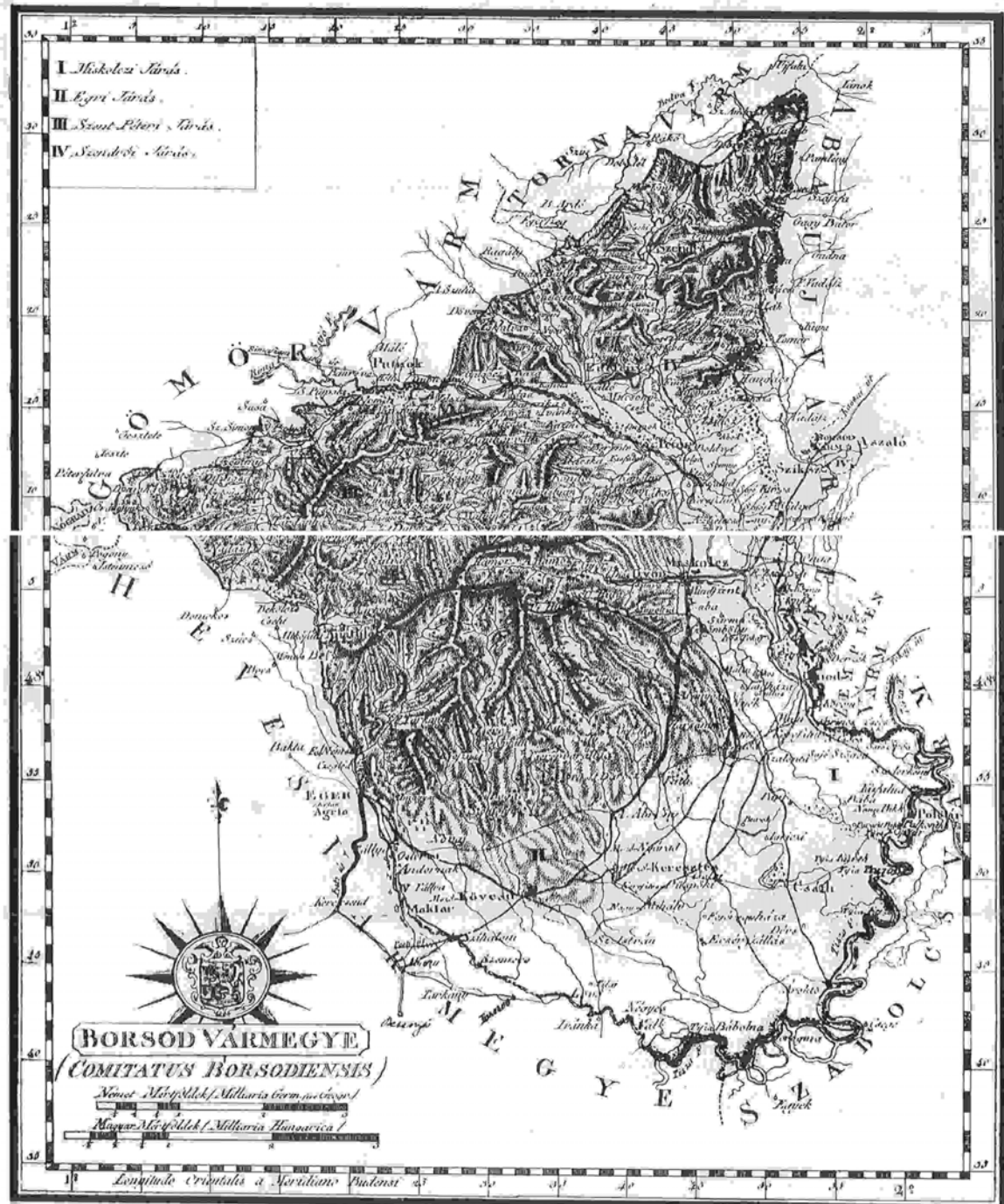
Források

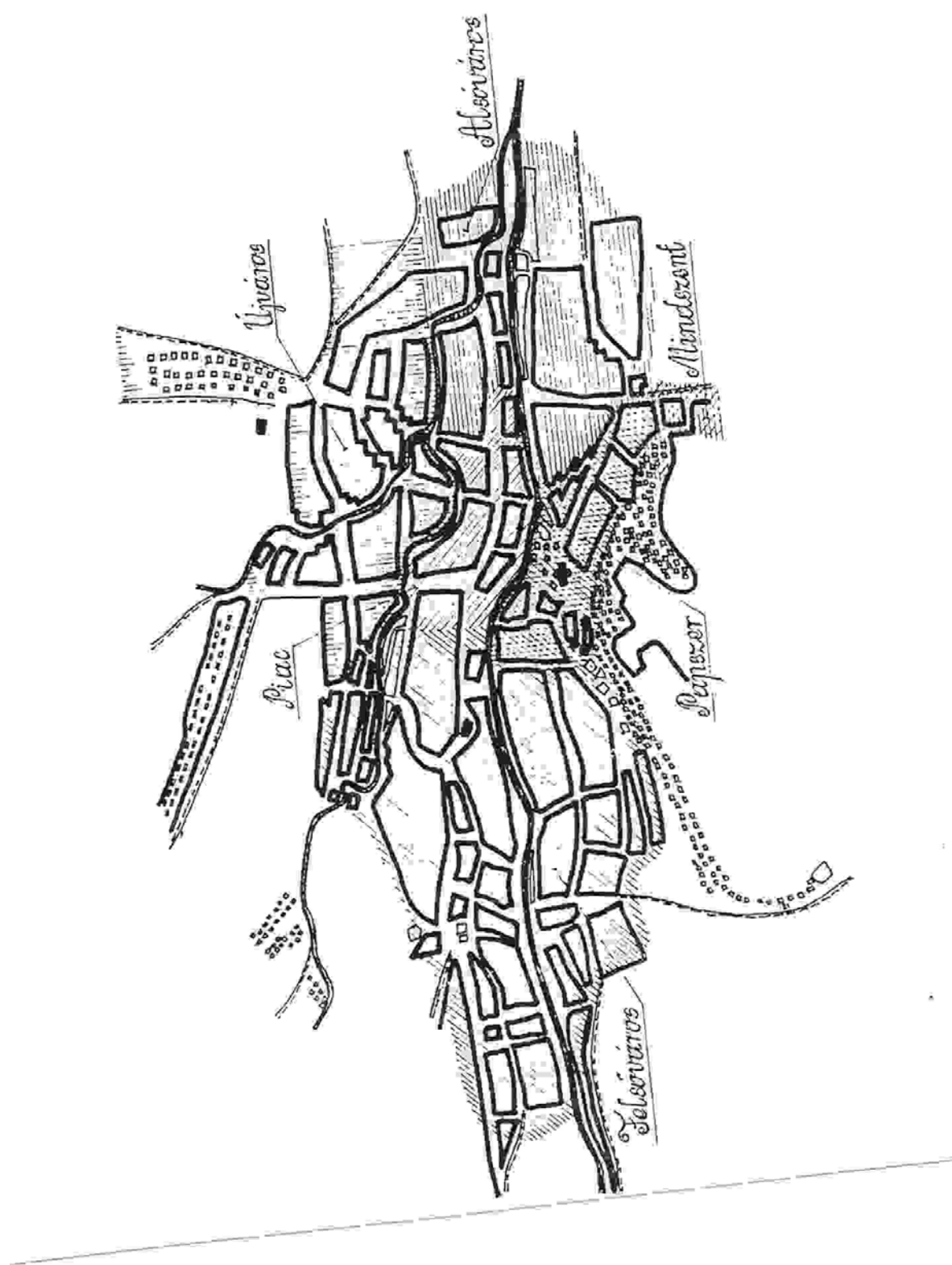
- B-A-Z. m. Lt. IV. 501/c.IX. V. 822.
- B-A-Z. m. Lt. XV-17. Miskolc. 1566.
- SRK. Lt. R. B. II.3/1.: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei. Levéltár.
- B-A-Z. m. Lt. IV. 1501/b. 309/1764: Miskolc mezőváros 1764. évi kémény és pinceösszeírása.
- Kötelkönyv: TÓTH PÉTER (1986), A miskolci Kötelkönyv: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 22.

FÜGGELÉK

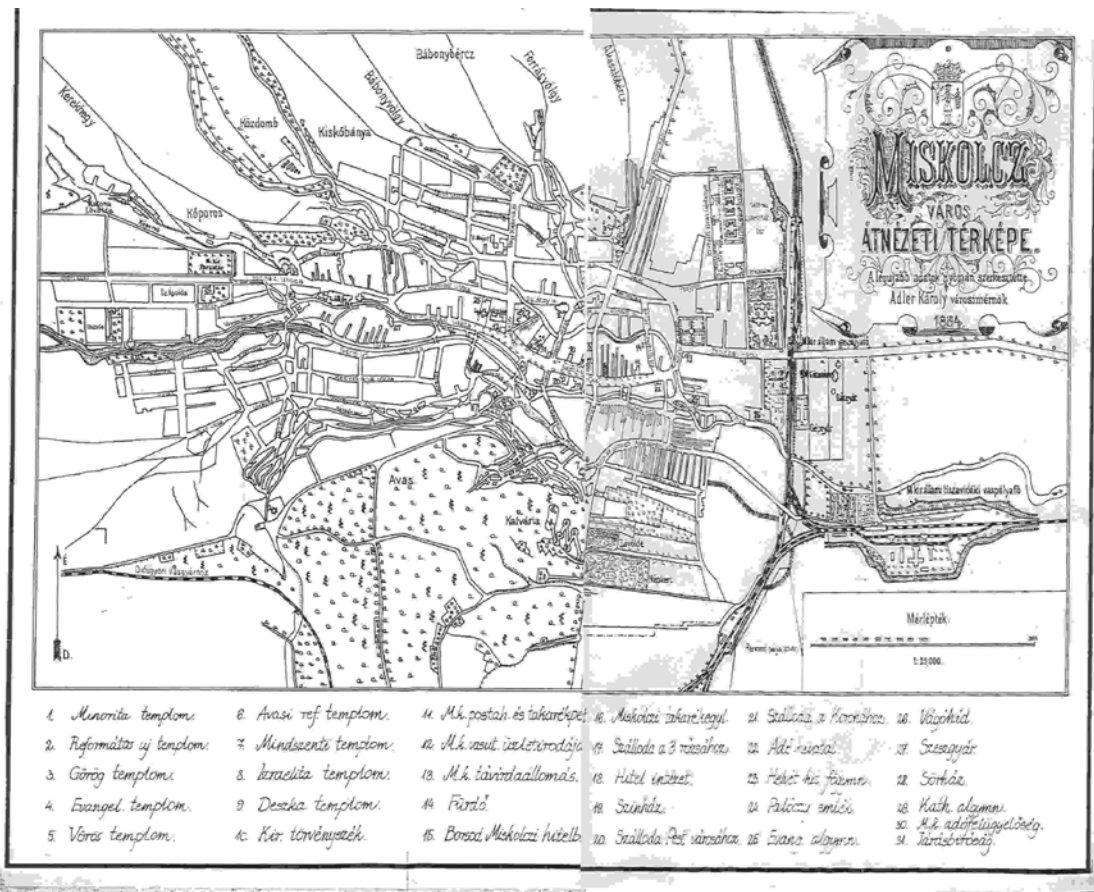
Térképek

- I. térkép: Borsod vármegye térképe
- II. térkép: Miskolc a XVIII. században
- III. térkép: Miskolc utcái a XIX. század első felében
- IV. térkép: Miskolc a XIX. század II. felében

II. térkép
Miskolc XVIII. századi városrészei

Tartalom

Előszó.....	1
1. Alapvetések.....	3
1.1. Névelméleti kiindulópontok.....	3
1.2. Településtörténeti vázlat.....	7
1.3. Felekezeti erőviszonyok.....	11
1.4. Etnikum, felekezet és nyelv.....	18
2. Források és szempontok.....	19
2.1. A feldolgozás szempontjai.....	19
2.2. A feldolgozott források.....	21
3. Református felekezet.....	23
3.1. Névgyedek.....	23
3.1.1. Férfi keresztnévek.....	23
3.1.2. Női keresztnévek.....	34
3.2. Több keresztnév.....	43
4. Evangélikus felekezet.....	48
4.1. Névgyedek.....	48
4.1.1. Férfi keresztnévek.....	48
4.1.2. Női keresztnévek.....	53
4.2. Több keresztnév.....	59
5. Római katolikus felekezet.....	64
5.1. Névgyedek.....	64
5.1.1. Férfi keresztnévek.....	64
5.1.2. Női keresztnévek.....	80
5.2. Több keresztnév.....	90
6. Görög katolikus felekezet.....	100
6.1. Névgyedek.....	100
6.1.1. Férfi keresztnévek.....	100
6.1.2. Női keresztnévek.....	106
6.2. Több keresztnév.....	110
7. Görögkeleti felekezet.....	113
7.1. Névgyedek.....	113
7.1.1. Férfi keresztnévek.....	113
7.1.2. Női keresztnévek.....	124
7.2. Több keresztnév.....	131
8. Izraelita felekezet.....	134
8.1. Névgyedek.....	134
8.1.1. Férfi keresztnévek.....	134
8.1.2. Női keresztnévek.....	147
8.2. Több keresztnév.....	156
9. Eredmények.....	161
9.1. A felekezetek átfogó összegzése.....	161
9.2. Névelméleti eredmények.....	165
9.3. Továbbgondolásra szánt kérdések.....	167
Rezümé.....	169
Irodalomjegyzék	
Függelék	